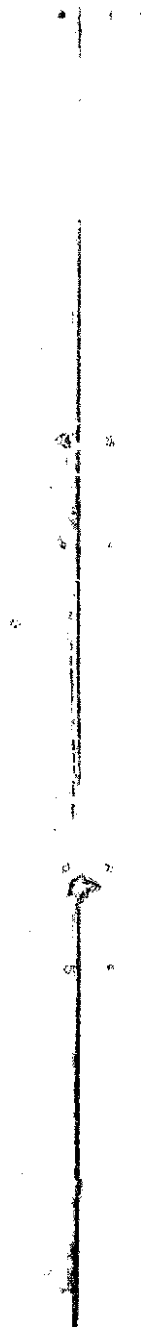

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P. R

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

OCTOMBRIE - 1957 - ANUL X

C U P R I N S U L

Pag.

SUB STEAGUL MARELUI OCTOMBRIE . . . . .

INTILNIREA CU REVOLUȚIA

— Amintiri —

MIHAI BENIUC : O pățanie de demult și o nouă stea	17
NAGY ISTVAN : Mărturisiri	20
MARCEL BRESLAȘU : Parașutistul	25
FRANCISC MUNTEANU : Prima mea întâlnire cu 7 Noiembrie	2 *
VIRGIL TEODORESCU : Fragment autobiografic	31
SILVIAN IOSIFESCU : Retrospectivă 1932	36

*

MARIA BANUȘ : Credința	41
DEMOSTENE BOTEZ : Vulcanul	43
NINA CASSIAN : Durerea ; Biografia ; Către urmași ; Către prieten ; Către prima și ultima iubită ; Pietrele verticale	45
ALFRED-MARGUL SPERBER : La „zori”, pe latinește cum le spui?... (în rom. de Lazăr Iliescu).	49

*

EUGEN BARBU : Jurnal (fragmente).	51
---	----

POEȚII LUMII CINTA REVOLUȚIA DIN OCTOMBRIE

VERA INBER : Lenin (în rom. de H. Grănescu).	67
LOUIS ARAGON : Magnitogorsk, 1932 ; Distihuri p*ntre o carmagnolă a rușinii (în rom. de Tascu Gheorghiu).	68
JEAN RICHARD BLOCH : Octombrie '41 (în rom. de I. C. Mătășaru)	71
REMATA VIGANO : Toate piețele sint roșii ; Iartă-mă, Vladimir Ilici (în rom. de Constantin Ilie).	li
MANLIO DAZZI : Lumina Leningradului ; Neva (în rom. de Constantin Ilie)	75
ARTUR MIEDZYRECKI : Călăreții (în rom. de Ion Horea)	76

OCTAVIAN PASCALUȚA : Moartea unui om (nuvelă).	78
--	----

*

AL. ANDRIȚOIU : Ploi ; Limpezirea	121
DIMOS RENDIS : Fereastra care s-a deschis ; Peisaj rus ; Recuiegere (în rom. de Mioara Cremene).	124

	Pag.
GEORGE DEMETRU PAN: Cuvinte lingă Sahara	12&
VALERIU GORUNESCU: Octombrie peste holde	127
ION GHEORGHE: Despărțire, Duminici triste; Dragoste.	129

MAREA REVOLUȚIE ȘI CULTURA

ANDREI BALEANU: Lenin și construirea în adâncime a culturii socialiste	132
L. RAICU: Literatura și etica Revoluției	137
D. I. SUCCFIANU: Revoluție în arta cinematografică	144
H. BLAZIAN: Grafica revoluționară	151
PAVEL APOSTOL: Anti-dialectica ambiguității	161

PUBLICISTICA

HUBERT JUIN: Scrisoare din Paris	167
HORIA BRATU: Filozofia succesului	174

CRONICA LITERARA

RADU LUPAN: Tudor Arghezi: „Stihuri pestrițe”	177
---	-----

CRONICA IDEILOR

N. TERTULIAN: Antiheidegger	184
-----------------------------	-----

CĂRȚI NOI

V. M. SPATARU: Leonid Leonov: „Lăcustele”	195
V. MOGLESCU: Leonid Leonov: „Caleașca de aur”	196
MIHĂȚL COSMA: S. Nikitin: „Versuri”	197
TEODOR VIRGOLICI: N. G. Cernișevski: „Prologul”	199
E. TUDOR: F. Aderca: „Amiralul Oceanului”	200
I. NEGOIȚESCU: Henriette Yvonne Stahl: „Voica”	203

REVISTA REVISTELOR

— Din țară —

„Teatrul” nr. 9/957. „Jasul literar” nr. 8/957.	206
---	-----

— De peste hotare —

„Innostranaia Literatura” Nr. 6/957; „Esprit” sept. 1957; „La nouvelle nouvelle revue française”; „Europe” Nr. 139—140.	210-
MISCELLANEA: Ultimul articol al lui Karl Liebknecht; Alte tălmăciri din Blok și Maiakovski; Notă cu morală; O țigară pentru un cal; Cu sau fără poză?; Cu privire la geneza unpr parodii topîrceniene; Cotitură;	218-

SUB STEAGUL MARELUI OCTOMBRIE

Întreaga omenire progresistă sărbătorește a 40—a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Moment crucial în dezvoltarea umanității, Marea Revoluție Socialistă a deschis cite o pagină nouă în toate sferele activității umane. S-a împlinit geniala previziune a lui Marx : odată cu victoria proletariatului revoluționar a început adevărata istorie a omenirii.

Rezultatul principal, cucerirea cea mai de seamă a Revoluției a fost crearea primului stat socialist al muncitorilor și țăranilor, îndreptat împotriva exploatatorilor, luptând pentru complectă desființare a exploatării omului de către om. Pentru prima dată în istorie, socialismul a încetat să fie doar un vis, și a devenit realitate. Cei 40 de ani de luptă și construcție socialistă de după 1917 au confirmat caracterul invincibil al ideilor socialismului științific, au scos la iveală pentru oricine are ochi să vadă superioritatea categorică a socialismului, ca sistem economic și social, asupra capitalismului. Uriașele succese economice, politice, sociale și culturale ale Uniunii Sovietice constituie în acest sens dovada, cea dintâi și cea mai grăitoare. I s-a adăugat după cel de-al doilea război mondial experiența socialistă a Republicii Populare Chineze și a țărilor de democrație populară din Europa și Asia. Lagărul mondial al socialismului — cea mai puternică realitate a zilelor noastre, se consolidează neîncetat. Practica socialismului devine an de an mai multilaterală și mai fecundă. Se îmbogățește — pe temeiul experienței — și marxism-leninismul. Realitatea socialistă apare ca un puternic factor de stimulare a gândirii umane creatoare în toate direcțiile. Marea Revoluție din Octombrie a înprospătat și a întinerit omenirea, creînd condițiunile obiective pentru nașterea și dezvoltarea unei etici noi, precum și a unei noi estetici.

În domeniul realității estetice opera cea mai de pret a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie este consolidarea acestei arte noi, care va intra în istorie sub numele de *arta realismului socialist*.

— În legătură cu aceasta n-avem dreptul să trecem peste faptul că a 40-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie are loc într-un moment în care, în diferite părți ale globului, au loc atacuri, mai ascuțite, sau mai puțin ascuțite, mai locale sau puțin locale, împotriva realismului socialist. După Congresul al XX-lea al P.C.U.S. dar mai ales după putch-ul contrarevoluționar din Ungaria, unii oameni de artă, critici și scriitori au dezlănțuit o adevărată campanie cu scopul compromiterii realismului socia-

list și chiar al „lichidării” lui. Privind retrospectiv această acțiune ideologică putem afirma cu deplină încredere că și din ea realismul socialist a ieșit întărit. A ieșit întărit din mai multe motive ; în primul rînd pentru că înfruntarea opiniilor a dovedit șubrezenia pozițiilor inamice, în al doilea rînd pentru că realismul socialist însăși, ca realitate estetică, a folosit prilejul discuției angajate pentru a se curați de erorile dogmatice care i-au alterat într-o anumită măsură substanța în anii cultului personalității.

Pentru literatura Republicii Populare Romîne, pentru scriitorii noștri discuția în jurul realismului socialist are o mare însemnătate principială. La primul lor Congres (iunie 1956) scriitorii din R.P.R. au reafirmat atașamentul lor față de principiul fundamental al realismului socialist. Această poziție este pentru ei o consecință firească a atașamentului față de cauza socialismului, față de Patria lor, față de lupta proletariatului revoluționar din întreaga lume, față de idealurile Marii Revoluții Socialiste din octombrie. Iată de ce data glorioasă a celei de a 40-a aniversări a acestei revoluții apare ca un nou și binevenit prilej de adîncire a problemelor esențiale ale realismului socialist, care sînt de fapt problemele fundamentale ale orientării literaturii noastre actuale. Aceasta e prima și, poate, cea mai importantă constatare : discuțiile în jurul realismului socialist au dovedit din nou că aici nu e vorba doar de un termen sau o formulă (cum o mai cired încă unii), nu e vorba nici de aprecierea comparativă a succeselor aritistice obținute în cutare sau cutare țară, în cutare sau cutare perioadă, ci de orientarea literaturii ca atare, e vorba în fond de aceleași problem© de principiu, de atitudine, pe care Lenin le-a fundamentat încă în articolul său „Organizația de partid și literatura de partid”. Tot așa cum astăzi, în domeniul politic, orice discuție despre socialism este fără sens dacă face abstracție de existența Uniunii Sovietice și a întregului lagăr socialist, tot astfel în domeniul literar orice discuție despre orientarea literaturii este fără sens dacă neglijează experiența creatoare a scriitorilor care au apărut ca scriitori, au creat și s-au maturizat în strînsă legătură cu lupta revoluționară pentru socialism, în cadrul ei. De fapt realismul socialist este sinteza acestei experiențe. A nega realismul socialist, înseamnă deci a nega — într-un mod indirect evident — dar a nega însăși experiența socialismului. Ceea ce dealtfel multe luări de atitudine în acest sens au și dovedit-o. Atacurile împotriva realismului socialist din partea unor publiciști și scriitori legați nemijlocit de interesele imperialismului au degenerat destul de repede în ceea ce au fost de fapt de la început — în atacuri împotriva socialismului. Nu e de mirare că acestor domni nu le place realismul socialist, nu le place întrucît este o parte a realității socialiste, iar ei sînt dușmanii socialismului. Noi însă, apărăm realismul socialist, tindem să-l dezvoltăm și să-l îmbogățim tocmai pentru că vedem în această metodă expresia estetică a devotamentului nostru pentru cauza socialismului.

Meritul principal în călăuzirea discuției despre realismul socialist spre obiective într-adevăr pozitive și deschizătoare de perspective îl au scriitorii sovietici, îl are presa literară sovietică. În mai multe luări de atitudine, clare și principiale, scriitorii și criticii literari sovietici au reliefat o latură esențială a desbaterii și anume : că mulți așa ziși „adversari” ai realismului socialist, criticîndu-l, critică de fapt nu realismul socialist, ci o caricatură a realismului socialist, elaborată prin specularea unor concepții simpliste și vulgare ce-și făcuseră loc realmente într-o parte a criticii și științei literare

sovietice în anii cultului personalității. Ori a judeca o realitate obiectivă nu după elementele ei esențiale, definitorii, ci după denaturările care o alterează e o greșeală mai mult decât grosolană. Cu atât mai mult cu cât îndreptarea necesară s-a produs chiar în lăuntru realității respective. Încă la cel de al doilea congres al scriitorilor sovietici au fost supuse unor critici ascutite încercările unora de a transforma realismul socialist dintr-o realitate vie în continuă îmbogățire, într-un sistem de norme fixe. Mai târziu, în ajunul celui de-al XX-lea Congres al P.C.U.S., presa de partid a înlăturat, alte obstacole în calea studierii adâncite a fenomenului literar denunțând caracterul dogmatic, nemarxist al tezelor cu privire la tipic cuprinse în raportul lui Malenkov. În continuare, tot știința literară sovietică a arătat care au fost principalele greșeli de ordin dogmatic, subiectivist în perioada cultului personalității, combătând și tendințele de uniformizare a creației și încurajarea idilismului, și lăcuirea realității, și eliminarea administrativă a unor scriitori de valoare din istoria literară, și respingerea în bloc, neargumentată a tot ce vine din partea unor scriitori necomuniști în apus, etc. Din păcate unii „adversari” ai realismului socialist — și nu numai în țările capitaliste, dar și în unele țări ale lagărului socialist, — s-au prefăcut că nu observă toate aceste eforturi rodnice, și au continuat să reproșeze realismului socialist acele denaturări pe care el era tocmai pe cale să le înlăture. Greșeala principală a acelor dintre critici care nu erau de rea credință a constat în aceea că ei vedeau în realismul socialist nu o realitate obiectivă, nu o emanație istoricește determinată a luptei revoluționare și a sistemului socialist, ca o latură a acestei lupte, ci doar o „teorie”, mai unult : un „sistem de directive”, legat de cutare sau cutare linie, de cutare sau cutare conjunctură. Luând atitudine împotriva unor astfel de aprecieri simpliste și vulgarizatoare, știința literară sovietică a spulberat mitul originii „staliniste” a realismului socialist, arătând prin fapte cum noua metodă s-a născut din însăși experiența creației literare, prin efortul colectiv al scriitorilor. Presa sovietică de specialitate a spulberat de asemenea insinuarea diversionistă privind așa zisa „degenerare” a literaturii sovietice după Congresul din 1934. Aici chiar faptele s-au întors împotriva defăimătorilor: în ultimii douăzeci de ani în literatura sovietică au apărut atâtea opere de valoare recunoscute în lumea întreagă, încât a vorbi mai departe despre un pretins impas al creației în U.R.S.S. e o curată prostie. Au existat ce-i drept greșeli și denaturări, s-au manifestat mai ales tendințe profund nesănătoase de suprapreciere a unor opere slabe, dar nu asemenea fenomene caracterizează ultimele două decenii de creație literară în U.R.S.S. ci opere ca „Donul liniștit” (vol. III și IV) și „O soartă de om” de M. Solohov, „Vasilii Tiorkin” de Tvardovski, ultimele volume din „Calvarul” și „Petru I” de A. Tolstoi, „Primele bucurii” și „O vară neobișnuită” de K. Fedin, „Înăra gardă” de A. Fadeev, „Pădurea rusească” și „Caleașca de aur” de Leonov, „Căderea Berlinului” și „Furtuna” de Ehrenburg, „Neînfrânții” de B. Gorbatoș, „Tovarăși de drum” și „Krujiliha” de Vera Panova, „Departele de Moscova” de Ajaev, „Povestea unui om adevărat” de Polevoi, „Meridianul de la Pulkova” de Vera Inber, „Furtuna” de Vilis Latis, „Căutătorii” de Granin, „În Tranșeele Stalingradului” de Nekrasov, etc.

Așezînd la baza discuției cercetarea realității obiective în locul unor speculații „teoretice” mai mult sau mai puțin arbitrare, presa sovietică de specialitate a ajutat hotărîtor și la adîncirea unor alte probleme, care au pentru noi o însemnătate principală. Ne referim pe de o parte la concluzia

potrivit căreia realismul socialist e o metodă de creație și nu un simplu principiu sau o „concepție” cum începuseră să susțină unii, iar pe de altă parte la respingerea încercării de a se susține că epocii socialiste îi corespunde nu literatura realismului socialist, ci o „literatură socialistă” în general.

Însemnătatea principială a acestor lămuriri constă în aceea că ele leagă cercetarea complexității problemelor contemporane ale creației literare de apărarea unor principii fundamentale ale marxism-leninismului. Se știe că pe planul discuțiilor artistice teza preferată a burgheziei în epoca noastră este pretinsa „independentă” a creației. Clasă sub raportul istoric condamnată, burghezia este vital' interesată în mistificarea adevărului, în ascunderea contradicțiilor ireductibile ale sistemului capitalist. Iată de ce ea sprijină orice tendință de îndepărtare a creației de realitate, de problemele vitale ale poporului, de sarcinile istorice pentru care luptă și pe care le rezolvă forțele înaintate ale societății. Dimpotrivă, proletariatul revoluționar este vital' interesat în dezvăluirea adevărului asupra vieții, este vital interesat să sprijine orice formă de activitate creatoare prin care omeniarea își construiește posibilitățile de a cunoaște și de a înțelege realitatea din punct de vedere economic, social, moral, estetic. Arta realismului socialist este una din aceste forme de manifestare creatoare, și anume care ajută proletariatului revoluționar și întregii umanități să devină conștientă — pe plan estetic — de necesitatea răsturnării capitalismului și de superioritatea sistemului socialist. Arta realismului socialist s-a născut și s-a constituit în împlinirea acestei sarcini. S-a născut nu pe baza unei „hotărâri” sau a unei „directive” ci prin îmbinarea creației cu experiența practică a muncii revoluționare, și nu s-a născut într-un singur loc, ci peste tot acolo unde lupta de clasă a muncitorimii a atins un grad mai înalt de dezvoltare. Iar dacă curentul cel nou s-a manifestat mai puternic în Rusia, la începutul veacului XX, aceasta se explică pe de o parte prin aceea că atunci se coceau tocmai în Rusia premisele unei uriașe explozii revoluționare, iar pe de altă parte prin crearea de condițiuni favorabile constând în susținerea teoretică (activitatea partidului de tip nou și ridicarea nivelului artistic datorită contribuției unui scriitor de talia lui Maxim Gorki). Dar de bună seamă noua mișcare nu se putea afirma în deplinătatea posibilităților sale creatoare decît în cadrul unui sistem socialist, ceea ce s-a și întîmplat în Uniunea Sovietică unde cu sprijinul și sub îndrumarea Partidului, realismul socialist a învins în lupta crîncenă cu diverse manifestări ale ideologiei burgheze și în întrecerea creatoare cu alte tendințe mai vechi. Faptele acestea mai mult sau mai puțin cunoscute trebuiesc repetate totuși, pentru că din ele (din fapte) rezultă că realismul socialist nu este doar împărtășirea vagă a unei „concepții” sau a unui „principiu” și nici nu se reduce la proclamarea unei intenții de sprijinire a socialismului, ci este o sinteză a *practica* luatei' pentru triumful socialismului cu mijloacele estetice. Realismul socialist este un rezultat al luptei revoluționare dusă de proletariat pentru sfărîmarea capitalismului și construcția socialismului, un rezultat al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie ! Aceasta înțelegem noi atunci cînd susținem că realismul socialist este o *metodă de creație*. Este o metoda de creație artistică pentru că presupune transfigurarea unei concepții înaintate asupra lumii și a unei poziții etice superioare (socialiste) într-o nouă atitudine estetică, într-un sistem corespunzător de vederi estetice — într-un

cuvînt în afirmarea unui ideal estetic. Realismul socialist afirmă idealul uman al socialismului ca idealul estetic al epocii socialiste.

Unii se întrebă : dar de ce această sarcină estetică trebuie să fie împlinită numiadicît de o artă realistă ? Oare nu poate fi folosită în acest scop și experiența unor alte curente literare, nerealiste și chiar anti-realiste. E o problemă complexă. Elucidarea ei presupune cercetarea aprofundată a originii realismului, a raportului istoric dintre realism ca tendință în creație și alte tendințe, etc. O asemenea discuție a și început în U.R.S.S. dedicîndu-i-se o sesiune specială a Institutului de literatură mondială. „A. M. Gorki”. În cadrul sesiunii au fost susținute puncte de vedere deosebite ; unii au apărut ideea identificării realismului și năzuința de a oglindi cît mai veridic viața în creație, ceea ce presupune în consecință interpretarea întregii dezvoltări artistice a umanității ca o luptă continuă între realism și tendințele antirealiste, alții au combătut punctul de vedere de mai sus ca îngust și simplist încercînd să definească realismul ca un fenomen istoricește determinat apărut în epoca Renașterii, după unii, în veacul al XV-lea după alții prin valorificarea experienței artistice anterioare. Dar independent de diversitatea punctelor de vedere participanții la discuție au fost unanimi în a recunoaște în realism treapta cea mai înaltă a creației artistice, adică acea treaptă prin care arta își poate împlini cel mai bine misiunea — de a oglindi cît mai complect viața și a aprecia cît mai adevărat din punct de vedere estetic fenomenele ei în raport cu sarcinile istorice ale umanității. Aci, după cum am mai arătat, epoca socialistă este în primul rînd epoca unor activități umane febrile și neastîmpărate pentru descoperirea adevărului în toate domeniile. Lupta pentru adevăr și lupta pentru socialism sînt sinonime. Iată un prim argument care arată de ce rînda epoe-ii socialiste — prelucrînd și valorificînd întreaga moștenire artistică a umanității, — nu poate fi decît o artă realistă. Un al doilea argument și cel mai concludent, desigur, sînt faptele. În primii ani de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, cu experiența umană nemijlocită a celei mai mari zguduiri din istoria tuturor timpurilor, literatura realismului socialist a irupt în lume printr-o serie de opere remarcabile („întreprinderile Artamanov” și „Viața lui Klim Samghin” de Gorki, poemele lui Maiaovski și Essenin, romanele și povestirile lui Alexei Tolstoi, Șolohov, Babei, Gladkov, Serafimovici, Veresaev, Fadeev, Furmanov, Oleșa, N. Ostrovski, Seifulina, Neverev, Fedin, Leonov, versurile lui Valerii' Briusov, Bagrițchi, Bednîi, Lebedev-Kumaci, Isakovski, ș.a.). Toate lucrările acestea sînt *realiste*, toate mustesc de adevărul vieții, îl captează, îl sguđuie cîteodată pe cititor prin tablouri crude, pline de tumult chiar, dar îl și înalță, îl ajută să vadă departe, și să se umple de încredere în *adevărul* cauzei socialiste și victoria ei inevitabilă. De bună seamă realismul literaturii sovietice nu e identic cu realismul secolului al XIX-lea și nici cu realismul literaturii apusene din prima jumătate a secolului XX. E un realism de un gen deosebit, de aceea noi îl și definim ca realism *socialist*. Dar e în primul rînd realism, pentru că patosul lui se confundă cu patosul afirmării adevărului socialist, pentru că presupune explorarea estetică cît mai adîncă și cît mai complexă a adevărului vieții, privită în perspectiva luptei pentru victoria socialismului.

Discuția despre realismul socialist a fost și continuă să fie vastă și multilaterală. În afara scriitorilor sovietici în desfășurarea ei au adus contribuții pozitive și mulți scriitori și critici din țările de democrație populară

și nu numai din aceste țări. Au avut toc și momente dureroase ! De pildă, câteva ieșiri lipsite de răspundere și cu un conținut defăimător ale unor scriitori polonezi, jugoslavi, sau chineji. În ansamblu însă discuția constituie un fenomen pozitiv. Ea ne-a dezobișnuit definitiv să folosim în dezbaterile artistice tiparele seci, ne-a obligat să ne descotorosim de toate ideile și formulele preconceptuate și să pornim în toate discuțiile noastre de la realitatea vie, obiectivă, a creației artistice, considerînd-o în specificul ei și în diversitatea ei aproape infinită. Ne-a învățat totodată să fim vigilenți și să știm să dăm riposta convenită unor păreri dăunătoare, diversioniste, dușmănoase chiar atunci cînd emițătorii acestora încearcă să se deghizeze în prieteni ai cauzei socialismului. Într-un cuvînt, discuția ne-a învățat să fim mai principiali. E un câștig. Ne mai așteaptă fără îndoială o muncă grea în viitor, dar primul pas a fost făcut. Aprecierea perspectivei astfel câștigate, acum cu prilejul aniversării Revoluției Socialiste din Octombrie, e cu atît mai binevenită cu cît ne va ajuta să legăm strîns problemele concrete ale creației literare de sarcinile istorice ale poporului nostru, care înaintază curajos, sub conducerea fermă a Partidului, pe drumul luminat de Marele Octombrie.

Latura slabă a multor discuții ce s-au purtat într-un trecut nu prea îndepărtat în presa noastră în jurul unor probleme ale realismului socialist, stă într-un caracter prea programatic. Se încerca elaborarea unor prescripții a căror respectare ar fi asigurat în mod automat scriitorului succesul dorit. Falimentul unor astfel de tentative e astăzi evident. Nu e mai bine să scriem, să creăm ? Dar există și altfel de discuții, care nu urmăresc stabilirea unor prescripții infailibile, ci doar lămurirea mai adîncă a unei experiențe în semnificațiile ei multiple. O astfel de discuție este întotdeauna folositoare. Cu cît înțelegi mai bine drumul parcurs cu atît îți este mai clar ce ai de făcut. De la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și pînă astăzi literatura realismului socialist a acumulat o experiență uriașă. Nu putem formula o teorie definitivă, ci pentru a înțelege mai bine propriile noastre probleme și frămîntări e bine să desprindem cîte ceva din această experiență.

E în primul rînd o experiență revoluționară, care fără să nege realizările trecutului a cerut totuși scriitorilor o atitudine estetică nouă. Atitudinea aceasta noi o numim *partinitate*. Despre partinitate s-a vorbit și se mai vorbește mult. Dușmanii socialismului fac tot posibilul pentru a o prezenta ca un fel de frînă a libertății creației, ca un „sistem” de soluții dinainte stabilite ce se impun dinafară scriitorului. Faptele desmint o atare interpretare. Faptele arată că partinitatea departe de a fi o cerință arbitrară făcută creatorului, este dimpotrivă, o atitudine firească a acestuia atunci cînd el își însușește idealul estetic al socialismului. De ce are spirit de Partid, de pildă, o operă ca „Donul liniștit” al lui Șolohov? Pentru că prin toate elementele sale estetice — de la construirea caracterelor și pînă la cele mai fine amănunte ale peisajului — scoate la iveală superioritatea socialismului ca un mod nou de a privi viața. Prăbușirea tragică a lui Grigore Melehov — se profilează de aceea în perspectiva pe care o deschide romanul — nu doar ca o „dramă” întîmplătoare, ci ca un adevărat *destin*, purtător al unei semnificații general umane neobișnuit de vaste. Tot astfel romanul lui Gorki — „Viața lui Klim Samghin” — această uriașă frescă a societății rusești pe un interval de 40 ani — e o operă prin,

excelență pătrunsă de spirit de partid nu atât pentru că zugrăvește — printre sutele de personaje — și câteva chipuri de bolșevici (Kutuzov în primul rînd), ci mai cu seamă pentru că, înarmat cu o viziune înaintată asupra vieții, scriitorul realizează o explorare atât de adîncă a tuturor straturilor societății rusești, încît din chiar această explorare perspectiva creației proletariatului se profilează ca o necesitate istorică. Partinitatea e ochianul care 'dă posibilitate scriitorului să vadă cît mai departe. După cum în timpul unei furtuni pe mare călătorul care stă pe punte, lîngă comandant, vede mai repede și înțelege mai bine de cît tovarășii săi de drum orice nou obstacol, orice întorsătură neprevăzută a călătoriei, tot astfel scriitorul atașat partidului, acestui cîrmaciuc încercat care conduce poporul prin valurile furtunilor revoluționare, înțelege mai adînc și vede mai departe în viață.

Unii susțin că partinitatea l-ar împinge pe scriitor la idilism, că dorința de a reliefa superioritatea socialismului l-ar determina să neglijeze lipsurile și laturile negative care subzistă în realitatea socialistă. Faptele desimt o asemenea părere. Faptele dovedesc că lucrările cele mai de seamă ale literaturii sovietice, în particular acelea în care trăiește suflul viu al Marii Revoluții din Octombrie, cu toată pasiunea lor partinică ardentă, conțin implicit condamnarea fără apel a tot ce mai e meschin, odios, antiuman pînă și în sufletele unor combatanți pentru revoluție. Asemenea volume cu răsunset mondial ca „Infrîngerea” de Fadeev, „Virineea” de L. Sefulina sau „Ceapaev” de Furmanov vorbesc elocvent despre împletirea intimă a patosului afirmativ de idealuri noi cu elementele de critică socială necruțătoare în literatura realismului socialist. Pe de altă parte, pînă și lucrările atât de „pur” satirice ca romanele „Douăsprezece scaune” și „Vițelul de aur” ale lui Ilf și Petrov transmit, pe altă cale evident — dar transmit — încrederea fermă în superioritatea și victoria socialismului. Dinamică prin chiar conținutul ei revoluționar literatura realist-socialistă, oglindind viața ca un tot, ca o complexitate de tendințe contradictorii ce se ciocnesc fără încetare, nu poate să nu înfățișeze realitatea ca o luptă pe viață și pe moarte a noului cu vechiul, ca un proces în care progresul se realizează nu automat, de la sine, ci numai prin zdrobirea obstacolelor ce i se ridică în cale. După cum au arătat-o și o serie de intervenții în discuție ale unor scriitori și critici din U.R.S.S. și din alte țări, dar mai ales expunerea tovarășului N. S. Hrusciiov „Pentru o strînsă legătură a literaturii și artei cu viața poporului”, păcatul negativismului nu constă atât în „exagerarea unor aspecte negative ale realității (un asemenea criteriu ar fi prea labil și cu totul arbitrar dar și pentru că imînția scriitorului partinic se va îndrepta întotdeauna și în mod firesc nu împotriva unor lipsuri incidentale, ușor de îndreptat, ci împotriva unor manifestații negative reale, într-adevăr periculoase pentru a căror lichidare se cer eforturi serioase), ci în pierderea perspectivei, în zugrăvirea laturilor întunecoase „în sine”, în ruperea lor din mișcarea generală a societății spre cîștigarea de noi poziții în construirea socialismului, în cazul romanului lui Dudînțev „Nu doar cu pîinea...” — vicioasă s-a dovedit de pildă, a fi nu intenția scriitorului, de a țintui la stîlpul infamiei pe acei indivizi birocratizați pînă în măduva oaselor și care înăbușă cercetarea creatoare pentru a-și promova interesele personale, ci reducerea perspectivei estetice numai la asemenea aspecte, precum și tonalitatea generală de bucurie și răfuială răutăcioasă pe care o transmite cartea, tonalitate care denotă cu evidentă, capitularea ideologică a autorului în fața acelor cercuri pentru care revelarea vreunui eșec al construcției socialiste nu poate să

nu constituie decât un prilej de jubilarie, întrucât ele nu numai că nu doresc "triumful socialismului ci dimpotrivă speră cu toată nădejdea sufletului lor meschin într-o prăbușire a lui.

Latura aceasta a discuției în jurul sarcinilor literaturii în epoca socialistă — pare a avea o importanță deosebită, de ordin principial, în clipa de față pentru dezvoltarea creației literare în R.P.R. Și la noi în anii trecuți avusesse loc fenomene nesănătoase de promovare a unor lucrări slabe, idilice, sub pretextul „încurajării” tendințelor realist-socialiste. De fapt literatura idilică, siropoasă nu numai că nu este realism-socialist, ci este ceva contrariu realismului socialist, ceva incompatibil cu spiritul scriitorului comunist, cu întreaga activitate a Partidului clasei muncitoare, care, credincios învățăturilor leniniste, se bazează în politica sa nu pe cocoloșirea și ascunderea lipsurilor și greșelilor ci dimpotrivă pe scoaterea lor la iveală în vederea mobilizării partidului și a poporului la lupta pentru stîrpirea din rădăcini a tuturor practicilor care contravin ideologiei și moralei comuniste. Reacțiunea împotriva idilismului a fost deci sănătoasă și salutară. Dar cum se întâmplă adesea în desfășurarea dialectică a vieții, o reacțiune sănătoasă a împins pe unii, și iarăși pe cei mai slab pregătiți și mai puțin-căliți politicește, la alte devieri, cel puțin tot atât de incompatibile cu partinitatea comunistă.

S-a născut tendința de a înfățișa aspectele negative în sine. De obicei tovarășii aflați pe o asemenea poziție se apără susținând că ori ce denunțare a unor vicii e prin natura ei mobilizatoare întrucât cheamă la combaterea lor. /argumentul, implacabil în aparență e vicios în fond, întrucât sarcina noastră nu poate fi redusă la a mobiliza „în general” ci presupune mobilizare într-o anumită direcție. Și dușmanii noștri „mobilizează” într-uniei la acțiuni pentru „îndepărtarea” lipsurilor noastre, dar ar vrea ca „îndreptându-ne” să ne nimicească, să distrugă tot ce am construit. E nevoie oare să repetăm că nu poți să vindeci bolnavul omorîndu-l ? Din punct de vedere partinic a mobiliza la îndreptarea unor lipsuri nu înseamnă a arăta doar că aceste lipsuri există, dar și a indica un drum concret de acțiune, în spiritul politicii partidului. Unora le pare că a pune problema așa înseamnă a pretinde iar „ajustarea” într-un fel a criticii. Nicidecum. Cu rețete nu poți rezolva problemele creației. Critica rămîne critică. Satira rămîne satiră. Dar ori ce satiră presupune o poziție de pe care se face. Și dușmanii ne „saturizau”, — evident — nu pentru realizările noastre incontestabile, ci tocmai pentru ceea ce este mai prost în munca noastră. Iată de ce atunci cînd citești unele schițe satirice unde sînt satirizați indivizi care repetă fățarnic lozincile partidului pentru a-și aranja interesele, dar sînt satirizați în așa fel încît ți se pare la un moment dat că nu indivizii aceștia sînt de vină, ci lozincile noastre ca atare, atunci n-ai 'de ce să aplauzi. Satirizînd, noi apărăm concepțiile noastre, idealurile care ne sînt scumpe, viitorul nostru. Dacă nu o facem nu avem drept să ne considerăm scriitori revoluționari.

Pe de altă parte, tocmai în întîmpinarea celei de-a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie ne simțim îndemînați să subliniem din nou sarcina oglindirii în literatură a realizărilor socialismului. Pe drept cuvînt putem spune că pe măsură ce ne apropiem de data de 7 Noiembrie, iar în presă apar tot mai numeroase informații privind succesele construcției și culturii sovietice, simțim cum sufletul ni se umple de mîndrie. Și, incontestabil, avem de se să fim mindri ! Facem parte din lagărul socialismului în fruntea căruia se află Uniunea Sovietică. Am parcurs și noi, sub

conducerea Partidului, un drum remarcabil de înfăptuiri. Am lichidat înapoierea țării în atâtea sectoare. Am clădit o adevărată democrație socialistă, democrație pentru cei mulți. Înăfăptuim cu succes o adîncă revoluție culturală. Am ridicat demnitatea omului la o înălțime la care nu ajunsese încă niciodată în istoria poporului nostru. Sub steagul Marelui Octombrie vom realiza victoria definitivă a socialismului în Patria noastră. De ce această cotitură grandioasă nu și-a găsit încă într-o măsură corespunzătoare oglindirea în literatură? E adevărat, avem realizări de seamă, de care sîntem mîndri. Literatura noastră a parcurs, sub îndrumarea partidului, un drum însemnat. Continuînd tradițiile literaturii progresiste din trecut, scriitorii vîrstnici și tineri, uniți în năzuința lor comună de a zugrăvi în imagini înălțătoare viața și lupta poporului muncitor, idealurile sale de fericire și pace, au îmbogățit în anii regimului de democrație populară patrimoniul nostru artistic cu opere de o mare valoare. Aproape că nu există scriitor de frunte, fie dintre cei care și-au cîștigat merite de neșters în istoria literaturii noastre, fie dintre cei încă tineri la începutul activității, dar prezentînd cele mai frumoase făgăduieli, nu există scriitor adevărat care astăzi să nu stea în jurul partidului, în opera de făurire a unei noi literaturi. În acești ani poezia militantă a cunoscut o înflorire fără precedent. În proză și cu deosebire în roman au apărut lucrări remarcabile prin vigoarea filonului epic și a tipurilor realizate. Lupta partidului împotriva procedurilor administrative de îndrumare a creației și împotriva dogmelor a constituit un impuls rodnic pentru afirmarea individualității artistice a scriitorilor noștri, permițînd relevarea unor stiluri distincte, care asigură varietatea și profunzimea creației literare în ansamblul ei. Cu toate aceste succese ne putem însă declara complex mulțumiți? Nu poate fi trecut cu vederea faptul că transformările grandioase prin care a trecut poporul nostru nu și-au găsit încă oglindirea deplină în literatură. Cauzele sînt multiple.

Unele ar trebui să fie, însă, evidențiate cu deosebire. Astfel, din păcate, nu atît în cercurile literare, cît mai ales în cele redacționale, nu s-a creat încă o opinie publică solidară de intoleranță față de manifestările idilismului. Din păcate, în diferite publicații, mai ales în cele cotidiene apar încă reportajii și schițe pline de cel mai anost idilism, supraîncărcate de clișee, platitudini, situații convenționale, relatări banale despre tot felul de eforturi. Oare mai e nevoie să adăugăm că în acest fel nu se poate reda nimic din eroismul real și atît de profund uman al constructorilor socialismului? Asemenea relatări nu numai că nu creează o opinie publică favorabilă reflectării în literatură a realizărilor socialismului, ci dimpotrivă sînt în măsură să compromită pînă și cele mai laudabile intenții. Pe de altă parte însă nu avem drept să nu luăm atitudine și împotriva acelor care, invocînd insuccesele artistice amintite, se complac într-o situație de indiferență și așteaptă ca rezolvarea să vie de la sine, siuștinînd că pînă la urmă talentul nu va putea să nu rezolve și această problemă. Un scriitor talentat este prin chiar forța talentului său un seismograf al contemporaneității, — spun unii din acești tovarăși. E așa și nu e așa. De bună seamă, talentul crează scriitorului un avantaj enorm în străduința de a intui fenomenele esențiale ale vieții. Dar — după cum s-a repetat nu o singură dată — talentul nu e totul. Talentul lipsit de o busolă ideologică sigură nu e nici o forță serioasă. Căci altfel cum am putea explica mulțimea de poezii evazioniste care apar în unele

reviste literare — poezii scrise cu talent, dar lipsite cu totul de fiorul actualității ? Mai mult: ți se întâmplă să citești versuri care par a se referi la unele aspecte ale vieții contemporane dar care citite sînt scrise astfel încît crează senzația că ar ii putut apare și acum douăzeci sau treizeci de ani. De ce în multe din lucrările noastre lipsește neastîmpărul revoluționar, lipsește ritmul, dinamica unei vieți în neconținută primenire ?

Literatura sovietică, prin tot ce are mai valoros și mai durabil, ne apare azi ca un produs al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie tocmai pentru că a izvorît direct din încordarea luptelor de clasă. Ea s-a hrănit nemijlocit din bătăliile revoluționare. Noi astăzi, în patria noastră, trăim de asemenea o revoluție, înfăptuim o uriașă prefacere revoluționară a întregii vieți a poporului. E adevărat, realitatea noastră revoluționară n-a cunoscut, și nu va cunoaște poate, ascuțimea și încordarea ce au caracterizat unele perioade din viața primului stat socialist din lume, dar cunoaște în schimb alte încordări, și alte experiențe care au incontestabil valoarea lor istorică. E suficient să amintim, de pildă, ide bătălia ideologică, de 'dificultățile pe care le întâmpinăm în acțiunea de educare socialistă a tineretului. Ori este limpede că nu putem vorbi în mod serios de realism socialist și partinitate comunistă, dacă literatura nu se ocupă de asemenea probleme ale activității revoluționare. Cei mai de seamă scriitori sovietici au trecut printr-o școală aspră a vieții. La noi nu se combat cu suficientă tărie tendințele de profesionalizare prea timpurie a tineretului scriitoricesc, precum și tendințele de concentrare exagerată a forțelor literare în capitală și de izolare (de ce să n-o spunem pe față ?) a unor scriitori de viața și lupta poporului. Numai așa se poate explica faptul că în literatura noastră nu au lăsat încă destule urme izbînzile istorice ale construcției socialiste. Oare acestea sînt mici ? Oare nu țara noastră, ci o altă țară, a lichidat într-un termen istoric atît de scurt, înapoierea sa economică ? Oare în altă parte și nu la noi au fost construite în anii puterii populare atîtea noi fabrici și uzine ? Oare undeva într-o altă parte a lumii clasa muncitoare a reușit, sub conducerea partidului — să mărească în mai puțin de zece ani, producția industrială de peste 3,72 ori ? Oare greșit s-a comunicat în ziare că avem astăzi cîteva raioane complet colectivizate și o regiune cooperativizată ? Oare analfabetismul nu a fost lichidat ? Cultura nu a pătruns pînă în cele mai îndepărtate colțuri ! ? În sfîrșit în altă țară și nu în Republica Populară Romîna, noua putere populară a reușit să ridice într-un timp atît de scurt atîtea cadre noi, destoinice de conducători ai treburilor publice și ai economiei, ingineri, profesori, medici, activiști ?

Evident, realitatea noastră nu conține numai aceste realizări dar și greutăți, lipsuri, uneori chiar eforturi grele de a rezolva toate nevoile oamenilor muncii. Dar realitatea noastră conține și aceste realizări ! Dece» să nu le regăsim în literatura zilelor noastre ?

Pentru oricine e limpede că a așterne pe hîrtie asemenea apeluri e infinit mai ușor decît de a le răspunde concret prin creație. Nu încape îndoială însă că în frontul nostru literar se găsesc suficiente talente remarcabile în stare să facă față celor mai dificile sarcini. Discutînd temeinic problemele concrete ale creației realist-socialiste nu putem decît să ajutăm la rezolvarea lor. În acest sens e indiscutabil că se află mereu pe primul plan și problema mult discutată a eroului pozitiv de tip nou. Nu întâmplător cu prilejul atacurilor amintite împotriva realismului socialist, unii descoperitori de „adevăruri eterne" au ajuns să afirme că eroul pozitiv al epocii socialiste

nici nu există, că a fost „născocit” de Gorki și alți „teoreticieni” ai realismului socialist, că omul e întotdeauna doar om și că toate eforturile de a-i găsi un profil „deosebit” sînt fără obiect. Că nu e așa o dovedesc din nou faptele. E suficient să-l comparăm pe eroul pozitiv preferat al literaturii realist-critice sau al literaturii romantice din secolul al XIX-lea cu eroul literaturii sovietice, ca să ne dăm seama că nu teoriile, ci viața însăși a adus pe primul plan al istoriei un tip „deosebit”. Eroul literaturii realist-critice intra deobicei în conflict cu un mediu care ținea să-l corupă, el își apăra demnitatea și frumusețea omenească împotriva acestui mediu, și tocmai de aceea atunci cînd nu cădea învins se definea ca o personalitate demnă de admirație numai în măsura în care se refuza activității obștești care îl solicita. Pentru a-și apăra personalitatea omul se întorcea către el însuși și rezolva problemele epocii mai ales ca probleme ale propriei sale conștiințe. Eroii pozitivi ai literaturii sovietice, dimpotrivă, se mișcă într-un mediu care nu numai că nu-i corupe ci dimpotrivă acționează asupra lor ca o forță purificatoare (de pildă în cazul lui Ceapaev din romanul lui Furmanov), ei se dăruie în întregime activității obștești, revoluționare, considerînd-o ca principala lor problemă de viață, se definesc ca personalități puternice și de o structură nouă în această activitate, care îi obligă să-și încordeze la maximum toate facultățile lor specific umane. Deosebita forță de atracție a eroilor literaturii sovietice izvorăște tocmai din această particularitate specifică a afirmării și dezvelirii individualității lor. Ei sînt adevărați „artiști ai revoluției”.

Asemenea „artiști ai transformărilor revoluționare” lucrează și în țara noastră. Dacă n-ar fi lucrat, nu s-ar fi înfăptuit toate realizările mărețe cu care ne mîndrim. Pentru a-i putea zugrăvi însă scriitorul trebuie să devie la rîndul său un „artist al vremurilor noi”, trebuie să le simtă cu toată complexitatea sufletului său creator, să valorifice în acest scop talentul său, experiența sa de creație, precum și experiența de creație a înaintașilor. Ceea ce presupune însușirea unei metode artistice adecvate. Scriitorul însă nu trăiește doar într-un mediu social, ci și într-un mediu cultural și artistic. El este solicitat de cele mai felurite curente și tendințe artistice, de diferite școli și experiențe de creație. Iată de ce problema atitudinii față de realitatea artistică, față de moștenirea culturală și față de diverse tendințe artistice contemporane este o problemă principală de cea mai mare importanță, iar dezbaterea ei este necesară în cadrul efortului de orientare a literaturii pe drumul slujirii intereselor poporului și ale socialismului.

Realismul socialist ca metodă de creație presupune o mare diversitate de stiluri, curente. Ca o artă profund revoluționară prin conținutul ei, realismul socialist presupune o emulație creatoare cît mai largă și cît mai activă în căutarea de noi forme și modalități de expresie. Realismul socialist este incompatibil cu rutina, cu orice ce manifestare de conservatorism. Realismul socialist presupune deci o libertate de creație cu nimic îngrădită. Libertatea aceasta i-o asigură scriitorului însușirea partinității comuniste. Concluzia aceasta, care se degajă din întreaga experiență a literaturii generate de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie ne pare a fi cea mai de preț în lumea actualelor sarcini ale literaturii noastre. „Problema dacă omul de artă care slujește cu credință cauza poporului său este sau nu liber în creația lui, — spunea în Raportul amintit tovarășul N. S. Hrușciov — nu se poate pune în condițiile societății socialiste, în care poporul este cu adevărat liber și s-tăpîn pe soarta lui, creatorul unei vieți noi. Pentru

un asemenea dm de artă, problema tratării fenomenelor realității este dară el nu are nevoie să se adapteze, să se constrmgă ; oglindirea veridică 'a vieții de pe pozițiile partinității comuniste este pentru el o neoesuate sXtească, el stă ferm pe aceste poziții, le afirmă și le apară in

^{POP} CuSnMe'acestea ne îndeamnă să ne gândim din nou și din nou la marea răspundere a scriitorilor. Literatura sovietică se prezintă in fața poporului său - la a 40-a aniversare a Revoluției - cu o recolta bogata. Scriitorii sovietici au tot dreptul să spună cu mîndne că la edificiul măreț, ue care .poporul l-a construit în 40 de ani de construcție socialista — multe c'ărămiz?Tm pus și noi. Din tot sufletul îi felicităm pe confrăți, noșn sovietici si le urăm să obțină în viitor succese noi și mai mari. Ca miluanț pentru cauza socialismului, pentru care Steagul lui Octombrie e un simbol veșnic viu al luptei, nu putem să nu ne exprimăm dorința ca asemenea „cărămizi literare" ale socialismului să devină cît mai numeroase și la făurirea lor să contribuim in tot mai mare măsură și noi, scriitorii dm R.F.R.

Rîndurile de mai sus sînt un angajament. Fie ca ideile nemuritoare ale Marii Revoluții Socialiste din Octombrie să ajute la îndeplinirea lui cri mai grabnică.

ÎNTÎLNIREA CU REVOLUȚIA

- AMINTIRI -

MIHAI BENIUC

O PĂȚANIE DE DEMULTȘI O NOUĂ STEA

Cînd s-a întîmplat revoluția din Octombrie 1917, nu împlinisem încă 10 ani. Dar peste un an valurile ei au atins și poalele Munților Apusenii, unde eu trăiam. Luase anume ființă Republica Roșie maghiară, cu Bela Kun în frunte, după ce imperiul Habsburgic se prăbușise. Știam de-acuma ce înseamnă bolșevic, gardă roșie, revoluție, atît cît poate pricepe un copil din toate acestea. Eu însumi mă socoteam „roșu” și purtam cocarda roșie la o șapcă militară a unui unchi al meu.

Unchiul meu nu voia să fie nici roșu, nici alb, ci își vedea de treburile sale ca plugar, și tare era supărat că eu mă socoteam „roșu” și-mi petre-^{nV/zula'tn} jurul trenului blindat ce staționa la noi în sat. Unchiul meu ÎNSĂ dorea în secret să vină odată romîniilor armata regală a lui Ferdinand, CARE se găsea nu mai departe decît vr-o 100 km. de satul nostru

— Să vină romîniilor, că doară mai scăpăm de domni, zicea unchiul meu, care împărțea oamenii în romîni, oameni săraci adecă, și domni, oameni bogați, oamenii grofului și tari, care în sat erau : primarul, notarul, jandarm» — toți unguri. Uita însă că erau și destui unguri saraa.: adecu nu uita, dar pe aceștia-i socotea oameni de treabă ca pe noi și nu se întreba ce limbă vorbesc.

De fapt oarda roșie îi măturase pe domni, dar unchiul meu era convinț[^] că ei au să vină înapoi, dacă nu vin romîniilor. adecă oastea regală, despre care noi de fapt nu știam nimic.

In sfîrșit, în primăvara anului 1919 au venit romîni.

N-am să povestesc de luptele respective, nici de executarea iară tuți o rațiune a tuturor prizonierilor de război din garda roșie.

Mi-a rămas însă pentru totdeauna încrustată în inima o intîmplare din acele zile.

*Era a treia sau a patra zi după venirea armatei regale și unchiul meu trebuia să ducă cu căruța un plutonier major și un sergent într-un sa vecin la vr-o 15 km. depărtare de satul nostru. M-a luat și pe **nune** cu el. Era o zi de primăvară răcoroasă. Pomii parcă se temeau să înflorească. i>e auzeau din cînd în cînd împușcături pe drum. La un moment dai am trecut pe Ungă un loc de execuție, unde 'un ofițer judeca vr-o patru prizonieri, mi pușca mitralieră aștepta să între în acțiune.*

' Unchiul meu s-a făcut la față canarul și a întors capul, rara sa area, a dat bici cailor. Am auzit numai împușcăturile. Lingă o fîntina unde voiam

să oprim ca să adăpăm caii ne-am pomenit în fața câtorva cadavre de soldați roșii. Unchiul meu iar a vrut să dea bici cailor și să treacă mai departe, dar plutonierul l-a oprit. Apoi și plutonierul și sergentul au coborât din căruță și apropiindu-se de morți au luat pietre de jos și au început să izbească în ei înjurându-i cât puteau ei mai mit.

Unchiul meu se uita departe și aștepta să se întoarcă cei doi în căruță. Eu stăteam lângă el și tăceam. Nu îndrăzneam să-i spun nimic, dar tare i-ași fi spus: *Vezi? Aștia sînt I Știam însă că el mă iubea foarte mult și n-aveam de ce să-l supăr. El însuși după ce veniseră în sfîrșit rominii se ferea să aducă vorba despre cele întîmplate. Știa că eu, care socotisem că roșii au să-i bată pe albi, nu mă simțeam prea bine că lucrurile eșiseră pe dos. Simțeam totuși cum cel care se înșelase mai rău era unchiul meu. El altfel își închipuise lucrurile. Credea că-i vorba de niște oameni ca el, buni, cu opinci, și săraci. încă puțin și în aceeași zi a venit dezamăgirea totală.*

Cum mergeam pe drum, deodată vedem din partea opusă venind în goană o căruță cu un ofițer, un căpitan sau așa ceva. Unchiul meu care lusesse soldat în armata austro-ungară și anume într-o divizie de transporturi, știa că se ține la stîngă și o ia în :aceea parte a 'drumului. Ofițerul oprește căruța în care era, minată de un cunoscut al unchiului meu — un țaran dintr-un sat vecin. Ofițerul coboară din căruță și se apropie de noi.

— Mama 'mă-ti de boanghin idiot! Tu nu știi că se ține la dreapta? Oe-aceea v-am eliberat dobitoacilor, ca să ne încurcați circulația?

Unchiul meu încercă să lămurească pe ofițer. Nimic. Primesc înjurături și subofițerii din căruță, iar pe unchiul meu ofițerul îl face să coboare:

— Dă-te jos, boule! Zici c-ai fost soldat și nici nu iei poziția cînd vorbești cu un ofițer? Mama mă-ti de bolșevic!

Unchiul meu coboară, ia cum știa el „haptac” (smirno) și -ofițerul nici una nici alta, îi arde o pereche de palme, însoțindu-le cu încă cîteva înjurături. Apoi pleacă.

Unchiul meu urcă umilit în căruță și plecăm și noi mai departe.

Nu ne uităm unul la altul. Ne este rușine. Unchiului meu i se vedeau urmele pe obraji și-i curgeau lacrimile.

— Te doare? l-am întrebat după un timp.

— Nu, mi-i numai rușine, — mi-a răspuns încet.

Eram foarte triști, amîndoi. Totuși, în adîncul sufletului, îmi spuneam: „Am avut dreptate. Acum și unchiul meu înțelege”.

Mai tîrziu am vorbit cu el despre aceasta și-mi spunea: „Domnul tot domn e, fie ungur, român ori neamț. Păcat că va bătut pe aceia, pe roșii!

Totuși, a mai apucat să vadă armata roșie, de data aceasta înfrățită cu armata romînă și doborînd pe fasciști în anul 1944. De atunci ®-au împlinit 13 ani, iar bătrînul meu unchi doarme de mult subt acest pămînt în jurul căruia se rotește, în al 40-lea an al Marii Revoluții din Octombrie, satelitul sovietic, — luceafăr făcut de rîna acelor care au făcut și revoluția sau de 'urmașii lor, semn al științei celei mai înalte, al dragostei de om, și totodată primul cap de pod pentru cucerirea universului.

Cu cîtă bucurie i-aș fi vorbit astăzi unchiului meu de această minune omenească! Dar el nu mai e.

înainte cunoscusem stelele roșii ale Kremlinului, cunoscusem stelele de aur ale eroilor sovietici în lupta pentru patrie și omenire, în munca socialistă cunoscuse fiecare din țara mea stelele de pe șăpcile și coifurile soldaților sovietici, eliberatorii noștri. Acum am cunoscut prima stea lansată de om pe cer. La ea mă gândeam când am început să scriu aceste rânduri, iar dacă mi-a venit în minte o întâmplare tristă, este poate tocmai pentru distanța și contrastul care există între urmele palmelor de pe obrazul unchiului meu stele ale rusinei și ale umilinței, și între această stea ce ne străjuiește din cer satelitul nou al pământului, simbol al Revoluției din Octombrie. De această nouă stea, pe care o privesc cu stupoare dușmanii omenirii, dar cu admirație și dragoste omenirea, se leagă cele mai frumoase visuri ale noastre de pace și de prietenie între popoare; de pine, de cântece și de flori pentru toți oamenii muncii.

MĂRTURISIRI

Chem în minte zilele copilăriei, adică exact viața mea de acum patruzeci și trei de ani. Mă pregăteam tocmai să trec în clasa a cincea a școlii primare, când am aflat pentru prima dată că există și un „neam de muscali” pe lumea asta, care, zice-se, ar fi dușmanul jurat al poporului maghiar, înțelepții noștri învățători ne-au adus acest lucru la cunoștință în vara anului 1914, atunci când, spre uluirea mea, l-au pus pe taică-meu să-și dea jos hainele lui de zugrav, pline de var, și i-au tras peste cap mundirul cenușiu al regimentului 51 infanterie, agățându-i o armă nou-nouță de umăr și mîinindu-l în Gatiția, pe frontul rusesc, „ca să-i pedepsească pe muscalii ăia care calcă-n picioare libertatea”. Totul s-a întîmplat atît de uluitor de repede, ca un traznet, încît tata, întristat, n-a mai avut vreme să ne lămurească că lucrurile stau exact dimpotrivă, deși i-ar fi stat în puteri. Era un muncitor socialist militant, și putea s-o știe foarte bine; nu îpoporul rus, ci „tătucul lor”, Majestatea sa țarul, a trimis cazacii peste noi în 1848 și aceasta tocmai în urma chemării aceluî împărat Franz Iosif din Viena și a fidelilor săi nobili de rang, după ordinele cărora se zice că ar fi trebuit taică-meu să-i pedepsească pe cei ce-au frînt steagurile luptei pentru libertate din 1848, adică poporul rus. Și noi am crezut că, într-adevăr, așa stau lucrurile.

Din cauza libertății înfrînte, am început să mă supăr grozav pe ruși, dar mai întîi de toate pentru că tata a trebuit să ne părăsească din cauza lor, și pentru totdeauna, deoarece nftci nu se așternuse bine prima zăpadă și, săracul de el, se și prăpădise. „L-au ucis rușii” — ni s-a spus nouă. Cinci copii ne-am trezit fără tată, singurul cîștigător jde pline. A trebui să plec de la școală, ca să intru muncitor la fabrica de chibrituri, iar mama la fabrica de piele. Ne-a cuprins un doliu apăsător și o mizerie fără seamăn. Fabricile golite de bărbați, s-au umplut de văduve de război și ele băieți ca mine, de 10—15 ani. Ne speteam într-o muncă ce ne depășea puterile și ne ieșeau ochii din cap de foame! Dece și pentru ce acest chin nemăsurat ce pusese stăpînire pe noi? Din pricina rușilor; ei sînt dușmanii noștri pe vecii vecilor — au urlat aștătorii la război. Din cauza muncii de noapte, în două schimburi, de cîte șaisprezece ore în șir, mama s-a îmbolnăvit și a ajuns în spitalul epidemic unde s-a zbătut cîteva luni de zile între viață și moarte. Am rămas toți cinci, fără mamă și tată. Intr-o zi ploioasă de toamnă au venit niște domni: „mama voastră a murit — ne-au spus ei— haideți cu noi la orfelinat”. Și ne-au dus ca să ne bage-n gazdă

la Aiud, pe mine ca ucenic tîmplar, iar pe frații mei ca mici slugi în casă pe lingă „familiile de domni miloși”. -Ne-au împrăștiat astfel în toate părțile, ca pe niște mici sclavi*

Atunci am învățat să înjur. Pentru cine și pentru ce această soartă de cîine? „Hei, băiete, așa-i războiul. L-au început rușii, iar acum au yenii și Valahii peste noi” — ne-au zis stăpînii care ne sculau în zorii zilei și nu ne lăsau să încetăm roboteala pînă spre miezul nopții.

Pe mama însă n-a putut s-o curme moartea. Clătîndu-se pe marginea gropii, s-a tras înapoi, spre viață. Tnsănătoșindu-se, ne-a adunat de la Aiud și ne-a cărat înapoi acasă, ca pisica puii rătăciți. Ne-am întors din nou la fabrică; mama la tăbăcărie, iar eu la domni Reiter, între chibrituri cu fosfor. Mama a început să muncească din nou pînă noaptea hrziu, ca să-i poată hrăni pe cei mai mici. Darln-a putut s-o facă prea multă vreme și într-o după-amiază, de istovită ce era, a căzut peste mașină; voiurile i-au prins brațul drept și i l-au smuls din cot.

La tribunal, comisia a constatat că totul se întîmplase din vina ei și, desigur, din cauza afurisișilor de ruși, că dacă ăia nu s-ar fi luat de unguri...

Atunci am simțit cum mi se umple inima de ură și tot atunci am strigat pentru prima oară că nu există nici Dumnezeu în > cer. Noi, copiii, a trebuit s-o ținem pe mama, căci nu i s-a dat nici un fel de despăgubire de pe urma accidentului. Atît războiul, cit și pe toți cei despre care s-a zis că l-au început, am început să-i urăsc din tot sufletul meu de copil de {muncitor de treisprezece ani care în cel de-al treilea an al războiului mondial era nevoit să treacă drept un vechi muncitor. Tot în timpul acela au început să fie aduși în fabrici și prizonieri de război, printre care și ruși. La început i-am privit cu o groază de nedescris, gîndindu-mă care dintre ei l-o fi ucis oare pe taică-meu. Pentru ăștia a trebuit să părăsim școala eu și frații mei, pentru ăștia i-a smuls mașina brațul mamei, pentru ăștia ne-au tîrît pe noi la orfelinat, pentru ăștia crăpăm noi muncind, pentru ăștia ne mănîncă păduchii și zdrențele, pentru ăștia nu ne putem noi încălzi casa niciodată? I

Si prizonierii parc-ar fi știut ce acuzare groaznică scapără din ochii noștri' spre ei. In pauza de la pr'inz, cei mai bătrîni dintre iei scoteau dîn buzunarul de la pieptul tunicii fotografii de familie și, stînd pe vine în jurul focului pe care-l aprinsese pe cîmpul cu butuci, le făceau să icircule din mină în mină. Uneori, cîte-unul izbucnea în plîns. Atunci am văzut pentru prima oară în viața mea bărbați în toată firea, bărboși, hohotind de plîns. Unul și-a lipit strîns de frunte fotografia copiilor lui, lăsmd'să-i'^ice lacrimile în para focului.

In fabrică s-a dus vestea că plîng prizonierii de război, că plîng rușii cei bărboși. Pe noi, copii-muncitori, imaginea aceasta ne-a mișcat adine. Ne-a mișcat si mai mult cînd unul dintre ei a început să etnie [dîn .muzicuță... „Poate că nici n-au fost ăștia cei care l-au ucis pe taică-meu” — m'-am gîndit eu apropiindu-mă de ei. In curîncl unul din prizonieri a fugit, făcîndu-se nevăzut; după cîteva săptămîni a fost adus îndărăt, bătut măr, gata-gata să-și dea duhul.

Intr-una din seri, cînd acceleratul de ora șase s-a [auzit oprindu-se, acest om s-a dus sub podul de cale ferată, a îngenunchiat și s-a închinai,

iar cînd locomotiva a ajuns doar la cîțiva pași de el și-a culcat gîtul pe șina rece de fier.

Trenul care a trecut în goană peste el, a decapitat dintrodată toate minciunile acelea multe cu care ne fuseseră otrăvite pînă atună sufletele noastre credule de copii. Prizonierul ce s-a sinucis, parc-ar fi {dat un semnat — stai! S-a răspndit vestea că rușii nu mai vor {să se .războiască și că au întors armele împotriva propriilor lor ofițeri, dîndu-l jos pe țar. La Petrograd, a izbucnit revoluția. Muncitorii i-au gonit pe domni. Vor pace cu toate popoarele lumii. Soldații de rînd și muncitorii care se întorceau răsleți de pe frontul din Galiția au început să răspîndească vestea că muncitorii și țărani ruși n'-au vrut niciodată război.

Reacția provocată de această veste, mai ales în schilodită mea, familie, am descris-o douăzeci de ani mai tîrziu într-una din nuvelele mele intitulată „Cocoșelul cu ochii roșii”. Dobîndirea acestei conștiințe umane și muncitorești, a început din 1917. De-atunci, în conștiința mea, lumea s-a despărțit în două. Eu m-am rupt odată cu jumătatea din care ajunseseră să facă parte muncitorii revoluției revoltați de minciunile regilor și domnilor noștri. Cu mîndrie și bucurie, mi-am adus aminte că și tatăl meu fusese muncitor și socialist. Am început să sper că poate a căzut și el prizonier și trăiește undeva prin Rusia unde s-a înrolat în gîrzile roșii muncitorești și vine spre casă cu prizonierii de război, lovind și tăind pe domnii și regii mincinoși ce-i întîlnesc în cale. Vin și-i pedepsesc fără milă pe toți cei care i-au minat de Ungă familiile lor și care ău tras pe sfoară .copiii creduli, schilodiți, împreună cu sărmana lor mamă, de munca istovitoare și prea timpurie. Vin și poate fac să izbucnească și la noi văpaia revoluției muncitorești.

Și-au venit, din Italia, dar mai ales din Rusia Mare, au venit mulți? au venit și au rupt pe străzile Clujului gradele ofițerești, au răsturnat io Budapesta caleștile grofilor, iar la Viena tronul împăratului ce domnea în două părți. Au venit și au măturat mai întii monarhia, apoi au înlăturat toată orînduirea burgheză. În Ungaria, cei dinții după muncitorii ruși, au proclamat dictatura proletariatului. Dar tatăl meu n-a venit; a apărut în schimb de pe undeva fratele lui mai mic, cu care servise în aceeași companie, fiind luați împreună la mobilizarea generală. \A venii și le-a destăinuit vecinilor că tata nu fusese ucis de 'glonțul rusesc, ci de propriul său caporal. Tata n-a putut suporta marșurile lungi și istovitoare, i s-au umflat picioarele varicoase, a rămas mereu în urmă; caporalul nu l-a crezut însă că întîrzie din pricina picioarelor, îl știa socialist și odată și-a scos pistolul...

Dacă, într-adevăr, așa a fost sau nu, n-am putut afla niciodată, căci și unchiul nostru o auzise tot de la alții. Dar eu continuam să sper că poate tata n-a murit de glonțul caporalului și poate că, grav rănit, l-au luat rușii cu ei și după ce s-a întremat, trăiește avînd memoria pierdută pe undeva prin Uniunea [Sovietică. Odată si odată io să-și revină însă și o-să-și aducă aminte de noi, iar cînd se va potoli furtuna revoluționară se va reîntoarce acasă sau ne vom putea duce noi la el, dacă la noi și la popoarele vecine care ne despart va ieși victorioasă revoluția proletară.

Iată cum dorul fierbinte de taică-meu s-a împletit în mod strîns cu tot ceea ce a luat naștere cu patru decenii .în urmă în primul stat socialist din întreaga lume. întreaga dezvoltare a vieții mele de mai iirziu a fost

mai înainte de toate ultima jumătate de secol a întregului popor român și maghiar.

Și câți scriitori, ai atîtor popoare, pot spune, pe bună dreptate același lucru despre ultima jumătate de secol a propriului lor popor! Toti cei a căror patrie se învecinează cu Uniunea Sovietică. Pe toti \au •' reușit să-i asmuță, cu ajutorul calomniilor, împotriva poporului rus. Și mai ales cu ce calomnii i-au inundat atunci cînd, scuturîndu-se de paraziții taristi ce domneau despotice în numele lui, poporul rus a arătat că nu a fost niciodată dușmanului vecinilor săi. N-a mai existat niciodată pe lume vreo putere de stat care să fi fost acoperită de dușmanii ei cu atîtea calomnii, cum a fost Uniunea Sovietică în decursul ultimelor patru decenii.

Dar popoarele și capiile ,nu pot fi mințiți fără pedeapsă. Peste tot de la Peking și pînă-n Berlinul de Est, popoarele s-au scuturat, cu ajutorul partidelor lor comuniste, și a poporului sovietic, de acele clase dominante și de orînduirile lor care au clădit zid de minciuni între "propriile lor popoare și cel sovietic. Și-acum, copiii de muncitori de pe valea Gangelui, a Nilului, sau a fluviului Mississippi, încep să se lămurească la fel cum m-am lămurit și eu acum patruzeci de ani pe malul Someșului Mic. Astăzi încep să știe și ei cine sînt de fapt „rușii ăia” și, la fel ca noi, pornesc și ei pe calea care duce la marea noastră prietenă, încît nu mai încapă îndoială că, la fel ca noi, vor sosi și ei la marea întîlnire frățească a tuturor popoarelor lumii.

^ Zadarnice sînt toate eforturile briganzilor imperialiști; nu pot sta ei la pîndă pe toate căile ce conduc astăzi spre socialism.

PARAȘUTISTUL

L -a văzut Oancea. E încă sus, la forme. L-au adus aseară. 'Mai încapă vorbă ? Desigur că în lanțuri'. Un bolșevic. Un spion bolșevic. S-a aruncat cu parașuta. I1 aduce jos, din moment în moment. S-a dus Oancea să-l ia în primire...

Oancea.era plutonierul major, șeful gărzii, bătrîn reangajat, un soi de amestec între geniul familiar al închisorii și un edec făcînd pîrtie din inventarul ei, prezent pretutindeni, răsărind cînd nu gîndea, din capul scării, icnind laifel și la urcuș și la scoboriș, matahală îndesată, căreia nici tunica strînsă în centiron nu izbutea să-i dea un contur precis. Printr-v derogare de la regulament, ținuta militară se complecta au niște tîrligî de pîslă, pasiunea, de căpetenie a acestui copoi, greoi și fără astîmpăr, fiind să „surprindă” ba 'santinela fumînd în post, ba -pe vreun deținut dormind sau minînd la alte ore decît cele prescise... Pasiunea minoră a maturului, cu rădăcini pesemne în aceiași nevoie de „a surprinde” era colportarea zvornurilor de 'ia un etaj la altul, din serviciu în serviciu, din oraș în beciurile siguranței. A spus Oancea. A văzut Oancea. Știe Oancea, constituia referința cea mai sigură, cea mai fără replică a'acestei milei .lumii, ruptă de lumea cea mare.

„Sus” erau birourile Siguranței din Bulevardul Carol, unul La stradă, într-un fost magazin, cu geamul de la vitrină văpsit în albul lăptos al unei săți de operații, cel de-al doilea, dînd către curtea interioară. În ambele încăperi se făceau „formele” de primire a noilor veniți, identificare și declarații, ta modul pașnic [către stradă, cu savanta gradație de violentări — pentru cei cu memoria șovăitoare — în camera cea dosnică.

Jos”- era al doilea subsol, destinat recalctranților, de-a valma borfași cu politici, vechi clienți (cari știau în 'care celulă trage mai puțin sau pătrunde mai mult aer din depărtata curte) și recruți, silabisind rudimentele acestei adaptări, printre care, în acel început de 'aprilie 1944, mă aflam și eu. Era, acel al 'doilea 'subsol, 'un fel de stație de triaj. Rămîneaî\uneori cîteva ore, alteori cîteva zile, pentru o confruntare, pentru transferarea dintr-o închisoare în alta, dintr-un lagăr într^altul. Oamenii \se perindau; unii stăteau în .picioare, ceasuri de-a rîndul, ca într-o veritabilă gară, așteptînd să fie chemați, să IA se facă formele de ieșire. Cei Cari erau ținuti mai mult își mai deslegau limbile, făceau sau reînodau cunoștințe. Firește mișunau și nelipsiții provocatori — vād și acum un așa-zis [popă, așa-zis> arestat pen-

tru așa-zis adventism — vîrîndu-se în inima oamenilor, îmboldindu-i să-și spună, la rîndul lor păsul dîndu-se drept exemplu bun de urmat: Eu le-am spus totul! Fie ce o fi... Cel puțin așa nu mă mai frămînt...

Un coridor lung și strimt avînd de o parte și de cealaltă [celule comune în care se îndesau pînă la douăzeci de oameni într-un spațiu de trei pe trei — și laicele două capete cite o celulă „individuală” targa cît însuși coridorul și nu cu mult mai adîncă. Printre barele de fier ale ușii se putea vedea de la un cap (a 'celălalt, ceea ce permitea santinelei să țină sub ochi, din orice punct s-ar fi aflat, pe acești oaspeți deosebit de primejdioși. Principala pentru care fusesem adus acolo, mă îndreptătea la ^ăcest tratament preferențial: în calitate de suspect comunist, beneficiam de izolare și de o supraveghere sporită. De-altminteri izolarea era pură amăgire ! Ușile celor două celule vecine, de pe laturile coridorului, îngăduiau .tot atît de bine conversațiile ca și cele care se găseau] față în față. De o parte erau (cei mai gălăgioși din grămadă) doi străini, prinși cu acte false. Un sîrb, cu pașaport grelesc și un grec, cu pașaport sîrbesc. Ce or fi fost în realitate nu știu, dar între ei — și cu ceilalți — vorbeau o foarte bună romînească. De cealaltă parte, făcînd unghi drepi^cu gratiile ușii mele, am găsit la venirea mea — și i-am lăsat .tot acolo — niște romi, un trib întreg cu bulibașa în cap, plîngînd și vaitîndu-se toată .vremea, de la patriarhul senil *pînă ta <pruncul uneia dintre femeile mai tinere. în mijlocul încăperii sta îngrămădit calabalicul tor, pe care nici în ruptul capului nu primiseră să îl lase „la forme”... Cît despre supraveghere-.. înl-una din dimineți, santinela care făcea naveta între” cele două celule de la capelele coridorului, mi-a adus cu nețărmită candoare de la noul ocipant al celeilante „individuale”, un cornet voluminos cu mere. Merele nu erau de mîncat, dai] pachetul fusese făcut din „Universul” purtînd data zilei (10 sau 11 aprilie). Generosul donator era un tovarăș — eumu l-am cunoscut personal decît după eliberare, după marea eliberare, — care mă știa și, mai experimentat decît mine, îmi transmitea noutățile zilei, [deformate cum erau de presa antonesciană, totuși de'nahiră să-mi întrețină moralul. Evenimentele se precipitau, frontul 'nemțesc se retrăgea pe noi poziții strategice...

Dar a ;doua zi, inginerul C. N. nu mai era acolo. Domeniul informației, exclusive și arbitrar, îi revenea iui Oancea... Chidr ș>i pentru ceilalți deținuți.'prestigiul lui cunoscuse o eclipsă, după epoca de'aur — pentru el — a zilelor de bombardament de ta începutul lunii. Văzuse tot, fusese prezent, mulțamilă unei tainice ubichități, și în Griviții și la Cățeiu, si în centru, la aceeași oră. De sub toate'aceste bombe scăpase, ca prin minune,. datorită (experienței sale de vechi militar și djutorului neprecupețit al Sfin-tei Miercuri-

Aproape o săptămînă încheiată nu-l mai văzusem, oprindu-se pe la mijlocul coridorului — punct optim pentru audiția Ide către toți a jurnalului vorbit — ținîndu-se de cite o bară de la celulele față-n față, ca o imensă gorilă cățărata pe .gratii — și invectivîndu-rie, global și nediferențiat la persoana a doua singular: Mă, să știi de la mine... Tu \nu vezi, bă, că o să-ți putrezească oasele în ocnă, dacă nu vorbești... Pe glasul lui morocănos și trăgănat, parcă filtrat anevoie prin miistața stufoasă care îi acoperea gura, asta suna cam așa : „oazele la ognă!”

Printre recomandările de ordin civic — și etic în general • — strecura noutățile, reale sau imaginare, aliment al conversațiilor întregului „etaj”.

Comentariile amplificau crîmpehil de informație ; se > iscau controverse asupra termenului exact pe care îl folosise... asupra aluziilor pe -care unele urechi mai fine le deslușiseră.

Oancea era fără îndoială un ipochimen odios, dar pentru oamenii mărunți și necăjiți de la al doilea subsol al siguranței, lăcomia cu «dare devorau — așa spune dumeau — vestite senzaționale die majorului nu este lucru de mirare și cu atît mai puțin rizibil. Arestul, tăcerea, închiderea pe deasupra a fiecăruia în sine, neliniștea, surescitarea, dilema continuă, lăncinată, între fireasca înclinare de a te destăinui și paralizanta suspiciune generală, timpul încropit, — se cer urnite, vinturate, umplute. Mîntea: are nevoie să ronțăie asemenea fleacuri, ca să nu macine, ca să nu se macine cu gîndurMe adevărate, ori ca să nu înțepenească în nepăsare.-. Vorbele lui Oancea sînt un nomenland, un teren pe care-l poți investiga, scormoni fără primejdie... Și comentariile, cari se ridică asemenea unui val sonor pe măsură ce se îndepărtează înt-un sens sau altul santinela ? Ev[iacă, ele acoperă și zbaterea din sufletul fiecăruia — }și mai asurzesc urletele și gemetele celor „anchetați”, la. primul Subsol, în spatele bucătăriei. Gemete și urlete ne împresoară, amestecate cu abttrii galeșei fierturi ce ni se va servit'Ha prînz...

...Azi, după acalmia care a urmat slăbirii bombardamentelor, Oancea trăiește un moment deosebit de important. A coborît și d urcat 'înapoi de cîteva ori, și-d făcut' de lucru sîrînd curiozitatea, nutrînd-o cu gesturi cari exprimau uimirea, ca pentru sine însuși, fã,rã să rostească un cuvînt. într-un sfîrșit, către ora mesei, s-a proțăpîit iar [în [coridor, [astUpîndu-l cu silueta lui masivă și a spus, fără nici un preambul: Să vezi^ mă, ce fl-u mai scornit rușii. O să te'uiți și tu (adică noi, cei vreo sută de oameni) și o să-ți faci cruce. Parașutistul prins lingă Buhuși, spionul. îl aduc acum dei la forme...

facialele -însuflețite durau de o jumătate de oră. Și eu încercam să-l imaginez pe acest prim om sovietic întîlnit în viață... O veche deformare profesională de a gîndi în hiperbole și înclinarea mea firească spre antropomorfizarea simțămîntelor, mă făceau să rechem în amintire pe luptătorii uriași ai epopeii, vlăjganii blonzi, tipurile atletice descinse de pe înaltele socluri, întruchipările în marmură și în bronz ale oștirii legendare... „II” văzusem, de atîtea ori, în primele filme, în Franța anilor de studenție, mai tîrziu în puținele filme sovietice 'cari au rulat \pe ecranele bucureștene. II știam dip, cărțile cetite, din poemele și portretele cari îi veșniceau înfățișarea pe măsura marelui mesaj pe care „îl” purta.

Poate penița că mi-l închipuisem așa, pentru că ochii mei <î și proiectaseră ipotetica apariție în chenarele ușii dinspre *scară, am rămas atît de descumpănit la intrarea faimoasei capturi a jandarmilor de la Buhuși... Era o fetișcană, o'.copilită aproape, firavă cu toată pufoaica umflată de pe dînsa. Pantalonusul, strîns la glezne și bocancii mari din picioare, ber&tul sub care era adunat părul și din care nu răzbea, nici o șuviță, nu izbuteau să-i dea nici măcar aerul unui băiețaș, dar mite al unui 'ostaș în toată firea. Fusesse adusă pe jos. din post în post, de acolo din Moldova. Nici extenuarea, fizică după săptămîinii de eforturi, de privațiuni, de terorizare morală și de probabile brutalități, nici legitima crispure a feții în momentul cînd pã-sea înif-o nouă temniță — a citea ? — de cînd fusesse arestată, nu-i alteraseră trăsăturile de adolescentă, căutătura francă, fără înfruntare dar și

fără stinghereală, gura strînsă Într-o strîmbătură oare păreia să reprime mai curînd un zîmbet decît nevoia de a plînge.

Eu am fost trecut împreună cu sîrbut și cu grecul fără acte — desigur, în mod relativ nu mal eram atît de fioros — și mica rusoaică în locul meu, în individuală... S-a culcat, fără să scoată încălțăminte grea din picioare, și a adormit imediat. Cînd s-a trezit, după cîteva ore, a găsit pe paiele patului două daruri: o biblie ferfenițită — antidotul administrației pentru educația primită la bolșevici — și o rochie de stambă înflorată, decoltată și peticită pe-alocuri, aleasă ca fiind cea mai de doa'rrine-uj'ută dintre boarfele răvășite de vecinele noastre, întunecate la față dar cu sufletul luminos (al oamenilor simpli).

Omul sovietic a răsfoii cartea cea groasă, a strecurat și un\ochi ștregăresc la ultima pagină să vadă cum se termină. Apoi a pus rochița, fără să o îmbrace, deasupra pufoaicei, ținîndu-i bretelele cu degetele strînse mănunchi, pe umeri — și ne-a spus 'un singur cuvînt: kezbet! Nu era în intonația acestei vorbe nici: resemnare fatalistă, nici blazare bătrîncioasă, ci un soi de gravitate ingenuă, care trăda și înțelegerea, pînă în sîrăfundări a situației (știa, așa cum știam și noi, că va fi poate împușcată) și împăcarea de sine, a'celui care și-a îndeplinit datoria, și acceptarea, prețului cumplit pe care avea să-f> plătească pentru crezul și credincioșia \ei.

A două zi de dimineață nu mai era acolo, i Ouncela, oare de obicei știa totul, nu ne-a putut spune încotro a fost îndreptată-

Tania'— sau Nadia '— sau Olga — ar fi avut astăzi treizeci de ani.

PRIMA MEA ÎNTILNIRE CU 7 NOIEMBRIE

Eără îndoială, 7 Noiembrie, Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a intrat sau va intra în conștiința fiecărui om. E o dată atât de importantă că nu poți să nu îți seamă de ea : indiferent dacă locuiești la Moscova sau New-York, la Lima sau în oricare sătuleț din Vietnam. Pentru mulți, 7 Noiembrie, revoluția, a existat înainte de a fi fost iar pentru alții există în prezent. Și nu mă îndoiesc că odată va intra în conștiința întregii omeniri ca o piatră de hotar foarte importantă în istoria societății.

În anul 1944, după mulți ani de vagabondaj, eram la Budapesta și așteptam :să-mi nască nevasta. Trebuie să mărturisesc de la început că, deși revoluția se desfășurase de 27 ani, eu nu știam prea multe lucruri despre acest eveniment și despre urmările lui. Doar atât cât scriau ziarele pe vremea aceea și ziarele scp.au foarte puțin., În afară de asta eu nici nu prea citeam ziarele, decît între chioșc și casă, dacă mă trimitea tata să i le cumpăr. Dar și atunci te răsfoiam mai mult pentru senzaționalul lor decît pentru conținut. Astfel, pe atunci, pentru mine, războiul civil din Spania nu era o urmare a revoluției din octombrie ci un „oarecare” război civil. îmi amintesc de exemplu, că, pe cînd eram elev în primele clase primare am fost mult mai mișcat de luptele de la Adua din Abisinia decît de căderea Madridului, care mi s-a părut că ținuse prea mult. Aici:, trebuie să notez că încerc o penibilă senzație cînd aud de la prieteni din generația'mea că ei (lai vîrsta de 10—12 ani) în perioada războiului civil din Spania „și-aul dai seama de importanța politică și au apreciat just desfășurarea evenimentelor”. Dar să las comentariile. Cum spuneam, eram la Budapesta și așteptam să-mi nască nevasta. Aveam douăzeci de ani, colindasem o bună parte din Europa, cunoscușem și foamea și mizeria și încercam să mă obișnuiesc \cu ghidul că o să am un copil. Bombardamentele zilnice din orașul asediat mă lăsau indiferent cînd mă gîndeam că în curînd o să fiu tată, Poate că în condiții normale, lucrul acesta ar fi avut o importanță mult mai mică : așa însă, în orașul în care mureau zilnic sute și sute de oameni nașterea unui omuleț nou era ciudată și neverosimilă.

Nevasta mea fusese internată într-un spital amenajat la două etaje sub pămînt și eu așteptam tot timpul, chiar și pe vremea alarmelor aeriene, în fala unei uși de oțel însemnată cu o cruce roșie. În cele din urmă, după o zi și jumătate de așteptare am fost anunțat că am un copil. Am vrut să-l văd dar nu mi s-a dat voie să intru în spital. Nu mai știu dacă de bucurie

că eram tată, sau de tristețe că n-aveam voie să-mi văd fiul, m-am îmbătat. Ca un porc. Stăteam singur într-o bucătărie bombardată, beam palincă de 40 de grade și cîntam. Cîntam tare de răsunau toate împrejurimile. Pe la miezul nopții mi s-a alăturat și un vatman de la Societatea de Tramvaie, de curînd întors de la serviciu. Am băut și am cîntat în doi. Vatmanul n-a mai avut timp să se îmbete: o patrulă militară rătăcită înfîniplător pe strada noastră ne-a arestat. Am fost înghionțiți pînă la prima circumscripție de poliție și închiși într-un beci. Interogatoriul meu s-a desfășurat cam în felul următor:

— *Din ce celulă faci parte ?*

Am crezut că efa vorba de locul meu de muncă :

— *Din celula D.D.S.G. (D.D.S.'G. era societatea de navigație unde lucram).*

— *Deci mărturisești că ai organizat serbarea revoluției din octombrie.*

— *N-am organizat nimic. Vatmanul a venit întmplător.*

•*Nu mai trebuie să spun că în timpul discuțiilor am fost pîlmuit.*

După ce am iscălit un proces verbal am fost trimis înapoi în beci. Acolo m-a lămurit vatmanul ce însemna 7 Noiembrie. Imediat am cerut să fiu audiat din nou. După două zile de cercetări s-a lămurit că îmi serbam nașterea urmașului meu. Am fost pus în libertate pentru șase We apoi arestat din nou ca cetățean romin. Pe fiul meu nu l-am văzut decît după ce m-am întors din lagărul de la Wiener-Neustadt.

De atunci au trecut 13 ani. Cu fiecare an 7 Noiembrie a devenit pentru mine o sărbătoare mai mare. Acum desigur n-aș mai putea să spdn 'că serbez numai ziua de naștere a fiului meu.

Ce a însemnat 7 Noiembrie pentru mine ca scriitor ? Voi; răspunde foarte pe scurt: am scris 7 cărți. Subiectul lor, tematica lor, sînt într-un fel datorite Revoluției din Octombrie.

VIRGIL TEODORESCU

FRAGMENT

AUTOBIOGRAFIC

*Ca să ajung în fluviul comunist
Nu mi-a sunat din fluier un meșter flautist,
Vrăjit n-am fost de gnomi, de albe iele,
Nu mi-am citit cărările în stele.
M-a asurzit cu vuiet de cascadă
Și m-a trezit mizeria nomadă.
Potopul ei sărat de stropi mărunți.
Și n-am umblat pe-aeriene punți,
Scăpărătoare-n soare aa topazul,
Ci mi-am purtat de bună voie pasul
Pe undeva, la margine de lume,
Uitînd de multe-ori că am un nume...
Pe vremea cînd a douăzeci și una
Din primăveri se desfăcea încet
Păstrîndu-și singuratecul secret
Și peste mare răsărise tuna,
Umblam pe țarm cu roșul meu buchet,
Căzînd adesea, poate, în genunchi,
Dar sub mantaua plină de păduchi
Duceam ca un balsam, ca Un blestem
Acest poem :*

VIITOARELE MELE AVENTURI

*In fiecare zi ca niște ouă galbene se coc în văi, la soare, viitoa-
rele mele aventuri,
cînd n-am să mai fiu atras, pe străzi,
în primul rînd de soldații ciuperci mucegăute,
în al doilea rînd de caii șchiopi,
și mult mai tîrziu de o doamnă îngrijită ca un pahar.
Caii șchiopi sînt niște copii scîrboase ale iepelor albe
de la trăsura colonelului,
și soldații complect mucegăiți sînt niște reproduceri,
și mai scîrboase încă,*

VIRGIL TEODORESCU

ale colonelului superb
care își face, în trăsura cu iepe albe,
obișnuita inspecție
compusă din următoarele:
coborirea din trăsură întâi a piciorului drept,
pe urmă a celuilalt picior,
lina și foarte frumoasa lunecare a umerilor,
sprijiniți fiecare pe c'tte un picior,
urmată de o caldă privire a ochilor renumiți^
și o mișcare a mâinii cunoscută de soldați pînă la unul,
o mișcare pe care și eu o cunoșteam mai bine decît fruntea iubitei.,
pentru că aproape toți coloneii au o mișcare particulară
plătită cu o mie de lei pe zi.
Dar cînd soldații ciuperci mucegăite vor dispărea în depărtatul
trecut

călărind pe iepele de epopee ale trăsurii,
aventurile mele vor face ocolul marilor orașe
ca niște nave uriașe și calme :
aventura țărilor fără granițe,
aventura plus valorii purtată în ranițe,
aventura bătrînelor netede ca niște sufragete
sau a cuvintelor cu riduri de băi rine,
aventura aceasta : dacă dărimăm băncile din burghezii ce mai
rămîne ?

peripeția generală
'a clasei măcinată de ură și-oboșală ?
constrînsă 'de-nfricoșetoare legi
să îșiucidă cei mai falnici regi.

Zănatec, dus pe gânduri, purtam această torță
Aprinsă de-a durerii și-a anarhiei forță
Și ca-n arenă ațîțat un taur
Anihilam priveliștea de aur
Și-mi ascuțeam auzul crispat, strîngînd din pleoape,
Ca sgomotul cascadei să nu-mi scape.
Dar nu zăream că peste dureri, peste dezastru,
Plutește, sus, și-n fundul pămîntului un astru,
Revolta colectivă eu nu știam ce-nseamnă
Condusă de înțelepciunea calmă,
Cîi răscolit de 'ură și sudalmă
Din primăvara-aceea pînă-n toamnă
Eu te-am văzut, sublimă figură legendară,
Ca o statuie numai, privită clin afară,
Mi se părea că arma se-ntoarce, după luptă
Pe o conferință ne-nteruplă
In mina ce-i dăduse imbold și-o aruncase,
Se-ntoarce cu fărîme de sînge și de oase, —
•Și-am scris ca un balsam, ca un blestem-
Acest poem:

ARUNCĂTORUL DE BUMERANG

*Acest oraș se sfârșește cu marea.
Pe stînca cea mai înaltă a țărmului stă Aruncătorul de bumerang,
și așteaptă noaptea cînd loviturile lui vor surprinde mai bine
orașul.*

*Acest om seamănă cu o pasăre
și arma lui somnoroasă,
arma lui ca o brățară veche
își recapătă sclipirea violentă ca a părului unei lupoice,
odată cu întinericul.
Aproape de miezul nopții
cînd rechina cea mai bătrînă încetează orice activitate,
Aruncătorul de bumerang își încordează pulpele teribile
și dintr-o dată arma lui trece prin ceața marină
cu un zgomot ușor de fanfară muribundă.
Ei așteaptă cu brațul întins — și după un timp
ea se întoarce din tenebroasa călătorie
cu fire de sînge, sălbatecă și proaspătă.
Aruncătorul de bumerang își încordează pulpele teribile
pentru o nouă lovitură mai violentă,
poate pentru ultima lovitură
înainte de apariția aurorei.*

*Dar n-am rămas un sculptor al blocului de noapte,
ci-am fost ghiocu-n care pîraele de șoapte
își regăsesc ecoul din cascade,
Și-am înțeles că-n șirul, de insule Ciclade
Sînt oameni ce m-așteaptă, că dincolo de spații
Acelaș bici lovește : departe, în plantații,
Și pe spinarea celui care vînează foci,
Am auzit acest murmur de voci
Și-am înțeles atunci că nu mă-nșel
Descoperind teribilul Babei
Și-n el stindardul foamei, intransigența urii,
împărăția crimei și-a torturii,
Domeniul trist al legilor funeste.
Stăpîn pe mare,
M-a luat navigatorul pe nava-i plutitoare
Și-ncredințîndu-mi primul pachet cu manifeste
Mi-a arătat atunci
Ținutul lui de falii sălbatece și-adînci,
Mi-a arătat, nu bete corăbii de pirați,
Mormintele poeziilor damnați
Și nu balauri devorați de purici,
în timp ce dorm sau bat din cozi, spasmodici,
Nu larma din pahar și. nu nimicul,
Ci casele unde ardea tizicul,*

VIRGIL TEODORESCU

*Nu focul spadei în lumina moartă,
Ci lovitura care-n veci nu iartă.
Mi-a arătat cum crește-n anotimp
Răscoala și continentalu-i nimb
Svîrlind spre cer și spre pămînt văpăi,
Și osuarele din văi,
Ca niște sochuri așteptînd statuia.
Veneam dintr-un ținut al nimănuia.
Veneam cu mina goală.
M-a înarmat cu-a disciplinei școală
Și pipăind cuvintele-n gîndire,
Am împletit, poate din slabe fire,
Dar care prevesteau un nou sistem,
Acest poem :*

DIN GCIANO SE POATE SCOATE AUR

*Din guano se poate scoate aur.
Dar numai să știi pe cine s-alegi
să-i găsești omul, magicianul cu mîneci sumese,
magicianul insulei de guano.
El stă la răscrucile drumurilor,
și-l recunoști după ochii aproape orbi
de amoniacul arzător, căruia totuși "ti închin un imn,
al marilor terenuri de guano
Doar brațele i-au mai rămas în bună stare.
Și brațele vrăjite le scoate la mezat,
iar ochii lui te cheamă de departe,
te cheamă din orbitele lor sparte
cu furie, cu ură și poate cu speranță.
Se mai citește-n ei
c-a fost iubitul tragic al insulei de guano,
că scăpăratul ei i-a luat vederea,
sclipirea ei făcută din cel mai straniu aur.*

*Nimic nu-mi este astăzi strein din ce-i uman.
S'tnt un sărut în ochii tăcutului ocean,
Si s'tnt făcut din lutul muiat în cataclisme
Purtat de-alungul stepei, de Ceapaev, pe cisme.
Sînt omul care iese din lucarnă
Odată cu atacul Palatului de iarnă.
Știu foarte bine astăzi ce-nseamnă un linșaj
Mașinile oprite și gărzile din hale,
Știu seara legănată de-al apelor tangaj
Cînd cobora Libușa, în transă, cu a-l său paj,
Zărind orașul neclădit, în vale.
Da, știu, știu foarte bine totemul încrustat*

FRAGMENT AUTOBIOGRAFIC

*în scoarță, în memorie și-n piele,
Știu foarte bine astăzi ce-nseamnă un căscat
Cînd zboară, peste cîmp, un dans de iele,
Știu ce înseamnă-n piatra clădirilor un gol
în care intră o floare și-un nume omenesc,
Știu că-i firesc
Să mă torture lampa aprinsă la subsol
Firesc e pe-nserate, cînd o pornesc pe stradă,
Să-mi facă toți castanii o mică acoladă
Firesc e să mă creadă arbitrul pasiunii
Toti tinerii atrași de fluxul lunii
Firesc e să-mi hrănesc cu flăcări 'calul
Și să mă poarle-n circă austrul și mistralul,
Căci eu cunosc minunea ascunsă în cărbune
Tentaculara globului minune,
Amurgul care face o tumbă pretutindeni
Cînd soarele, grăbit, îl strînge-n pinteni,
Știu că îmi sînt aproape mereu și de-opotrivă
însingurarea dulce și forța colectivă.
Și e firesc să-mi placă și ploaia de stindarde
Și steaua selenară ce-n fundul nopții arde,
Intransigența urii, prudența liberată
Din crusta ei de calcar și agată.
Triunghiul de cocoare tăind în două cerul,
Și cifrele ce tălmăcesc misterul
Rachetei care trece vertiginos prin haos.
Știu că mișcarea intră și-n repaos,
Că bezna, răsucită ca un cuțit, de timp
Nu poate să mai taie din roșul anotimp,
Știu că lumina nu mai poate scade
Ci veșnic își sporește perfecte arcade.*

RETROSPECTIVĂ 1932

iși poate imagina studentul sau elevul de astăzi că acum douăzeci-treizeci de ani țara și literatura revoluției erau tabu? Probabil că pentru adolescentul obișnuit cu standurile de cărți de la colțul străzii, asemenea adevăruri aproape că n-au reprezentare concretă; le acceptă, așa cum acceptă undele hertziene sau electronul.

Adolescentul din 1931—32 se lovea, ca în hărțile vechi, de mari spații albe. Răzvrătit, sau numai neîncrezător, alungea să nu mai înregistreze măcar informația oficială, șubreziță prin enormități monotone, pe care i-o oferea cartea, ziarul, aparatul de radio. În fiecare zi putea citi într-un colț al gazetei câte o informație din Riga sau Varșovia — erau câteva agenții de presă specializate și le recunoștea ușor — • âuprinzînd câte o catastrofă din Rusia Bolșevică — numele de Uniunea Sovietică era folosit rar. Trecea pe Ungă ele și încerca, o'prospecțiune geologică [pentru a afla, ceva mai mult despre țara și literatura cunoscute numai prin licăriri fugitive.

În școală, literatura sovietică era necunoscută. După 'cîteva fraze îngrozite sau insinuante, manualele de istorie se opreau în pragul revoluției. Și acesta era tonul care domnea pe catedră. Directorul liceului din București unde am învățat — • școală veche și cu tradiție — era un latinist excelent. Un dascăl în stare să comunice transparențele adinei ale lui Iio-rațiu chiar băiețandrilor dispuși să vadă în poezia latină doar arcanse sintactice și material de juxtă. Dar comunismul era pentru el termen de oprobriu și făcea ciudate superlative, vorbea despre „extrem de bolșevici”. La, alt profesor, aluziile la revoluția rusă aparțineau în întregime grotescului. Era în felul lui o figură reprezentativă, constituind^cel mai elocvent -exemplu de discrepanță între poziție socială <și valoare. Stîip liberal, senator, președinte a ne numerate comitete, uluia printr-o stupiditate stufoasă perfectă. Anecdotele, istorioarele pe care le presăra în timpul orelor intraseră în folclorul școlii. Senatorul profesor trăise în timpul revoluției la Odesa și scrisese impresii care se citeau cu delicii în clasă. Explica prin exemple ce înseamnă comunismul. „Fiecare primește câte două bucățele de zahăr. Dacă vrei una sau trei, nu se poate”. E \singura relatare din izvor direct pe care am avut-o pe atunci despre revoluție.

• Firește că nu la asemenea figuri se reduc amintirile din școală. Am avut profesori — și mulți — care ar fi cinstit orice catedră universitară. Și sentimentul datoriei contractate e accentuat de regretul că vîrsta țepoasă m-a împiedecat alunei să-i prețuiesc aum se auvine. Regăsesc totuși impresia de orizont lărgit brusc pe care ne-o dădeau lecțiile de istorie ale lui Constantin Velcescu, ori felul în care Nicolae Pandelea — traducătorul lui Carlyle — transforma o oră de geografie într-un prelungit exercițiu intelectual, agrementat de informații din toate domeniile. Mi-a fost profesor Constantin Damianovici — și cred că n-am mai avut în liceu un asemenea profesor de literatură. Era slab, bolnăvicios — a murit tînăr. Cînd începea să vorbească, cei cițiva metri care despărțeau catedra de bănci dispăreau. Avea o uimitoare capacitate de a retrăi vibrînd ideile și operele. In expunerea lui, textele cele mai aride ale literaturii vechi își descopereau farmecul.

Au trecut prin școala unde am învățat figuri notorii ale literaturii. Nu l-am avut ca' profesor pe Perpessicius, despre care îi auzeam pe colegii 'din alte clase vorbind cu entuziasm. Dar îmi amintesc de simplitatea cu care Pompiliu Constantinescu conversa cu ținci de zece, unsprezece ani. Iar Cicerone Theodorescu — să mă ierte că implicit îi desvăluie Cu indiscreție vîrsta — pe atunci proaspăt licențiat, emitea nervos, sarcastic, aprecieri moderne, trata fără reverență glorie consacrate...

S'tnt tentai să lungesc lista. Dar nu vreau să transform un exemplu în pagini de memorii care n-am vanitatea că ar interesa. Fapt este, totuși, că literatura revoluționară rămînea terra kicognita. Puține aluzii se făceau care să nu fie viciate de prejudecăți. Cînd un profesa' - a descoperit pe banca unui coleg un volum din Gherea, i-a ținut timp de un sfert de oră un fel de exorcizare pedagogică. Era pe vremea cînd trei elevi descoperiți că sînt abonați la o bibliotecă muncitorească, fuseseră eliminați din școală. „Aventurile Mesalinei” puteau costa doar o admonestare. Apropierea de literatura revoluționară se plătea mai greu.

A fost o excepție prețioasă cînd — în pauza unei ore de greacă — profesorul Iorgu Stoia'n ne-a sfătuit să citim romanul lui Ognev — „Kostia Ria'otev”, una dintre puținele cărți sovietice traduse în romînește.

' Afară din școală — greutatea de a te informa nu era mai mică. Conferințe, procese literare se țineau multe. Puteai să-l asaulți destul de des pe Nichifor Crainic, citind pe nas elogii ale statului teocratic. Trecind prin fața Fundației, și se putea întîmpla să fii tras înăuntru pentfu ca în fața a cincisprezece auditori Ion Sîn Giorgiu să-și dezvolte a patra variantă a unei conferințe despre Goethe, presărată cu aluzii acre la opacitatea publicului absenți Profesorul de italiană — un italian mărunțel trimis pentru propagandă de guvernul fascist — te chema la Academia Comercială să-i asculți conferința despre „Atmosfera Romei”. La ușă, un grup de haidamaci cu priviri crunte completau ceva mai puțin liric atmosfera. Grupul „Criterion” își ținea dezbaterile esoterice în 'care se făcea auzit din ce în ce mai tare glasul trăiriștilor. Mai puțin rafinate, procese literare discutau cu poante picante dacă „Amantul lady-ei Chatterleij” este sau nu o carte imorală și făceau săli pline.

Dar nu despre piedici și greutatea vreau să vorbesc. Literatura revoluționară trăia, aduimecată de siguranță — care cerceta bătuitor orice co-

pertă roșie și orice titlu suspect. Se povestea pe atunci că la o percheziție, un agent zelos confiscase un dicționar Larousse pentru culoarea copertei și pentru că vorbea de ruși. Dar nu totdeauna ignoranța poliției constituia o pavăză.

Semnalizări despre literatura sovietică puteai afla prin revistele mai larg democratice. În 1934 în „Rominia literară” a lui Rebreanu, un articol despre congresul scriitorilor sovietici păstra tonul de curiozitate cu care se vorbește despre o lume străină. Dar alte articole se refereau mai direct la literatură. Cîte un intelectual descoperea literatura sovietică și păstrîndu-se adesea pe un plan strict estetic își spunea admirația. O recenzie a lui D. I. Suchianu dintr-un număr al „Vieții Romînești” din 1931 sau 1932 alcătuită din superlative motivate inteligent m-a făcut să caut cîteva ani „Pe Donul liniștit” din care primul volum apăruse în franceză. Comentatorii deveneau uneori traducători. Erau traduceri făcute din franceză sau germană, dar au însemnat mult. Astfel, cele douăsprezece nuvele sovietice traduse de Camil Ballazar. Și e probabil că omit multe nume. Dar nu fac un articol cu ambiții docte ci o evocare supusă la capriciul amintirii. Astfel circula prin școli primul votam din Kostea Riabțev. Apăruse Gladkov cu Cimentul și mai apoi cu Pămînt nou, Hoțul lui Leonov.

•Mai mult decît în librărie asemenea cărți le puteai găsi la tarabele anticarilor. Ochiurile plasei deveneau din ce în ce mai strînse și după 1934—1935 a fost foarte greu să apară legal cărți cît de cît apropiate de mișcarea revoluționară. îmi amintesc de surpriza cu cam au fost întîmpinate „U.R.S.S. azi” a lui Sahia sau „Fecior de slugă” a lui Cocea. Ne miram că putuseră trece. Dar la anticari •• și în special la taraba modestă a anticarului ambulant — puteai face descoperiri prețioase din literatura ultimilor cincisprezece ani, din perioada de val care a urmat primului război. De al broșuri politice, de la „Stngismul, boala copilăriei comunismului” a lui Lenin editată dealtfel trunchiat și tendențios de reformiști, pînă la reviste și romane. Erau, puse adeseori la vedere, căci printre vînzătorii de cărți pe stradă se aflau ilegaliști. În felul acesta l-am cunoscut pe actualul redactor-șef al unei publicații. Ieșise de aurind din închisoare. Cînd am vrut să cumpăr o broșură de Engels, mi-a cerut un preț atît de disproportionat coborît, încît era evident că face nu comerț, ci muncă politică.

Cei pe care școala ti învățase să 'se desăurce într-o limbă străină, aveau la îndemîină în librărie literatura progresistă universală. Poate pentru că numărul celor care aveau acces la cartea franceză și germană era restrîns, treceau mai m'ulte cărți. Dealtfel, dacă cenzorii erau atenți la orice volum care cuprindea „comunism” în titlu, competența lor literară nu mergea atît de departe încît să-l identifice pe Ehrenburg ori pe Tokunaga. Au pătruns astfel cărți de ideologie care purtau titluri cumînți ca „Manual de economie politică” și mai ales beletristică, tipăriturile lui Malik Verlag sau cele foarte numeroase editate de Partidul Comunist Francez („Bureau d' editions”, „Editions sociales Internationales”). Astfel l-am putut cunoaște prima oară pe Ehrenburg cu „Europa societate anonimă”, pe Leonov, sau minunatul document și poem al lui John Reed — „Zece zile care au zgduuit lumea” — astăzi înșfîrșit redescoperit.

În felul acesta se puteau găsi un număr destul de mare de cărți străine. Cînd, prin 1933, un grup de liceeni uteciști au hotărît, cam în felul în care Davidov colectiviza găinile, să-și collectivizeze biblioteca de cărți marxiste,

au adunat vreo cîteva sute de volume — dealtfel repede risipite prin împrumuturi și redare menirii lor naturale de a circula.

Dar nu hazardul prezida la întîlnirea unui adolescent de acum douăzeci și cinci de ani cu cartea revoluționară. Întîlnia cărări croite cu perseverență, în ciuda unei terori înăsprite cu fiecare nouă lege represivă. Partidul' activa de peste zece" ani în ilegalitate. „Partidul e ca Un oraș care trăiește sub apă" — explica un activist unui neofit. „Are instituțiile lui, presa lui, comunicațiile lui". Se ducea pe toate căile o foarte intensă acțiune de difuzare a'cării, revoluționare. în ilegalitate nu'se puteau tipări, firește, volume de literatură. Se scoteau cu mare greutate broșuri politice sau ideologice, adăpostite adesea sub o copertă neutră și cu ultima filă lăsată mai totdeauna albă pențfu ca, împăturită, să nu trădeze conținutul. Dar îndărătul multor traduceri, chiar îndărătul unor edituri înjghebate efemer, se afla inițiativa organizată. Cred că astfel a apărut „12 scaune" a lui Uf și Petrov, bine tradusă de Emilian Bîcov ; poate că și „Destinul omului", „Condition humaine" a lui Malraux, pe atunci mare scriitor revoluționar, în ciuda concepției aventuriste.

Dar acțiunea vastă era cea de informare și popularizare. Se foloseau toate căile, în primul rînd, presa. Pomeneau de cartea progresistă ziarele și revistele larg sau chiar vag democratice la care lucrau militanți revoluționari ori simpatizanți, dîndu-le culoare mai precisă. O făcea Sahia la „Dimineața", Miron Paraschivescu, Gheorghe Dinu și alții la „Cuvîniul liber" — alții, sau de multe ori aceiași la „Reporter", „Azi", la „Adevărul literar". In 'școlile unde existau organizații de uteciști, formulele cumînți de „Revistă a tineretului școlar" se schimbau de nerecunoscut. In „Preocupări literare științifice și filozofice", „revistă a elevilor de curs superior" din 1934, puteai citi o recenzie a lui J. Bujes despre „Pămînt nou" de Gladkov.

O făceau mai ales revistele scoase de partid, de obicei ca organe ale organizațiilor legale, lăsate să trăiască puțină vreme, suspendate după cîteva numere, difuzate cu greutate de cele mai multe ori de voluntari și smulse de la chioșcuri. „Frontul" și „Critica", „Orizont" și „Studentul român" revistele lui Scarlat Calimachi, cu titlul schimbat după fiecare suspendare.. Și, în special cele consacrate anume literaturii, al căror ecou a fost mai vast — „Bluze albastre" „Era nouă", „Cadran". Tn „Bluze albastre" am citit prima oară un poem de Maiakovski, din care nu ounoașteam decît cîteva versuri răscolitoare, însemnate de cineva pe un exemplar din Lenin găsit la anticar. Poemul era „150.000.000". La „Era nouă" dăduse Bogza versuri sarcastice despre „Palatul prefecturii". Versurile n-au apărut, le-a oprit cenzura. Ce s-o fi întîmplat cu ele ?

Presa era un mijloc foarte important, dar era doar unul dintre mijloace. Se vorbea despre literatura progresistă, se recitau poeme revoluționare la șezătorile ținute prin case de simpatizanți. îndărătul unui cerceaf, pentru a crea atmosferă, Emilian Bîcov își recita cavernos „Minerii". Se vorbea la festivaluri și conferințe publice. Nu conferința pe atunci numai Nichifor Crainic. N. D. Cocea folosea orice prilej pentru a pomeni de literatura și construcția sovietică. E drept că nu i se punea la dispoziție Ate-neul. Conferințele și festivalurile se țineau în săli mici, de cartier, totdeauna neincăpătoare. îmi amintesc de un festival la care s-a făcut muzică, s-a recitat din Arghezi, iar Cocea a vorbit despre Anatoie France. Nu mai știu

prin ce asociație, poate pornind de la adeziunea lui France la comunism, și-a încheiat cuvîntarea cu un elogiu la diapazon înalt, adus Uniunii Sovietice, în vreme ce sala ropotea de aplauze, iar diverși auditori veniți în exercițiul funcțiunii fotografiau du ochii publicul. Alt festival a avut o încheiere mai complicată. Matei Socor dirijase un cor vorbit, iar Ion Sahighian recitase. La ieșire, publicul a trebuit să treacă prin două rînduri de agenți și cîțiva comisari, care din cînd în cînd, înhățau cite o figură cunoscută sau socotită suspectă. Corul a fost îmbarcat în camion cu dirijor cu tot., N-a fost pînă la, urmă' inculpare — festivalul fusese ținut leu autorizație — dar actori și public au rămas o noapte închiși.

O astfel de popularizare a contribuit în mare măsură la interesul pentru arta sovietică, dezvoltat progresiv în straturi cît mai adinei. În perioada cînd filme sovietice se reprezentau numai răzleț, prin cîte un rar concurs de împrejurări, deci înainte de 1935—36 la un cinematograf de cartier a rulat „Expresul albastru”, replică la „Șanghai express” — faimos și tipic film de denigrare a revoluției chineze. Afluența la „Lucifer”, cinematograf din pragul mahalalei Raionului, a fost de neînchipuit. Filmul a fost oprit după vreo două zile, dar între timp adunase cel mai divers public. Intelectuali veniți din curiozitate — unii dintre ei aflau pentru prima oară și de cinematograf și de cartier — și mulți alți spectatori obișnuiți ai „Clopotului” și al „Frontului”, pentru care cuvîntul sovietic avea altă rezonanță.

Firește că tot ce s-a putut face au fost crăpături într-un zid. Cîtă vreme a lipsit editarea sistematică, marile valori ale literaturii sovietice — Maiakovski și Șolohov, Blok, Essenin, Leonov, Fedin — au fost cunoscuți fragmentari, — cîte o carte, cîte o pagină, chiar cîteva versuri. Pentru mine ca și pentru cei mai mulți, descoperirea efectivă, sistematică a literaturii sovietice a avut loc după eliberare.

CREDINȚA

*E lung în urmă drumul și intru-n înserare.
Se stinge amănuntul, contururile-s clare.*

*E timpul când, plămadă de duh și de țarină,
Aleg scînteia-n spulber de-un foc ce-o să rămînă.*

*E timpul când îmi judec destinul și speranța
Și las necruțătoare să glăsuie balanța.*

*— Ai cunoscut, deci lupta. Dar care ? Cea sub flamuri,
Cînd sîngele zvîcnește sub revărsate ramuri ?*

*Te-a potopit beția talazului ce crește ?
Sau ai iubit statornic la cumpeni, omenește?*

*Un idol ți-a fost crezul, fărîmicios prin vreme ?
Te-ai dus, lăsînd iubirea bolnavă să te cheme ?*

*Cînd i-ai șoptit: „Curato, tu, trandafir și laur...” ?
Cînd i-ai șopti ? Cînd fruntea-i era scăldată-n aur ?*

*Sau cînd desfigurată, zăcea, cu trupul rană ?
Ai stat cu ea în ceasul de scîrbă și prihană ?*

*Ai oblojit cu mină atentă, răbdătoare ?
Nu te-a gonit puroiul, nici zdrențele murdare ?*

*I-ai spus atunci: „Curato, tu, trandafir și laur.
Ai fost și iarăși fi-vei scăldată-n nimb de aur” ?*

*E lung în urmă drumul și intru-n înserare
Se stinge amănuntul, contururile-s clare.*

*E timpul când, plămadă de duh și de țarină,
Aleg scînteia-n spulber de-un foc ce-o să rămînă.*

MARIA BANUȘ

*Și, lepădînd în urmă sclipirile fugare,
Pun inima-mi și-a voastră, pe asprele cîritate.*

*Nu chem răscoala-n purpur, nici ura -mplătosată,
Să-mi dee mărturie, acum, la judecată.*

*Te chem, statornicie, în sure, lungi vestminte.
Sfioas'ă-ți stau cu viața-mi, întreagă, dinainte.*

VULCANUL

*S-au strîns prin milenii, s-au strîns
A suferințelor mari zăcăminte,
Cele-ndurate fără de plîns,
Toate în oameni, ca în morminte.
Toate intrară adînc în pămînt,
Supte ca apa ploii de vară;
Fără nădejdi și fără cuvînt,
Mută comoară;
Aspră sudoare de robi și iobagi, —
Rouă pe floarea trupului frînt,
Sevă de brazi și de fagi,
Toate intrate-n pămînt.
Sînge, vin roșu de viață,
Sînge vărsat din belșug
La metereze de fortăreață,
Sau în războaie sau pe un rug;
Fluvii albastre ca pe-un atlas,
Roșie mare fără hotar,
Cînd i s-a rupt omenescul zăgaz ?
Șipoi ascuns de pojar,
Suc de blestem și descînt,
Tot a intrat în pămînt.
Pumnii-ncleștați ca bulgări de pietre
Rupte odată din stîncă,
Zgură din spulberi din vetre, —
Toate în hruba adîncă
Unde-î tăcere fără cuvînt,
Ura ca trăznetu-n nori,
Toate au fiert vii în pămînt
Ca focul în sori.
Toate-adunate prin vremi, an cu an,
In clocot fierbinte,
Toate au fiert ca într-un vulcan,
Toate în oameni, ca în morminte.*

*Astfel prin veacuri s-au strîns
 A suferințelor mari zăcăminte,
 Cele-ndurate fără de plîns,
 Toate în oameni, ca în morminte,
 Toate-n pămîntul fără de soare,
 Fără un cînt prin copaci... ,
 Urlau doar noaptea, a răzbunare
 Gropile celor săraci.*

*Pe fața pămîntului mut
 Vii primăveri au trecut
 De sute și sute de ori '
 Cu muguri, cu flori,
 Și iar au venit... Pentru cine ?
 Că-n marea mulțime, ca-n mine,
 Zăceau suferinți și dureri
 Ce n-au primăveri.
 Și minele\ -n sute de ani
 Fierbeau în adîncuri vulcani,
 O lavă fierbinte
 Și-n om, și-u morminte.
 Pămîntul, el însuși părea
 Prea mic, să le-ncapă,
 Și parcă-n adîncuri vorbea
 Durerea-ntr-o groapă.
 Acel ce urechea și-a pus
 Pe tîrnă să asculte mai bine,
 Simțea cum clocotul vine
 Și urcă în sus.
 Și scoarța pămîntului, tare,
 Pe-o zi de Octombrie, de-odată,
 Crăpă ca-n explozii de soaile
 O cosmică, roșă granată.
 Și valuri mocnite de ură
 Din bezna adîncă-au irupt
 Scoțînd dedesupt
 Deavalma cu lavă și zgură
 Un nou cernoziom
 Bogat și fertil,
 Și proaspătă viață de-april
 Și dragoste nouă de om.*

DUREREA*)

*O, cum mai țipau,
O, cum mai boceau
păsările-n noapte '
o, cum hohoteau!
Treză stăm în noapte,
cu ochii deschiși,
șt-n întreg orașul,
pe acoperiș,
păsările mării
clămpăneau din ciocuri.
Ce rîs, ce desmăț!
Recile batjocuri
mă căutau pe mine
prin singurătăți.
O, cum hohoteau,
stranii citadine,
păsările-n noapte.
Asta e durerea,
îmi spuneam, veghind.
Așa-i cînd te doare.
Ce asurzitoare
aripi de argint,
glasuri, ciocuri, ghiare,
lungi cuțite-n noapte,
pliscuri lingă geam...
...și erai departe,
si nu ne iubeam.*

BIOGRAFIA*)

*...Rîdea și-mi povestea ceva cumplit.
„...M-au prins... am evadat... m-au prins... m-au torturat.
vreo șaptezeci de zile (mă mir că n-am murit)...”*

*) Din ciclul „Dragostea”.

**) Din ciclul „Scrisori de condamnați” (din rezistența antifascistă bulgară).

*Rîdea și povestea. Rîdea ciudat.
 În două farfurii, căpșuni cu zahăr.
 Stăteam de vorbă și mîncam căpșuni.
 ...Copilul s-a născut la șapte luni...
 ...Bărbatul meu era în lagăr...
 ...M-au condamnat la moarte... a fost o amnistie...
 ...m-am reîntors în muncă... m-au prins..."
 Nu mă uitam la dînsa. Dinadins.
 Căpșuni înzăpezite ardeau în farfurie.
 „...Bărbatul meu?... Nu... nu l-am mai văzut...
 '...sînt tocmai treisprezece ani de\atunci...
 ...mort în spital...
 ..După eliberare... iar... diferite munci..."*

*Rîdea cu dinții albi și mari
 iar ochii ei păreau imenși sub ochelari;
 sub dioptrii fantastic se măreau
 și erau verzi,
 și nu rîdeau.*

CĂTRE URMAȘI

(După scrisoarea lui Anton Popov, ziarist)

*A h, va fi o astfel de lumină,
 imensă lumină va fi, cînd nu voi mai fi.
 Da, lumea mea va străluci-ntr-o zi
 ca o garoașă de aur!
 Și totul se va schimba din temelii!
 Pîinea, soarele, munca, sărutul,
 toate purtau uniforme ursuze...
 Mă orbește lumina, depe-acum mă orbește,
 si sînt plin de lumină
 și cu numele tatălui și-al poporului meu
 mor pe buze!*

CĂ ERE PRIETEN

(După scrisoarea Crîstanei Ianeva, moartă în Germania);

*Vechea Tancă nu mai sînt,
 răsfățată alte dați.
 Nu mai pol să mă răsfăț
 pe acest străin pămînt.
 Nu-mi trimite haine. Pîine.
 Pline vreau și doctorii.
 Toate sînt precum le știi.
 Astăzi seamănă cu mîine.
 Nu mi-e gura încleștată*

de amarul gust al fricii.
 ...Nazuri, îmbufnări, capricii...
 Vnde A Tanca de-altădată?
 Conștiința, nu uita
 s-o păstrezi ca pe-o comoară.
 E atât de necesară
 în această vreme grea.
 Mai trăiesc o săptămână?
 Se prea poate... Ce ciudat!
 N-am să știu cum sînt bătrînă...
 N-am să-mbătrînesc vreodată'.
 Ce ciudat, ce ciudat...

CA TRE PRIMA ȘI CIL TIM A IUBITA

(După scrisoarea lui Petr Kiriato)

Pe mine nu au dreptul să mă-omoare.
 N-am încă vîrsta. Sînt minor.
 Și, totuși, o vor face, mi se pare,
 și am să mor.
 'iubito, am să mor.
 Ce spune fruntea ta ? Și ochii tai /
 A fost odată-o seară bună,
 cu mult frunziș și cu puțină luna...
 Dar vezi, pe lume sînt călăi,
 iar 'eu îi înspăimînt. Se tem de mine-aht
 că-au trebuit să calce-o lege
 doar ca să-mi poată pune un ștreang de git.
 Sînt mîndru pentru asta. înțelege.
 Iubito, înțelege.
 In lumea pentru care am murit,
 fii fericită, dragostea-mi dîntîi.
 Rămîi în crînguri verzi, rămîi.
 Păstrează-mi amintirea bine.
 Deși puternic, înarmat, viclean, cumplit,
 — 'dușmanul s-a temut de mine.

PIETRELE

VERTICALE*)

A vea-i dreptate, Nazim.
 Pietrele astea bătrîne, dramatice,
 parcă-n amurg le-auzim
 povestind sfîșierea mării sarmalice.

Nu sînt ruini de glorie, investite
 cu pecetea vreunei legende sau arte.

*/ Din ciclul „Dramuri”

NINA CASSIAN

*Nu le-a lucrat nici măcar un popor de termite.
Ce magică naștere! Ce stranie moarte!*

*Lipsite de gest, o durefe stăruitoare
înflorește din ele ca un mușchi nevăzut.
Și stau în picioare, de veacuri și ere stau în picioare,
și le-auzim povestind,
și poate și ele ne-aud.*

„ZORI”, PE LATINEȘTE CUM LB SPUI?...

„Într-una din poeziile sale alemanice, Hebel spune aproximativ următoarele: „trebuie să fie și pentru noi vreun viitor mai bun; altfel, zorile n-ar fi atât de frumoase!”

Schopenhauer

*In seara-aceea, multă vreme-am stat
Vorbind de toate-n lume; trei soldați
Pe care laolaltă i-a legat
Războiul; ne-mpăcam ca niște frați.*

*Fusesse asta-n Răsărit, demult,
Lingă un fluviu-n cel dinții război;
Trecuse iureșul ce-atîți a smult,
Și, gloanțe, rar mai nimereau tn noi.*

*Doi eram vîrstnici; viitorul ni-l
înfățișam de visuri sărăcit;
Al treilea însă, mai era copil,
Un licean, din școală-abia ieșit.*

*Știa latină, astronomie, și
Tînjea să ne arate drumul drept;
Noi însă nu-ncetam a-l cicăli
Cînd ne-nvăța cit este de deștept.*

*La masă sta visînd; parcă vedea
Cai verzi alunecînd peste pereți;
Iar noi îl urmăream cum se pierdea,
Și ne spuneam că „are-n cap sticleți.”*

*In seara-aceea nu-și găsea nici loc;
Căta, la răsărit, ceva pe cer:
„Vedeți voi steaua roșie de foc?
Cum n-am văzut-o încă? E-un mister!”*

LA „ZORI”, PE LATINEȘTE CUM LE SPUI?..

„O stea ? — Și roșie încă ? N-o vedem!
De ce mărime-o ți ? Știi și-asta, ai ?
Te pomenești că-i cea din Betleem,
Iar noi sînteni pesemne cei trei crai!”

„Sînteți niște măgari de pus la ham!
A'-aveți rușine cîtuși de puțin!”
Noi însă nu-l slăbeam și-l necăjeam:
„La stea, cum i se zice-n grăi latin ?”...

„Nu-i greu ! Ii zice stella !”... „Așa dar
Drăguței îi zici Stella de-obicei!...
El se roșea: „Măgarul tot măgar!”
Dar noi îl cicăleam mai cu temei.

O, cîte seri n-am petrecut astfel,
•Cu glume și cu șoalde tot mereu...
Intr-un tîrziu, ne prididea la fel,
Bun, somnul celor drepti adine și greu.

Cînd zorile ne scuturau din vis
Cu țipete și-alarmă uneori,
Ades, privind spre ceruri, el ne-a zis :
„Vedeți ai libertății roșii zori ?”

„Zori roșii, da! Frumoase ca nicicînd!
Dar libertatea unde-i oare ? Nu-i)”
Și iar rîdeau de dînsul, întrebînd:
„La zori, pe latinește cum le spui ?”

„Aurora! Zori de purpur cu văpăi!”
„Aurora-i zice fetii ?... N-am știut!”
Și iar rîdeam, nebănuind că-ntîi
O lume nouă-atuncea s-a născut.

Lumina-n ziua aceea s-a aprins,
Țîșnind din bezne și-nfruntări de oști;
El, visătorul, raza ei i-a prins
Cînd, orbi. noi mai rîdeam ca niște proști

In romînește de Lazăr Iliescu

EUGEN BARBU

JURNAL *)

1945

1945

Ni se comunică faptul că demisia mea din Ș.O.J. a fost aprobată și că de la 1 septembrie sînt liber. Aduug imediat gradului meu o bandă roșie, subțire care voiește să spuie majurilor că de-acum 'înainte sînt doar un plot'onier cu termen redus.

Fata cu codițe a împlinit 17 ani. Ne plimbăm la eleșteele din apropiere, pe lună, și-mi spune o vorbă care mi-a plăcut: „Viața e frumoasă. Dacă nu'e, mi-o voi face eu frumoasă pe-a mea". O, acest optimism care pare sfînt în gura unei copile.

Ultime seri la Piatra. Plimbări repetate cu fata cu codițe. Și luna asta de care nu mai scapi, care a început să mă enerveze la urma urmii. Copila 'blondă îmi cere ca toate aceste plimbări și intimități „să-mi rămîie sfinte". Surîd puțin și jur solemn, apoi o sărut pe obraz și parcă sînt purificat. Asta nu mă împiedică să dorm în noaptea care urmează cu una din fetele care locuiesc jos, să mă spele de atîta sfințenie. Unde este adevărul? In această vulgaritate cinstită, neprefăcută sau în puritatea aceea care va fi curînd coruptă ?

Îmi duc geamantanul rupt pe umeri la gară. E ultima dată cînd parcurg acest drum plin de praif și mi se pare că în odaia aceea albă pe care-am lăsat-o încuiată, plină de trandafiri, m-am părăsit puțin pe mine. Sînt mai obosit și mai ibătrîn...

Cîmpul vînat, luminat de lună, cîinii care latră, fata cu codițe care m-a condus puțin, ruigîndu-mă să n-o caut la București, apoi gara plină de fum. Aș vrea să fîu vesel, dar nici vinul acrișor pe care-l beau la restaurant nu mă încălzește.

*) Redacția „Vieții Romînești" mi-a cerut să arăt în cîteva file, întîlnirea mea cu Marea Revoluție din Octombrie. M-am gîndit că un fragment din Jurnalul meu ar fi într-un fel, concludent pentru cititorii care ar dori să cunoască procesul de apropiere al unui scriitor de Revoluție.

Desigur că autorul acestui Jurnal nu ar mai scrie astăzi rîndurile pe care fe-așternea pe hîrtie acum 12 ani. Dar a modifica un Jurnal intim înseamnă nu numai a răpi din autenticitatea lui, dar totodată a comite un act de nesinceritate față de tine și față de ceilalți. Iată de ce am preferat să public paginile Jurnalului fără să modific =nimic. Rămîie ca cititorii să confrunte punctul de vedere al acestor pagini cu cel la care am ajuns și pe care-l exprimă atît lucrările pe care ile-am scris cit și cele pe care năzuiesc să le scriu.

Ultime formalități la Legiune. Maiorul îmi face puțină mizerie, apoi mă privește înduioșat. La plecare, e aproape patern. Nu mi-am luat nici măcar livretul militar. Aș mai fi întârziat. Trec pe la Mihail și-mi iau rămas bun. Caracalul așteaptă toamna. Pe garduri pălește iedera. Văd casa în care locuisem, geamul acela prin care soarele trecea'dimineța, deșteptându-mă. Îmi aduc aminte de lunga procesiune a decapitaților. Bătrîna aceea care privește mereu afară, e tot la geam, nemișcată. Cadrilaterul este pustiu. Cetățenii orașului ies să se plimbe, abia pe la șapte seara. Mai cumpăr o revistă și mă sui într-o trăsură hodorogită care mă duce pînă la gară. Galopul calului slăbănog pare un marș de adio. Nu știu de ce aș plînge...

La București. Predau hainele militare. Am o bucurie abia ascunsă. Camarazii mei stau tot în careu, în fața diviziunilor. Școala s-a reînființat, îi văd pe toți în vechile salopete, executînd ca marionetele ordinele locotenenților. Ce satisfacție! Între ei R. care s-a răzgîndit. Nu va mai scrie nici odată dacă a rămas aici.

Vechile mele haine civile sunt urîte și scurte, dar îmi plac. Îmi dau o libertate pe care o uitasem.

Cînd ajung din nou acasă, mă așez la biroul cel vechi, deschid caietele și nu fac nimic. Privesc numai gutuile galbene din curte și sînt liniștit, liniștit...

Goethe spunea despre Bach că are o muzică pietrificată, ceea ce într-adevăr îți inspiră acest arhitect al sunetelor cînd îl asculți.

Ziarele fac lungi presupuneri despre soarta lui Hitler. Între ruinele Reichstagului nu s-a găsit nici o urmă a trupului său. Unii bănuiesc că a fugit, alții că și-a dinamitat propriul adăpost din care a condus lupta pînă la ultima cărămidă a Berlinului.

T. mi se pare cîteodată ca „un pom roditor care nu dă decît flori”, cum spunea Balzac.

Din „Jurnalul” lui Mihail Sebastian publicat în „Lumea” :

„Miercuri 17 Decembrie 1941

„Treceți la catolicism ! Treceți cît mai repede la catolicism ! Papa vă apără. El singur vă mai poate scăpa !

„De cîteva zile aud mereu aceeași parolă. Azi dimineată C, astă seară A. și Al. m-au întrebat cu mare seriozitate ce mai aștept.

„Nu-mi trebuie argumente ca să le răspund și nici nu caut. Chiar dacă lucrul nu ar fi așa de grotesc, chiar dacă n-ar fi așa de stupid și zadarnic, încă nu mi-ar trebui argumente.

„Undeva într-o insulă cu soare și umbră, în plină pace, în plină securitate, în plină fericire, mi-ar fi la urma urmelor indiferent dacă sînt sau nu evreu.

„Dar aici, acum, nu pot fi altceva și cred că nici nu vreau.”

Documentul amintește de aceeași problemă de conștiință pe care o avusese și Bergson cărei se convinsese că dacă ar fi să aleagă între religii

i-ar place cel mai mult catolicismul și care, văzind persecuțiile la care erau supuși' evreii, a rămas la vechea lui religie, din solidaritate.

Un ziarist îi reproșează (inutil, acum) lui Mircea Eliade, șeful generației sale de „trăiriști”, că după ce a recomandat altora să trăiască „pericolosamente”, s-a aranjat comod în Portugalia, unde-l savura pe Camoens, în timp ce alții mureau în Rusia.

Poate am citit undeva asta, dar vreau să fac din viața mea o capodoperă.

Reiau vechile exerciții sportive. Parcă sînt înviat din morți. Seara trec pe la Inspectoratul de Jandarmi, ca un asasin pe la locul crimei. Văd ferestrele luminate și umbrele foștilor mei camarazi.

Niște bani, picați pe neașteptate îmi dau posibilitatea să-mi comand primul meu costum de haine. (Pîna azi m-am îmbrăcat cu haine „de gata” pentru că erau mai ieftine).

D. mi se pare un om care nu și-a meritat niciodată bucuriile.

M joacă rolul de ingenuă și știu că vrea să mă mintă. Îmi place, totuși, pentru că are o înfățișare pură. E greu, chiar prefăcîndu-te „să roșești în felul în care roșește ea.

Mă cert cu mama. Ne separăm. Nu vrea să înțeleagă cit spirit de independență am. După trei zile îmi așează crizanteme albe pe masă.

Încet, încet, toată această înclinare spre vis a adolescenței se pierde și sînt trist. Simt tot mai mult nevoia să scriu despre ceea ce e urît și murdar în viață, ca o pedeapsă pentru tot ce a fost murdar și urît în viața mea. Mi se pare că cei care au suferit au o datorie de onoare să nu lase lumea să uite că nu totul e frumos și curat și bun și înălțător. Această disperare, acele ceasuri triste, toată durerea strînsă ani de-a rîndul, comprimată, trebuie restituită celor care n-au cunoscut-o, să înțeleagă, să redevină oameni...

Cînd începi să nu te mai bucuri nici de lumina soarelui, de fibrele fragile ale florilor, de fiorul muzicii, înseamnă că ai pierdut totul și că ai dreptul împotriva oricăror considerente, să dobîndești totul.

Începe un proces care va dura mult, tragic, înspăimîntător, plin de renunțări și de măreție, totuși, scufundarea în propria-mi ființă. Să-ți dai seama că n-ai să mai ai niciodată prieteni, că nu te vei iubi decît pe tine și că la capătul acestui drum nu este nici o fericire omenească, e teribil pentru vîrsta aceasta ! (Exagerare melodramatică pe care o transcriu numai pentru a-mi fixa geografia spirituală de atunci. N. A.)

Asistăm la o adevărată năvală a provincialilor spre București. Consecințele economice sînt serioase. Asta o resimțim mai ales în ceea ce privește aprovizionarea.

Mereu obsesia școlii de care am scăpat. Ce fac camarazii mei la ora asta ? Cine e planton schimbul. 11 ? Aud încă țiuitul subțire al morii comerciale și mai văd încă praful de făină plutind ca o ceață deasupra curții, încă mă visez acolo, încă știu peretele de lemn al carcerii pe care umblau gândaci roșii și aud strigătele comandanților.

Ce convalescență grea...

Stupide aceste cărți scrise frumos care nu vor să spună nimic altceva decât că autorul lor are stil. 'Cei mai mulți francezi uită să spună ceva, spunând frumos...

Îmi urăsc personagiile, eroii (nu pe toți) cu o ură aproape fizică. Asta se vede din abundența caricaturei când prezintă personagiile care mă desgustă. E aproape o prejudecată, și-mi dau seama că asta e un lucru dăunător. Dar nici starea de obiectivitate perfectă a scriitorului față de lumea pe care o interpretează, nu-mi convine. La urma urmei, vreau să spun ceva, vreau să-mi arăt ura și dragostea, compătimirea. Cine nu-mi dă voie să fac din aceste fanteze, ceea ce vreau, ca însuși Dumnezeu ?

Am citit câteva cărți despre India și în toate am găsit descrisă mizeria în care sînt lăsați locuitorii acestei țări de către englezi. Încurajarea războaielor religioase dintre hinduși și musulmani, bolile care macină acest popor de o cultură veche, totul, mi-i face odioși pe fiii Albionului. Ca avertisment : în toate acele pagini se amintește comunismul care poate incendia odată sufletele torturate de o mistică pe care nimeni n-o pricepe. Ghandi mi se pare că face mult rău națiunii sale. „Nonrezistența" e ceva cu totul prea naiv. A crede că realizarea spirituală a unui popor va aduce după ea libertatea e o gogomănie. Poate și soarele e de vină puțin...

Ziarele anunță că tablourile furate de Goering de la Louvre au fost readuse la Paris. „Și când te gîndești că Marele Stat Major german recomanda soldaților care stăpîneau Orașul-lumină să cedeze locul femeilor în metrou...

~*~

De unde vine această lipsă de scrupule a statelor civilizate care și-au permis anii aceștia să facă „războaie totale", să fure teritorii care nu le aparțineau, în numele unor principii bizare, care au trimis aviația lor să extermină populația civilă a inamicului ? În numele cărui lucru s-a permis exterminarea a milioane de oameni cu mijloace „științifice", chipurile ? Ce-a făcut biserica în anii aceștia ? Unde sînt martirii și sfinții fiecărei națiuni ? De ce n-a coborît Sîntul Papă din Vatican să oprească tancurile ? Războiul acesta ar trebui în mod inevitabil să discrediteze ori ce fel de biserică și religie.

~*~

Procese în Franța. Mareșalul Petain și Laval. Condamnați amîndoi la moarte. Bătrînul a fost iertat și i s-a comutat pedeapsa în detențiune pe viață. Laval a cerut să fie lăsat să moară cu o cravată tricoloră. Cabotinel...

~*~

Se semnaleză în Indonezia o mișcare de eliberare națională. Garnizoanele franceze de margine dau lupte cu o armată populară.

Un citat al lui Gide în „Regula artei” :

„Dacă grăuntele de grâu care a căzut pe pământ, nu moare, rămîne singur ; dar dacă moare, aduce multă roadă.” (Ioan, 12. 24)

Se vorbește tot mai des despre bomba atomică. Experiențele de la Bikini precum și anunțarea descoperirii unor raze cosmice, sînt primele focuri din războiul nervilor început între Apus și Răsărit.

Marele nostru scriitor X. este ca mămăliga românească : satură repede dar nu ține de foame.

Cînd Gide crede că ipocrizia este o condiție a artei, gîndește despre o artă falsă. Îmi place mai mult adevărul, chiar spus cu grosolănie.

O frază memorabilă în Manifestul Comunist: „Căsătoria burgheză este comunitatea femeilor măritate”

Dau examen la Facultatea de Litere și Filozofie. Subiectul tezei de admitere: „Solidaritatea și limita datoriei față de natură și de oameni.” T. dă și el examen. Stă lîngă mine și după o oră de gîndire, umple vreo zece pagini din care nu lipsesc versurile. În vreo trei ore, acopăr 40 de pagini cu imprecății la adresa celor care conduc destinele statelor de atîția ani fără înțelepciune. Teza e evident comunistă.

T. mă introduce în grupul literar „București”. Duminica dimineața au loc în redacția ziarului „Fapta” reuniuni literare, patronate de Mircea Damian, care a pus coloanele ziarului său la dispoziția tuturor tinerilor care vor să scrie. Au loc discuții neinteresante și cînd cineva pomenește de organizarea unei „Rezistențe” literare, după pilda celei franceze, începe să nu-mi mai placă. Ultimele rămășițe legionare s-au strecurat aici și pun paie peste un foc care nu prea arde. Cînd mai văd printre poeți și cîțiva militari, dau să plec. Curiozitatea mă reține.

După terminarea reuniunii, se merge la o țuică unde aflu că grupul are 116 poeți și scriitori. Nu e nimic serios...

Manet despre secretul artei: „Foarte simplu: dacă merge, merge, nu merge, trebuie luat totul de la început. Restul sînt vorbe goale.”

Un jurnal de actualități prezintă imagini din lagărele japoneze de prizonieri. Cadavre vii care abia pot vorbi, locuințe care amintesc de cocinile porcilor, totul te face să te gîndești la ce ajungea omenirea dacă Japonia și Germania ar fi ajuns stăpîinii lumii.

ir

De multe ori mă visez ca un revoluționar incoruptibil care va arde și distruge tot ce e putred în jurul său. E în mine un ora de acțiune pe care numai literatura l-a născut și-l va ucide.

Există o ipocrizie a moravurilor care se numește uneori politețe și care-ți dă dreptul să detești amabil pe toți cei care te înconjoară. Mi-ar place să pot spune tuturor imbecililor ceea ce cred despre ei fără riscul de a trece prost crescut.

„Dumnezeule, știm ce sîntem, dar nu știm ce putem deveni !” (Ofelia)

*

Nu știu o mulțime de lucruri, n-am citit o serie întreagă de cărți, n-am văzut nici o țară streină și nu știu dacă voi avea timp să aflu tot ceea ce ar trebui să știu, dacă voi parcurge toate cărțile care mă interesează și dacă am să colind acele colțuri de lume la care sufletul meu visează, dar prin aceasta nu mă simt mai sărac. Știu mai mult decît știu o mulțime de oameni care au citit toate cărțile, care știu totul și au văzut totul. Sînt în infern și asta ajunge uneori.

Cîteodată, se pare că pronosticul lui Mirabeau despre Robespierre : „O să ajungă departe, pentru că crede în tot ce spune”, mi se poate aplica foarte bine și mie.

Sîntem în 1946. De zece ani nu există zi să nu citim în ziare un comunicat militar. În Europa, războiul a luat sfîrșit. De cîteva luni înșă alte focuri au fost aprinse departe de noi, în Asia. În China, războiul dintre trupele lui Cian-Kai-Sek și comuniști a luat amploare. *Roșii* stăpînesc un teritoriu însemnat și reprezintă cea mai însemnată forță a țării. Regimul vechi e corupt și zilnic se produc dezertări. Armate întregi trec de partea comuniștilor cu generali cu tot. Regimul feudal pe care guvernul actual al Chinei voiește să-l mențină încă, e anacronic. Un suflu nou străbate lumea. În Indonezia, Indochina și Palestina, au început lupte de eliberare. Marea întrecere între capitalism și comunism a început încă de anul trecut. În Grecia, războiul civil a luat forme îngrijorătoare. Comunismul învinge acolo unde corpul social este bolnav de sărăcie. Cine crede că-l va strivi cu tunurile se înșală.

*

Revelionul cu T. la o petrecere studențească care a avut loc în fostul palat al Regfaei de la Șosea. Am plecat pe la 3, plictisit. E sfîșietor și stupid felul de a se distra al oamenilor moderni. Puțin vin care te face volubil și pe urmă orice îndrăzneală devine firească. Tîrziu, simt gustul amar al timpului pierdut. Toate aceste lumini își pierd strălucirea... T. se palmuise cu o studentă cu care a dansat și pe care se pare că a insultat-o cu felul lui agresiv de a fi.

*

Primesc o telegramă de felicitare de la M. care e tot în provincie.

*

Puțină risipă. Am bani și-mi place să-i arunc pe nimicuri. -Ca și cînd aș fi deschis niște supape ce trebuiau deschise de mult.

*

Cu T. prin diferite cercuri literare. Multă ostentație și prețiozitate. Toată lumea știe totul. Am detestat totdeauna tipii orali. Cînd este vorba să spun un adevăr, mai bine-l scriu. Sînt poeți care visează să emigreze, țara asta li se pare prea strimță pentru elanurile lor, săracii ! Frecventarea acestor cercuri mă descurajează. N-am publicat încă nici un rînd deși eram hotărît să fac mult zgomot. O rezervă pe care nu mi-o înțeleg, mă oprește. N-am încredere în nimeni. Toți mi se par ieftini și neserioși. E curios cum pot să-mi înfrînez această poftă de publicitate a tinereții...

Duminică, în redacția ziarului „Fapta”. Aceiași tineri patronați de figura insipidă a lui V. P., o tinichea de ziarist care este „țuțărul” iui Mircea Damian. Se citesc poezii cu alge, sargase, insula Focului, ceruri vinete, etc. adică cu tot ce este loc comun în aspirațiile acestei generații care se visează pe alte meridiane. Am impresia că toți cei de aici n-au ieșit din lecturile romanului polițist. Exotismul fals pe care-l promovează întreaga noastră poezie de după război, mă nemulțumește pentru că se simte „tiparul”, „bolul” artistic înghițit înainte de a fi digerat. Stomacul literaturii noastre se va constipa de această abundență de exotism.

Intre șacalii lirici, o pantera cu picioare lungi și versuri proaste pe care „piratul” cu cap de mort, directorul ziarului care veghează mut dintr-un „folotiu, o adulfecă și o vrea. Domnișoara C. bravează criticile violente ale unui fel de țăran care agită brațele cu frenezie și invocă privirea pierdută a altui vătaf redacțional care are cuvânt greu și interese. Totul se termină cu o invitație din partea unui reprezentant al Partidului Național Țărănesc, ca tot grupul să treacă în redacția ziarului „Dreptatea”.

Se refuză discret și poetesele sînt luate la bere de poezii mai pripcoșii. Convorbirile aprinse continuă pe scări și în subsolul berăriei Qambrinus. T. e prins de o femeiușcă sclipitoare, cu figură slavă care emite aforisme precum o găină care ouă. Halba și spiritul ! Mi se pare ieftină. Prietenul meu devine subit galant și ea îmi face cu ochiul.

La a cincia halbă, poezii și-au pierdut harul. Plec repede. Nu-i de mine.

.*

„Jurnalul intim se scrie totdeauna pentru public, orice s-ar zice, fiind că altfel autorul l-ar arde. El e un gen cu anumite convenții precise ca și romanul, nuvela, teatrul.” (G. Călinescu).

..II

A murit criticul E. Lovinescu. Toată presa sau aproape toată elogiază spiritul... occidental al dispărutului. A apărut și o societate a... prietenilor lui E. Lovinescu.

Apare o revistă revolver care în patru numere senzaționale, voiește să clărîme temelia teatrului românesc. Sînt atacați mai mulți actori ai Teatrului Național și un regizor. Nu știu cît va ține acest zel, dar bănuiesc că sub atacul acesta furibund, e o mare cerere de bani și un șantaj prelungit. (Am avut dreptate, după încă vreo cîteva numere, revista „s-a îmblînzit”. Era cazul clasic al incoruptibililor din presa burgheză romînească).

Cercul literar „Fapta” a devenit persoană juridică. în comitetul de conducere și I. Dacă e și el nu mai mă duc. Miroase a arivism de la o poștă.

Citesc înfrigurat o istorie a Revoluției franceze. Unde mai găsești asemenea exemplare splendide ca Robespierre care a făcut dintr-o armată de zdrențăroși o armată invincibilă, numai cu geniul său. Atîta cruzime și inflexibilitate te îngrozesc dar te și învață că o revoluție nu se face cu

sentimente. Rețin acest principiu al lui Saint-Just: „Acei care fac revoluții în lume, acei care vor să facă binele, nu trebuie să doarmă decît în mormînt.”

Numai Beethoven și Sibelius m-au făcut să simt cît te poate dura muzica uneori, fizicește.

*

M. pleacă din nou.

Totdeauna m-au dezamăgit așa zisele cărți mari ale omenirii. Poate lumea se înșeală și aceste aureole nu sînt decît rezultatul unei sugestii colective răspîndite în lume de niște funcționari ai scrisului.

*

Din cînd în cînd trec pe la Facultatea de Drept al cărei student mai sînt încă. Intru la cîte un curs și plec desgustat. Niște asistenți importanți țin lungi prelegeri seci care uluiesc pe domnișoarele neprevăzute și pe studenții din provincie. Două ore se repetă lucruri inutile, la sfîrșit se obișnuiește a se aplauda și cei mai mulți focureșteni, în loc să asculte, se plimbă pe coridoarele elegante ale Facultății admirînd femeile care stau pe niște bănci joase, cu hîrtii în mînă, discutînd. Se pare că aici s-a adunat toată scursura Universităților și a bulevardelor. Intenționez în mod serios să abandonez aceste „studii” care nu-mi spun nimic. Să devină „universitari” acești tineri care circulă pe coridoare și aceste femei care vor pătrunde mai ușor în viață datorită farmecelor lor sporite și de o brumă de cultură căci numai astfel nu se poate numi.

*

Comunismul meu de pînă acum era un comunism romantic. Credeam că el înseamnă numai internaționalism și pacifism. Uitasem lupta de clasă pe care cărțile pe care le citesc azi mi-o amintesc.

*

E îngrozitor ceea ce scrie amiralul Byrd, povestindu-și cele 6 luni pe care le-a petrecut în punctul cel mai de Sud al globului, pe o temperatură de —84 grade. Se vede bine că exploratorul nu e un scriitor și tocmai de aceea reflecțiile sale sînt mai impresionante. Cugetînd naiv, el poate învăța o mulțime de lucruri pe cei care teoretizează aventura. Amar, simplu, acest om mare mi se pare învins de fapt de propria-i experiență.

Un festival de poezie e un lucru rar. La „Teatrul Nostru” a avut loc o asemenea încercare. Lume puțină. Spre sfîrșit, dacă rămîn șase inși în sală. Poezii, în haine negre, citesc la nesfîrșit aceleași lucruri despre păduri, continente și arhipelaguri, lucru care plictisește și pe necunoscători.

*

Mai interesante sînt cursurile de la Litere ale criticului G. Călinescu. Sala mică, e supraaglomerată. Jumătate, studenți care ascultă stupefiați prelegerile sale despre „universul poeziei”, niște largi considerații, uluitor de interesante, neînțelegînd de ce trebuie să se discute despre „sexul îngerilor” sau despre „apropierea climei de cultură”. Ceilalți, profesori și intelectuali stînd în primele bănci, avizi să-l asculte pe profesor. În 55 de minute, criticul epuizează probleme de sinteză a culturii

și bietele fete mioape care au nimerit din întâmplare în această aulă, pleacă acasă nedumerite, cu caietele goale. Cum poți să iei „notițe” după asemenea lecții ?

Soția lui I., actrița R. îmi cere concursul pentru ca să creem o echipă de teatru formată din amatori la Facultatea de Litere. Încercăm și am sentimentul zădărniceii. Niște fetișcane inculțe care se visează la Teatrul de revistă, niște lungani invidioși și un tip de ziarist intrigant, G. Renunț repede, deși mi-ar fi plăcut.

Viața politică e foarte agitată. Până și în tramvaie au loc discuții foarte aprinse mai ales pe chestiunea Regelui pe care partidele istorice l-au făcut un fel de port-drapel. Comuniștii sînt foarte activi și agitația asta surprinde pentru că nu sîntem obișnuiți cu astfel de manifestări. Pînă acum, politica o făceau niște domni obezi prin cafenele.

Antoine de Saint Exupery spune despre curaj : „Am înțeles ceea ce m-a uimit totdeauna, de ce Platon (sau Aristotel) plasează curajul pe ultima treaptă a virtuțiilor. Curajul nu e făcut din virtuți prea frumoase ; puțină furie, puțină vanitate, multă încăpăținare și o plăcere sportivă, vulgară. Niciodată nu voi admira un om care nu e decît curajos.”

Punct de vedere de om bătrîn, comod. E adevărat că în curaj e multă inconștiență, dar are în el ceva sublim. Fără el nu există progres.

Fac o concesie mamei. Mergem împreună la niște vechi cunoscuți și luăm masa cu niște orbi. Rafila, femeia care are în locul ochilor două pielețe albe, îngrozitoare, cîntă „Cruce albă de mesteacăn”, Mama plînge și abia mă stăpînesc să nu fac la fel.

A început așa numitul „război rece”. Schimburi violente între Apus și Răsărit. În Franța, de Gaulle a căzut. Poporul francez nu poate suporta generali la conducere. În schimb, urmează o serie de guverne care se schimbă săptămînal.

Churchill a ținut la Fulton, în America, un discurs în care denunță Sovietele ca „agresor” (Vezi războaiele de eliberare națională din Asia) Presa comunistă răspunde viguros. Încep să circule șvonuri insistente despre un război ruso-american, iminent după unii.

Cu T. și cu Y., fată pistriată, roșie, foarte inteligentă. Amicul meu o iubește, evident, dar e atît de neîngrijit, atît de obositor în expansiuni false ! Plimbări lungi. Sînt tăcut. În cele din urmă, explicație violentă cu Y. care-mi reproșează îngîmfare : „Ce, tu crezi că te iubesc ?” Primesc o scrisoare ironică, spirituală. Îi răspund la fel și cu asta ostilitățile încetează. Continuăm să ne privim mai departe cu indiferență.

Martie. Sîmbătă. Într-o stație de tramvai recunosc o prietenă. O însoțesc pe străzile încă umede de după o ploaie scurtă de primăvară. Puțin alcool și apoi trist plec spre casă. Fata m-a sărutat în fugă și-a plecat. Nu știu de ce nu mai mă bucur atît de dragoste. S-a făcut seară.

Merg pe jos și trec prin fața unei frizerii care are geamurile aburite. Piriiri ferestrele opace, vad umbrele calfelor și deodată îmi amintesc că am mai văzut de multe ori acest geam luminat astfel, cu aceleași umbre. E sîmbătă seara. În mahalaua în care stau de 20 de ani, bărbații se duc să-și scurteze părul sau să-și radă bărbile aspre. Poate și din pricina băuturii fierbinți care-mi alerga sub tîmple, poate din cauza acelui geam pe care l-am recunoscut, se naște ideea unei nuvele: „Sîmbătă seara”, în care să povestesc întîmplările pe care le știu, cu ceferiști săraci și veseli, care după ce ies de la frizer, se duc la circiumă, cu femeii care-și spală la ora aceasta copiii în albi și își ung părul cu gaz ca să fie curate cînd se întorc bărbații duhînd a rachiu.

Mă duc întins acasă și scriu înfrigurat vreo 20 de pagini într-un stil nou, pe care nu-l exersasem niciodată. Lumea lîngă care trăisem ani de zile și pe care nici nu-mi trecuse prin cap s-o descriu, izbucnește pe neașteptate în paginile astea fierbinți. Ce-ar fi să scriu despre Groapa mea în care am visat, despre hoții aceia fioroși cu care am împărțit uneori felia de cantalup sub malurile fabricii de textile din Cuțarida ?

M. la mine. Stăm culcați, ascultînd radio-ul. Firesc, îi mîngîi umerii goi. Nu mai simt nimic și mi-ar fi trebuit măcar teama aceea de altă dată care mă fericea. Îmi spune un lucru care mă cutremură. Știi ce înseamnă să fii femeie, să ai 20 de ani și să porți același palton de 8 ani ? O privesc și-mi dau seama că e la fel de nefericită ca și mine. Dar nu vreau să-mi fie milă de ea. Eu vreau s-o mai iubesc.

„De profundis” e cartea unui om obosit care nu mai poate să-și înțeleagă suferința din pricina urii. Considerațiile lui Wilde sînt pe alocuri de o banalitate care te înfioară, mai ales dacă-ți amintești de faptul că a fost un om de soirii

L. care plecase din școala de ofițeri ca să se facă actor, nu reușește la examenul de admitere ca figurant la Teatrul Național.

Lucrurile sînt mai aproape.

La serbarea promoției mele. Sînt invitat la școală ca să văd bucuria celor care mai au 101 zile pînă la promovare. Aceiași sală luminată de becuri puternice, cu oglinzi, în care cu trei ani în urmă asistasem la un bal. Sînt mai bătrîn și privesc la vechii mei camarazi. Drumurile noastre s-au despărțit. R. vine lîngă mine și V. și ceilalți. Nu pot să le spun nimic. Se joacă o eternă 'revistă în care este permis ca superiorii să fie satirizați și veselia celor din jurul meu mi se pare facilă. În această lumină, în acest zgomot, am întîlnit-o pe A., o fată mică și fragilă, care-mi place imediat. Are o față mongolică, însuflețită de doi ochi ciudați, vii care mă neliniștesc. Își scutură din cînd în cînd lungul păr aspru și mă privește cu o curiozitate intensă. O mai văzusem de cîteva ori cînd mă întîlnisem cu fratele ei, dar o ignorasem și, mai tîrziu, în seara aceasta, ea mi-a spus că i-a plăcut că n-am băgat-o în seamă. Mă auzise vorbind cu însuflețire despre „Timotei”, prima mea piesă de teatru. Avusese bunul simț să treacă neobservată și acum îmi făcea false imputări că n-am recunoscut-o. Știam de la V. că urmează în mod secret (tatăl ei se opunea)

un curs de coregrafie. Paralel, face Dreptul și ne amuzăm s-o facem pe juriștii. Tot acest zgomot și oamenii din jur, îmi devin streini. Bem din același pahar și fumăm și seara asta care m-ar fi indispus altfel, devine frumoasă. Ieșim în holul de piatră și ne așezăm pe covorul roșu de la intrare care acoperă scările, spre uluirea unor ofițeri superiori care coboară pe lângă noi, privindu-ne ou îngăduință.

A. se lovește de o treaptă și exclamă spontan: Acum cuvintele or să iasă turtite !

Rîde cu ochii aceia triști care au un foc care mocnește în ei, un toc negru, nedeslușit.

Lucrurile sînt mai aproape.

Intrăm cu un grup la plecarea de la bal într-o circiumă și bem rom. Sînt de o veselie bizară pe care ceilalți n-o mai suspectează din pricina alcoolului. Cînd ieșim, e dimineață. Pe Șoseaua Ștefan cel Mare, trece prin fața noastră un jandarm care duce de la'spate un dezertor cu mîinile legate la'spate. Memento !. Deodată sînt trist, sfîșiat și îndrăgostit. Pe drum stabilim să scriem amîndoi cîte un lucru absurd. L. care doarme la mine mă privește la patru dimineața cum scriu înfrigorat la masă.

*

Trebuia să plec cu T. pe Valea Jiului într-o excursie studentească. Am renunțat și cred că cel mai vinovat de tot ce se întîmplă e năstrușnicul ăsta de om prost din mine care a redevenit sentimental după atîția ani.

*

O caut pe A. de cîteva zile. Trec pe lângă casa în care locuiește și, la un moment dat, am impresia că o zăresc într-un balcon. Inima îmi bate mai tare și parcă mi-e rușine de această slăbiciune uitată. Ar fi trebuit să-i telefonez, dar nu știu de ce am oroare de instrumentul de ebonită.

*

În cele din urmă îndrăznesc. Îi recunosc rîsul acela care mă îngrozește puțin. Spun o mulțime de prostii. Și rîde, o, cum mai rîde...

*

Foaia de temperatură scade. Un telefon, o întîlnire la care A. nu vine și o mare nedumerire. Ce-i cu mine ?

*

Alt telefon și iar cascada aceea de rîs care mă neliniștește.

*

Iancovescu, în Henric al IV-lea. Publicul începe să plece după actul I. Totuși ce piesă și ce actor ! Pirandello, e un farseur genial cîteodată.

*

Mama a murit în dimineața aceasta. O săptămîină crezusem că este vorba numai de o răceală ușoară. În prima zi de Paști am chemat un doctor care m-a sfătuit s-o duc repede la spital. Caut o mașină și mă opresc la același spital unde murise tata. Sora de serviciu o ține în camera de gardă. Un consult grăbit. Nu mai e nimic de făcut. Cîteva ore dramatice. La șase seara, moare. Pe străzi, copiii fură liliac. Aprilie. Și un aer veneric, tulburător. Mă întorc la spital. Caut camera unde sînt depuși morții. Deasupra huruie niște țevi de calorifer. Un afiș : „Păstrați liniștea !" Mă gîndesc la A. Plec. Casa mare, pustie, mă înfricoșează. De-acum voi fi cu desăvîrșire singur. Ascult zgomotele vîntului. Nu mi-a picat măcar o lacrimă. În

familia noastră, dragostea a fost un lux. De ce tocmai acum îmi amintesc vorbele fetei cu părul negru: „Poate vreodată am să am nevoie de tine...”

Compătimirea vecinilor mă scoate din sărite. Bunica mea e la fel de rece. Se comportă ca la o ceremonie la care nu trebuie să greșești nici un gest. Vorbește tare și e de o luciditate care ar trebui invidiată. Vine L. pe la mine și devin îndrăzneț. Mă respinge cu bun simț, amintindu-mi doliul, îmi vine să rîd.

Înmormântarea este o ceremonie înfiorătoare. Preotul se tîrguiește cu mine în altar pentru banii care i se cuvin pentru slujbă, femeile bîrfesc în spatele meu și le aud bine. „Sărută-i mîna!”, strigă, aproape, una. Aș plezni-o cu palma. Privesc chipul galben al mamei. I-am cumpărat multe flori pentru că i-au plăcut și trupul nici nu i se mai vede între buchetele care vor să ascundă cu frumusețea lor, putrefacția. Vreau să ies mai repede afară, la soare. Mă înăbuș și aș plînge de mila tuturor oamenilor, dar nu vreau să dau satisfacție acestor muieri care abia așteaptă să mă vadă lăcră-mînd. În jur, cîteva prietene de ale mele, toate în doliu. În formula condoleanțelor, strecoară fiecare și cîte o aluzie la căsătorie. Nu lipsește M., mai retrasă, mai cu bun simț, dar care între două saluturi îmi amintește de „viitor”. L. se tînguiește, de asemenea, ca și F. care nu spune nimic, dar a cărei rochie de doliu, ostentativă, m-a scos din sărite. Acasă T. și M. cu sora ei. Amicul meu bea ce „se găsește”, devine vesel și începe să spună anecdote și eu sînt trist și singur și nimeni nu înțelege asta. Cînd pleacă toți, aprind toate becurile din casă. Vreau lumină multă și dacă aș putea, aș vrea să spăl toți pereții cu apă și cu săpun. Am împărțit atîtea bacșișuri, am aruncat bani cerșetorilor, groparilor și dascălilor încît monedele care-mi sună în buzunar, mă sîcîie. Pe masă stau buchete mari de liliac mov care miros atît de mult încît nu pot să dorm. Deschid ferestrele. Ce voi face? Privesc lucrurile din jur, pereții cu tapet decolorat și-mi spun că odăile astea o așteaptă pe A. Lenea mea trebuie salvată și nu știu cum voi face asta.

*

A. îmi dăruise un colan de sîdef. Era o împletitură ciudată de inele subțiri colorate viu, amestecate uluitor, care-mi plăcuse foarte mult. Port mereu în mână acest lanț cald cu care mă joc distrat. El îmi amintește de fata sălbatică cu păr negru, electric. O caut și cînd o găsesc, facem o plimbare scurtă. Ii mărturisesc emoționat că îmi place, dar îmi răspunde indiferent. Plec amărît.

Cu T. pe stradă. O văd de departe pe M. cu un tînăr care o ține de umeri. Îl rog să trecem pe celălalt trotuar. Nu vreau să impietez aceste întimități.

Sînt în jurul meu colții oamenilor. Sînt vînat și asta mă face prudent. Ce le-am făcut?

Plimbare cu A. spre marginile orașului. La ceea ce îmi spun eu, îmi răspunde net că există încă cineva „care are nevoie de ea”. Îmi cere trei săptămîni de gîndire, cînd o cer de soție. Intrăm într-o cîrciumă cu pămînt pe jos și cu țigani care cîntă de inimă albastră. Bem țuică și încet, încet, dispar rezervele. Plecăm. Ne oprim pe malul lacului Herăstrău și, cînd o chem

spre mine, vine firesc și mă sărută. E sălbatică și o clipă sînt înfiorat de brutalitatea cu care îmi mușcă gura. Rămîne să ne revedem abia peste trei săptămîni.

Telefonul mă scoate din sărite. Faptul că nu-l văd pe interlocutor, mă face nervos și-mi răpește ideile. La capătul celălalt, e un tată intransigent și eu caut o fiică încîntătoare. El mă descoase supărător de mult pentru un om civilizată și asta îmi taie orice poftă de a o mai chema.

π

Plimbări din cînd în cînd cu M. Mă gîndesc la A. și mă grăbesc să mă despart de ea.

Nina Leeds a lui O'Neill (Straniul Interludiu) epuizează problema femeii. Cazul ei este atît de complex și de dramatic, încît toată antipatia pe care o aveam pentru autorul american a dispărut după lectura acestor 9 acte, uneori cam „literare”, dar nu mai puțin interesante. Sînt curios cum au primit anumiți critici acest personaj „imoral”, după o concepție comună, pentru că Nina Leeds are nici mai mult, nici mai puțin decît 3 sau 4 amanți pe care îi ferește pe rînd. Cazul ei este un caz curent în lumea modernă și rezolvarea dramatică a autorului american este destul de curajoasă.

S, o maghiară la care mă duce L.

Casa e plină de bărbați. Într-e altele, tînăra îmi spune că vrea să facă film. După cîteva ceasuri declamă cu L. și dovedește destulă sensibilitate. Se privește mereu în oglindă și tinerii dimprejur n-o slăbesc deloc. Ce caut eu aici ? Aș vrea să plec. Ea mă interpelează cu siguranța fetei de 18 ani care are prea mult succes. Îmi place această obrăznicie care-i stă bine : Sînt frumoasă ? mă întrebă. Tac și pare intrigată. Ceilalți au început să plece, îmi spune să mai rămîn. Am reușit s-o fac curioasă. L. dă semne de enervare. Rămînem numai noi trei. Afară ziua de primăvară se sfîrșește pe zidurile albe care se văd prin ferestrele în fața cărora stăm. Nu știu de ce, repet anumite ingraturități ale lui T... Vreau s-o uluiesc pe fata' asta care are atîția prieteni. Devin brutal, aprins. Ea mă privește uluit. N-a auzit încă despre lumea teribilă pe care eu i-o evoc puțin mai înflorat. E obișnuită cu case mari, cu ceaiuri la care se bea șampanie, după cum spune. Toată furia mea crește. Ne retragem într-o cameră minusculă cu pian și multe tablouri. Vorbesc numai eu. A uitat țigara aprinsă în scrumieră. Cînd termin îi spune lui L : „Să-l mai aduci !”

Plec repede, fără ceremonii. Am mințit puțin și asta mi-a făcut multă bucurie. O veche invidie de om sărac se ivise, și asta îmi împrumutase fervoarea care mă îmbătase.

Un jurnal la cinematograful care înfățișează spectatorilor serbările de la Vatican. Un Papă inutil, purtat pe o literă strălucitoare, mulțime, aclamații, multă grandoare și explicația care mă face furios a speakerului: „Prinții bisericii... etc...” Coroanele de aur, costumele fastuoase, pline de cruci de diamante îmi amintesc de sărăcia Nazarineanului și totul mi se pare o infamie. Această mascaradă mă face să cred că ideea desființării radicale a clasei preoțești! nu este numai un gînd de tinerețe. E mult prea multă nerușinare în această opulență, în acest carnaval catolic care voiește

să convingă și nu reușește decît să desguste. îmi place orga catolică, dar acești cardinali cu mitre argintate și vestminte pline de perle, mă fac să urlu !

O întîlnesc. întîmplător pe A. la Universitate. E o dimineață fierbinte de mai. 'Mergem pe străzi, la întîmplare, stingheriți amîndoi. Nu i-am mai telefonat demult din pricina glasului de la celălalt capăt al firului care o păzește și mă indispuce. O privesc și simt că spaima scurtă a unor zile de mai demult, a trecut. N-o s-o mai caut. Poate va veni singură. Ce sărac sînt, și ce trist...

Drum la Vaslui. Oraș mic, mizer care deprimă. întoarcere rapidă. Aici la București pînă și sărăcia are lustru.

Nu-mi plac reputațiile, mă obligă.

Cred că pentru progresul țărânimii noastre, socializarea pămîntului e o măsură binevenită. Am văzut cu ochii mei unde "duce regimul parcelării prin moșteniri. S-a ajuns în unele locuri la forme care fac agricultura un fel de sport nerodnic. Dacă adăugăm și pasiunile care se deslănțuie în lumea rurală din pricina acestui blestemat de pămînt, tabloul mizeriei țărănești este complet. Desvătăîndu-i de pofta de acaparare, înăscută, care cu trecerea timpului devine tiranică, comunismul va face din țărani noștri oameni mai luminați, rezultatele muncii în comun vor duce la mai multă prosperitate.

Papini („Un om sfîrșit") mi se pare o gorilă pe linia Nietzsche, fals, fără pudoare, de o mîndrie și de un dispreț pentru om care îngrozește. Confesiunea lui abilă, exagerată, stilizată, e la urma urmei o mare nerușinare. Aceste invective, aceste tifle de mascalțon, dramatice în cele din urmă, pentru că sînt ale unui om care gîndește, mi se par totuși nedemne de o inteligență. Asemenea cărți pregătesc criminali. Omul trebuie iubit, omul trebuie ridicat, a-l lăsa în condiția lui precară, mizeră și mizerabilă, hulit și părăsit, e o trădare. A disprețui, cel mai lesne lucru de pe lume. Scrisă la 1912, cartea „Un om sfîrșit" a pregătit o generație de urangutani intelectuali care au ars cărți în piețele publice și au alungat oamenii din casele lor. Urăsc tot ce înjosește omul. Mi se pare că acel „vivere pericolosamente" al lui Mussolini este un principiu nietzschean, filtrat de Papini. O lume de brute puternice, splendide în sănătatea lor, ar fi mai săracă spiritualicește decît această lume schiloadă, creștină, plină de milă.

Dumnezeu să ferească lumea de oamenii singuri !

*

La București se joacă la două teatre „Dama cu camelii". Matchul artistic aduce spectatorii în ambele săli. Merg și eu din nevoia de a vedea teatru. E ceva înfiorător de plat și mă mir că Mizilul, celebrul oraș al lui Caragiale, nu e gelos pe Capitala țării.

Prime antrenamente cu derbedei mei. Le place disciplina și mai ales să strigi la ei. Se supun tuturor rigorilor.

Nu-mi place ordinea deși sînt ordonat. Categoriile mă indispun.

*

V. pictorul ide la Ș.O.J. îmi spune că a intrat în conflict cu familia lui pentru că se simte foarte atras de mișcarea comunistă. Ne amintim de lungile noastre discuții din duminicile de consemn.

*

Un punct de vedere inedit despre Revoluția franceză : ea a fost numai o întâmplare, opera gratuită a cîtorva derbedei geniali ; Bastilia, un fel de pension unde se petrecea cu femei și se mînca prăjituri. Autorul acestor aberații: un boiernaș care făcea literatură din spleen, altfel om subțire.

*

N-o mai caut nici pe A. Farmecul e risipit.

Un accident stupid pune capăt vieții lui Mihail Sebastian, cel mai interesant autor dramatic român de la Caragiale.

Lectura „Problemelor leninismului” de Stalin, îmi provoacă o „confesiune politică”. Ar fi de amintit lungi considerații despre originea mea socială, dar pudoarea mă împiedică să le transcriu. Apoi concluzii rousseau-iste despre „pămîntul care ajunge tuturor oamenilor”. Mă preocupă găsirea unei soluții care să poată feri mulțimile de aventura în care le aruncă numai cițiva. Și întrebarea : pentru cine optez, pentru formula liberalismului occidental sau pentru dictatura proletariatului ?

Lumea burtă-verzilor m-a dezgustat totdeauna și nu pot să cred că libertatea cîtorva e un preț prea mare pentru distrugerea capitalismului în care există, paralel, miliardari și muritori de foame. Prin revoluție, prin orice mijloc, acest chip de viață, adînc nedrept, trebuie distrus.

*

Duminică la „Sburătorul”, cu T. E sărbătorită doamna Hortensia-Papadat Bengescu pentru Premiul Național primit. Lume multă, elegantă. Recunosc o serie de scriitori foarte cunoscuți. Mă retrag într-un colț lîngă grupul poeților moderniști, strunit pe șoptite de C. T. Plec ușor decepționat. Nu-mi plac frazele.

*

A treia vizită la S. Am impresia că vrea să se joace puțin cu mine. Nu fac nimic care să mă compromită.

*

Nu sînt singurul care crede că unii europeni s-au comportat în numele „mişunii lor civilizatoare” ca niște excroci de rînd. Primitivii au primit sifilis, alcool și tutun în schimbul diamantelor. Manualele de istorie au acoperit aceste crime cu un giulgiu de cuvinte frumoase.

Scenă de cinematograful cu S. După ce-mi spune că duminică pleacă la budapesta pentru ca să filmeze se așează pe fotoliul pe care stau și-mi joacă o scenă de dragoste. Sînt neîncrezător. Se depărtează și spune : 'Sînt o ac-trița buna ? Da, recunosc și simt o vagă părere de rău. Mă întreabă de-odată : Dacă nu mă iubești, de ce vii la mine ? Surîd. Fug de cărți și ea mă odihnește puțin. E jignită și fumează, trecîndu-mi țigara cu cochetărie.

Vii și inline — Nu. îmi aduc aminte de cuvintele unei femei : „In viață

e ca la bal. E mai bine să pleci când încă nu începi să regreti. Când e foarte frumos".

Nu vreau s-o mai văd multă vreme.

O vorbă genială a lui Confucius pe care îmi place s-o spun prietenelor mele și care-mi creează ascendente prin prestigiul filosofului: „O femeie obișnuită are minte cât un cocoș ; o femeie care nu e ca celelalte are minte cât doi cocoși..."

Aș vrea să fac ceva pentru oameni!

A patrusprezecea promoție a Școlii de ofițeri de jandarmi a terminat studiile. Întâlnesc un fost camarad și acesta mă privește cam de sus cu gradele lui strălucitoare de pe umăr. Surîd.

Încep să văd revoluția în jurul meu. Primele legi ale regimului comunist. Și „domnii" care credeau că vor mai putea trăi din rente...

*

Îmi întâlnesc câțiva colegi de liceu. Unul face contrabandă cu țigări. E foarte gras, are motocicletă și a și căpătat o „filosofie" de om care-și poate permite să risipească sume imense zilnic. B. „vine de la un bridge". E foarte melancolic. „Asta-i viață ?" îmi vorbește despre amantele sale în trecut, interesându-se „cu ce mă distrez". Ii răspund că nu prea mă distrez și el mă privește tot de sus. Totdeauna și-a râs de preocupările mele literare. Când mergeam la el acasă să împrumut câțiva din hihlioteca lui taică-său, îmi spunea cu o silă neascunsă : „Cultura e o prejudecată. Noi trebuie să învățăm să facem bani."

*

Mă indignează spiVitul ieftin care plutește în cea mai mare parte a literaturii noastre. Cam multe Olguțe, caiși și amante, importate direct din romanele franțuzești. Cei mai mulți dintre scriitorii noștri nu au văzut în jurul lor decât cucoane care suferă de spleen, tratându-și plictiseala cu aventuri sexuale. Nu-mi plac nici cei care simțind că tabloul societății noastre nu este complet, strecoară marfă de contrabandă în literatură.

*

M. îndrăgostită sau, știu eu, poate numai în faza în care începe să se reobișnuiască cu mine. Și inima mea care nu mai tresare, stinsă, neagră...

*

Citesc la „Sburătorul", „Aia mică" din „Groapa". După atâtea nuvele „psihologice", iată ceva care îi nedumerește pe venerabilii din fotolii.

POEZII LUMII CANTĂ
REVOLUȚIA DIN OCTOMBRIE

VERA INBER

LEMN

*Nu stau cununi de flori în juru-i, rînduri,
Nici steaguri nu mai flutură sub cer.
Acoperit cu platoșe de scînduri
E astăzi monumentul lui stingher.*

*Ce sumbru ar putea să ni se pară!
Dar și prin lemnul care-l ocrotește
— De parcă lemnu-i transparent — afară,
Noi îl vedem, măreț, cum ne zîmbește.*

*Și-atît de viu e gestul mîinii lui,
Și-atît de calm e Lenin, uriașul,
Că parcă-ai vrea înfiorat să-i spui:
„Sîntem aici! Iți apărăm orașul!”*

*Sub foc rusesc și ploii de plumb topit,
Va fi gonit dușmanul, și bătut.
Am apărât orașul tău iubit,
Ne-am ridicat în față-i ca un scut.*

*Se-apropie acel moment solemn,
Mult așteptata clipă sîntă, cînd
Tn locu-acestor platoșe de lemn
Iar flutura-vor steagurile-n vînt.*

*Și iar urale dragi te vor vesti,
De parcă te-ai întoarce de departe.
Și iar, tovarăș' Lenin, vei vorbi
De pe crucișetorul fără moarte.*

*Și va veni în piață fiecare
Să-ii vadă gestul — și s-audă clar:
„Slavă celor din Leningrad — cei care
Și-au apărât orașul legendar!”*

Leningrad-ianuarie 1943

In romînaște ide H. Gxămescu

MAGNITOGORSK,

1932

Căluțul nu mai înțelege nimic.
Ce-nseamnă aceste chesoane ?
Acești arbori de fier, aceste care, aceste cîntece
care ies dintr-un fel
de flori suspendate.
Și la nimic nu mai folosește s-alergi în trap. Cuvintele de metal •.,
zboară de-alungul 'drumului în vîntul neastîmpărat al stîlpilor de telegraf.
Căluțul nu mai înțelege nimic.

Căluțul nu mai înțelege nimic.
Peisajul e un gigant înlănțuit cu piroane de uzine.
Peisajul și-a prins colinele într-o plasă de baracamente,
Peisajul și-a pus coliere de fumi
Peisajul are schele mai multe decît
o zi de vară muște.
Peisajul e în genunchi în socialism.
Și electricitatea
își întinde degetele fine din cer pînă în pulbere.

Căluțul nu mai înțelege nimic.
Nimeni nu doarme-n casele acestea omenești.
Se șuieră pretutindeni ca după un cîine,
Și leoparzi de foc se desprind la trecerea vagonetelor,
de-a lungul combinatului de sub produse chimice,
Tunetul minereului căzînd în concasoare,
Tunetul hohotului de tis al furnalelor,
Tunetul de aplauze al apelor barajului
la numărul unui clown necunoscut care scuipe fier.

Căluțul nu mai înțelege nimic.
Se văd batiste
roșii care poartă cuvinte albe
întinse de-acurmezișul cerului, al drumurilor,
sau înnodate la mașini,
sau asemeni unor biftecuri în botul clădirilor.
Sînt conferințe de igienă pînă-
n fundul nopții cărbunelui
E
ideologic la învălmășeală, la deschiderea munților.

Căluțul nu mai înțelege nimic.
 Mari oameni ciudați circulă printre umerii pământului
 și sub mîinile lor aspre
 pocnește familiar șoldul viitorului,
 Mari oameni ciudați care citesc pe fațadele edificiilor publice,
 cifrele misterioase ale fontei și coksului produse în fiecare zi,
 mari oameni ciudați
 pentru care cerul și muntele
 se string într-un acordeon la venirea serii.

Ah, dragostea mea, ah dragostea mea, să mergem la circul .
 unde umblă pe fringhie un italian
 care a fugit de la Mussolini în pîntecele
 unui vapor roșu, a cărui plecare Vezuviul a salutat-o îndelung-
 și pe urmă vom urca iar spre orașul socialist,
 căruia îi lipsesc încă balcoanele,
 ca să ascultăm ce au de spus cu privire la poezie
 membrii brigăzii Maxim Gorki.

Cînd le gîndeșii că blooming-ul n-are încă poetul său!

Căluțul nu mai înțelege nimic.

Intr-un centru al orașului, o mulțime imensă se agită,
 Femeile de pe-aici au ochii atît de negri că ai putea să te îneci în ei.
 Maghernițele au aerul unor femei mult iubite,
 Un fotograf roz e singurul care are lacrimi în glas.

Aproape de cortul consultațiilor veterinare,
 Ciorchine de pantofi atîrnă de grinzi
 mai de necrezut în ochii bașkirilor decît automobilele
 său pentru tine decît Anti-Duhring-ul în coșulețul anticarului.
 Căluțul nu mai înțelege nimic.

De fapt, ce spunea la începutul acestui poem
 vocea aeriană care saltă pe măsură ce te depărtezi
 de pe un pavilion pe altul și care reia imnul
 fără de care lipsește desigur ceva acestui peisaj panoramic ?
 Și cuvintele se înșirau, se împlineau în fresca
 imensă

în care, într-un colț Detaliu un mamut fierar
 privește înduioșat un mic Lenin de ghips.
 Căluțul nu mai înțelege nimic.

Tu nu înțelegi nimic din toate acestea, căluțule.

Nu urăști tu oare cîteodată
 Biciul și gustul ce-l dă el finului tău ?
 Nu ai văzut tu, oare, prin sate
 oameni înfomețați lîngă fecioare de aur ?
 Căluțule, nu te grăbi, ascultă
 Căluțule, cuvintele radiofonice care sînt
 cheia acestui rebus al Uralului, ascultă
 Căluțule, ascultă bine

OCTOMBRIE '41

*Iată-vă reveniți, octombrii vechi de sînge și de groază.
Iată-te revenit octombrie din nouăsprezece,
Octombrii cu nervi întinși și dinți încleștați,
Octombrii ai voințelor tari precum oțelul.*

*Iată-vă reveniți, octombrii săpați în al istoriei granit
Cu vârful de pumnal.
Octombrii în care-i vorba nu numai de-a nu mai fi,
Ci de-a nu fi fost vreodată.*

*Octombrie patruzeci și unu, octombrie-al nopților
albe pe fundul orașelor negre.
Octombrie-n care totul reîncepe de parcă n-ar fi fost.
în care toate izbînzile noastre sînt zvîrlite jos.
Eu te salut cu-arrtara mea jnlndrie.*

*Octombrie-n care două decenii de strădăanii pline.
Refac ele-mpreună puterea, tinerețea,
Octombrie patruzeci și unu
Tu care vei veni-ntr-o zi să te alături celor dinaintea ta*

*Ca acel octombrie care-a lovit în inimă,
Dar în inima celui mai tare ca lovitura,
Acel octombrie care a străpuns inima dușmanului,
Acel octombrie care, pe piața Roșie, a Moscovei
N-a lăsat pe Hitler să primească defilarea S.S.-ului
său.,.*

*Octombrie patruzeci și unu.
Vei fi citat cîndva atături-de-alți octombrii.
Cei mai frumoși și cei mai glorioși.*

*Dar cel al strănepoților noștri va fi hotărît'orut.
Nu avem încă de la tine, octombrie patruzeci și una.
Decît cenușă, >și durere, și sînge de 'eroi,
Noapțile noastre albe pe fundul orașelor negre.*

JEAN RICHARD BLOCH

«Și totuși în fundul inimilor noastre
Dirze și singerinde,
Nădejdea
Din aceste inimi se nutrește

Octombrie patruzeci și unu,
Dușmanul lui Stalin ;' Markov si Tula
Dușmanul este la Paris și la Mojaisc, '
Dușmanul și-a pus piciorul pe cele două patrii ale
mele.

Dar cred în voi, popoare sovietice si franceze
Ca-n însăși mărturia curată,
Din fundul îndoielilor și deznăjdilor,
Tn voi îmi pun încrederea întreagă.

Și te salut, octombrie patruzeci si unu,
Cel mai groaznic dintre cei groaznici,
Care va rămîne în istoria patriei amenințate
Și a patriei salvate.

Kazan 1941

In romîneșie de I. C- Mătăsaru

TOA TE PIEȚELE SÎNT ROȘU!

*Nu există mimai Piața Roșie din Moscova
toate piețele s'tnt roșii,
acolo unde muri un tovarăș sau un partizan
unde pietrele băură sîngele,
unde se tîr'tră în soare muștele
pe fețele întoarse în sus.
Nu numai în Piața Roșie din Moscova
înaintea patului tui Lenin,
se-nșiră rîndurile drepte ale mulțimii,
asemeni apei care trece în fiecare zi
pe sub podurile Moscovei;
în atîtea alte piețe din lume
merg în rînd morții care căzură
pe asfaltul indiferent,
merg în rînd vii care așteaptă
un anotimp nou.
Crește tunetul unui pas
care vine de-at'tt de departe,
greu, apăsător, neînduplecat,
pasul acelora care toată viața
nu avură nimic,
al acelora care au sosit
în Piața Roșie din Moscova,
al acelora care vor sosi peste puțină vreme
în toate piețele lumii!...*

IARTĂ*MĂ, VLADIMIR ILICII

*Ia, iă-mă, Vladimir Ilici,
vin să te gădesc în casa ta, viu
și iu ești mort, aici.*

*...Se intră cu pași de pîslă
în această liniște goală,*

RENATA VIGANO

*veche de douăzeci și cinci de ani.
După ce ai plecat fără întoarcere
și casa a murit.*

*Nu sînt lucruri de viu
acestea ale tale, care se văd
dincolo de cadrul ușii ;
micul tău pat
cu perna adîncită
de o bucată de carne muritoare,
doctoria din ultima seară,
ultima carte răsfoită,
fereastra deschisă și pustie
de unde priveai în lungul bulevardului Gorki.*

*Vin să te gădesc în casa ta mort,
în Piața Roșie din Moscova.*

*Nu mormint, ci cameră:
și tu ești aici, în micul pat,
respirînd în aerul ușor
ca un om viu care doarme.*

*îmi vine să spun încet: „Vladimir Ilici,
iartă-mă, Vladimir Ilici...”
pare că tu trebuie să zbați genele,
și să-ți ridici în uimirea de a te vedea trezindu-le
fața mică și fruntea enormă.*

*Dar nu se tulbură odihna unui viu
în trupul unui mort.*

*Iartă-mă, Vladimir Ilici;
n-are importanță că vin să te caut
în casele tale de ieri și de azi,
la Gorki și în Piața Roșie din Moscova.*

*E de-ajuns să ne privim în ochi
cînd sîntem între tovarăși,
e de-afuns să-i privim în ochi
cînd sîntem între dușmani.
In toată lumea
e de-ajuns să privim o flamură roșie,
să fim gata să murim.
Și tu ești, aici, totdeauna, viul...*

•In romînește de Constanlin

LUMINA

LENINGRADULUI

*Inaltă-i de-acum ora și pe străzile lungi
stăruie încă amurgul. Perfecte
se ivesc palatele în marile lor rochii galbene
ca niște soții abia sculate
și un pic triste de somn.
Din înălțimi luminarea nopții
moare peste asfaturile înghețate.
Iese milițianul și urcă să-și ia locul
în piața pustie. Ziua s-a născut
dintr-odată din cerul neștiut și adînc.*

*Eu văd în vocea ta surîzătoare
aurora nopților albe, cînd
mulțimile merg în întîmpinarea soarelui.*

NEVA

*Neva e largă cum e canalul
din fața casei mele. Ca și el
cînd bate vîntul dinspre mare
își încrețește undele.*

*Dar ce tumult cînd lespezile de gheață
ca pe niște cirezi în drum
ea le conduce spre mare!...
Pare că se depărtează de țară
arbori, țărni, insule, case,
pentru o fericire a ei, mai mare
în ordinea lucrurilor lumii.*

*Rupe-ți cimentul care te face muzeu,
Crucișătorule-„Aurora”, și plutește în voie !
Ridică o țară de salve, de șuier,
de strigăte de „ura” ! Puternic
e numele tău peste lume!...*

In românește de Constantin Ilie

CĂLĂREȚII

*Se întâlnesc prin ceața dimineții
Pe drumul lung de țară, călăreții.
Apar peste abisuri mute
Din răsărit și vin să se salute, —
Din Moscova, sînt urmăriți de țari,
Din Caucazul-piatră, cascade și ghețari,
De la mormintele mazuriene,
Din nopți de ger și nopți de sînziene,
In prietenia lor comună
Mîinile lor se-ntind și se-mpreună,
Caii enormi sub ceață și sub soare
își culcă umbrele tremurătoare,
Și-n drumul lung răsar de sub copite
Scnteile unor văpăi cumplite.*

*Cînd peste coama calului, buiacă,
Țîșnită muchea săbiei din teacă
Va străluci fulgerătoare
Cu prevestirea lumii viitoare,
Cîntarea revărsată în cascade
Și sîngele stropit pe baricade
De decembriști își vor aduce-aminte
Și de-ntîlnirea lor de mai-nainle.
Iar păsările nopții cu aripile-nlînse
Cînd vor cădea pe focurile stinse,
Țîpînd printre armii și bivuacuri
Ca niște duhuri rele căzute peste lacuri,
Periferii uitate, cu case reci și scunde
In care răzvrătirea prin timpuri se ascunde
Vor fi iluminate de torțe noi și clare
Cu flăcări mult asemenea luminilor stelare.*

*Se-nmourase veacul, și furtuna
Prin stepele Rusiei vestea din timp Comuna.
Supus batjocoririi și legilor de sus
Dintr-un județ în altul Rîleev e tot dus*

CĂLĂREȚII

*Și gîtul lui de nobil încearcă să reziste
în ștreangul bunătății și grației țariste.
Nu i-a lipsit curatul și nu i-a fost o clipă
înțelepciunea stinsă și gîndul prea în pripă,
Și' ca un bun prieten îl va simți aproape
Pe drumul lui, Dzerjinski, prin taiga, peste ape...*

*Răsar scînteii din pagini de ziare,
Și pumnul revoluției răsare
Să înconvoaie veacul îmbătrînit în fală,
Ca fierul înroșit, pe nicovală.
În noaptea de Noiembrie se-aprind pe ceruri stele.
Popoarele Rusiei se oglindesc în ele
Și raza lor începe să lurnine
Depart, pe pămîntul Poloniei vecine.
Deasupra Nevei, luna plutitoare
Iluminînd pămînturi și popoare,
Soldaților cu stele rubinii
Ce răsăreau din noaptea războaielor pustii,
Le-a deslușit în raza jucăușă
Tranșeele fasciste cu umbre de cenușă —
Șt cînd aducătoare de timpuri noi și bune
Nemaivăzute tancuri veneau spre soare-apune,
Pe vechiul drum de țară, călăreții
Se întîlniră iarăși sub raza dimineții
Și luminați de-aceeași prietenie rară
Ca Vistula și Volga de-aceeași lună clară
Mîinile lor din nou se-mpreunară.*

Io Tomniește de Ion Horea

MOARTEA UNUI OM

Deasupra pământului vântul purta smintit fulgi de zăpadă și stropi de ploaie și orbea ; dar vântul contenea în răstimpuri și zăpada amestecată cu ploaia cădea încet și cîmpia se vedea pînă departe cu mici pete de zăpadă albe, și doar acele mici pete albe aminteau că mai sînt locuri fără glod. Pentru că sub picioare simțeau numai pămîntul ud, moale și rece, mai rece decît dacă ar fi fost înghețat.

Sub stratul gros de nori lumina era egală, puțină, deși' abia trecuse de amiază, și împrăștiată încît nimic din ceea ce era pe cîmpie nu lăsa umbră. Era peste puțină să observi vreo umbră sau fireasca lor înșiruire și suprapunere, căutată de ochiul obișnuit să surprindă ce desparte sau leagă un lucru de altul. Acum toate erau legate, topite și amestecate în perdeaua de ninsoare și ploaie. Omului care mergea singur pe cîmpie l se părea că se află pe fundul unei imense ape. Se opri și își spuse: „Nu, așa nu se poate... așa nu se poate. Apa și ninsoarea au luat locul aerului. Vîntul nu mai este vînt, e numai ploaie și zăpadă". Apoi omul merse mai departe uimit de ceea ce era în jurul său. El căuta în zadar să deslușească o potecă, se oprea privind cîteodată înapoi și își mușca buzele.

Cînd intră în cimitir, Petru văzu casa. Era așezată pe buza rîpei nu departe de gardul jos care împrejmuia cimitirul. Petru se poticni de o lespede pe jumătate îngropată în pămîntul ud și căzu. Nu se ridică dintr-o dată ci rămase întins în glodul rece, cu bărbia și palmele cufundate într-o băltoacă. Rămase așa pentru că undeva în spatele său auzi! bocetul unei femei. Femeia se oprise un timp să-și tragă răsufierea, căci atunci cînd plînsul cîntat reîncepu, fu o înșirătură stridentă care acoperi vuietul vîntului. Petru tresări. întoarse capul și zări femeia. Ea stătea pe vine în fața micii movilite lunguiețe a unui mormînt acoperit de zăpadă ; crucea din capul movilitei era în bătaia vîntului și fulgii moi, grei și uzi se lipiseră de ea făcînd-o albă. Capul femeii învelit într-un tulpănegru, brobonit de ploaie și ninsoare, se lăsa în jos, apoi se ridica în ritmul bocetului. Apoi vîntul repezi un vâl de fulgi și ploaie și femeia încetă să bocească. Din locul unde căzuse în glod, Petru mai privi într-acolo cîtva timp, apoi porni înspre casa care nu era departe.

Îi era foarte frig ; mantaua era udă și n-o lepădase de două zile, de cînd plecase din Iași. „Așa nu se poate, am să mă îmbolnăvesc și am să

mă curăț.... Așa nu se poate. De fapt toate acestea pot fi făcute altfel. Dar acum sînt prea obosit ca să mă întorc cu gîndul înapoi". Ușa era închisă și el se miră pentru că niciodată nu-și închipuise că ușa acestei case ar putea fi închisă și bătrînul să nu fie acolo. Iscodi cu privirea împrejur, fără nici o nădejde de a zări pe cineva, în afară de femeia gîrbovită care bocea în mijlocul cimitirului. Apoi împinse cu palma ferestruica de lîngă ușă și sprijinindu-se pe coate se vîrî cu jumătatea trupului înăuntru ; își dădu drumul și alunecă pe dușumeaua uscată. Îi izbi un miros puternic de vatră stinsă, de funingine și cenușă udă ; era atît de puțină lumină încît la început nu desluși nimic. Abia mai tîrziu, cînd apa din haijele lui se scurse pe dușumea și i se făcu iarăși frig, el se ridică în genunchi și se apropie de plită. „Totul e să pot aprinde focul", se gîndi el, și de teamă că nu va reuși să-l aprindă, nici nu încercă ; strînse cu degetele marginea neagră a plitei și își lăsă fruntea pe fierul rece. Înainte de a cădea în nesimțire ultimul iui gînd fu : „Nu-mi pasă ce se va întîmpla acum... Vreau însă să trăiesc și s-o văd pe ea..."

Cam la un ceas după aceasta, în somn, el începu să strige: „Of, Burt, tu nu mă înțelegi... Nu este ceea ce crezi tu. Ioane, tu nu mă înțelegi! Eui n-am știut riimic despre T. N-am aflat decît în ultima clipă cînd nu mai puteam face nimic. Dar T. o să scape... Crede-mă, Burt". Tremura în somnul lui greu și chinuit și-și ducea mîna la gît și la frunte. Cînd se trezi, pentru cîteva clipe, îl văzu pe bătrîn deasupra lui, nemișcat, privindu-l netulburat, fără să scoată o vorbă. Fața bătrînului era acoperită de o barbă murdară și zbîrciturile din jurul ochilor erau negre. Bătrînul mirosea a fum stătut.

În vatră ardea focul și în odăiță se făcuse cald.

Într-Lm tîrziu, bătrînul îi spuse :

— Ai venit degeaba. Maria nu-i aici.

Atunci omul care ajunsese cu atîta greutate la casa de la marginea cimitirului, avu o tresărire scurtă și se prăbuși iarăși în somnul lui chinuit.

Bătrînul îl dezbracă și-l înveli cu cojocul său.

Către miezul nopții stătu ploaia și ninsoarea, vîntul împrăstie norii și umezeala rece. Pe cerul foarte înalt se vedeau stelele sfîrșitului lui octombrie. Nu mai ploua și nu mai sufla vîntul și din pămînt se ridica un abur rece cu miros de frunze putrede., Bătrînul ieși afară și se uită împrejur. El știa foarte bine că nicăieri, în oricare parte ar privi, nu va zări o lumină, și totuși se uită împrejur atît cît îi îngăduia întunericul albăstrui; apoi tuși și scui pă, și pășind încet merse spre fundul ogrăzii. Rămase acolo cîteva clipe și porni înapoi spre caisă ; nu se mai uita împrejur peste cîmpila neagră, ci la ferestruica luminată din fața lui. Dincolo de geamul murdar se profila silueta omului care venise la el. Bătrînul se opri la cîțiva pași de ferestruică și văzu cum cel dinăuntru, așezat pe marginea laiței, coase căptușeala tunicei. Mai zăbovi cîteva clipe afară, apoi intră.

Petru era iarăși culcat, cu tunica întinsă pe piept. Bătrînul adusese un braț de vreascuri din care începu să aleagă și să vîre în plită. Zise răgușit:

— Zilele îs tot mai scurte și nopțile tot mai lungi.

Petru răspunse cu ochii pe jumătate închiși :

— Da, așa e.

— Înainte de Crăciun, e o noapte care-i cea mai lungă...

Bătrînul se opri și îl privi pe Petru. Ii spuse, cu aceeași voce răgușită, liniștită și nepăsătoare cu care-i vorbise despre zilele scurte și nopțile lungi :

— Acuma că te-ai trezit și te simți bine, pleacă de-aici.

Cînd umplu vatra cu vreascuri, mai zise :

— Te-am lăsat să te odihnești.. Maria n-a fost pe-aici și nici n-o aștept să vină. Pleacă pînă e noapte, să ai timp să ajungi pe întuneric... Tu trebuie să umbli pe întuneric...

Petru îl întrerupse :

— Mă alungi ?

— Pleacă, repetă bătrînul, de data aceasta fără să se uite la el. — Aici pot să te caute.

Petru se dădu jos de pe laița înaltă, își luă mantaua agățată deasupra plitei și începu să se îmbrace. Bocancii puși în fața focului **TIU** se uscaseră și ieșea din ei abur cu miros de dubală. Cînd fu gata și se îndreptă spre ușă, bătrînul îl întrebă în șoaptă :

— Peste Prut ?

— Nu-i treaba ta, îi răspunse Petru și ieși.

Cînd rămase singur, bătrînul se încruntă' și începu să cînte foarte încet un psalm.

Deși era noapte, cîntăria se vedea mai bine decît în ajun cînd era lumină, dar ploua și ninge. O dungă neagră alcătuită undeva, departe horțarul cîmpiei și Petru se îndreptă într-acolo. „Ziua, se gîndi Petru, dunaa aceasta n-ar fi fost neagră și ar fi fost mult mai îndepărtată. Cînd e lumină, lumea pare mai mare. E mai plăcut să mergi ziua pe lumină”.

Ieși din cimitir și se apropie de poteca ce ducea spre Prut, apoi se opri. Lumina rece și vînată a lunii se resfrîngea pe chipul lui și îl făcea livid. Era înalt și slab, dar destul de lat în umeri, cu gîtul lung și mărul lui Adam mare și ieșit puternic în afară. Fața mai cu seamă, îi era atît de suptă, încît părea ieșit dintr-o boală lungă și grea. În clipa cînd se oprise sub lumina vînată a lunii, brațele i se lăsară neputincioase. „Nu știi ce fac... Nimeni n-ar fi plecat așa cum am plecat eu. M-am fis'ticit în fața acestui bătrîn nepăsător... în fața acestui nebun !” Se întoarse, făcu cîțiva pași înspre locul de unde plecase, dar se opri iarăși. Un nor, singurul nor de pe cer, acoperi luna și omul se află într-un întuneric deplin. „Dacă m-aș întoarce acum l-aș găsi cîntînd psalmi. Nici nu m-ar lăsa să intru în casa lui. El nu vrea s-o mai văd pe Maria. Și totuși el trebuie să știe unde e ea... dar nu mi-ar spune-o pentru nimic în lume, chiar dacă aș cînta toată noaptea psalmi împreună cu el. El nu se teme de nimeni”.

Foarte aproape de locul unde se oprise se auzi un foc de armă. Petru așteptă un timp să mai audă ceva, o voce de om, dar nu auzi nimic. Încercă să se liniștească, să nu se mai gîndească la bătrîn; voia să fie atenția ceea ce se petrecea în clipa aceea, să uite ceea ce s-a întîmplat cu un ceas înainte și care era chinul și nesuferit. Se gîndi : „Dacă ar fi fost într-adevăr ceva, nu s-ar fi oprit la un singur foc de armă ! Un soldat dintr-o patrulă românească a tras din greșeală. Asta e tot”. Petru porni drept spre Prut. În spatele lui, după vreun sfert de ceas cineva mai trase un foc de armă, dar în acel timp Petru găsisse luntrea ascunsă în buruienile de pe mal, o împinse în apa neagră și sări în ea.

Pe cîmpia de la marginea apei, sub lumina nestatornică a lunii, nimerind tot timpul în băltoacele ploii din ajun și înjurînd, umblaseră în noaptea aceea două patrurile romînești. Una din aceste patrurile condusă de sublocotenentul Locusteanu și însoțită de un agent al serviciului de siguranță de ne lîngă armata a 9-a rusă, căuta urmele dezertorului Petru Iarca. Cea-laltă patrulă, alcătuită din soldați la fel de plictisiți de serviciul lor și care cîrteau în ascuns împotriva plutonierului care i-a scos afară în noaptea udă și rece, avea misiunea să cerceteze malul Prutului pe o întindere de cîțiva kilometri, acolo unde se știa că rîul este trecut de fugari. Cele două patrurile se întîlniră aproape de zori la casa unde poposise dezertorul Petru Iarca.. Bătrînul fu găsit tot în fața plitei, cîntînd cu o voce foarte răgușită psalmi și scormonind tăciunii pe jumătate stinși. Soldații ațîțară focul, se așezară să se încălzească și în timp ce sublocotenentul Locusteanu, cu agentul și plutonierul s-au retras în odăița din fund, îl întrebă pe bătrîn dacă are femeie și copii. Acesta nu răspunse, iar după o bucată de timp se uită pe rînd la fiecare dintre soldați și le porunci să tacă și să nu înjure.

Dimineața ieși soarele și vîntul începu să zvînte cîmpia. Sublocotenentul Locusteanu porni spre Prut, urinat numai de agent și doi soldați-Fără să caute multă vreme găsi urma neîndoielnică lăsată de luntre în malul gloduros și întipăritura adîncă a bocancilor lui Petru Iarca. Sublocotenentul aprinse o țigară și zîmbi în ciudat privind locul acela. Fumul tutunului pe care vîntul îl arunca spre fețele celor doi soldați îi făcu să se strîmbe și să înghită în sec ; ei nu mîncaseră și nu fumaseră de douăzeci și patru de ore.

Locusteanu porni înapoi spre casa bătrînului ; cînd dădea peste o băltoacă încerca să sară peste ea ; ceilalți trei înconjurau ochiurile de apă și rămîneau tot timpul în urmă. Agentul alergă și-l ajunse. Gîfîia.

— Ce facem ?

Locusteanu nu-i răspunse.

— De fapt toată bătaia asta de cap nu-și mai are rostul acum...

— Ce înseamnă acest *acum* ?

Enervat, agentul își mușcă buzele, ocoli privirea sublocotenentului care începu să se uite stăruitor la el și zise :

— Mă gîndeam că nu vom mai pune mîna pe omul acesta... Nu ne rămîne decît să arătăm că am fost înștiințați prea tîrziu de fuga lui. De altfel, individul nu mi se pare prea important ca să umblăm atîta după el... Dacă ar fi fugit T., atunci poate...

Locusteanu încetini mersul și-i întinse agentului o țigară. Acesta se liniștise, și continuă nestingherit, cu chef de vorbă :

— Poate că ar fi trebuit să urmăm o altă cale. Dar știți cît de pripite au fost ordinele pe care le-am primit. Apoi...

— Ce vrei să spui ? îl întrerupse sublocotenentul.

Agentul zîmbi, șovăi o clipă :

— Nimic... Știți, cînd după evadarea lui îl căutam la Iași am dat, Ia gazda unde trăgea, peste o femeie. Pare să fie iubita lui. Am vrut s-o arestez însă atunci mi-a scăpat printre degete. E foarte frumoasă și tînără... Am notat undeva cum o cheamă...

— Cînd vom ajunge la comandament îmi vei da toate informațiile,. Pe omul acesta vreau totuși să-l prind.

— A, da, desigur, făcu agentul neconvins.

Apoi, pentru că i se păru că Locusteanu nu dorește să continue discuția, el tăcu. Mergeau amândoi printre mormintele ude ale cimitirului, năpădite de buruieni, cu cei doi soldați în urma lor care se mișcau greu, ilămînzi și nedormiți. Lîngă un mormînt vechi, săpat aproape în întregime de ploi, Locusteanu se opri și îndreptă crucea lăsată într-o parte. Agentul îl privi nepăsător.

— Diseară sper să fiu la Iași.. N-am făcut o baie ca lumea de două săptămînf, zise Locusteanu. Apoi își aduse aminte, revenind asupra unui gînd care începu să stăruie în el, și adăugă :

— Să nu uiți să-mi spui unde poate fi găsită femeia aceea.

Ajunseră la casa bătrînului pe care-l găsiră în prag privind cerul cu ochi obosiți, care se părea că nu vedeau nimic.

Cîmpia era inundată de soarele ivit printre norii grei care îl împresurau din toate părțile. Putînd fi privită în întregime, pînă la marginile ei, cîmpia arăta mai pustie decît în ajun. O așezare omenească ce se vedea undeva departe, părea părăsită.

Oamenii din cele două patrulare porniră împreună spre satul unde se afla regimentul. Pe drum, soldații se gîndeau la ceasul cînd vor căpăta de mîncare. Toată povestea aceasta cu vînătoarea după un dezertor despre care nu știau aproape nimic, li se părea drăcească, născocită de o minte vicleană a cărei îndeletnicire e să găsească întotdeauna ceva care să facă nesuferită viața soldatului.

O singură dată în timp ce mergeau spre sat, sublocotenentul Locusteanu întoarse capul să-i privească pe soldați. El văzu chipurile lor atît de asemănătoare, încît se gîndi că este cu neputință să le deosebești și că mai degrabă recunoști caii unui regiment. Ii privi pe -soldați și zîmbi din nou, dar altfel decît în fața urmelor lăsate pe mal de dezertor. În clipa aceea îi trecu prin minte: „De fapt, cel mai bun lucru e să nu te gîndești la ei. Niciodată să nu te gîndești la ei, chiar și atunci cînd îi ai în față și trebuie să le vorbești. N-are nici un rost să caut să descifrez ceva în privirile soldaților". Sublocotenentul era un tînăr mic de statură, cu capul neobișnuit de mare, pe care îl ținea drept ca să pară mai înalt, cu ochii de asemenea mari, spălăciți, sub sprîncene stufoase și negre. Era poreclit, pentru făptura caraghioasă „mormolocul". Avea o mică mustață deasă și neagră, țepoasă la mijloc ; pe buze și în priviri un fel de zîmbet nepăsător, despre care nu puteai să știi dacă ascundea o statornică încredere în sine sau altceva. Cei care îl priveau sau vorbeau cu el puteau trece peste acest zîmbet, puteau să nu-l bage în seamă și totuși pînă la urmă, zîmbetul îndiferent al tînărului mic de stat, cu gesturi dezinvolve, nepotrivite trupului, îți rămînea supărător în amintire. Se părea că Locusteanu simțea acest lucru. Simțea că alții îl privesc într-un anumit fel. Asta era de ajuns pentru el.

În ultima vreme însă încrederea în sine, sau mai curînd în destinul său, lăsase locul unei nemulțumiri statornice, foarte stăruitoare și pe care el nu avusese răgazul s-o cerceteze și s-o cîntărească. De fapt nici nu avea de gînd s-o cerceteze. Nemulțumirea pornise de la ceva supărător, prostesc, de la întîrzierea înaintării la gradul de locotenent. Atunci cînd înaintarea în grad ar fi trebuit să aibă loc, în luna mai, la Bacău, Petru Iarca scăpase de plutonul de execuție. Într-un acces de zel și îndîrjire Locusteanu decla-

rase în fața colonelului că nu va primi tresa pînă cînd nu va prinde pe dezertorul scăpat de execuție. Trecuse o jumătate de an pînă Petru Iarca să fie prins din nou, la Iași, în același timp cu alții, și închis; n-a stat în închisoare decît cîteva zile și a evadat, tocmai cînd siguranța începuse să se intereseze mai îndeaproape de el. Lui Locusteanu i se părea acum prostească și adolescentină ieșirea de atunci în fața colonelului. Omul acela, muncitorul ceferist de la Pașcani, care răspîndea manifeste în rîndurile soldaților și ținea cuvîntări pentru încetarea războiului, și care nu putea fi prins nicăieri îl enervase grozav, apoi ajunsese să-l obsedeze. Cînd în sfîrșit agentul de siguranță îi dăduse de urmă și-l anunțase pe Locusteanu, omul le scăpă iarăși în ziua și în noaptea aceea cu ninsoare și ploaie. Locusteanu se gîndea că, de fapt, Petru Iarca scăpase la Bacău, nu din pricina comandantului plutonului care nu cercetase groapa după execuție. Comandantul fusese el, Locusteanu; oricui i s-ar fi putut întîmpla așa ceva. Cele declarate colonelului și refuzarea tresei de locotenent erau stupide.

Acum cînd totul părea să fie pierdut, Locusteanu era plictisit; nu înjură în gînd pentru că niciodată nu înjura. El uită pînă și de femeia lui Petru Iarca, de care îi vorbise agentul de siguranță. Se gîndea la tatăl lui vitreg care, de bună seamă, va rîde încăodată de întreaga poveste și Va trimite o singură vorbă colonelului pentru ca fiul său să fie făcut locotenent. Toate acestea urmau să se întîmple la Iași, chiar în seara aceea poate, sau a doua zi care era o duminică.

În seara aceea însă, sublocotenentul Locusteanu, ajuns la Iași, după ce făcu baie acasă la părinți, ieși în oraș să vadă filmul „Cercul morții”; pe urmă se plimbă pe străzile pline de lume, cu toată vremea friguroasă. Această plimbare făcu ca lucrurile să nu se întîmple chiar așa cum le gîndise Locusteanu.

La capătul străzii pe care se plimba Locusteanu, într-un loc unde trecătorii erau mai rari, agentul stătea rezemat de gard și privea în jos. Un buldog castaniu cu părul scurt și cu botul negru și umed era lîngă picioarele lui și clipea leneș. Agentul trăgea din cînd în cînd de cureaua de care era legat dînele; părea nehotărît ca cineva care vrea să plece dintr-un loc, dar ceva îl reține. Locusteanu văzu mai întîi buldogul castaniu și vînjos, cu botul ciudat, apoi pe agentul rezemat de gard. Acesta tresări, încercă să zîmbească și spuse:

— Bună seara. Am ieșit puțin...

El credea că Locusteanu nu se va opri să-i vorbească, că va trece mai departe sau se va întoarce în loc, continuînd plimbarea pe aceeași porțiune a străzii. Agentul aștepta cel mult o înclinare a capului și un zîmbet al sublocotenentului. Dar Locusteanu se opri și-și aprinse o țigară. Se uita la cîine.

— E al tău?

Apoi fără să aștepte răspunsul, înciudat că împotriva obiceiului îi spusese agentului de siguranță *tu*, adăugă:

— A propos, va trebui să raportez luni despre dezertorul nostru. *Dumneata* ce părere ai? Il dăm dispărut definitiv?

Agentul se uită în ceafa cîinelui și răspunse fără să ridice ochii.

— Acum un sfert de ceas am văzut-o pe femeia lui. E la aceeași gazdă.

— Așa-a ? făcu Locusteanu ; trase adînc din țigară și se pregăti să asculte. Agentul nu se grăbea să continue ; începu să tragă din nou de curea și să-i șoptească ceva buldogului.

— Peste un ceas am s-o văd iarăși pe femeia aceea. La ea acasă și singură.

— Ei?!

Locusteanu era iritat.

De data aceasta agentul ridică privirea și se uită drept la el. În ochi avea o sclipire șireată și) rea, dar o șiretenie vinovată, amestecată cu îndoiială și neîncredere în sine; el ar fi vrut să aibă încredere în sine, în gîndul care-i trecuse prin minte, și faptul că n-o avea îl otrăvea și îl înrăia. Îndoiala, teama că va da greș trebuia ascunsă printr-un zîmbet nepăsător, și el încercă s-o facă spunînd și căutînd în același timp să ghicească ce va gîndi celălalt.

— Ce-ar fi s-o speriem o leacă... Sînt sigur că ea trebuie să știe ceva. Poate nu e prea tîrziu. *El* trebuie să se întoarcă aici...

În timp ce vorbise nu-l lăsase pe Locusteanu din ochi, străduindu-se să citească pe fața lui aprinsă. Așteptă o clipă să-și dea seama dacă ceea ce a citit era adevărat. „Mormoloc caraghios și neputincios... Se înroșește și îi lucesc ochii îndată ce aude de o femeie frumoasă". Apoi urmă :

— A nu ! Nu-i facem nimic, o lăsăm în pace. Numai așa... cine știe ? Ce spuneți, mergerrî împreună ?

Din nou aceeași sclipire șireată, mai tăioasă acum.

Locusteanu își aruncă țigara și încreți pleoapele. Noaptea aceea voise s-o petreacă la club alături de tatăl său vitreg, care aflînd, și nu putea să nu afle, despre expediția din ajun, ar fi zîmbit îngăduitor.

— în fond... hai să mergem.

își țuguie buzele și porni alături de agent și de clinele acestuia.

Agentul vorbea acum mult, povestea întîmplări pe care Locusteanu le cunoștea de la alții ; din cînd în cînd se uita cu coada ochiului la cîine și trăgea de curea, deși nu era nevoie pentru că buldogul mergea liniștit, cu pași măsurati, privind nepăsător înainte. Unii trecători întorceau capul după sublocotenentul tînăr, se uitau la mantaua lui din stofă scumpă și la bărbatul uscățiv care-l însoțea și vorbea într-una arătînd ceva cu mîna. Locusteanu era plictisit și se simțea ne la locul său; abia acum își dădu seama că a fost văzut, de oameni care-l cunoșteau, în tovărășia acestui mărunț agent, cu înfățișare slugarnică. Cînd trecură prin fața restaurantului „Esmeralda" Locusteanu încetini mersul și era cît pe-aci să se răzgîndească și să-l lase pe agent sub un pretext oarecare și să intre în local. Dar celălalt parcă simți aceasta pentru că încetă să mai povestească, lăsă tăcut privirea în jos și Locusteanu îl urmă mai departe.

Cînd ajunseră, agentul, fără să se uite, băgă mîna printr-o deschizătură a porțiței și o deschise. Intrară în curte unde lîngă căsuța din stradă mai era una în fund, la fel de mică, cu o singură fereastră slab luminată. Agentul își întinse iarăși buzele în același zîmbet puțin vinovat..

— Aici e. Am să trec eu înainte dacă permiteți...

— Da, da, răspunse Locusteanu. Se oprise între cele două case și își aprinse o țigară.

Era un întuneric deplin, ca și la începutul nopții trecute pe cîmpia de la marginea Prutului cînd îl căutau pe Petru Iarca. Bătea același vînt

rece și umed de sfârșit de octombrie și cerul era la fel de închis, de un albastru aproape negru, doar într-un singur loc era o pată cenușie și lăptoasă în dreptul lunii. Dacă vântul ar începe să sufle mai tare ar risipi norii și ar descoperi luna ; atunci lumina ei slabă s-ar întinde pe nesimțite asupra pământului și ochiurile de apă ar începe să lucească ici și colo ca niște oglinzi negre. Locusteanu își aminti de noaptea trecută, dar de data aceasta nu mai simți ciudă ci altceva care nu era limpede nici pentru el, un iei de neastîmpăr legat de ceea ce îl aștepta și care îl făcea să fie grăbit și să uite gândurile vechi. El nu mai aștepta ca agentul să-i facă semn să intre în căsuța din fund ; călcînd încet oa să nu se poticnească, trecu pragul: Bulldogul rămase afară legat de gard, nepăsător și somnoros.

Cam după un ceas vîntul dinspre miazănoapte se înteti și împinse norii dezgolind luna. Lumina vînată și rece inundă curtea și livada ce se întindea dincolo de gard, cu pomi desfrunziți și negri cu crengile subțiri unse parcă cu smoală lucioasă. Vuietul vîntului se auzea tot mai deslușit; bulldogul ciuli urechile, întoarse greoi capul, adulmecînd și clipind din ochi și privi luna rotundă ce se vedea printre crengile umede. Undeva, aproape, scîrțîi lung roata unei ifîntîni și dînele își descoperi colții. El rămase multă vreme afară, în noaptea friguroasă și ar fi vrut să se întindă, dar pământul de sub el era ud. Foarte răbdător însă, nu se smuci și nu se mișcă din loc; de plictiseală căscă de cîteva ori.

Cei doi ieșiră din căsuța din fundul curții către miezul nopții, călcînd cu băgare de seamă pentru că afară se făcuse iarăși întuneric, mai puțin des însă căci norii se subțiaseră. Locusteanu era agitat și își ascundea cu greu tulburarea; zîmbetul lui nepăsător pierise. În curte el schimbă cîteva vorbe cu cel care îl însoțea, apoi voi să mai aprindă o țigară, dar se răzgîndi și o aruncă neîncepută. În spatele lui agentul dezlega cureaua bulldogului uitîndu-se cu coada ochiului la căsuța din fund ; pe fața lui palidă și bolnăvicioasă, cu cearcăne negre în jurul ochilor nu se putea citi nimic ; el știa că nimeni nu se mai uită la el.

— Noapte bună, spuse grăbit Locusteanu și lăsîndu-l pe agent în ogradă ieși în ulicioara întunecată.

II.

În timpul acela, adică la sfîrșitul lui octombrie a anului o mie nouă sute șaptesprezece, războiul, cu ceea ce aducea el, pătrunsese peste tot, și se părea, că nu este loc pe fața pământului unde să nu fie cunoscut, atît de bine cunoscut încît se vorbea despre el ca despre o parte de neîmlăturat acum dîin viața oamenilor. Părea multor oameni ceva care nu mai poate fi oprit oricîte străduințe s-ar depune pentru asta, ceva care își are viața sa aparte și nu ține seama de nimic. Sau se părea că sînt două vieți, cea obișnuită de toate zilele a oamenilor, și cea a războiului, cu unele întîmplări neprevăzute și nemaiauzite, dar totuși uniformă și ea, și aceste două vieți se contopesc tot mai mult, hotarul care le desparte (în conștiința oamenilor) se șterge tot mai mult. Zilele aduceau deodată prea multe lucruri noi așa încît numai cele neobișnuite erau reținute, iar restul, noianul de fapte mai puțin izbitoare, care însă în alte împrejurări ar fi fost neobișnuite pentru oricine, erau acum aproape nebăgate în seamă. Astfel, fără ca cjeva s-o înțeleagă, se născuse în toți o sete nebunească de fapte noi și mai neobișnuite, care să răstoarne totul, care să ajungă la ultima treaptă a

închipuirii omenești, după care nu mai este cu putință nimic, sau este cu putință orice, un cataclism ucigător ce va aduce cu sine alături de moarte și o viață nouă. În ochii oamenilor, ai celor mai ales care trăiau în apropierea locurilor unde se dădeau neîntreruptele bătălii, se putea citi o nepăsare ciudată, iar uneori un neastîmpăr îndrăzneț care îi făcea gata de orice. Prăbușirile nu mai speriau, pentru că erau prea numeroase, asemănătoare între ele și deci părăind tot mai mult firești. Prea puțini oameni, și aceștia neluați în seamă de ceilalți, se gîndeau că adevărata primejdie este obișnuința față de toate cîte erau în jur și se întîmplau în fiecare zi, cu o îndărătnicie uimitoare, de parcă ar fi fost puse la cale de *cineva* care urmărea un singur scop, și-l urmărea cu o voință și puteri neomenești.

În vara aceluia an, cînd dezastrul de pe frontul românesc era evident, Petru larcă îl întîlnise (cu cîteva zile înainte de a îi arestat) pe Burt și îi spusese:

— Omul se obișnuiește cu orice. Cînd sînt obosit mi se pare că e mai bine așa, că asta este singura ieșire... De aceea alung oboseala, mi-e frică de ea.

Burt tăcea, așa cum nu făcea deobi'cei, și atuncî Petru se gîndea la altceva, i se părea că celălalt așteaptă să audă de la el tocmai acest lucru și nu altul.

— Nimeni încă nu și-a ieșit din minți cu toate că ar fi avut pînă acum nenumărate prilejuri... Oamenii sînt în stare de orice... să îndure oricît de mult și apoi să uite". Sau să nu se gîndească la suferința lor și a altora, ci la altceva, la o schimbare. Orice revoluție are nevoie de o nemăsurată cantitate de suferință și de această credință în altceva... Cei care fac cu adevărat revoluția trăiesc între una și alta...

— Intre una și alta ? întrebă Burt.

Petru surise liniștit și înțelegător, stăruind în gîndul său.

— Se pare că e nevoie de această instabilitate. Oprirea fără întoarcere la una din ele face cu neputință schimbarea... Iar oamenii trăiesc așteptînd să se schimbe ceva... totul este să-și dea seama de asta...

— Poate e așa, spuse Burt îngîndurat. Mi se pare însă că n-ai spus totul.

— Da. Cîteodată cred că oamenii trăiesc pur și simplu. Ceea ce facem noi este o experiență cumplită și unică... Viața e prea scurtă și de aceea totul în ea ni se pare unic...

Iritat, Burt îl opri :

— Nici nu e nevoie să ieși din viața ta... s-o privești prea mult din afară... Atunci nu mai știi ce să faci... sau nu mai faci nimic. Alții, care vor urma, se vor gîndi la viața noastră...

Burt nu-și termină vorba. Petru îl privea mut, cu buzele strînse, nepăsător parcă. După cîteva zile a fost prins și trimis la Bacău ca să fie împușcat.

Burt îl revăzu peste cîteva luni la Iași. Erau amîndoi oboșiți, cum nu fuseseră vara; dacă ar fi putut să stea mai mult timp împreună Burt ar fi urmat poate gîndul întrerupt la ultima întîlnire ; ei se văzură însă la un canton de cale ferată și după o jumătate de ceas se despărțiră ; erau vînați amîndoi. Burt pleca la Chilia-Veche, iar de-acolo la Odessa unde se pregătea formarea unui batalion revoluționar românesc. îi făgăduise s-o ia pe Maria la Chișinău, dacă ea nu va reuși să treacă singură. Petru

trebuia să facă rost de lista pe care o avea siguranța cu numele celor urmăriți.

Se despărțiseră în furnicarul Moldovei în care se afla peste un milion de ostași ruși la fel de frământați ca pământeni.

Pe malul celălalt al Prutului era același întuneric, același pământ ud și rece. Lui Petru îi trecu prin minte : „De fapt e o prostie să mă gândesc acum la toate acestea. E firesc ca aici să fie la fel ca dincolo. Burt, se pare că are dreptate... Eu nu mai știu poate ce fac. Altfel de ce am trecut aici ? De ce vin fără T. ?” Știa că n-o făcuse de teama să nu fie iarăși prins, dar i se păru o dezvinovățire mărunță, de prisos, goală. La Maria nu se gîndea încă. Își spunea : „La Ungheni și la Chișinău îi voi întîlni pe cei despre care știu că *trebuie* să fie acolo și poate și Burt este printre ei. Eu știu că ei *trebuie* să fie acolo, așa că nu-i caut la întîmplare. Am acum nevoie de ei”. Dar asta nu-l liniștea ; treptat însă, altceva, sfîșietoarea oboseală a trupului făcu ca orice gînd să se topească. Cînd intră, în zorii zilei, în tîrgușorul Unghenilor și trase la hanul din dosul ceainăriei, adormi îndată pa patul de scînduri. Se trezi cînd soarele asfințise pe cerul fără nori și în cameră se făcuse frig. Coborî și bău cîteva cești de ceai. Se simțea mai bine. Aproape nici urmă din oboseala care-i ucisese trupul noaptea.

În tîrg nu găsi pe nimeni, nici pe Burt, nici pe ceilalți. Gazda unde-i căutase nu știa nimic. Zise: „Bine” și plecă. „De ce am venit aici ? De ce n-am rămas lîngă T. ?” Apoi începu să se gîndească iarăși la Maria.

La ultima lor întîlnire care avusese loc la Iași cu o săptămână în urmă, ei ieșiseră să se plimbe în oraș seara, după ce se lăsase întunericul. Valul de trecători de pe strada Lăpușneanu îi împinsese fără voia lor spre un cafeu unde cînta o orchestră. Petru făcu un gest cu mîna — fie ce-o fi! — și ei intrară și luară loc la masă. Erau foarte aproape de lăutarii care-î asurzeau, apoi apărură o cîntăreață țigancă și cîntecul ei nestăpînit începu să-l îmbete pe Petru. Se uita, la Maria care stătea în fața lui cu privirea lăsată în jos. O întrebă dacă se simte bine și ea lăsă capul pe spate și răspunse că da. Îi văzu gîtul lung, cu pielea subțire, pîrînd străvezie în lumina lămpilor ; avea ochii cenușii, apropiați, sub sprîncene scurte, iar acum cînd stătea cu capul răsturnat el îi privea genele lungi și mătăsoase. Maria își legăna încet capul, părea fericită. În spatele lor țigancă începuse un alt cîntec și Maria întinse mîna și strînse în palma ei moale și caldă degetele lui; închisese ochii, buzele ei nu se arcuiră într-un zîmbet ci se întredeschiseră puțin, ca în somn, într-o împăcare deplină și de mult așteptată, pe care o voia cit mai lungă. Doar undeva în cuta pleoapelor care se strîngeau treptat se întrevedea tristețea și teama. În răstimp de o clipă Petru văzu cea umbră de tristețe de pe pleoapele ei și închise ochii ca să nu mai vadă. „Chiar dacă e așa, chiar dacă nu se poate fără această tristețe și teamă, chiar dacă ele vor pîndi totdeauna, fericirea de acum, din clipa asta, este o minune, se gîndi Petru. Cînd isînt departe de ea sau dimpotrivă foarte aproape de această fericire, dar nu mi-e dat s-o simt, nici nu pot bănui că ea *poate* fi și atunci totul este în zadar. Ar trebui să știu totdeauna că ea poate fi și de aceea s-o aștept și s-o fac să se ivească. De fapt este atît de ușor ca ea să se ivească, dar aproape totdeauna uit de ea și gîndul mi-e la altceva care niciodată nu poate avea atîta preț ca fericirea. Ea se desoperă pe neașteptate și poate tocmai pentru asta o privesc uimit, și mai tîrziu nu-mi vine să cred că a fost”. Cîntecele țigancii păreau că nu se mai

încăpățînarea aceasta este prostească și el are dreptul de-acum încolo la o odihnă lungă. își zise în gînd : „O, Burt, nu te teme, n-am să fug, n-am să vă las, poate pentru că nu se mai poate". Soldatul din curtea hanului îi aminti de Burt. La ultima lor întîlnire, Burt îi vorbise iarăși despre armata a iV-a rusă pe care ei nu trebuie s-o piardă din vedere și pe care trebuie să se bizuie. Burt îl sfătuisese atunci, înainte de a pleca în Basarabia, să caute să intre în legătură cu ostașii revoluționari din această armată ; îi spusese și alte lucruri, dar acum Petru nu mai putea să-și aducă aminte ce anume îi mai spusese.

Îi înciuda, apoi îl înfurie neputința de a-și aduce aminte de cîteva lucruri simple și gîndul că în curînd poate îl va întîlni pe Burt la Chișinău nu-l liniștea.

La gara Unghenilor, în așteptarea trenului, începu să mănînce din pîinea cumpărată la circiumă. Trenul pleca abia în zori și el nu voia să se mai reîntoarcă la han. Se așeză lîngă doi soldați care dormeau pe jos, se rezemă de sacul unuia dintre ei, și desfăcu ziarul în care era învelită pîinea. O lampă de gaz lumina slab sala de așteptare. Petru deslușea greu raidurile. Pe ultima pagină dădu de următorul anunț: „Ocazie rară. Turneu superb. Domnișoară sau doamnă cu bune referințe, indiferent clasa, etate și fizic, doresc să mă însoțească pe spezele mele într-un turneu de plăcere în Franța, Anglia și America. Ofertă detaliată, dacă se poate însoțită de fotografie. Florino de Nitza. Post restant. Sascut". Îi citi de două ori și înveli înapoi pîinea în ziar. Unul dintre soldații de lîngă el se trezise (pe semne mai de mult) și se uita lacom și trist la pîinea pe care Petru o pusese acum sub cap în loc de pernă. Petru rupse o bucată! și i-o întinse.

În sală era cald, mirosea a mahorcă și a haine ude și Petru simți că l se face din nou somn. înainte de a adormi îi trecu prin minte: „Al dracului, zice că nu-l interesează vîrsta, dar vrea fotografie".

Apoi pînă în zori o visă numai pe Maria pe care o lăsase la Iași, dar nu știa dacă mai este acolo, pe care o așteptase cu un sîmbure de nădejde pe malul Prutului și o căuta acum.

Senzația că este urmărit încontinuu nu-T părăsea pe Petru. Cînd ajunse la Chișinău și se amestecă în mulțimea de pe peron privirea îi aluneca speriată peste chipurile necunoscute, ocolea pe cei care din întîmplare se uitau la el, și nu îndrăznea să iasă din înghesuiala gării unde un om mult mai greu poate fi înhățat, deși știa că aici nu i se poate întîmpla nimic. „Dacă va mai ține mult așa, n-am să îndur, se gîndi el. Am să ajung să cred că sînt cu adevărat *cineva* care trebuie prins, că fără asta nimic nu se va sfîrși." Se opri lîngă un s'tîlp de fier, la marginea peronului și începu să-și răsucească o țigară din ziarul în care fusese învelită pîinea. Era obosit, flămînd și înrăit; călătorise în picioare, într-un vagon plin de lume tot așa de obosită și înrăită ca el.

Soarele era cald, altfel decît zilele trecute și lui Petru i se păru că deasupra cîmpiei de dincolo de gară plutește un abur străveziu. Norii nu se vedeau decît foarte departe și cerul era de un albastru intens ca după ploaie. El voia să plece din locul unde se afla și să pornească singur, pe cîmpul scaldat în soare. Să meargă multă vreme și să nu se gîndească la nimic. „Sînt un om urmărit, îl apăsă iarăși 'gîndul. Dacă *atunci*, cu o săptămînă înainte de execuție, cînd puteam s-o fac, l-aș fi ucis pe sublocotenentul acela eu nu m-as fi simțit acum mai prost. N-a fost altceva decît o

slăbiciune din partea mea. Omulețul acela trebuie ucis. Mi-e teamă că n-am să scap niciodată de gândul acesta. Dacă nu s-ar fi întâmplat toate *atunci*, eu m-aș fi simțit altfel". Il cuprinse o ura sălbatică împotriva celor câțiva oameni care stătuseră atunci lângă el și o dorință chinuitoare de a-i mai vedea o dată. El nu știa ce-ar fi făcut dacă s-ar fi întâlnit! cu ei și nici pentru ce voia atât de mult să-i întâlnească. Și ei de asemenea voiau să-l întâlnească și să-l prindă ; dar în ceea ce îi privea pe ei era lesne de înțeles de ce voiau ; omul le scăpase într-un chip nemaipomenit și continuase să facă același lucru pentru care voiseră să-l ucidă ; acum ei se străduiau să-l înhațe din nou și să termine cu el. „De ce oare mă frământ atât, se gândi Petru. Poate n-am trecut încă prin atâtea prin câte a trecut Burt. Am să-l întreb pe Burt câți ani are, pe semne a trecut de patruzeci".

Porni spre oraș. Înaintea lui și în spatele lui se mișca încet puhoiul de oameni, obosiți care veneau de la gară. Coloana se subția și după un timp el se pomeni aproape singur la un colț de stradă, în fața dughenei unui frizer. Își aduse aminte că nu s-a ras și tuns de multă vreme și intră. Calfa îl întrebă ce bani are să plătească și el trebui să arate și să-i pună pe masă.

Când se ridică de pe scaun se simțea mai bine; se privi în oglindă și zîmbi pentru întâia oară după foarte multă vreme. „De fapt, omul n-ar mai putea să trăiască dacă n-ar fi în stare să uite. Mai ales eu trebuie să știu să uit".

Petru a colindat multă vreme partea de jos a orașului pînă să dea de strada unde se afla gazda lui Burt. Voia s-o găsească singur, fără să întrebe trecătorii, nici el nu știa de ce voia așa. Își aminti ce-i spusese Burt despre gazda aceea, o fată din Bucovina, care intrase în mișcare cu un an înainte de război, când se întorsese din Rusia de la frații ei. Era dintr-o familie în care toți erau legați într-un fel sau altul de mișcare; unul din frații ei fusese împușcat la Kiev în 1905. „E o fată care a citit mult, spusese Burt. Cred că a citit preai mult... Mă gândesc câteodată că femeile n-ar trebui să citească prea mult. De mică îi pune în mîină, tatăl ei, un profesor, cărți pe care le înțelegea pe jumătate. Nici acum nu le înțelege cum trebuie. Burt adăogase grav : Noi nu știm nici a zecea parte din ceea ce a citit ea... Dar nu știu de ce, n-aș putea să mă încred întru totul în ea... O, nu că ar trăda... e altceva. Pentru ea revoluția începe și se sfîrșește cu ceea ce i-a dat ultima carte sau ultima întîlnire cu un om neobișnuit. Prea deseori trebuie să înceapă de la capăt". Petru zîmbise: „O, Burt, ce bine poți cunoaște tu oamenii..."

L-a întîmpinat în prag o femeie înaltă, cu părul blond, care îi surise și-l privi stăruitor de parcă l-ar mai fi văzut cîndva. L-a poftit înăuntru, într-o odăiță curată, cu lumină puțină, pentru că peste fereastră era lăsată o perdea de bumbac albastru.

— Ioan vine după amiază. Pînă atunci poți să te odihnești și să te speli dacă vrei. Ai mâncat ?

Începuse să vorbească rusește, apoi trecu la o moldovenească stîlcită.

— Dumneata esti tovarășul Petru ?

— Da.

Femeia oftă și se uită cu mirare și milă la omul din fața ei.

— Ah, mi-a povestit Burt... Este îngrozitor.

Petru își mușcă buzele ; se temea că femeia îl va ține de vorbă, îi va cere să povestească. Ea stătea rezemată de ușorul ușei foarte aproape de el, își pusese palmele pe piept, și-l privea la fel de mirată. Avea ochii albaștri-v'erzui și pielea albă și catifelată ; părea să aibă douăzeci și cinci de ani. Petru observă că mâinile ei albe, goale pînă la cot, cu degetele subțiri și lungi tremură puțin.

— Eh... bine... să lăsăm asta, spuse Petru și se așeză obosit pe un scăunel.

— Ai mâncat ? îl mai întrebă o dată femeia și fără' să-aștepte răspunsul ieși din odaie. Reveni îndată și aduse ceva de mînca;re pe o tavă.

— Pe mine mă cheamă Vanda, zise ea. Burt vine după masă. Te las singur, dacă vrei.

— Bine, spuse Petru și începu să mănînce.

Dar femeia se întoarse din prag și-l întrebă:

— Spune-mi, ai venit singur, ai adus ceva ?

— N-am adus nimic... nu știu despre ce-i vorba, o minți Petru. Femeia nu mai spuse nimic și ieși.

Hîrtia era la Petru, împăturită și ascunsă în căptușala pantalonilor; O foaie liniată de caiet pe care erau trecute numele celor urmăriți de serviciile de siguranță. Cu cuțitul pe care femeia îl adusese odată cu mîncarea Petru tăie căptușala, scoase hîrtia și o ascunse în dosul icoanei. Apoi se descălță și se culcă adormind îndată. În timpul somnului gemu scurt, înăbușit și se trezi înspăimîntat; apoi adormi din nou. Era fierbinte și tremura.

În odaia alăturată, Burt aștepta de mai bine de două ceasuri ca Petru să se trezească. Citise mai întîi ziarul pe care-l adusese din oraș, pe urmă se întinse pe o canapea și închise ochii. Auzi geamătul lui Petru și se ridică să vadă ce s-a întîmplat; cînd deschise ușa și nu desluși nimic în semi-întuneric, îl strigă încet, dar nu primi nici un răspuns ; rămase în picioare la căpătîiul prietenului. Veni și Vanda cu o lampă. Petru stătea culcat cu fața în sus, respira greu și fruntea i se îmbrobonise de sudoare. Era foarte slab, părea mai ales acum așa, poate că ținea gura întredeschisă și fața l se trăsese și mai mult. Ioan Burt nu-și putea lua privirea de la el. Nici-odată nu-l văzuse pe Petru astfel, liniștit și nemișcat, cu chipul împietrit pe care nu se putea citi nimic decît o nesfîrșită oboseală a trupului. Lui Burt îi fu milă și se simți vinovat. Cînd se va trezi, Petru îl va întreba de Maria și el nu va ști ce să-i răspundă ; pînă la urmă va trebui să-i spună adevărul și se simțea tot mai vinovat. Se gîndi să-i spună îndată, să înceapă cu asta, i se păru că e mai bine așa. Petru va avea tot dreptul să fie nemulțumit și abătut, și Burt își dădu seama că nu trebuie să se dezvinovățească. Cînd se văzuseră ultima dată după descoperirea manifestelor, Petru îl rugase s-o scoată pe Maria din Iași și s-o aducă aici. Burt știa de ce n-o făcuse. „Fata e descurcăreață, nu se va lăsa prinsă, va scăpa singură”, se gîndise atunci. Dar asta nu putea să i-o destăinuie lui Petru.

În spatele lui, Vanda murmură :

— Sărmanul, cit e de slab. Ce git subțire are...

Apoi după o clipă de tăcere:

— Știi, l-am întrebat dacă a adus hîrtia aceea. A spus că nu.

Burt se încruntă.

—• Lucrurile acestea nu se spun.

Vanda lăsă capul în jos și după o bucată de timp întrebă •

— T^E ^E ^I ^I ^S ^U ^R ^A ^I ? T^U ^N ^U ^M ^I ^A ^I povestit decît foarte puțin despre el Numai
împlinirea aceea groaznică.

Pe Burt îl mistuia un gînd, al lui, aparte, și el începu să-l spună cu voce tare, mai mult pentru sine.

— Noi nu avem timp. Noi niciodată n-am avut timp pentru asta Poate de aceea mă gîndesc prea tîrziu la anumite lucruri...

— Nu te înțeleg, spuse în șoaptă Vanda. Stătea la picioarele lui Petru și ținea lampa într-o mină. Să nu-l trezim...

Ioan Burt parcă n-o auzi.

— Și totuși mă gîndesc, nu pot să nu mă gîndesc. Si el se gîndeste și noi toți, unii mai mult alții mai puțin. Și cînd ne gîndim ne dăm seama că ne-a scăpat ceva și ne pare rău...

Se întoarse spre ea și-i zise brusc :

— Ș[^]ti «[^]ti ani am ? Am trecut de patruzeci. N-am reușit să mă în[^]or[^]pma acum. Și am petrecut foarte puține zile cu o femeie. El'e altfel. El nu e ca noi ceilalți, îl cunosc bine. Acum zece ani cînd a fost arestat pentru intrna oară zicea că nu-i mai pasă de nimic si nimefni nu-l va împiedica să-si trăiască viața... Nici noi. Mă înțelegi ? Nici noi, alături de care voia să facă foarte multe lucruri. Zicea că e destul pentru el, că a pătimit îndeajuns pentru alții, că nu vrea să-și mai strice viața. Noi am crezut atunci că așa e. ca l-am pierdut pe Petru... Era înrăit și nu voia să audă de nimic. Avea o fata pe-atunci, la Pașcani, care nu l-a mai așteptat cînd a fost închis Blestema și nimeni nu putea să-l potolească. Dar s-a întimplat dimpotrivă. Dupa ce l s-a dat drumul a lucrat cel mai bine dintre toți. Mi se pare că el e singurul care a găsit timp pentru toate... Chiar si acum, după ce i s-a întimplat la Bacău. Poate de aceea el scapă totdeauna din orice chiar si de moarte. El are nevoie de timp pentru toate.

Petru se trezise. Vanda îl privea uimită, 'ochii ei mari si albaștri se umeziseră, clipea ca să-și ascundă lacrimile.

— Ioane ! rosti răgușit Petru.

Burt zîmbi.

— Eu sînt. Cum te simți ? Ai dormit o zi întreagă.

Petru se uita la Vanda și n-o recunoștea. Fața femeii părea galbenă in lumina lămpii.

— Este gazda noastră, spuse Burt. — Vanda. Ea tea primit dimineața. N-o mai recunoști ?

Apoi către Vanda :

— Lasă-ne singuri.

III

Emil Locusteanu ajunsese acasă către dimineață, după ce ieșise din casa Măriei și umblase multă vreme pe străzi deși era frig si umed.'Orașul, noaptea, nu era pustiu ; alături de patrulă militare se întîlneau numeroși trecători. De cînd Muntenia fusese ocupată, orașul isi schimbuse înfățișarea ; lumea trăia înghesuită și, ziua, forfota de pe străzi era neobișnuită. Restaurantele și cafeurile se închideau foarte tîrziu și erau pline totdeauna, la orice oră. Cîteodată, mai ales în ultimele luni, pe străzile principale treceau manifestații, iar pe cîmpul așezat între parcul de aviație și triajul cel nou aveau loc mitinguri. Se mai întîmpla ceea ce lumea iui cunoștea

încă: se împărțeau manifeste. O mulțime de lucruri schimbaseră înfățișarea orașului, dar lumea se obișnuia cu ele. Unii se obișnuiseră într-atîta încît credeau că tot ce se întîmplă este firesc. Lui Locusteanu nu i se păru ciudat că la capătul unei nopți de toamnă rece, cu un ceas înaintea zorilor, întîlnește pe străzi aițîția oameni. Nu-și dădea seama de ce întîrziase atît ca să se întoarcă la el acasă. Trecînd pe lîngă un cafeu trase de clanța ușii crezînd că i se va deschide.

La fel, cu cîteva ceasuri în urmă, 'totul se petrecuse fără să-și dea seama. Femeia la care îl adusese- agentul de Siguranță ședea pe pat și îi privea calmă pe amîndoi. Avea fața smeadă și ochii cenușii, foarte triști; brațele și picioarele îi erau slabe, poate prea slabe, și în prima clipă lui Locusteanu i se păru că este bolnavă. Ea răspundea liniștită privind drept în față pe cel care o întreba, și vocea ei se ridica de undeva din adîncul pieptului. Această voce înăbușită și joasă, Locusteanu n-o putea uita. „Drace! Femeia asta stă ascunsă în maghernița ei și n-o vede nimeni, se gîndea el. Cu frumusețea ei, ar putea să aibă tot ce dorește acum și aici, la Iași. Drace! Dacă aș avea eu femeia asta! Babacul ar înnebuni de ciudă. Numai s-o vadă”. Se simțea mîndru, mulțumit de sine, și aproape fericit că îi fusese dat s-o descopere el și nu altcineva, într-o odăiță de imiahala, o femeie de ,a cărei frumusețe neobișnuită nu se îndoia. El căuta să uite tot ce era legat de ea, ca în aceeași clipă, dimpotrivă, să-și amintească tot ce era legat de ea, pentru că i se părea că astfel o va putea avea mai ușor. La început, adică atunci cînd era în odaia ei, o admirase fără un gînd ascuns, fără să-i treacă prin minte ceea ce îl obseda acum, fără să dorească cu atîta insistență ca femeia să fie a lui. Totul se născu pe neașteptate atunci cînd (Maria ieșise pentru cîteva clipe din odaie) agentul de siguranță spusese, mai mult pentru sine, „frumoasă muiere!” Locusteanu tresă-nise și se speriasse : se gîndea că omul acela care era lîngă el și pe care îl disprețuia, măruntul copoi de siguranță, ar putea să dorească și el această femeie. Totul i se păru dintr-odată foarte greu, ceva în care n-are rost să se bage, și poate tocmai de aceea începu să-l atragă tot mai puternic, obsedant. Cînd Maria se întoarse în odaie și trecu lîngă el (era mai înaltă), Locusteanu uitase de agent și se gîndea la un singur lucru : ce trebuia să facă de-acum încolo.

Pe stradă (a zîmbit de cîteva ori în timp ce se plimba) el își închipuia ziua în care va ieși împreună cu ea și va fi văzut de toată lumea. Voia să-l vadă cît mai multă lume și pentru aceasta era destul să se ducă la club sau la restaurantul „Esmeralda”. Altceva mu voia. Se gîndea cum va trebui s-o îmbrace pe Maria.

„Azi e luni, început de săptămîină”, se gîndi Locusteanu și se opri îngîndurat în fața casei părintești. Începuse să se facă lumină puțină și se porni un vînt rece și tăios.

În biroul lui Conu Mihalachi era lumină ; prin ușa de sticlă ce despărțea sala rotundă, din mijlocul casei, de birou și bibliotecă se vedeau, pentru că aici *mul* pătrunseseră încă razele slabe ale dimineții, două sfeșnice cu luminării aprinse. Feciorul care îi deschisese ilui Emil Locusteanu nu știa dacă stăpînul casei doarme sau nu, poate a uitat să stingă luminările ; nu îndrăznise să intre înăuntru. Emil crăpă încet ușa înaltă, vopsită alb, cu geamuri de cristal și o perdea încrețită ; un miros puternic de fum de trabuc și cafea îl izbi. Un bărbat în vîrstă, dar voinic, bine făcut, cu barba

neagră, ședea la biroul lung de stejar și scria ; o măsuță joasă, turcească "era trasă lângă birou și pe ea era o spirtieră și un ibric.

— Te deranjez ? întrebă Emil.

Ridicînd doar pentru o clipă privirea, apoi lăsînd-o în jos și continuînd să scrie, bătrînul răspunse:

— Peste cîteva clipe nu mă mai vei deranja. Dar poți să aștepți și aici... De altfel vreau să-ți vorbesc.

Trecuse o jumătate de ceas și tatăl vitreg mai scria ; prin fereastra largă și înaltă pătrundea, tot mai multă lumină și luminările ardeau degeaba. Emil se ridică și le stinse încet, una cîte una, suflînd de-aproape.

— Tată, mi-e somn... Poate altă dată. Eu am intrat doar să văd ce faci..N-ai dormit toată noaptea ?

— Nici tu n-ai dormit, zîmbi bărbatul și se uită la Emil căutînd să ghicească ceva, dar era prea obosit și renunță. După clipa de încordare cînd voise să descopere el singur, fără să întrebe, ce i se întîmplase fiului, urmase o nepăsare deplină și Conu Mihalachi aproape că uitase ce anume voise să spună. Încreți buzele nemulțumit și întrebă:

— Ce zi e astăzi ?

— Luni.

— Black monday... Se zice că nu e bine să pornești undeva într-o luni sau să te apuci de ceva. Deși se pare că toate încep în ziua asta.

— Pleci undeva, tată ?

— A... nu. Am zis așa...

Acum își aduse aminte ce voise să spună și continuă :

— Uite ce... în ultima vreme n-am mai auzit de tine. Ce Dumnezeu faci tu acum? L-am întrebat deunăzi pe colonel și el n-a știut să-mi spună nimica...

— Nimic deosebit... De fapt voiam să te întreb...

Bătrînul îl întrerupse:

— Vezi, aș vrea ca o bucată de timp să stai mai aproape de mine... Să nu mai umbli cu copoii aceia... lasă-i să se descurce singuri. Am să vorbesc cu colonelul. Pentru că, vezi, mă aștept la anumite lucruri, schimbări, în line e o chestiune mai complicată și n-are rost să intrăm în amănunte. Situația noastră, vreau să zic a țării și a armatei este dezastruoasă, și trebuie să găsim o ieșire... Și asta cît mai urgent... Din vară o tot ducem așa, asistăm pasiv, prostește la toată destrăbălarea care a început aici...

Emil îl ascultă tăcut, dar Conu Mihalachi bănuie că- fiul se gîndește la altceva și asta îl enervă și-l făcu să ridice vocea :

— De altfel tu știi bine toate acestea... Dar nu știi că așa nu mai merge... Degeaba se încapățînează regina... Cu acest milion de soldați ruși în țară n-o scoatem la capăt...

Apoi se liniști, coborî vocea, îl privi atent pe Emil și-i spuse :

— Știi ce făceam acum ? Am. răspuns la scrisoarea pe care mi-a trimis-o Marghiloman din București. Și i-am răspuns așa cum se aștepta să-i răspund. Acum înțelegi ? De aceea ți-am spus că de acum încolo să cauți să te afli mai aproape de mine. Se pot petrece schimbări... și, în fine... ești destul de mare să pricepi... Iar acum lasă-mă, mai am de lucru...

Cînd Emil ajunsese la ușă, bătrînul își aduse aminte și zise:

— Ascultă, de ce nu te-au făcut locotenent ? De oe ? Tot chestia aceea veche cu condamnatul ? Lasă, mă, prostiile... asta se făcea acum un secol,

nu mai e la modă. Auzi ? ! Am să-i vorbesc colonelului și despre asta. Acum pleacă.

Dar Emil rămase în prag.

— Tată, vreau să-ți cer să-mi dai niște bani. i

— Cit ?

— Vreo patru mii

— Două.

— Mulțumesc.

Rămas singur, Conu Mihalachi zîmbi, un zîmbet amar, nemulțumit. În ultima vreme n-avusese timp să se ocupe îndeaproape de Emil și tot ce făcuse în legătură cu el, fu să intervină în primăvară să fie luat de pe front și atașat la unul din serviciile statului major din Iași. După aceea nu se mai gîndi să facă ceva pentru el, pentru că i se părea că toată luimea știe că el este fiul, chiar dacă nu adevărat, al lui Mihalachi Locusteanu, și asta era de ajuns ca la Iași, cel puțin, să-i meargă bine. Când Emil însă a început să-i vîneze împreună cu agenții de la siguranță pe politici, ceva a început să-l supere. „E stupid, se gîndi el, trebuie să se termine o dată. Trebuie și asta, dar s-o facă alții... Cit e de nerușinat el, dar poartă numele meu... Trebuie să i se găsească ceva mai onorabil”. Se gîndi și la altceva, dar era un gînd tănuț și căuta totdeauna să-l alunge și niciodată nu-l mărturisise altcuiva. Gîndul îi venise și acum cînd petrecuse cu privirea pe tînrul care ieșise pe ușă. Simțea că nu va putea niciodată să-l iubească cu adevărat, că totdeauna îl va nemulțumi tot ce făcea parte din înfățișarea și firea lui și că nicodată nu va putea uita că nu avea un copil al lui. Omulețul pipernicit, lovit de o groaznică lipsă a bărbăției, cu capul mare și brațele lungi, cu buze subțiri și palide care aproape totdeauna schițau un zîmbet încrezut și protest, avea mișcări moi și încete, dar cîteodată parcă se strica ceva în mecanismul mișcărilor și Emil avea gesturi repezite, caraghioase. „Cui naiba i-o fi semănînd ?” Mama lui Emil era o femeie frumoasă, pentru asta o și luase. Iar Emil... „Eh! Ce să-i faci, se întîmplă”. Se gîndea acum pentru ce i-o fi cerut Emil banii. „Iarăși pentru dame, neputincios nenorocit, de bună seamă pentru asta. Iarăși o fi voind să cucească pe cea mai frumoasă... Dame îi trebuie ! Ptiu !”

În camera sa, unde feciorul dereticase și Tăcuse focul în sobă în timp ce el vorbea cu tatăl său vitreg, Emil petrecu o bună parte din zi. Răsfoise cîteva ziare străine. Așa cum se înțeleseră noaptea, agentul de siguranță veni la amiază. El fusese între timp la Marele Cartier General și anunțase că peste patru zile va fi efectuată o nouă razie, cu cîteva patrulare, pe malul Prutului, în dreptul Unghenilor; raportul urma să-l întocmească Emil Locusteanu.

Nu terminase micul dejun și-l rugă pe agent să-l aștepte. Pe o măsută trasă lîngă fotoliu era ciocolată fierbinte, eornuri proaspete, unt. Emil mînca fără să se grăbească, mestecînd încet și privind în gol.

Agentul îndrăzni :

— Așa dar veți trece mai întîi la domnul maior ? Ar fi bine să știe despre Iarca... Să fie incunoștiințat chiar azi.

— Da, de sigur. Voi trece, spuse Locusteanu.

— Și încă ceva... Mă scuzați că v-o spun acum, domnule Emil, dar tocmai azi dimineață a trecut pe la mine omul care-mi poate da camera.

Vreau neapărat să mă mut... Dacă ați putea să mă ajutați cu niște bani... O mie de lei, să zicem.

— Bine, bine, ai să-i capeți chiar acum.

Fericit, agentul căută să-i spună ceva plăcut tinărului. Zise încet:

— Femeia este supravegheată tot timpul. Să n-aveți nici o grijă.

Locusteanu se încruntă, dar numai pentru o clipă, fața lui avea ceva dintr-o mască nereușită, caraghioasă, atunci când sprâncenele stufoase se strînseră deasupra nasului. El se ridică și întinse agentului câteva din bancnotele primite cu câteva ceasuri înainte.

Înțelegerea dintre ei se făcuse dintr-o dată, în noaptea aceea, și Emil Locusteanu nu se gândise mult. De fapt nu se gândea nici acum dacă făcuse bine. I se părea doar că descoperirea pe care o făcuse, femeia aceea frumoasă, răscumpăra totul, în primul rând tovărășia neplăcută pentru el, cu agentul. Acesta trebuia s-o aresteze pe Maria, iar el Emil să-i ajute să fugă și s-o aducă la el. Totuși urma să se petreacă în timpul raziei pe care o vor face peste câteva zile pe malul Prutului. Femeia îi va însoți escortată, în vederea unor cercetări la fața locului, acolo unde izbutise să fugă Petru Iarca. Peste câteva zile, noaptea, pe câmpia pustie, el îi va oferi acelei femei libertatea și o va adăposti la el. Nu se gândea decât la asta.

— Când o arestezi ? îl întrebă pe agent.

— Cred că mâine... Știți, ea trebuie totuși să cunoască ceva despre Iarca... Sînt sigur, si cred că îl așteaptă... Poate punem mîna și pe el...

— Unde ?

— Aici.

— Așa-a ? ! făcu Locusteanu. Apoi, după câteva clipe:

— Dă-l naibii.

Se duse în fața oglinzii și începu să se pieptene : pe capul lui mare, de o formă ciudată, părul se așeza greu, stătea zburlit ca o perie. El își încreți pleoapele; voi să vadă cum arată în vestonul nou pe care și-l pusese. Apoi se apucă de raport.

În drum spre Marele cartier general, Locusteanu se duse mai întîi la comenduire, rămase puțin timp acolo, apoi trecu pe cealaltă parte a străzii la vitrinele Magazinului Central. Se uită la câteva manechine cu rochii și se gândi care s-ar potrivi mai bine Măriei. Rochia în care O' văzuse aseară era ruptă și veche și poate nu avea alta. Zăbovi un timp în fața vitrinei, căci magazinul era închis, apoi porni mai departe. își aminti că mai avea multe de făcut un ziua aceea, în primul rând să pregătească odaia în care o va adăposti pe Maria. Alesese o casă veche de pe Păcurari, care era întotdeauna închiriată, dar acum două odăi stăteau libere. Casa era în grija mamei (făcea parte din zestrea ei) și el trebuia să vorbească cu ea pentru cele două camere neocupate. Era îngrijorat că începea să uite cum arată Maria.

Fu primit îndată de șeful lui direct, un maior mic și gras cu fața congestionată. Maiorul îl întrebă de sănătatea lui Conu Mihalachi și apoi spuse grav, uitîndu-se drept la Emil ca să-i dea de înțeles că el știe anumite lucruri.

— Trebuie să fie foarte ocupat acum părintele matală... Ce să-i faci, treburi multe, răspundere mare... Țara nu poate fi lăsată în voia soartei...

Citi raportul întocmit de Locusteanu și se încruntă.

— Domnule, chestiunea este privită așa cum trebuie și momentan, măsura este potrivită, și totuși trebuie de-acum încolo să procedăm altfel. Dispoziții în privința aceasta vor fi date cit de curînd... Poate chiar zilele acestea, mâine sau poimîine.

Maiorul își țuguie buzele și nu se putea ști dacă e supărat sau mulțumit. De cîte ori avea de-a face cu el, Locusteanu căuta să-și dea seama ce se petrece în mintea maiorului, dar i se părea greu și lipsit de importanță și el renunța ; se părea că omul acela nu spune niciodată totul, că mai rămîne un'rest nedescoperit, dar că el are grijă ca existența acestui rest să fie bănuită : „Vezi bine, că nu ți-am spus totul, că mai e ceva ce nu pot să-ți spun”, /Pe Locusteanu îl enerva asta. De fapt maiorul spunea aproape în orice împrejurare totul, uneori chiar peste ceea ce putea ști, născocind. Cînd i-a spus lui Emil Locusteanu că anumite dispoziții cu privire la măsurile împotriva agitatorilor politici vor fi date în zilele următoare, el născocise. Pînă în clipa aceea nu se gîndise deloc la asta ; cînd îl văzu pe Locusteanu în fața sa, fără să-și dea seama, o spuse. Pe urmă îi trecu prin minte că poate n-a făcut bine și era nemulțumit. Cuvintele pe care le spusese ar fi putut ajunge în altă parte și nu știe cum ar fi fost primite. Conu Mihalachi îl va considera limbut. îl mai supăra faptul că toate acestea se întîmplau din pricina omulețului care stătea lîngă el uitîndu-se undeva în gol, sub picioare, cu o privire ștearsă.

Locusteanu începu să zîmbească :

— A venit în sfîrșit vremea... Am înțeles ce-ați vrut să spuneți, domnule maior. Asta o așteaptă multă lume...

Maiorul se mai liniști. „Nu este chiar atît de tîmpit mormolocul”.. Locusteanu continuă :

— Părerea mea este însă că toate se vor termina și de la sine. Am citit azi dimineață cîteva ziare, ce-i drept nu prea proaspete, din occident, pe care le-a adus domnul V... Toate știrile arată că în Rusia elementele extreme, *bolșeviciste*, pierd terenul și vor fi anihilate în scurtă vreme... însăși populația este împotriva lor. Programul *bolșeviciștilor*, de care ne temem atîta, n-are nici un viitor...

— O, bineînțeles... făcu maiorul.

Locusteanu îl întrerupse. își aminti de cuvintele lui Conu Mihalachi" și le repetă :

— Dar asta nu trebuie să ne împiedice să punem cît mai curînd capăt molimei din țară... Revoluționarii aceștia au început să-și piardă capul și acționează disperat pînă își vpr frînge gîtul. E timpul să-i ajutăm să și-t frîngă mai curînd...

Vorbise ca un om care cunoștea multe și în adîncime, și vrea sa le lămurească altcuiva care nu le știe atît de bine ca el. Maiorul se înfurie de-a binelea ; se stăpîni greu. în ultimele zile se vorbea tot mai insistent la Iași despre anumite acțiuni importante pe care începuse să le întreprindă Conu Mihalachi, în legătură cu tratativele cu nemții. Maiorul simțea că aici se ascunde ceva serios, în care oamenii ca el nu sînt inițiați niciodată, și era ros de un simțămînt penibil de neputință. Era furios că „mormolocul" îi vorbise astfel. Știa că trebuie să răspundă neapărat ceva și nu găsea cuvintele.

Netulburat, sublocotenentul continua :

— într-o lună cel mult, se va lichida cu ultimele resturi. De altfel ei au început să fugă, simt, pe semne, că li se îneacă corabia...

încheie nepăsător :

— Iar T. stă bine închis.

— Dumneata, domnule sublocotenent, ești tânăr, îndrăzni în sfârșit maiorul. În 1907 n-ai avut separe nici paisprezece ani, iar eu am avut mai mult și am văzut. Și atunci mi s-a părut că am terminat cu ei... Așa se credea atunci.

Emil tăcea.

— În orice caz, (maiorul se ridică de pe scaun arătând că vrea să încheie discuția), chiar dacă dumneata vezi lucrurile oarecum altfel, ai grijă ca totul să meargă cum trebuie (maiorul puse degetul pe foaia cu raportul lui Locusteanu)... nu ca *atunci*... cu acela de la Pașcani...

Locusteanu se înroși și ochii lui avură o sclipire rea.

— Dacă e adevărat, — urmă maiorul — că ați dat de urma aceluia grup, vă urez succes.

Maiorul își dădu seama că cel căruia îi vorbește se stăpînește cu greu, lovit unde era mai sensibil, și asta îl bucura. Locusteanu, care se ridicase și el, își luă rămas bun și se îndreptă spre ușă.

— Stai, mai voiam să-ți spun ceva. Așadar, situația de-acum ne cere să procedăm altfel ca în trecut. N-are rost să ne mai pierdem vremea cu oamenii aceștia ! Ai înțeles ?

Locusteanu răspunse plictisit, cu jumătate de voce :

— Am înțeles, domnule maior.

— Oamenii aceștia sînt de fapt morți, cu gîtul frînt, după cum ai spus și dumneata. Ai înțeles ? încă o dată îți urez succes.

„Mormolocul, obraznicul !” se gîndi maiorul, după ce Locusteanu ieșise. „Vrea să facă neapărat carieră, și pentru asta e bună și slujba de copoi. Mai bine așa decît pe front. Drace !”

Era supărat din pricina celor întîmplate cu cîteva clipe înainte, și pentru că în ultima vreme toate i-au mers prost. Colonelul era nemulțumit și i-a amintit în ajun că nimic din cele promise n-au fost îndeplinite ; nimeni însă nu știa mai bine decît el cît de greu era să zădărnicească activitatea subversivă care se întinsese pretutindeni. Ceea ce la început păruse destul de ușor devenea tot mai anevoios ; el singur cunoștea amănunțit situația, se zbătea să facă ceea ce era în puterile lui, și drept răsplată observațiile și nemulțumirea șefilor. Toți aveau părerile lor, dar numai el răminea să ducă treaba la capăt. Acum, pînă și sublocotenentul acela nesuferit arătase că are și el *părerile* lui. Maiorul înjură lung. Apoi deveni trist, cuprins de o resemnare amară, veche. În fața lui, pe birou, erau cîteva dosare cu rapoarte și procese verbale. îl cuprinsese o neputință și o silă nesfîrșită. „Pentru ce fac toate acestea ? se gîndi el. Pentru cine ? Eu nu voi ajunge niciodată acolo unde se află *ei*, cei sus puși ; *ei* n-o să mă lase, eu sînt bun numai pentru asta și voi rămîne totdeauna aici”. Pe urmă, în timp ce semna niște hîrtii uită și de asta ; rămăsese în el doar o ură nelămurită și el continuă să lucreze cu înverșunare, obișnuita lui înverșunare, Ce părea că nu se topește niciodată, deși el știa că n-are nici un rost.

După convorbirea cu maiorul, Locusteanu s-a dus să ia masa în oraș. "Ca de obicei a mîncat fără să se grăbească și a citit cîteva ziare. Apoi s-a uitat la ceas și s-a gîndit că la ora aceea marele Magazin Central trebuia

să fie deschis. Porni acolo și cercetă raionul de rochii de gata și de pantofi și căută să-și aducă aminte cât de înaltă și cât de subțire este femeia la care se gădea. Pentru că nu voia să plece fără să ia ceva, cumpără o pereche de ciorapi bărbătești. Apoi se duse (de data asta grăbit), să pregătească odaia pentru Măria.

IV.

În prima seară la Chișinău, Petru rămăsese pînă noaptea târziu cu Burt în odaia Vandei. Ea a adus din oraș bere și Petru bău pe nerăsuflăte cîteva pahare. Se uita, obosit la Burt și la început vorbea numai cînd era întrebă, și atunci parcă în silă.

Burt era mai voinic, cu fața mare, dar cu ochii mult prea mici, de un albastru limpede, care aveau ceva șiret și totodată blind. Lumina slabă și galbenă a lămpii de gaz nu-i schimbă înfățișarea; Petru, cu fața sa suptă părea neobișnuit de palid, cenușiu, numai ochii îi luceau.

— Mă, nu cumva ești bolnav? îl întrebă Burt.

Petru îi răspunse nervos:

— Nici o grijă. Nu mă ia dracul.

Burt nu se dezvinovățise. Ii spuse că n-a adus-o pe Maria pentru că a crezut că se va descurca singură, și că-i pare rău acum că n-a făcut-o. Petru stătea cu'tcat, își lingea buzele uscate; nu-l mai întrebă nimic.

Și totuși Burt, într-un fel, încercă să se dezvinovățească:

— Mă grăbeam atît de mult să ajung la Chilia... Trebuie să mă înțelegi. Știi cît de important este să fiu acolo.

— Ascultă, Burt, cîți ani ai tu? De mult voiam să te întreb.

Burt nu se miră.

— Patruzeci și doi.

— Ești zdravăn se pare, ai să trăiești mult. Oameni ca tine trăiesc mult. Spune-mi, ție nu-ți pare niciodată rău?

— Ce? De ce să-mi pară rău?

— Că trec toate, trece viața și noi n-apucăm s-o trăim. Nu se mai uita acum la Burt și continuă mai mult pentru sine: — Știi, să nu ajungem odată să ne pară rău, atunci ne vom scîrbi pentru totdeauna...

— Ai mai vorbit așa. Burt era ușor iritat.

Petru răspunse îndată; puțin răstit la început, dar apoi liniștit și resemnat.

— Da, iam vorbit. Dar de data aceasta cred că e,, fără întoarcere. (Trase adînc aerul în piept și se schimonosi, pe semne îl durea ceva în piept). Uite ce este, Ioane, eu nu-s supărat că nu te-ai ținut de făgăduială. Mă gîndesc că și fără asta ți-aș fi spus ce aveam de spus. E mai bine să terminăm... adică tu, voi, să terminați cu mine... Vă las. E prea destul pentru mine.

Petru închise ochii.

— Nu e adevărat, zise Burt, încet, răspicat.

— Ce nu este adevărat?

— Totul. Ești furios că n-am adus-o pe Maria. Nu poți să mi-o ierți. Restul nu e adevărat. Tu nu poți să faci ce-ai spus.

Se opri îngîndurat și fața lui arăta că vrea să mai spună ceva, dar așteaptă mai întii să-i răspundă celălalt. Petru nu-i răspunse și Burt îi zise scurt, fără să-l privească, aproape nepăsător:

— Mîine trebuie să te întorci în țară. *Mîine*. Așa a hotărît Comitetul acum cîteva ore. T. trebuie să ajungă la Chilia.

Petru se strîmbă dureros :

— Ascultă, Ioane, lasă-mă în pace.

Se ridică și scoase din dosul icoanei hîrtia. O puse în palmele mari ale lui Burt și se culcă iarăși. Burt nu se uită la hîrtie.

— Uite-o. Și cu asta să terminăm.

Burt parcă nu-l auzise.

— Vei pleca cu un soldat rus, delegat al armatei a patra. Sprijin vei căpăta acolo, dacă va fi' nevoie. Trebuie cu orice preț să-l scoatem din închisoare pe T., *dacă mai trăiește*. T. trebuie să ajungă la Chilia

Burt încercă să zîmbească, dar ieși ceva nedeslușit, trist.

— îmi dau seama de ce comitetul te-a ales pe tine. Tu ai reușit totdeauna... De fapt mă gîndeam să plec eu. Acum voi rămîne la Chilia veche, e multă treabă acolo- Știi, se pare, că lucrurile vor merge bine... o parte din vase au și trecut de partea noastră... Ceea ce se va întîmpla la Chilia va hotărî multe.

— Nu mă interesează, tăie Petru.

Iarăși Burt parcă nu-l auzi.

— Mai tîrziu poate vei veni și tu la noi. Stii, cred că ceea ce se întîmpla acolo este hotărîtor.

Petru își -descheie cămașa, îi era cald.

— Pentru tine totdeauna orice a fost hotărîtor. Apoi venea altceva... Fiecare zi putea să hotărască soarta revoluției...

Burt îl ascultă atent, așteptînd să mai' audă ceva, dar Petru tăcuse..

— Da. Așa cred că este.

— Treaba ta.

— Noi încă nu ne dăm seama. AAă înțelegi ?

Nici un răspuns din partea lui Petru.

— Noi nu ne dăm încă seama că ceea ce urmărim este poate foarte departe... Gînd ne gîndim la asta nu mai știm ce să facem, de unde să începem... Dar totdeauna este ceva de făcut... Poate asta si este revoluția. Oamenii se răzvrătesc pentru ceva foarte simplu și apropiat de ei... Da, trebuie să crezi ca orice ai face are ceva mai mare însemnătate... Acum este Chilia și eliberarea lui T. Pentru mine este destul.

— Termină, Ioane. Nu mă interesează. -

După o clipă de tăcere, Burt ridică vocea :

— Ascultă Petru, lasă prostiile, eu te cunosc, eu nu pot să te cred... acum nu-i timp pentru asta. Maria...

Petru se întoarse brusc spre el :

— Las-o în pace pe Maria.

— Ce-i cu tine ?

— Ascultă, Burt, ai sictir I

Burt îl privi uimit, dar fața lui arăta aceeași blîndete da la început.

— Așa-a, Petru ?

— întocmai, așa cum ai auzit.

Se cunoșteau de mult, de mai bine de zece ani, cînd Petru venise la Pașcani, mutat disciplinar de la depoul din Iași. Burt l-a luat ca ajutorul său ; tînarul era arțăgos și la început nu plăcea nimănui. In iarna lui 1907

n-a venit la lucru cîteva zile ; mai tîrziu s-a aliat cã le-a petrecut într-un sat nu departe de Paşcani, cu nevasta şefului depoului; acesta n-a bãnuit niciodatã nimic ştiindu-şi nevasta la pãrinţi. Cînd Burt l-a mustrat, Petru, fãrã sã se gîndeascã mult, l-a înjurat. Altfel îşi vedea de treabã. Apoi în martie, în timpul rãscoalei, au fost arestaţi amîndoi ca membri ai partidului social-democrat şi pentru cã fãcuserã propagandã printre ţãrani. În primãvara aceluia an tatãl lui Petru Iarca a fost împuşcat lîngã Botoşani, la Ştefãneşti ; fusese dascãl de bisericã şi se alãturase rãzvrãtiţilor.

Burt a stat în închisoare mai mult decît Petru ; cînd peste doi ani s-au vãzut, el şi-a dat seama cã este legat de omul acela mai mult decît îşi închipuia. „Dacã ar fi sã aleg între toţi, pe el l-aş alege ca cel mai aproape de mine, se gîndea Burt. Poate nu fac bine, deşi sînt sigur cã în privinţa asta nu poţi greşi". Gîteodată Petru îl dezamãgea pe Burt, îl scotea din sãrite cu încãpãînarea lui, apoi, aproape de fiecare datã, se întîmpla ceva care îi uimea pe cei care îl cunoşteau. Petru parcã se juca cu toţi, în primul rînd cu Burt ; fãcea ceva care era mult mai mult decît ceea ce aşteptau ceilalţi de la el. Burt i-a mulţumit odatã pentru cã dusesese la capãt un lucru foarte greu, pe care nimeni nu îndrãznise sã i-l cearã, şi asta, se pare, l-a infuriat pe Petru. Aşa a început sã-l cunoascã mai bine. „Fãrã Petru mi-ar fi greu" era convingerea care se statornicise în Burt. „Dar asta se pare cã îl supãrã, şi e mai bine sã nu i-o spun niciodatã". Burt se aştepta aproape totdeauna ca prietenul sã facã ceva neprevãzut; dar acest *ceva* nu putea fi rãu, ci dimpotrivã avea sã-i mire pe cei care nu-l cunoşteau deajuns. Numai cã Burt nu ştia cîteodată unde se aflã acel hotar al neprevãzutului, unde pot începe şi unde pot sfîrşi faptele neaşteptate ale prietenului.

„Parcã nu s-ar teme de nimic, sau dimpotrivã s-ar teme de orice şi tocmai aceastã teamã, care îl supãrã, îl împinge sã înfrunte totul. Parcã nu-l preocupã nimic şi totodată îl preocupã totul. Ii place sã joace tare, dar asta nu este tot ce s-ar putea spune despre el. Jocul poate sã-l lase rece uneori. Altceva îl face sã fie neliniştit". Petru fusese cãţiva ani seminarist, "fugise din seminar tocmai cînd toatã lumea îl socotea cel mai convins dintre tinerii de acolo. I-a povestit chiar el : „Credeam cã am gãsit acolo o *cale*, una dintre multele alte, cãci bãnuiam cã sînt şi altele. Nu mi se pãrea nici prea greu sã merg înainte aşa cum pornisem. Era destul sã nu mã gîndese la nimeni altcineva decît la mine. Dupã cãţiva ani n-am fost în stare sã mã mãrginesc la mine. Cînd te închizi în tine ajungi sã-ţi cunoşti prea bine slãbiciunile. Omul nu mai era atît de frumos pe dinãuntru cum crezusem la început. Probabil aveam prea multe slãbiciuni. Cred cã pentru aşa ceva, pentru desãvîrşirea ta, trebuie sã te naşti desãvîrşit. Altfel e nevoie de multã minciunã !la început, şi minciuna te plictiseşte şi oboseşte. Aş vrea sã trãiesc astfel ca nimeni şi nimic sã nu mã sileascã sã mint. Urãsc ceea ce mã face sã mint. Restul nu mã intereseazã".

În februarie a fugit de pe front şi a spus mai tîrziu cã a fãcut-o pentru cã i-a fost fricã de moarte. Burt nu l-a crezut. Petru a început sã rîdã şi i-a spus cã a simţit o nesfîrşitã plãcere cînd a fugit de pe front, plãcere pe care n-a mai încercat-o niciodatã dupã aceea. „Aş vrea sã mai fiu trimis odatã pe front ca sã mai pot fugi iarãşi şi curtea marşialã sã-mi spunã cã am înşelat ţara şi cã sînt un laş care nu meritã decît moartea". Dupã ce-i spusese asta Petru se încruntase şi în privirea lui se ivise puţinã tristeţe, „îmi place atît de mult încît aş fi vrut chiar sã fiu împuşcat de ei, numai

ca să creadă pînă la urmă, după ce m-au ucis, că au ucis un laș. Pentru că nu vreau să le spun adevărul, adevărul este prea frumos și *ei* n-au dreptul la ei. *Ei* n-au dreptul la nimic frumos. Niciodată eu n-am să li-l arăt". „Ce este frumos și adevărat ?" l-a întreat Burt. Petru i-a răspuns. Burt aștepta ca pe fața prietenului să apară zîmhetul ilui amar obișnuit și acel zîmbet a fost într-adevăr la început, dar i-a luat locul o încordare neobișnuită, care ajunge să-l chinuie pe om. „Mă gîndesc că e ceva ascuns multora și care nu se descoperă decît celor aleși pentru asta... Aici nimic nu se poate dovedi, ci totul trebuie crezut, dar crezut numai într-un anumit fel, cum puțini pot să creadă. N-aș vrea să vorbesc despre ceea ce sînt eu (aici Petru zîmbi) pentru că poate nu mai crede și totuși este foarte greu să nu vorbesc despre ceea ce am în mine. În primăvara în care a fost ucis tatăl meu, cu vreo două săptămâni înainte de asta, am fost în două sate și am văzut adevărul]. Erau oameni înnebuniți de foame și suferință, tăcuți, cu o ură sălbatică în ei, care îi mistuia, și care erau atît de înrăiți încît ajunseseră acolo unde puțini pot ajunge, nu le mai era milă nici de ei însăși. Oameni de felul acesta erau foarte mulți și cînd i-am văzut, m-am înspăimîntat la început; mă gîndeam că dincolo de această mînie nesfîrșită a lor trebuie să fie o beznă, care mă înfricoșă. Pe urmă mi-am dat seama că în mînia lor se află acel adevăr pe care-l căutam... (Petru începu iarăși să zîmbească, parcă vrînd să arate celui care îl asculta că clipa de încordare care-l stăpînise nu putea să dureze). Se pare că' m-am molipsit de el, sau poate a fost totdeauna în mine".

Petru rămăsese singur în casă ; Vanda plecase odată cu Burt. Odaia în care se afla i se părea mică, cu prea multe lucruri, prea multe cărți în rafturi și totul era apăsător, nu-i ajungea aerul. „Trebuie să ies afară pe stradă" se gîndi. Deschise fereastra și vîntul stinse lampa de gaz. El rămase pe întuneric.

Acum nu mai trebuia să țină ochii închiși așa cum rămase după plecarea lui Burt. Bezina era deplină, nu numai în camera în care se afla, ci și dincolo de fereastră, afară, o lume cufundată în întuneric, în ceva umed și rece. Ploua și sufla un vînt slab. Petru simți că a ieșit, sau mai degrabă l-a scos cineva, din casa aceea, și el a ajuns undeva pe un cîmp întins* unde nu sînt nici un fel de arbori și nici un fel de ziduri, ci totul împrejurul lui este neted, și cu toate că era întuneric, simți că pînă la capătul aceluia cîmp nu se află nimic. Singurătatea aceasta, ruperea totală de lume, era ca o beție adîncă, după care nu mai ai nevoie de nimic, pentru că bănuiești că nimic mai desăvîrșit ca ea nu poate fi. Orice hotar, și cel al timpului, se ștergea în această singurătate. Nimic nu-l mai mira ; i se păru firesc pînă și faptul că putea să se gîndească liniștit, aproape nepăsător, la Maria. O vedea ce face și n-o socotea străină, dar simțea că în clipa aceea este cu neputință să fie *împreună* cu ea. Ceva mai puternic decît el îl silea să rămîna singur. El ridică o mîna voind să pipăie întunericul.

Pe stradă, sub fereastra deschisă trecu o ceată de oameni și se auziră voci și strigăte. Trebuie să fie noaptea tîrziu, iar el stătea ca și înainte lungit pe pat, în întuneric. Pe urmă scîrțîi ușa și cineva aprinse o lampă. În prag apăru Vanda.

— Dormeai ?

— Iartă-mă, ar fi trebuit poate să plec de aici, îi răspunse el.

Femeia se apropie de el și începu să vorbească repede, străduindu-se să fie înțeleasă bine.

— O, nu, de ce să pleci ? Unde să pleci ? Trebuie să rămâi... N-ai unde să te duci ! Burt a spus să stai aici... Ești obosit... El mi-a povestit totul...

— Bine. Rămân. Am să plec mâine.

— Am fost cu Burt în oraș... Știi, s-a întâmplat ceva... Nu știu dacă e adevărat. Kerenski a căzut... S-au primit știri... Se va face pacea... Sovietele au luat puterea... Decrete semnate de Lenin. Ah, nici nu le pot crede toate... Burt e și el zăpăcit... fericit cum nu l-am mai văzut... vorbește atât de mult, dar n-a putut să vină aici... Vestea a sosit acum câteva ceasuri.

— Acum câteva ceasuri spui ?

— Da, sigur... La telegraf... Și toată lumea nu vorbește decît despre asta. Spune-iini, înseamnă că acum e totul... adică, de-acum încolo începe... Nu-i așa ?

Ea se așeză pe pat, la picioarele lui Petru și-l strînse de braț.

— De ce ai deschis fereastra ?

— Mi-a fost cald.

— Cald ? ! Ce-i cu dumneata ? Ești bolnav ?

Petru se uită lung la ea, stărui cu privirea asupra chipului învăluit în lumina gălbuie a lămpii, asupra țmînii pe care ea, parcă dîndu-și seama de ceva, o retrase de pe brațul lui. El se uită multă vreme la ea și se părea că vrea să înțeleagă ceva ce pînă atunci nu-i trecuse prin minte.

— Burt unde-i ? El mi-a vorbit despre dumneata, înainte de a-i răspunde, femeia rîse scurt, nervos:

— Nici nu putea să nu-ți vorbească. Mă cunoaște de mult.

— Cine ești ?

„De ce oare întreb asta ? se gîndi Petru. Ce rost au toate acestea ? De ce mai rămîn aici ? Ce-mi pasă cine este ea ?” Apoi își aduse aminte că femeia adusese o veste la care el nu era în stare să se gîndească. Se ridică în picioare și îi spuse :

— Nu trebuie să răspunzi. Te-am întrebat așa. Am să plec. Burt nu-i de vină, el nu poate să mă înțeleagă. Dar eu îl înțeleg. îmi pare rău că el nu-și dă seama de anumite lucruri. Poate cu timpul o să se schimbe, dar pe mine nu mă mai interesează. Așa să-i spui...

Și el se îndreptă spre ușă.

— Stai.

— Ce vrei ?

Ochii femeii erau umezi și ea își mușcă buzele ca să-și stăpînească plînsul.

— Ah, Doamne, de ce trebuia să se întîmple așa... Dar crede, trebuie să crezi că Maria va ajunge singură aici. Așa a spus Burt...

Petru izbucni :

— Burt! Tot timpul Burt și Burt. Numai el are dreptate, numai el are dreptul să hotărască soarta noastră, numai el știe ce este bine... noi ceilalți trebuie să-l ascultăm totdeauna. Eu sînt bun ca să-l scap pe T. Pentru asta sînt bun... La altceva n-am dreptul...

— O iubești mult ?

Izbucnirea lui Petru nu ținuse mult, se topise, îi luase din puteri ; era iarăși scuturat de febră și se lăsă obosit pe scaun ; ochii, cu irisul dilatat, luceau.

— Eu te înțeleg... mi-e milă de tine... mi-e milă de voi toți. Ați pățimit atîta...

— Ai fi spus-o și altuia ce-ai spus acum ?

— Nu știu. Te supără ?

— Nu vreau să mi se amintească despre asta. Nu vreau să mi se amintească de nimic... Ultimele cuvinte le spuse încet, aproape în șoaptă.

— Liniștește-te, Petru... îmi dai voie să-ți spun așa ?... Așteaptă, ea va veni. Acum poate va fi altfel și la voi acolo, în țară... Nu va mai fi război... Știi, eu cred că ea trebuie să lie undeva pe drum.

— Asta ți-a spus-o Burt ?

— O, nu, de ce ?

Petru încercă să zîmbească.

— Ascultă, d-raga mea. Nu este vorba numai despre asta. Oricum xni-aș fi luat rămas bun de la Burt. Destul, destul pentru mine.

— Nu e adevărat. Nimeni nu te va crede...

Se uită la Petru și se sperie. Ochii lui aveau o lucire ciudată, zîmbet și toînie în același timp, și o nesfârșită oboseală pe care putea s-o învingă pentru o'clipă doar voința de a nu arăta astfel altora. „E o prostie... Nu mai știu ce fac... Am ajuns să-mi fie rușine că sînt bolnav", îi trecu prin minte. Ceru Vandeii un pahar cu ceai, și clătinîndu-se, cu un zîmbet vinovat, merse spre pat.

Vanda își împreună mîinile și spuse aproape supărată, neștiind dacă el o aude și înțelege.

— Ah, de ce nu i-ai spus lui Ioan că ești bolnav. Nici eu, nici el, sn-am știut.

După vreo două ceasuri Petru își revenise. Băuse ceaiul pe care i-l adusesese Vanda, și mai ceruse unul. Un fel de amețeală, de data aceasta plăcută însă, îl cuprinsese. Femeia ședea lîngă el și-l mîngîia pe frunte. Cînd deschise ochii ea lăsă privirea în jos, obrații i se înroșiră, dar nu luă palma de pe fruntea lui.

În timp ce omul de lîngă ea dormise ea se uitase la el multă vreme, pentru că putea s-o facă nestingherită și pentru că chipul lui i se părea neobișnuit. Odată, în timp ce ridica pătura pe care el o dăduse jos, ea îi văzu fața de jos în sus, pielea subțire și trasă, cu ochii încercănați, gura întredeschisă într-un fel de zîmbet chinuit. I se părură urîte, amintind ceva nepămîntesc, care te îngheață ; ea se ridică repede în picioare și privi de sus fața lui luminată direct de lampă și își zise: „Vai, ce proastă sînt... Cum putea să mi se pară așa ? !” Se simți vinovată și începu să-l mîngîie pe frunte. Pe tîmplele asudate erau lipite mici fire de păr rămase de la foarfecă. Ea luă o cîrpă umedă și le șterse.

În ajun Burt îi povestise ceea ce i s-a întîmplat lui Petru primăvara, la Bacău. Vanda închidea ochii și căuta să-și închipuie cum a fost; apoi îi deschidea și îl avea pe Petru înaintea ei, și se cutremura. „După asta este îngăduit orice, se gîndea ea. Nu-i mai poți cere nimic unui astfel de om. Cum de nu înțelege Burt?” Burt povestise amănunțit cum s-a întîmplat. Pe Petru l-au adus printre primii cinci în fața plutonului de execuție și după ce soldații au tras el a căzut; peste el s-au prăbușit alți doi ; aceștia

căzuseră morți, iar el era viu, rănit ușor la umăr ; apoi au fost uciși toți ceilalți, o grămadă întregă de trupuri înșirate lingă un șanț. Asta s-a întâmplat în zorii zilei, iar soi'dații care trebuiau să-i îngroape au venit abia seara și n-au aruncat decît un strat subțire de țărîină peste ei. Noaptea el a dat pămîntul la o parte, și-a făcut loc printre trupurile celor morți și a ieșit afară. Înainte de execuție i se dăduse să bea un sfert de rachiu, dar nu mîncase nimic de cîteva zile. De-acolo a mers clătînîndu-se drept la gară și s-a urcat în tren. După o săptămîină a vorbit la un miting da triajul de la Iași.

Vanda îi spuse încet lui Petru :

— Burt n-are dreptate. Tu nu trebuie să pleci nicăieri... O să vină și ea, dar pînă atunci rămîi ? Da ?

— De ce îmi spui asta ?

Vanda părea liniștită și hotărîtă :

— Nu înțelegi ? Uite, Burt mi-a lăsat aici ceva pentru tine... A spus că vei pleca totuși și atunci să-ți dau. Dar n-am să-ți dau pentru că nu vei pleca. Acum e primejdios... iar tu... tu ai mai mult ca oricine dreptul să trăiești...

— Fiecare are acest drept, Vanda.

Ii prinse cotul cu palma lui imare și osoasă și o trase spre el.

— Nu vreau să-mi vorbești așa, auzi ?

Vanda tăou, stăruind în ghidul ei, și Petru o înțelese și nu-i mai spuse nimic multă vreme. Apoi, ca și cum ar mai îi făcut-o, ea își lăsă capul pe pieptul lui. Petru luă între degete o șuviță din părul ei umed. Aoum era și el liniștit, vorbea moale, în șoaptă.

— Fiecare dintre noi iubim viața. Nici nu ne dăm seama cît de mult o iubim... Nu poate fi vorba de a avea dreptul s-o trăiești sau nu. Nimeni și nimic nu poate să hotărască aici. Și ar fi în zadar... Oricare dintre noi ar face cele mai neînchipuite lucruri ca să-și dobîndească acest drept... nimeni nu ne poate opri. Dacă ni s-ar lua totul, absolut totul, și ni s-ar lăsa numai suferința, nu vom spune că moartea este mai bună decît o astfel de viață. Aceasta este întîia treaptă... Apoi voim mai mult, și de cele mai multe ori ajungem să avem, și chiar dacă ne prăbușim... sîntem foarte încapățînați și vrem iarăși să urcăm sus... Prea puțini sînt cei care se resemnează... nu cred în ei și nu-mi plac... Resemnarea n-are nimic frumos. Este urît să renunți... Mă înțelegi ? Cei care renunță ascund deohiceii ceva sau nu-și dau seama ce fac. Cînd le pare rău, e prea tîrziu. Știi ce ascund în ei? Neputința... Neputința de care se rușinează. De nimic nu le este mai rușine oamenilor decît de neputința lor. Eu nu cred în eroi... sînt sigur că ei ascund totdeauna ceva... ceva ce nu se spune niciodată și nimănui...

— Ce frumos vorbești, Petru. Nimeni nu vorbește ca tine.

El privi capul răsturnat pe pieptul lui și zîmbi trist.

Vanda, nemișcată, plîngea încet, fericită, cu privirea turbure, și dincolo de această privire se părea că nu este nici un gînd și nici o dorință, într-un tîrziu întinse mîna și căută fruntea bărbatului: o mîngîie moale, obosită parcă, ca și cum o făcea de mult și totuși nu voia ca clipa aceea să se sfîrșească.

— Vanda !

— Înțeleg! înțeleg! Nu trebuie... înțeleg. Tu o ai pe ea, te gîndești la ea... Dar e o zi neobișnuită. Tu aici... și ceea ai spus... Mi-a fost atît de milă de tine cînd mi-a povestit Burt, dar acum nu-mi mai este..,

După un timp adăugă :

— Cred că e altceva.

își ridicase capul și se uită în ochii lui.

— Spune-mi, ea este foarte frumoasă ?

El o strînse moarie de umeri și o trase spre el.

Dimineața, la cîteva ceasuri după ce răsărise soarele, Petru ieși din casă, pe o vreme urâtă, cu ploaie și vînt. întoarse de cîteva ori capul ca s-o vadă pe Vanda care stătea în prag și-l petrecea cu privirea.

V

în fața unei dughene stătea un șir de oameni cu sticle și bidoane de tablă în mîină ; erau tăcuți și se uitau aproape cu toții într-un singur loc,, un fel de scăunel jos pe care vînzătorii turna gazul printr-o pîlnie. Petru se opri și cîțiva oameni din coadă îl priviră indiferenți și obosiți.

„Burt trebuie să fie undeva prin oraș, se gîndi Petru, s-ar putea să mă întîlnesc cu el". Se întoarse în loc și porni încet spre piața veche a orașului, își aminti că de foarte multă vreme nu fusese în forfota unei piețe ; tarabele pestrițe aveau puterea ciudată de a absorbi aproape în întregime atenția, într-un fel plăcut, binevoitor, cu naive surprize, o înșiruire de lucruri cunoscute și totuși privite cu ochi proaspeți, și asta era odihnitor.. „Dacă mă voi plimba-un ceas sau două prin piață, mă voi liniști. Totdeauna, încă din copilărie, mi-a plăcut înghesuiala pieței, dimineața". In clipa aceea uitase de tot ce fusese cu cîteva ceasuri înainte și se străduia să-și dea seama de ceea ce se întîmplase chiar atunci, însă era foarte greu de reconstituit; ca și cum ar fi întins mîna să ia un obiect oarecare și apoi într-o frîntură imperceptibilă de timp ar fi uitat cu desăvîrșire ce anume voia să ia. Se opri și închise ochii. Era sigur că își va da seama. O luă înapoi și ajunse la locul unde se împărțea gazul; cu cîteva clipe înainte cînd se oprise acolo, cineva îl privise insistent (era sigur de asta), cu ochi turburi și umezi, fără nici o licărire în ei, dar cu ceva neasemuit de grav dincolo de privire, ceva care la început poate să nu 'fie băgat în seamă, ca apoi să revină obsedant, ceva neînțeleles pentru care trebuie găsită neapărat o dezlăgare. El recunoscuse chipul bătrînei care îl privise și simți o ușurare. Bă' trînica nu se mai uita la el pentru că ajunsesese în față și se pregătea să-și pună sticla pe scăunel. Era o femeie mărunțică și uscată, cu obrajii pămîntii și buze subțiri, fără culoare ; o basma neagră îi acoperea fruntea. O cercetă de aproape așteptînd ca ea să se întoarcă spre el.

Intre timp ploaia contenise și cîțiva oameni ridicară capul spre cerul pe care se mișcau încet nori dezlănați și vineți. Bătrînica ridică și ea capul și oftă. Atunci Petru înțelese ; femeia aceea uscată semăna uimitor cu mama lui, începînd cu privirea ștearsă și tristă. Nu se gîndea acum de ce îl privise și dînsa. Voia să-i audă vocea și-i zise :

— Mătușă, auzi, mătușă !

Ea își umpluse sticla și ieșise din coadă. Nici nu întoarse capul spre el și porni grăbită pe uliță. Petru o mai strigă o dată, înăbușit, cu teamă

parcă, și se luă după ea. Peste puțin timp bătrînica intră într-o curte și închise poarta în urma ei.

„Nu, ea nu trebuia să iacă așa ! De ce a făcut așa ? ! De ce nu mi-a răspuns ? ! Trebuia să-mi răspundă !” Petru era chinuit, întăritat. „Poate nu m-au lăsat încă frigurile... poate mai sînt bolnav” se gîndi el. Chipul bătrînei mai stăruia în el, însă se înstrăinase de ceea ce îi amintise în prima clipă, și continua să-l urmărească insistent, de sine stătător. „Sînt slab... Sînt foarte slab, îi trecu prin minte. Am început să am năluciri și să mă enervez fără rost. Așa nu mai merge. Trebuie să termin o dată”.

El nu-și dădea seama încotro merge, dar după vreun sfert de ceas cînd văzu că se află aproape de centrul orașului, se opri. Aici era mai multă lume, altfel decît pe străzile pe care mersese el. Oamenii se plimbau, deși era încă devreme, iar unii erau grăbiți, însă se vedea că n-au de fapt nici o treabă, că așteaptă ceva, nici ei nu știau ce. Petru îi privea oarecum mirat cu toate că făcea același lucru ca și ei, umbla pe străzi fără rost. Se opri să citească niște afișe electorale ; foile erau lipite pe ziduri și garduri, și unele dintre ele erau ude și stropite de noroi.

Îl se păru că nu înțelege nimic. De ce se află acolo și nu în altă parte, de ce așteaptă ceva și nu știe ce așteaptă... Se gîndi dacă e cu puțință să uiți dintr-o dată totul. Dacă era cu puțință, atunci trebuia să se întîmple în urma unui fapt neobișnuit, ceva care îți răsucește întreaga viață și răscolește totul, pentru ca după asta să nu mai poată fi nimic la fel de puternic. Dar așa ceva nu s-a întîmplat nici atunci cînd s-a tras în el și a fost îngropat. Atunci nu a uitat nimic. Numai acum parcă se afla la hotarul unui spațiu cufundat în ceață unde în zadar cauți să distingi ceva. O nesuferită senzație de gol îl stăpînea.

— Petru !

întoarse capul. Lîngă el era Burt, într-o manta soldățească rusească, cu o căciulă roasă în cap. Un capăt scurt de țigară îi ardea buzele.

— Ce vrei ?

Burt îl privea liniștit (un început de zîmbet îi licări în ochi).

— La Expres e adunarea ostașilor moldoveni... Trebuie să înceapă acum... Du-te ! Poate am să viu și eu... Diseară plec la Chilia.

— Pleci ?

Burt se încruntă, dar se vedea că e mulțumit, că mulțumirea lui e mai puternică decît îngrijorarea.

— Acolo, e copt totul... înțelegi ! Ne pregătim să rechiziționăm toate vasele, întreaga flotă. Numai T. ne lipsește...

Petru întrebă în șoaptă, parcă cu nepăsare :

— Faceți revoluție ?

Burt își continua gîndul :

— Trebuie să înceapă undeva. înțelegi ? N-are însemnătate dacă va începe acolo... Numai să înceapă... Mai ales acum cînd în Rusia... înțelegi ? O întreagă flotă ridică steagul roșu și se alătură armatei revoluționare... Este întîia lovitură grea dată guvernului... Toată țara trebuie să afle asta. Răsturnările mari, fără întoarcere, încep de la așa ceva.

— Da, poate.

— Păcat că T. nu e acolo. El e aproape de neînlocuit... Oamenii îl așteaptă... Li s-a spus că va veni...

Petru îl întrerupse :

— înțeleg, Ioane, înțeleg totul. Așa dar faceți revoluție ?

— Ce-i cu tine, Petru ?

— Nimic. Dă-mi o țigară.

Burt zîmbi :

— N-am.

Petru tăcea.

Fața lui Burt se schimbă dintr-o dată :

— Am trecut chiar acum pe la Vanda... Credeam c-am să te o-ălesc
acoilo... Am vorbit cu ea și... cît am înțeles...¹⁰

încheie scurt :

— Treaba ta.

Petru încercă să zîmbească, dar pe fața lui trasă și cenușie nu apărură decît o grimasă chinuită. Se strădui să se stăpînească, însă buzele îi tremurau.

— De bună seamă că e treaba mea. Dar de ce te bagi ? Ai de ce te bagi ? Chiar și aici...

— Bine, să lăsăm. N-am vrut.

Petru nu se potolea. îl apucă pe Burt de gulerul mantalei și-l trase spre el, vorbindu-i în șoaptă, înăbușit și cuvintele erau un serfîșnet

— Ioane, pentru Dumnezeu, înțelege-mă ! Lasă-ani viața mea cel puțin, pentru mine, numai pentru, mine... Nu-mi cere socoteală' în toate. Nu pot așa... Nu pot... (Buzele lui, uscate și palide, tremurau tot mai tare) ' Ah dacă ai putea să mă înțelegi. Tu știi tot ce-am făcut eu. niciodată n-am dat mapoi...

— Tocmai de aceea, Petru.

— Lasă-mă să termin. Taci ! Dar trebuie să fie o parte din viață unde să hotărîsc eu, eu singur, unde să nu se amestece nimeni. în rest.. ' oh tu știi ! De ce n-ai adus-o pe Maria ? De ce ? Nu vreau așa ' Pricepi ? Nu vreau !

Burt se stăpînea. îl întrebă liniștit :

— Ce nu vrei ?

— Sînt luni de zile... eh ! ani ! de cînd nu mai sînt om... Nu mai trăiesc...

— Ai fost bolnav, poate mai ești... De aceea ti se întîmplă toate acestea. Dar o să-ți treacă.

— Să-mi treacă ? Așa zici tu ?

— Așa zic. Pînă atunci comitetul a hotărît să dea unui alt tovarăș misiunea de care ți-am vorbit aseară. E bine ?

Petru nu răspunse nimic ; ochii lui îl priveau ficși, neînțelegători pe Burt și mîinile îi alunecară moi de pe umerii acestuia.

— Păcat de T., fără tine va scăpa greu, spuse după cîteva clipe Burt.

Opri un ostaș pe care-l cunoștea, îi ceru o țigară, și după ce i-o dădu lui Petru îi spuse :

— Ai dreptate. Ceea ce ai spus tu despre partea de viață care să fie numai a ta, eu nu înțeleg. Iartă-mă, nu pot... Eu am crezut totdeauna că ceea ce facem noi e pentru ca fiecare să aibe partea lui de viață.

Și el începu să clipească des, ca să-și ascundă tulburarea. Strînse în palma lui mare degetele lui Petru :

— Rămîi cu bine. O să ne mai vedem.

Cînd Petru rămase singur avu iarăși aceeași senzație de gol, de ceva pustiu în el și în jurul lui, și această senzație era acum mai grea și mai adîncă. „Numai să nu țină așa, se gîndi el. Dacă va ține așa eu nu voi mai fi om”.

În dimineața aceea, în zori, cînd se trezise și o văzu pe Vanda lîngă el întîiul gînd a fost : „Asta se poate întîmpla oricui”. Apoi i se păru că e un gînd vechi, care l-a întovărășit deseori, un gînd viclean, care îți fărâmițează viața și lasă un gust amar, nesuferit.

El merse fără să-și dea seama (acum nu se mai gîndea la nimic), cu șuvoiul de oameni care se îndrepta spre sala unde se ținea adunarea. Pe scena ilargă vorbea un bărbat tînăr, slab, cu părul și ochii negri ; în fața lui era o masă lungă la care ședeau cîțiva oameni și fumau ; el vorbea întăritat, cu o voce metalică, tăioasă și cuvintele izbeau spațiul mare al sălii. Abia mai tîrziu Petru băgă de seamă că omul acela negricios are un defect în vorbire, o ușoară bilbîială, însă, gestul fizic aj pronunțării avea atîta forță încît defectul nu supăra. Lîngă el, sprijinite de masa lungă, erau două cîrje ; omul era un invalid.

Ca de multe ori, și de data aceasta, Petru încercă să nu se gîndească și să nu se uite la vorbitor, ci la oamenii care ascultau. Pentru aceasta trebuia să privească chipurile lor ; în asemenea qîipe fiecare chip înfățișa uimitor de limpede un simțămînt sau o viață întreagă chiar. Era destul să te uiți în ochii obosiți, înroșiți, cu gîndul dinăuntru ce nu mai era ascuns, ai celor care ascultau. „Dacă n-aș fi fost în starea asta, se gîndi Petru, aș fi putut s-o fac și acum, să-i privesc. Înainte vreme acest lucru îmi plăcea mult ; găseam în el ceva ce în zadar aș fi căutat în altă parte”.

Omul negricios de pe scenă avea acum pentru Petru o însemnătate deosebită ; pe măsură ce cuvîntarea se apropia de stîrșit și cuvintele se rostogoleau tot mai dure și mai pătimașe în sală, Petru se chinuia să învingă acea senzație de pustiu și de gol, ca să ajungă apoi să simtă la fel ca cel care vorbea. Îl cuprinse însă frica ; se temea că omul acela va termina de vorbit și nimic nu se va schimba ; o să părăsească sala la fel cum a intrat. Apoi îl cuprinse o furie și o ură împotriva lui însăși ; îl înebunea gîndul că omul negricios și cuvîntarea lui nu-l vor ajuta să iasă din starea în care se afla. „Mai bine ar fi poate să ies acum, se gîndi ei ; mai tîrziu ar fi poate mai rău, ireparabil”. Furia care-i aprinsese obrazii pentru cîteva clipe se topi pe nesimțite și altceva îi luă locul, un fel de sfîrșeală amară ca după o prăbușire fără întoarcere, a cărei otravă se revarsă încet în întreaga faptură, în clipa aceea îi era ciudă pe toată lumea din jurul lui, pe Burt, a cărui privire senină și deschisă (în care chiar și îngrijorarea nu arunca o umbră) îl obseda. Privi oamenii din sală. Era sigur că sînt cu toții împăcați și nimic nu se răsuțește în ei atît de chinuitor ca în el.

Sala rotundă avea un semicerc de loji cu stîlpi subțiri de fier, vopsiți galben ; lumina slabă a becurilor era galbenă ; jos, sub stratul de fum, întînderea cenușie a capetelor. Lui Petru i se păru că mulțimea se pregătește să se desfacă, să se tragă spre pereții sălii, pentru ca în mijloc să înceapă ceva asemănător cu o horă. Închise ochii și se gîndi că atunci cînd îi va deschide va vedea cu totul altceva.

Intr-una din loji, sprijinită cu spatele de stîlp, stătea Vanda și se uita la el. Nu era departe, la cîțiva pași, lîngă un grup de ostași ruși care-i făcuseră loc într-un colț al lojei. Cînd Petru deschise ochii Vanda îi zîmbi.

Omul negricios, invalidul, termină de vorbit și sala izbucni ; se striga atît de tare încît ultimele cuvinte au putut îi deslușite cu greu :

— ...Sute de mii de oameni nu vor mai muri pentru poftele imperia-
liste... Războiul capitalist a încetat... S-a curmat șirul negru de crime împotriva poporului... Revoluția socialistă ne-a deschis cafea... O altă luptă ne așteaptă... A noastră. Trebuie să luptăm pînă la capăt... Să înfăptuim republica democrată moldovenească.

Petru ieși.

Pe stradă, în timp ce mergea încet și se uita la cer, cineva îl trase de braț. Vanda era lîngă el, îmbujorată, cu răsufierea întretăiată, căci alergase ca "să-l ajungă.

— Știi, vreau să-ți spun ceva... dar nu acuma... o să vorbim cînd ai să vii la mine. Te-am căutat dimineața după ce-ai plecat și te-am găsit aici... eram sigură c-am să te găsesc.

— Erai sigură ?

Se feri să se uite în ochii ei, deși îi venea greu, și i se păru că nu va avea destulă tărie și se va uita totuși. Simțea că în privirea ei trebuie să se ascundă și să descopere, dar numai pentru el, ceva greu, fără întoarcere, care oprea timpul în loc, care îl oprise atunci noaptea prin ceva simplu pe care numai el putea să cunoască.

Răspunsul veni tîrziu, după ce merseră în tăcere o bucată bună din drum. Fu rostit cu o voce pe care el nu i-o cunoștea, joasă și tremurată.

— Mi se pare că poți fi cîteodată foarte rău. E adevărat ? Dar mie nu-mi pasă.

— Așa sîntem noi. Foarte răi... Mai cu seamă cu noi înșine...

Ea îl întrerupse.

— Trebuie să-ți spun acum. Tu n-ai să pleci. N-am să te las.

— De ce ?

— Ești bolnav... Și-apoi e groaznic... Nu, nu se poate să pleci. Ceea ce am aflat e înfiorător... Din clipa în care au auzit ce s-a petrecut la Petrograd, ei au turbat... Ei sînt puternici încă... vor prinde și vor împușca pe toți cei urmăriți. Tu trebuie să știi...

— Eu știu, draga mea, că minți. N-ai aflat nimic, căci n-aveai de unde și nici timp. Dar vrei să mă sperii... E-adevărat însă că ei vor turba și nu se vor da în lături de la nimic. Dar este altceva. Ce vroiai să-mi spui... la tine acasă ?

— Ca să rămii, să nu pleci. În România nu se știe cum se vor petrece lucrurile. Mai așteaptă... Rămii;

— Bine.

Ea își lipi obrazul de umărul lui și închise ochii ; după cîteva clipe își strînse buzele și se părea că ceea ce vrea să spună a fost gîndit de multă vreme ; și ținut prea mult închis, este rostit greu și chinuit.

— Nu știu ce să cred despre mine... Mă tem mult că tu ai putea să gîndești altfel decît este. Ne cunoaștem numai de ieri și totuși s-au întîmplat atîtea... Noaptea aceasta, în timp ce dormeai, te-am privit multă vreme... Se părea că somnul ți-e liniștit, că nici un gînd nu te frămîntă, și dimineața vei fi limpede și fericit. Să te trezești în fiecare dimineață fără vreun gînd trist care să te apese, care să te urmărească tot timpul, să nu-ți dea pace, de care să nu poți scăpa. Îți dai seama ? Mă gîndeam la asta și te priveam... întreaga ta viață. M-a cuprins spaima, o neliniște groaznică...

lu poate n-o cunoști... Am simțit că peste noi este ceva viclean și rău care intră în noi ca să ne facă să credem că tot ceea ce facem este după voința noastră... Ne stălcim viața, facem rău altora și credem că toate se întâmplă pentru că așa vrem noi... Atunci... atunci am simțit o nesfârșită milă pentru toată lumea, pentru tine, pentru mine... Am dorit foarte puternic un singur lucru... pentru un timp scurt, cât de scurt, dar atunci să fie din plin, să fim noi înșine, să nu ascultăm de nimic și de nimeni... Mă înțelegi ?

— Da. Te înțeleg.

•— Când te gîndești cît de ușor este să fim noi înșine... Bucuriile adevărate, cele de lîngă noi, vin singure, nici nu trebuie să le chemi. Sînt singurele adevărate... ele nu fac rău nimănui, nici nouă... Atunci am' înțeles mult, ceva ceea ce înainte îmi scăpa... Erai lîngă mine și mi se părea simplu și firesc și așa trebuie să rămîna, dacă nu totdeauna, pentru un timp, fiindcă este firesc și bine și este o bucurie... O bucurie care să răzbune suferința pregătită și care ne așteaptă.

— Să răzbune suferința, ai spus ?

Vanda deschise abia acum ochii și zîmbi.

— Nu știu cum am spus. Acum nu mai are nici o însemnătate. Sîntem împreună... Cîteva zile împreună : știu că nu mai mult.

Ea tăcu un timp și închise iarăși ochii.

— Și apoi trebuie să ne răzbunăm pe moarte.

Petru tresări și se opri. Era foarte liniștit, cu fața nemișcată, aproape împietrită și buzele strînse. Se întoarse spre Vanda și așteptă ca ea să se uite la el. Vanda zîmbi iarăși și abia atunci, pentru întîia oară de cînd o cunoștea, întrezări undeva în adîncul privirii o licărire ascunsă, care nu era rea și nici vicleană, ci foarte pămîntească, ca o beție molipsitoare, de care nu poți scăpa și nici nu vrei să scapi pentru că nu vezi nimic rău în ea. Și tot atunci, în clipa în care întrezări acea licărire, voi să-i spună : „E **aceiași** lucru ; ceea ce te stăpînește pe tine și crezi că e altfel decît ceea ce m-a stăpînit pe mine și pe alții, este la fel și tot peste noi și voința noastră. Altfel n-aș fi fost cu tine, nici acum, nici noaptea ce-a trecut.” În loc de asta, îi spuse :

— Mi-a mai vorbit cineva așa cum mi-ai vorbit tu acum. Poate că n-ar fi trebuit să-mi vorbești așa.

•— Dar am spus ceea ce gîndeam... Mi-a fost frică să nu mă înțelegi greșit.

— Te-am înțeles foarte bine.

El o urmă în tăcere, fără să mai spună ceva, și cînd ajunseră în fața casei ei, ea îl' strînse de mîna, ea. și cum l-ar **fi** îmbărbătat, ca și cum în clipa aceea ei amîndoi trebuiau să facă un pas hotărîtor și fără întoarcere.

O asculta pe Vanda fără s-o vadă ; în odaia vecină, ea pregătea de cină. Era iarăși seară, la fel ca cea din ajuns. Apoi ea a intrat și a făcut lumină.

— Apropie-te, **îi** spuse el.

Femeia se așeză pe marginea patului. Cînd sînt fericiți oamenii au în privire și o licărire de teamă ; cîteodată nebăgată în seamă ea poate însă dintr-o dată acoperi totul ; umbra subțire a fiicei nelămurite încă devine amenințătoare ; n-o mai poți alunga. Cu toate că zîmbea liniș-

tită și gesturile îi erau moi, dincolo de așteptarea fericită în care plutea ușor, veni îngrijorarea și umbra. Ea se culcă lângă bărbatul tăcut,

într-un târziu, îl întrebă :

— Trvață-mă tu, ce trebuie să fac ?

— Eu?

— Ești nemulțumit... Poate din pricina mea...

— Nu.

Vanda rîse scurt ; își răsturnă capul pe spate dînd La o parte perna și trecu degetele ei albe și lungi prin păr.

— Vorbesc prostii... Ceea ce se întîmplă e fără voia noastră.

— Poate, zise Petru.

— îmi plăci. Foarte mult.

Apoi adăugă în șoaptă :

— Cînd ești fericit nu te gîndești la nimic. E mai bine așa.

— Ți se pare... dar poate e dimpotrivă.

El începu să se îmbrace și cînd Vanda îl întrebă cu privirea ce are de gînd să facă, îi răspunse :

— Ies puțon afară. Să iau aer.

Îl izbi pe uliță vîntul; porțița se trîntise în urma lui și el întoarse capul. Prin fereastra bucătăriei o văzu pe Vanda, dar de 'data aceasta ea nu se mai uită după el. „Acum este sigură că mă voi reîntoarce”, se gîndi el. Peste cîteva clipe îl răzbi frigul; simțea că mai este bolnav'

„Am ieșit dintr-un culcuș cald, se gîndi el. Era plăcut și puteam să nu mai știu de nimic... Lumea toată, de-afară, era uitată. Era'ca o vizuină a ta unde știi ca nu vei fi tulburat... Pot rămîne aici oricît... oricît... Era bucuria mică pentru care ajunge să întinzi mîna ca s-o ai... Minciuna se topește și uiți că a fost și este minciună... Ea zice că >a ceva adevărat și că nu avem dreptul să nesocotim...”

Se opri la capătul ulicioarei, acolo unde trecea o stradă lungă și largă ce pornea de la gară și se întindea pînă în inima orașului. Erau aprinse cîteva felinare, și se vedeau trecătorii, mai numeroși decît în serile obișnuite, o coloană de militari în mantale lungi și zgomotul bocancilor pe caldarîm! Lîngă el, aproape de tot, trecură în goana cailor niște cazaci ; cai și oameni erau cenușii și păreau uzi. Petru se uită la cer și văzu cîteva stele printre nori ; nu ploua. Cineva, nu prea departe de locul unde se afla, începu să strige ceva, apoi, alții îl suiră pe un stîlp și el vorbea răgușit și în jurul lui se adunau oameni. Petru nu deslușea ce spune vorbitorul. El își aminti de clipa cînd o văzuse pe Vanda, în sala unde avusese loc adunarea, cum ea îl privea pe el, străină de tot ce, se întîmplă în jurul ei. Îl cuprinse o mînie oarbă, nu putea să-și dea seama din ce se uscuse, dar o simțea cum crește în el. „Eu puteam să nu ascult ce se vorbea acolo, însă ea, ea trebuia să asculte... ea nu avea dreptul să nu asculte”, îi trecu prin minte. Undeva aproape o locomotivă șuieră lung. „Burt are dreptate. Viața, orice în viață, chiar și ceea ce am căutat noi totdeauna, poate începe acum, în clipele asta... Nu trebuie decît să alegi... ești liber să alegi ce vrei. Ceea ce faci acum, în clipa asta, hotărăște totul...” Viața este o "libertate uriașă și amenințătoare... prea multă libertate pentru un om." Grupul din jurul vorbitorului urcat pe stîlp se mărea. Ceata de cazaci călări fu înghițită de întuneric. „Trăiască revoluția muncitorilor, soldaților și țaranilor ! Trăiască revoluția socialistă !” strigă răgușit omul pe care cădea lumina ușoară

a felinarului. In urma lui, indată, şuieră iarăşi locomotiva. Petru tresări, îi era frig. Cineva trecu pe lângă el şi-l atinse cu cotul ; el stătea nemişcat. Avea ochii deschişi, dar vedea în faţa lui un nesfârşit câmp negru, cu pământul ca smoala, si de-acolo de la hotarul lui, unde era singur, deşi nu se simţea singur, n-ar fi vrut să se mişte. întinderea aceasta pe care o avea înaintea ochilor, îl avea numai pe el ; oricît ar îi mers n-ar fi ajuns la capătul ei ; ea putea să înghită orice.

După cîtva timp se întoarse şi porni spre căsuţa Vandei. Mergea foarte încet si călca cu băgare de seamă ca să ocolească biltoacele.

— Vreau să te rog ceva, îi spuse Vandei. Plec la Iaşi. Daca burt nu mai e aici, spune cui va la comitet... Am să fac ce mi-a spus Burt.

El voi s-o ia de mină, dar ea, speriată, se dădu înapoi.

— Acum dă-mi adresa aceea.

— Nu şopti ea. Apoi, tot mai tare : Nu, nu, nu. Tu n-ai sa te mai întorci dacă pleci acum. Te vor ucide. Nu ! Destul ! Nu se poate. Ai şi tu dreptul la viaţă...

El îi spuse la fel de liniştit:

— Eu plec.

Vanda încercă să rîdă, nu reuşi, se înroşi:

\ — Aceea... ce-i acolo... ce te aşteaptă... e viaţă?

• — Da.

— Ha-ha-ha, izbucni. Era un rîs chinuit, isteric. Nu se mai trase înapoi din fata lui cînd el întinse iarăşi mîna, dar între ei erau cîtiva paşi. Ea rostea cuvintele înăbuşite, cu o altă voce : — Voi nu sînteţi oameni... Nu ştiţi să trăiţi... Aşa nu se poate... Aşa uitaţi ce este viaţa şi atunci nu mai cunoaşteţi nimic... nimic... Şi vreţi să prefaceţi totul... tu nu pleci pentru ea, pentru Maria... Eu ştiu. E altceva... Voi nu sînteţi oameni... Nici tu...

— Ceva tu n-ai să înţelegi niciodată. Sîntem altfel. Cînd am încercat să mă opresc... n-am mai fost eu. Mi-am dat seama că altfel nu poate fi... că trebuie să fie ceva aşa ca noi. S-a întîmplat să fiu şi eu aşa... Nu poate să-mi pară rău sau nu. Aşa e.

— Petru !

— Poate mi-e şi frică. Mi-e frică de pustiul pe care l-am simţit m mine, astăzi. Mi se pare că n-am să mai pot alege niciodată în viaţă.

Vanda spuse răspicat:

— Tu crezi că eu...

— Cu tine e altceva. E de prisos să te judec. Tu te poţi opri, sau poţi să dai înapoi, şi rămîi om, trăieşti. Eu nu pot. Adevărul tău e altfel, nu-i pentru mine...

— Te înşeli, te înşeli. Eşti orb !

El surise trist.

— Astăzi se înşeală foarte multă lume... şi totuşi revoluţia o fac oamenii... un mănunchi, apoi mai mulţi... Mulţi dintre ei fără să-şi dea seama... dar cu toţii, oameni cu faptele lor... Şi eu cred că pentru ea e nevoie mai întîi de noi... Aşa cum sîntem...

Vanda îl întrerupse, nu mai era în stare să asculte :

— Şi dacă... dacă n-ai să te mai întorci?...

— Eu nu ți-am spus că am să rămîn ca să mă întreb astfel. , , •

tar* <E P î s3 f g a l m a i m t i i i n a b " ? > » t , i n s u g h i t u r i , a p o i t o t m a i
 •tare. Se repezi la cufăr ș, scoase de-acolo o hîrtie împăturită

— Am s-o rup... am s-o rup. E o nebunie...

— Liniștește-te.

, ' Tot mai plîngea în timp ce-i întinse hîrtia.

V- tîmplă ~ i a " o - A i d r e p t a t e . T r e b u i e s ă m ă l i n i ș t e s c . N i c i o d ă t ă n u s e î n -
 um* n u s e î n

Petru rămase tăcut o bucată de timp, apoi îi spuse •

— Caută să-l vezi pe Burt, dacă n-a plecat... Să-i povestești. Bine >

i i P a V i r e a S p r e c i t n u i n t e l e g e a i n c a c e s - a î n t î m p l a t ; b u z e l e

ii oc r n i o C d U m u t e

— Ne-am înțeles ? adăugă el.

Voi să iasă, dar se opri și după o clipă de șovăială spuse •

— îmi pare rau de ceea ce s-a întîmplat între noi... îmi pare rău
 pentru tine... pentru amîndoi...

— Petru !

m i s c n r i n f i ^ t ^ u t T M) O F * C U c a r ^ n e p u t i n c i o a s ă d e a f a c e o
 Z s u n) S U r . U r i b r a d e t e a m ă ș i î n g r i j o r a r e p e c a r e c u c î t e v a
 ceasuri în urma e o citise tainuita în privirea ei, crescuse acum îngrozitor

u ^ S ! t ! S : ^ C O P 1 6 ? e ș t e t o t u i > 3 i i n t e i a f l a t ă s i " g ^ ă M r - u n

VI.

învăi,, ^ o + P / e ? T s e J " n e c h i a s e : 0 c e a ^ s n e a g r ă - a P o i t r e P t a t c e n u ș i e m a i
 învaîma totul ; trenul fusese o navă murdară și agitată (și somnul era chi-
 nuit în ea) care plutea în întuneric. Înainte de zori, (pentru că apucase un
 XT AV * f s e i n f e P t a s P r e • R o m î n i a) , P e t r u e r a i a r ă ș i l a U n -
 gheni. Avea înaintea lui un sfert de ceas să aleagă : putea merge mai'de-
 parte cu trenul acela pînă la Iași sau Botoșani ; omul căruia trebuia să-i
 înțelegă o fugă din închisoare era la Iași. „Burt zice că mă pricep la
 Zi*? gîndi Petru. Am să ajung acolo unde trebuie. Poate mai bine
 pe jos . Și el cobori la Ungheni. Pe peronul îngust, ud, luminat slab, de o
 lampa cu petrol, aștepta să vadă trenul pornit. Era un tren obișnuit din
 acelea ce treceau în fiecare zi pe linia aceea, cu vagoane în care călăto-
 îeadeobicei soldați veniți din permisie sau care își căutau unitatea • oa-
 meni mohoriți de cele mai multe ori flămînzi, gata de ceartă. Asemenea
 trenuri se împotmoleau cîteodată o zi întreagă în vreo stație; soldații co-
 borau și căutau mîncare, băutură și tutun. În noaptea aceea însă, trenul
 de la Chișinău nu se oprise decît o singură dată și pentru foarte scurt
 ump ; cîțiva soldați care coborîseră pentru apă rămăseseră în stație șiie-
 ratul locomotivei acoperi strigătele lor deznădăjduite. Petru îi văzu fugind
 după n tunul vagon, dînd din mîini, pînă ieșiră din raza de lumină a gării
 și-i înghiți în întunericul. Aproape nimeni nu dormise noaptea • se vorbea des-
 pre căderea guvernului provizoriu și despre soviete ; oamenii se certau -
 un soldat mic și slab, aproape de Ungheni, începu să cînte si ceilalți tă-
 cură. „De ce oare mi se pare trenul acesta neobișnuit, se gîndi Petru 'Este
 ca toate celelalte... La fel i-am auzit pe soldați 'vorbind si alte dăti ' Cîte-
 odată vrem sa nu vedem ce se întîmplă în jurul nostru... oricît de însemnate
 ar h intimplanle. Ajungem să nu mai știm ce este însemnat si ce nu este
 Dar pina la urma ne supunem celor ce se întîmplă în jurul nostru si sînt

mai puternice decât noi. Acești ostași vorbesc despre cele întâmplate, și de-acum, încolo vor căuta să fie în miezul lor... Așa sîntem cu toții..."

Trecuse un sîert de ceas și trenul trebuia să pornească. Petru se urcă. „Nimic din ceea ce se întîmplă acum nu se mai poate opri... Chiar dacă trenul acesta ar pieri fără urmă, ar veni un altul cu aceeași oameni care cîntă, se ceartă, vorbesc despre ce se întîmplă și pînă la urmă fac ca să se întîmple ceva." Ajunse în Iași la amiază.

Baraca era dincolo de liniile triajului ; dreaptă și lungă, împrejmuită de un gard de sîrmă, ea părea un vagon uriaș, cenușiu, umflat de ploaie. Petru se lăsă jos și trecu sub gard. Înăuntrul barăcii nu era nimeni ; oamenii stăteau la masă într-un hambar aflat în altă parte a porțiunii împrejmuite. Plecase la masă și plantonul.

Petru era liniștit, ceia ce făcea părea că este foarte simplu și ușor, lipsit de orice primejdie și de aceia nu șovăia și nu aștepta nimic, pentru că nu avea de ce. Mișcările erau firești (chiar atunci cînd trecuse sub gard) ca și cum se pregătea pentru o pîndă de vînătoare. Dacă între timp s-ar fi ivit ceva care l-ar fi împiedicat să facă ce voia, el probabil s-ar fi încrunțat în ciudat, și atît. Apoi, ar fi încercat din nou." în cîteva minute pot face totul, să mă îmbrac și să iau arma, se gîndi el. Nici nu am mai mult de cîteva minute... Să nu întîrzie numai tovarășul acela mic". Dar alungă gîndul. Avu puterea să-l alunge. „Acum totul trebuie să meargă de la sine... Totul trebuie să se întîmple într-un singur fel".

Cînd ieși din locul împrejmuț un omuleț îl aștepta dincolo de linii. Petru era acum cu o manta nouă pe el, luată de la corpul de gardă, și cu o armă lungă, cu baionetă ; centura prea largă, atîrna trasă de cartușierele grele.

Omulețul îl întrebă :

— Așadar mergi singur ? Mandatul de aducere e gata, pot să ți-l dau.

Te-ai gîndit bine ?

Petru voia să termine mai repede :

— Dă-mi mandatul. Și răsuțește-mi iute o țigară. Vreau să fumez.

Nu trase decât cîteva fumuri.

— Rămîi cu bine.

Omulețul îl privi cum o luase grăbit spre oraș. Pe fața lui era o nesfîrșită încordare și tristețe. El se străduia să înțeleagă ceva, dar simțea că pentru asta îi trebuie timp, că în clipa aceia nu poate decît să urmărească cu privirea pe bărbatul înalt și slab, care cu cîteva clipe înainte îi vorbise și îi ceruse o țigară, și care acum se îndepărtase aproape de tot și abia se vedea. Nu se mai putu stăpîni, începu să tremure nervos. Peste un ceas trebuia să-i întîlnească pe amîndoi, pe T. și pe Petru și să-i ascundă. Tremurul nervos nu înceta, i se făcu greață. El se îndreptă spre gara de pasageri și bău la cișmea mult, pînă i se făcu frig. N-avea ceas și i se părea că timpul se scurge nemaipomenit de încet.

Tot ce se întîmplă acum, ceia ce s-a și întîmplat poate, Petru îi spusese în cîteva cuvinte, cu un ceas în urmă. El căută să-și amintească acele cîteva cuvinte, pentru că atunci ascultase năucit, aproape fără să creadă, și nici acum nu putea să creadă. „Ceea ce este greu și hotărîtor se întîmplă neobișnuit de simplu. Sau nu se întîmplă deloc". Petru părea doar obosit, vorbea încet, și se uita la cel care era în fața lui fără să-l vadă.

În timp ce trecea prin curtea închisorii militare, însoțit de caporalul de schimb, Petru se uită înapoi spre căsuța corpului de gardă. Din coș ieșea fum, se întindea, apăsător de ceață, peste acoperiș. „Parcă e ciupercă această căsuță” se gândi el.

— Aveți lemne de foc ? întrebă.

Caporalul nu-i răspunse.

Pe coridorul care ducea spre biroul comandantului pașii răsunară zgomotos, cu un ecou scurt și puternic. Petru se uită la ușa vopsită alb, din capătul coridorului, pe care scria „cancelaria”. „Alt birou nu cred că este, se gândi el. Aici trebuie să fie”. Intrară împreună și Petru își încrעי pleoapele după întunericul din coridor ; în biroul comandantului era multă lumină, o fereastră înaltă ocupa aproape jumătate din peretele din fund. Pe comandant, așezat cu spatele la fereastră, îl desluși cu greu în prima clipă. Era un căpitan chel, proaspăt ras, fără mustață. Părea bine dispus și-l întrerupse pe caporal când acesta raportă despre soldatul trimis de serviciu de siguranță de pe lângă corpul III de armată.

— Bine, bine...

Aruncă o privire, asupra lui Petru.

— Dă-mi mandatul.

Petru îl scoase din manșeta mânecii și i-l întinse.

Mandatul acesta îl ticluise cu un ceas înainte omulețul ; un telefon pentru verificarea lui prăbușea totul, însemna sfârșitul. Petru era în fața ferestrei, în plină lumină de care se simțea invadat, învăluit, înconjurat din toate părțile, puțind fi privit și cercetat de oricine și neputând decît cu greu să vadă fața celui dinaintea lui. Dar lumina' aceasta nu-l stingherea, i se părea prietenoasă și moale, și atît de puternică încît reușea să topească orice, să șteargă contururile, să fie ea totul. „Hîrtia nu cuprinde decît cîteva rînduri, se gândi el. Probabil că o va citi repede”. Dar simțea că ar putea să aștepte acum oricît, la fel de liniștit, în această lumină care îl învăluia. Caporalul de lângă el era' răgușit, hîrîia, și așa era singurul lucru care îl supăra.

— Da, da, făcu ofițerul și bătu cu degetele în masă. Va să zică au treabă cu domnul T. Da, da...

Palma lui acoperi hîrtia ; el n-o acoperise încet, ci brusc, ca o bătaie. Petru se uită la caporal, fără să vrea, parcă neavînd ce face; acesta avea o față care nu spunea nimic, un fel de încordare goală, de prisos ; se uita în spre comandant, așteptînd ceva cu acea concentrare inutilă.

Petru întoarse capul în clipa cînd căpitanul ridică palma și citi mandatul din nou. „În clipa asta el poate să telefoneze, se gândi el. Mai tîrziu nu va mai telefona”. Lumina era la fel de puternică și Petru nu încetase s-o simtă și s-o guste :

— Da, da, făcu din nou comandantul. Apoi, cu o voce ascuțită : Caporal, vei preda pe deținutul T.

Caporalul ascultă înțepenit comanda, cu aceeași expresie de încordare care căpătase acum ceva dintr-o neajutorare cu neputință de învins și sâlută. Ieșiră amîndoi.

Cînd i se păru că trecuse o jumătate de ceas și Petru trebuia să fi ieșit de la închisoare împreună cu T, omulețul pomi spre oraș, la locul de înfîlnire.

Timpul nu mai curgea pentru el atât de încet ca la început. „Poate e mai mult de un ceas de cînd a plecat” se gîndi el. Tremurul încetase, se simțea mai bine. Își aprinse în sîrșit o țigară.

La cîtiva pași îl văzu pe T. Era foarte palid, o față trasă de nesomn și boală ; avea buzele uscate și tușea. Cînd omulețul se apropie de el, T. zîmbi blind cu privirea. În jurul lor nu era nimeni.

Pe malul drept al Prutului, la marginea toloacei cu micul cimitir, grupul condus de Emil Locusteanu ajunsese noaptea. Au tras la căsuța bătrînului. Înăuntru, în odaia scundă, sublocotenentul, Maria, agentul și buldogul ; soldații rămăseseră în șură.

Bătrînul a clipit neînțelegător și a spus că n-o cunoaște pe Maria atunci cînd au adus-o în lata lui ; l-au legat și l-au aruncat în beci ; apoi, în zori, agentul a coborît și a început să-l bată ; buldogul era la ușă și mirfîia nemulțumit. În timpul acela, cînd din beci răzbeau gemetele înăbușite ale bătrînului, Locusteanu i-a spus Măriei că poate să fugă.

Își scosese chipiul și se așezase lîngă Maria pe patul jos al bătrînului ; astfel ea nu părea mai înaltă decît el. Ea îl asculta ; puțin mirată, cu mîinile în poale, privindu-l în față, mută și imobilă ; o bertă cenușie îi acoperea capul și umerii ; ochii negri și triști nu clipeau.

Locusteanu vorbea însuflețit și convins.

— Te duc cu automobilul pînă la Iași... Acolo te ascund un timp... am eu unde.

Apoi zîmbi și minți :

— Agentul n-o să știe nimic, o să rămînă aici.

Maria tăcea.

— Pregătește-te. Ieșim împreună... cît mai sînt în beci... Voi spune că ai fugit peste Prut...

El aștepta încordat ; pe urmă, nervos, începu să tremure, își aprinse cu greu o țigară. Se ridică de pe pat și rămase în mijlocul odăii ; privirea îi era nestatornică, nu era în stare să se uite mult timp la femeia din fața lui. Îi era cald aproape de vatra fierbinte și își desfăcu mantaua ; părul i se lipise de frunte și capul lui neobișnuit de mare părea scos din apă. Începu să vorbească repede, stîlcind și înghițind cuvintele, ca și cum s-ar fi temut că nu va avea timp să termine ce avea de spus, sau nu va fi ascultat.

— E o prostie, totul nu e decît o prostie... Se va sîrși ca un vis urit... îți primejduiești viața degeaba, absolut degeaba... N-are nici un rost să te legi de unul din *ei*...

Continuă mai liniștit :

— Aici în România nu se va întîmplă niciodată ceea ce se întîmplă dincolo în Rusia... S-au luat măsuri... eu știu... și se va pune capăt oricăror încercări de răzvrătire... Eu știu...

Buzele femeii se mișcă pentru o clipă, tremurată ; Locusteanu se opri, așteptînd, dar ea nu scoase nici un cuvînt. Atunci el fu gata să se apropie de ea, s-o zgîlție, s-o facă să vorbească ; o clipă stătu locului nehotărît ; prin tăcerea ei lungă, neclintită (așa fusese de cînd plecaseră din Iași), așa cum îl privea cu un dispreț liniștit și trist, femeia îl întărită, îl făcea să-și piardă cumpătul, și el simțea tot mai mult că nu este în stare să schimbe ceva. I se păru că în tot ce pregătise, ceva a fost gîndit greșit

și îi fu ciudă pe el. Însuși că nu prevăzuse și se încrezuse prostește în ceea ce vedea acum aproape prăbușit. Simțea nevoia să înfrunte ceva, nici el nu știa ce, și nu avea înaintea lui decît mușenia ei. Și această înfruntare, pe care începea s-o dorească trebuia să aibă loc acum, în clipa aceea, căci mai tîrziu totul ar fi fost zadarnic. Întoarcerea la Iași altfel de cum și-o închipuiseră, și tot ce pregătiseră acolo, avea să pară ceva caraghios, care se va afla și el va fi luat în rîs ; gîndul la o astfel de întoarcere îl înnebunea. Ar fi putut să se răzbune acum pe loc, uitînd totul, întîmplarea ce devenea penibilă ; pentru asta trebuia să renunțe la ea, și în clipa'aceea i se păru că poate să renunțe ; trebuia îndrăzneală, și el credea că o are. Dar fu o îndrăzneală mărunță, gata să dea înapoi, să se prefacă în altceva, mi ceva jalnic, o lașitate respingătoare ce așteaptă un cîștig viclean, o așteptare neliniștită și timorată.

Sublocotenentul spuse încet, așa cum ar fi împărtășit o taină, și se strădui s-o spună trist, resemnat, ridicîndu-se deasupra cuvintelor, dar țînînd totuși la greutatea lor, ca și cum în parte i-ar fi aparținut. își lăsase bărbia în pieptul lui mic și îngust, și se părea că, prea greu și mare, capul s-a aplecat de la sine.

— Nici unul dintre ei nu va scăpa... Vor fi prinși și uciși toți... E 6 chestiune de salubritate socială. Aici la noi, ceea ce încearcă ei este în zadar... Niciodată, nimic nu se va întîmplă... înțelegi ?

Maria tăcea.

— Pe tine te așteaptă viața... Orice femeie frumoasă are dreptul la o viață frumoasă. Eu înțeleg asta, o ! dacă ai ști cît de bine înțeleg... Eu sînt om. Îți vreau numai binele. Este rușinos, este absurd că te-ai încurcat cu una din lepădăturile astea...

Ea se ridică și înainte de a se apropia de Locusteanu îl privi cîteva clipe. Fața ei smeadă, cu pielea străvezie părea la fel de tristă și liniștită ca la început ; nici nu se putea citi mînie pe ea ; berta îi alunecase pe umeri și ea își lăsă capul pe spate ; sub fruntea palidă ardeau numai ochii. Era la mai puțin de un pas de Locusteanu, mai înaltă decît el ; în clipa în care el ridică privirea, ea îl scuipe în față.

Agentul se întorsese din beci ; era asudat și nervos. Bulldogul stătea în spatele lui, cu colții dezgoliți, lingîndu-și plictisit botul negru.

— E un diavol bătrîn... Unii oameni se smintesc la bătrînețe... parcă-i de lemn. Mi-a spus cineva că insectele n-au nervi și poți să le tai în bucățele și nu simt nimica...

Se uită la sublocotenent și-l văzu palid, cu privirea fixă, genunchii îi tremurau și parcă nu auzea nimic din ce era în jurul lui. Femeia era întoarsă cu fața la vatră.

Agentul tuși stingherit, așteptă o clipă, apoi continuă :

— A spus că nu știe nimic. M-a rugat să nu-l înjur... Sînt sigur că adăpostește politici... E o canalie bătrînă... Dar din aceștia este foarte greu să scoți ceva... Pînă la urmă însă o să aflăm. El ține totdeauna pregătită o barcă... Locul de aici e foarte potrivit, aproape de vad...

Se auzi mîrșitul cînelui, apoi o bătaie în ușă. Unul din soldații care stăteau în șură își băgă capul înăuntru.

— DomTocoteuent... Un om se îndreaptă încoace.

Bra dimineată, așa cel puțin i se părea lui Petru. Pe drum de la Iași mîncase cîteva bucăți de zahăr luate de la femeia la care stătea Maria. Îi era sete, un gust dulceag în gură. Voise să bea dintr-o fîtină cu apă sălcie, dar se răzgîndise. Picioarele îi erau ude și înghețate. „Ar fi trebuit să aștept pînă se face seară, se gîndi el, era poate mai bine. Dar Maria poate să plece... Mă așteaptă poate... Acum mă voi odihni la bătrîn. Trebuie să mă odihnesc". Ceva dureros se strînsese în el ; părea să fie o amintire și era totuși altceva, ceva la care nu se gîndise niciodată atît! de intens, și care nu ținea de trecut, ci numai de clipa de față. Totul se aduna într-un singur punct, lăsînd în urmă loc gol, și amintirile, adevăratele amintiri, se topeau. Trecutul, nici un singur crîmpei din el, nu mai exista. Poate am s-o întîlnesc aici. De ce n-am găsit-o la Iași ? De ce femeia aceea nu mi-a spus nimic despre ea" îi stăruia în minte. „Ah, dacă bătrînul o adăpostește am să-i fac tot ce dorește, am să cînt psalmi împreună cu el."

Se opri și închise ochii ; dacă l-ar fi strigat cineva din urmă n-ar fi întors capul. Se sili să se gîndească la altceva, la ce va mai face în ziua aceea, dar treceau clipele și mintea lui era neputincioasă să limpezească ceva. „Am făcut totul... Am făcut tot ce-am putut... Burt va fi mulțumit. I-am spus lui T. despre răscoala de pe Dumăre și despre ce s-a întîmplat în Rusia. Acum e bine". Gîndul se întoarse apoi iarăși de unde pornise, la acel punct dureros care aduna totul. „Vreau s-o văd pe Maria... Să uit tot ce s-a întîmplat. Vreau s-o văd pe ea".

Petru deschise ochii și se îndreptă spre casa bătrînului.

Mergea repede, cu pași lungi, de om înalt și slab. Soarele ieșise între timp și deoarece el mergea spre miazăzi razele îl loveau drept în față. Pămîntul pe care călca era ud după o ploaie de cîteva zile și se ridica din el un abur ușor și străveziu ; pe-alocuri mai erau smocuri de iarbă de un verde proaspăt și lucios ; cerul numai înspre miazănoapte mai era acoperit de nori. „Poate e altcineva acolo", îi fulgeră lui Petru prin minte. Căsuța bătrînului, pe buza rîpei, se vedea acum în întregime, cu acoperiș cenușiu de draniță și pereții dați cu var în care se pusese multă sineală așa că păreau albaștri. Niciodată nu văzuse atît de limpede căsuța aceea ; în aerul curat, spălat de ploaie, părea desenată pe ceva transparent, cu culori vii ; căsuța semăna cu toate casele de la țară, de la cîmpie, cu cele din satul lui, și numai pe lîngă ea, în ogradă, lipseau oamenii și dobitoacele. Din coș se ridica încet, luată apoi de vîntul slab, o,șuviță subțire de fum. Petru răsufală adînc și se opri o clipă înainte de a intra în ogradă. Atunci din casă ieși Locusteanu, drept spre el.

Era fără manta, cu capul descoperit. O mîină îi atîrna în jos, adusă puțin în spate, stringînd pistolul. Mai era palid, cu buzele fără sînge, și clipea des ; i se întinsese parcă gîtul și capul părea și mai mare. Locusteanu se opri în mijlocul curții pustii.

— Te așteptam, domnule Iarca. Ne reîntoarcem totdeauna. Te aștept de azi noapte. Poftește.

Petru își mușcă buzele, stătu o clipă pe gînduri, apoi înainta. Era liniștit. Locusteanu ezită, se dădu un pas înapoi.

— Eu nu mă așteptam să te întîlnesc, domnule sublocotenent. îmi pare rău. N-am timp -acuma.

Mai făcu un pas ; erau față în față, foarte aproape.

— Ești temerar, domnule Iarca.

Petru zîmbi. „încă cîteva clipe trebuie să-l țin de vorbă", se gîndi el „Altceva nu-mi rămîne de făcut."

— Ultima oară ne-am întîlnit tot pe un cîmp și tot singuri... Dar atunci nu era soare, nu era așa de frumos... Păcat că sub soarele acesta te întîlnește pe dumneata... Dar vezi, în viață nu se întîmplă altfel...

În clipa aceea se aplecă fulgerător și prinse stingă lui Locusteanu, începu s-o strîngă cu putere deasupra încheieturii pînă cînd acesta lăsă pistolul să cadă pe pămînt. Locusteanu nici nu gemu; era alb ca varul și părea țeapăn. Pistolul căzuse într-o mică băltoacă și fu acoperit de apă.

Cineva strigă și ușa casei se deschise brusc; ieși buldogul, dar nu se năpusti asupra lui Petru, ci merse greoi, fără să se grăbească și fără să midie, pînă ajunse la cei doi; abia atunci sări și-l apucă pe Petru de cot. Înainte de a simți durerea, Petru se gîndi „Nu'știu de ce acești cîini apucă totdeauna de cot... ca să ajungă mai ușor la gît". Apoi fu tras la pămînt și alunecă. Buldogul părea mulțumit, nu-și descleșta colții, stătea nemișcat pe trupul prăbușit. „Se pare că nu mai e nimic de făcut", se gîndi Petru.

Locusteanu strigă răgușit spre ușa deschisă :

— Să nu iasă nimeni afară. Țineți-o; pe femeia aceea !

Se aplecă și ridică pistolul.

Petru nu mai simțea nimic; nu încercă să-și scoată brațul din colții buldogului care îl apăsa cu greutatea lui. Lumina puternică a soarelui îngăduia să vezi totul în jur, casa și cîmpia întinsă. Dar deasupra lui era o bucată mare de cer senin și el stătea lungit cu fața în sus și nu vedea decît cerul. Din casă se auzi un plîns de femeie.

Locusteanu trase; se auzi un zgomot sec și el trase a doua oară. Tremura și fruntea îi era brobonită de sudoare. Glonte atinse fruntea lui Petru. Buldogul își descleșta colții și se uită mulțumit la cel care stătea în picioare deasupra trupului neînsuflețit.

Maria se smulse din casă. Lăsată în genunchi lîngă Petru, îl privea tăcută; nu mai plîngea. Apoi cu palma ei moale îi închise ochii care priveau spre cer.

PLOI

*Visam ca-n orientu-ndepărtat
în insule bogate-n crizanteme
o toamnă să trăiesc măcar, plimbat
de ale visurilor dulci trireme
încet pe Oceanul Pacific —
și-n limpezile ploi torențiale
spre boltă fruntea albă să-mi ridic
să mi-o sărute boabele ovale,
rotunzii stropi. Și-așa, cu părul ud,
cu-obraji jilavi, cu împla-nrourată
plutind la țărinii Asiei să-aud
cum mă salută păsărima toată.
Să fiu ca un copac sfințit de ploi,
ca un tufar cu frunze botezate,
să mă usuc la soare-ncins apoi
lungit peste nisipuri fulgerate.*

*Dar nu se poate. Inspăimântător
vin ploile din zările lascive
în Orientul depărtat. Și dor
și rod în carne, radioactive.
Cresc flori de cancer negre unde-au pus
pecetea lor în aer molipsită,
de ele omul tremură ascuns
fugind de ploaie ca de dinamită.*

*Frumoase ploi cu farmecul ucis
voi molimă — să nu-mi ieșiți în cale
sub dușul vostru nici măcar în vis
nu mă mai plimb sub zări orientale.*

*Să nu v-apropiați de-avutul meu,
de griul meu, de leneș-mi secară, —
de cerul toamnei mele trist și greu
de veselul meu cer de primăvară!*

AL. ANDRIȚOIU

*Frumoase ploi contaminate, scris
e-n legea lumii să nu se întâmple
ca-al vostru ropot tragic și proscris
sa um trezească spaime lungi în tîm
tu lupt ca peste țară, peste noi
să cadă limpezi și fecunde-ntr-una
numai aceste legămate ploi
sub care mișcă, fericită, huma*

LIMPEZIREA

(alegorie)

*Mări triste, leneșe, simțeam în mine
zăcea în mine lacul asfa/tit
cu apele bolnave și saline
jumate mort, jumate adormit.*

*De-au dat cu piatră-n el, plutea pierdută
chiar piatra peste sărurile mele •
părea ușoară piatra ca o plută
căci apele erau cu mult mai grele.*

*Dormea de smoolă ostenitul val
ne-mprefmuit de ierburi mici de floare —
Numai o salcie ttnjea pe mal
și-aceia plîngătoare.*

*Dar într-o zi-n străfundul mării moarte
al lacului salin și asfaltit
vibrară cald ca doinele pe coarde
izvoare noi. Și lacu-a tresărit.*

*În pînze clare se stratificară
în mine ape luminoase, pure,
căzu pe prund a sărilor povară
și valul sprinten clipoci ușure.*

*Căzu și luna-n unde, răsfățată
și stele-n suprafețe străluciră, '
și-o muzică se auzi, curată
ca pe-o de preț eoliană liră.*

*De-au dat cu piatră, piatra jucăușă
rostogolită se ducea la fund,
și peștii vineții ca o brîndusă
se căutau, cu gingășii, pe prund.*

*Și cei care priveau uimiți în apă
credeau că nu văd apă ci lumini*

LIMPEZIREA

*sau diamante, fără să priceapă
minunea de sub sălcii și arini.*

*Acesta sint. Trăit-am limpezirea
Ci totuși nevoind să uit să plîng,
păstrează-ăsfatt și săruri amintirea
pe undeva-n adine.*

DIMOS REA DIS

FEREASTRA CARE S*A DESCHIS.

Tăcut, Golful Finic și-nclină
Șăruiă palatului' cel' nou albastrul grumaz
Vast, rtsul lui Petru răsună-n pantofii de-atlas.
T i rimișu" (sosiți din țări mari boltite-ncăperi
T înalță paharul, pe rînd, " oculte puteri)
Șt-s 'tepeni, ca puși în țaruși după rang, etichete,
Dar Petru, " " " vîriți în corsete.
ti bate sfătos și glumeț, peste umăr.
Palatul e gata
Păcat' ca sînt prinse în scîriduri... feresirele-s toate la număr.
Deci Petru izbește cu pumnul în șipcă a șchioapătă,
Lumina'n palat. și capătă
Și rtde și Finicul golf Hohotește, clipește din pleoapă,
T in mustața-i de apă
...,înspre Eüropa (seniori tălmăciți dumneavoastră)
In clipa aceasta deschid,
larg de tot,
Și nu au știut că fereastra o fereastră..."
Avea să trimeată chiar ea " " ' ce-or să vină
Europei lumină!

PEISAJ RUS

*'Mestecenii cresc argintii, în crînguri subțiri și bălane.
Penelul pictează aci*

dungi lungi

fe> fe>

străvezii filigrame

*Prin fum tremurîndu-și mirajul,
nălucile-ncearcă să suie,
dar rîul cu apă verzuie,
e-o fundă, ce leagă
întreg peisajul.*

RECULEGERE

Tăceți

*Să privim mormintele, florile,
Și fiecă nume să-l deslușim gravi!
Azi cerul și-a înmuiat culorile
pentru penelul atitor zugrăvi...*

Vaniușa... Volodea... Tamara

Tăceți

*să aprindem țigara
să lăsăm numai vîntul s-alinte
cu pas și cu glas de părinte
mormîntul atitor morminte.
Să lăsăm numai vîntul
să-și spună cuvîntul
s-aducă din lume solie fierbinte.*

Nadejda... Nikiia... Serghei

Tăceți

*Lăsați florilor poveștile ei
Ea vă va spune de țar, despre cînt
și despre culaci*

Tăceți...

*Nume cresc în copaci
In fiecă trunchi au crescut,
s-au săpat
cu lacrima ochilor s-au adăpat
au sorbit dintr-un roșu ocean*

Tăceți...

Nikiia... Andrhpșa... Ivan.

GEORGE DEMETRU PAN

CUVINTE   UNGĂ   SAHARA
ALGER

*A colo nisipul e jar — spinii sini spade ;
Mediterana le chită, le înalță arcade.
Acolo sufletele s'tnt stronțiu, inimile sini
Jurăminte; și eu ca talazuri/e vreau să le c'tnt...*

*Tn Casbah, pe treptele roase de pașii
Eroilor, poartă grija mitralierelor lașii.
Depart-ntre dune
Începe să tune;*

*Vulcanul nu-i stins. Erupe catran.
Va fi oare arsă o neagră Jeanne d'Arc în Oran?
Cîntați cu mine ; imnul să irumpă; e ora
Pe Rillimangiaro să urce aurora...*

AȘA

*Văd înaintea mea (și-n somn) un pămînt
cu dune de brumată lumină —
palmieri bălrîni le alină
dogorite; eu le-nțeleg tristețea doar după vini*

*Au fost și sînt pămînturi vii
ucise cînd le-au prins în căpestre de furtună
•— le-auzi cum din bijuterii de lanțuri sună,
pustiite ca bogate corăbii, prin piraterii.*

*Pornirăm într-acolo văzul nostru clar —
să pornească și porumbelul; un nou
Roland, cu pădurea din Birnam, ca un ecou
ar bortnd poezia păcii, alb nenufar...*

OCTOMBRIE   PESTE   HOLDE

*Va, •a știe un cântec despre Octombrie
Cînd pățește ușor frunza salcîmilor rari
Și se apleacă holdele chemînd secerătorii.
Un cântec despre Octombrie se împlinește în vii,
se presimte în graba cu care găesc lanul combinele.
Nu știi bine ce arde, ce încinge satele —
dogoarea maternă a șesurilor însetate,
dragostea pentru fiecare spic a țăranilor,
sau mîndria, o mîndrie răspicată ca Dunărea,
a acestor oameni legănați de Octombrie ?
Octombrie cu rubașca roșie și brațele pline de snopi
a călcat în picioare catastiful conacelor
prinzînd să joace în colb, voinicește.
Octombrie venea de departe, dintr-o țară a zorilor tineri ;
cojanii mustăcioși i-au tăiat mămăliga cu ață curată
și i-au dat lingură nouă de lemn, pentru ciorbă.
Avea Octombrie iezere limpezi în ochi, însă fulgere
în vorba ce spăla ca ploile bulboace
înviorînd cicorile prizărite în inimi și trăgînd de păr
toate nădejtile, ta lumină.*

*Vara știe un cântec despre Octombrie,
un cântec vast și auriu, ca tarlalele,
un cântec ce umple buncărele cu pline nouă,
ce gîdilă cu. hedere fluierile zvelte ale spicelor
numărînd pînă la ultimul bob zestrea țării.
Unii țărani, mai tari de ureche,
ies numai noaptea în crîng, cînd e lună :
chită și acolo toate privighetorile despre Octombrie,
luna e ca o bonetă de matroz căzută de pe Aurora
și plopii par santinele în fața Palatului de Iarnă.
Țăranii știu ceva vag despre toate acestea —
aud însă glasul dulce, de luntraș, al lui Octombrie,
îi văd pletele bălaie căzute în lacuri.
Chiotul lui trezitor cheamă cu gîrlele.*

VALERIU GORUNESCU

*Intră în inimi un surîs, ca o bucurie de nuntă
și pașii te mină singuri spre colectivă :
— Președinte, uite, am încropit azi noapte cu nevasta
cererea asta !*

*Vara știe un cântec despre Octombrie,
plin de pleavă, cu boabe de aur;
un cântec ce aleargă-n vârtejuri albastre,
înrudit cu cerul și cu ogoarele neistovite —
cântec de sate multe, de zboruri multe,
de combine și silozuri,
de batoze ce și-au pierdut somnul.
S-a suit Octombrie pe șirele înalte
și ne face semn cu mâna lui tare.
Stă tânărul Octombrie cu pieptul în soare,
cu șuvițele-n vînt, neînfrînt.*

Și privește de acolo întregul pămînt.

DESPĂRȚIRE

*M-as bucura pe-ascuns uăzîndu-te Că plingi
Dar nu pot fi măcar în glumă ticălos.
De-aceea rogu-te să mă alungi
Ca eu să plec șoptind cu ochii-n jos :*

*Destul că toți ai mei și-au alungai
Iubirile, pentru pămînt, în lume —
Să fiu eu singurul ce s-a legat
De toate dragostele fără nume.*

*Să fiu și eu luat acum cu pietre,
Să zbor ca pasărea din ram în ram
După statornicia unei vetre
Pe care niciodată poate n-o s-o am...*

*Rămînă-mi doar măreața mîngiere
Că înc-o floare a iubirii s-a albit
Că chipul meu care cu timpul piere
Va sta pe înc-o piatră roșie scobit.*

*Plămîna-mi dară înc-o fericire
De-a fi putui să mai iubesc o fată
Pin-am plutit ca firul de subțire
Purtat sub cer în boarea ei ciudată*

*Mă rog numai ca și de-aici-naînte
Să ard cu-aceleași albe vilvătăi
Și-acelaș har să-mi pice pe cuvinte
Cum mi-a picat cînd am vorbit de pașii tăi.*

DUMINICI TRISTE

*Cine mi-a ursit duminicile triste,
Sufletu-mi să prindă-n lacrimi de blesteme
Zbaterea năpraznicei batiste
A iubirilor pierdute prea devreme ?*

ION GHEORGHE

*Las'că știu eu cine m-a ursit așa '
Știu, iubirea mamei prea din timp culeasă
Ca un măr ce-abia se înroșea
A fost dusă-n hohote de plîns de-acasă*

*Știu că-ntr-o duminică tirind de zestre
Mama s-a suit ca zina-n sanie,
Plînsă-amar de zurgălăii la căpestre
In cădelnițare stranie.*

*Flutura zăpada albele batiste
Căii de la început pierdute,
Și ursind copiilor duminici triste
Și priviri ca zarea-n gheață mohorîte...*

*Știu că tata, de bunica îndemnat,
Și de dorul de pămînt plecă de noapte
Și-a adus ca nici-un fiu de împărat
Rodia iubirilor necoapte.*

*Port acum blestemu-acetei despărțiri
Prea din timp și cu de-a sila făptuite
Să-mi trăiesc iubirile din amintiri
Ne avute și în suflet chinuite I*

*Tu, cu zîmbetul de ce mi-ai fluturat
A^ sfială și îmbrățișări nehotărîte,
Cînd veneau spre curcubeul fulgerat
Al iubirii de la început pierdute ?*

DRAGOSTE

*Pentru ce-ți trămînți boneta-n mîini
Și privești spre apa morților ce sare
Precum aburul abia răscoaptei plini
Peste brazde, și ciulinii sirînși sub zare,*

*Frate-al meu ce mii acele pluguri-șir
Cum cocoarele prin norii de răzoare ?
Știu ! la vîrsta noastră, nu mă mir
Dragostele vin fulgerătoare.*

*Inima cu botul umed și plăpînd
Sare-n piept să-l spargă, ne-ncăpînd în ea.
Șt se răsucește-n noi amar gemînd
Către ceea ce oricum îi trebuia.*

*E ursita noastră, poate prea nedreaptă
Dacă inima se-neacă-așa de singe
Cînd aceea așteptată nu ne-așteaptă —
Și de care n-avem cui ne plînge.*

*Noi flăcău ce-am fugit de haturi
Rar găsim și fete ce-ar fugi cu noi.
Sîntem prea copii și sîntem și prea maturi
Să ne-ntoarcem înapoi.*

*Trebuie de-aceea să tocim cărări
Sîngerînd de multe ori spre-o fată
S-o furăm din casa vechii depărtări,
Nouă, noi să-i spunem că ne-a fost lăsată,*

*Numai nouă că ne-au fost sortite
Zimbetele ei din calde m'ngîieri,
C-avem sufletul asemeni țarinei pornite
Peste haturi, spre iubiri cum n-au fost ieri.*

MAREA REVOLUȚIE ȘI CULTURA

ANDREI BĂLEAN U

LENIN ȘI CONSTRUIREA ÎN ADÎNCIME A CULTURII SOCIALISTE

Trăim în secolul vitezei. Avionul depășește iuțeala sunetului. Telefonul și telegraful ating iuțeala gândului. Gîndul omenesc, el însuși, aleargă parcă mai vertiginos. Azi pînă și visătorii se grăbesc să-și vadă visurile împlinite.

Este inevitabilă o accelerare a proceselor sociale, ca urmare a ritmului mai impetuos de perfecționare a tehnicii și a mijloacelor mai rapide de comunicație, de informare, de transmitere a ideilor și de acțiune. Aceste împrejurări au facilitat și ele, firește, realizarea în numai 40 de ani a celei mai uriașe cotituri revoluționare din istorie, consolidarea revoluției și lărgirea ei pe suprafața globului, cu o repeziciune fără precedent. Ținînd seama de această împrejurare adevăratul conducător de mase va proceda sprinten și prompt, cu îndrăzneală și hotărîre, asigurîndu-se totodată împotriva tendințelor nocive pe care le poartă în sine ori ce avantaj — în cazul de față contra pripelii și improvizăției. Va ști, cu alte cuvinte, să aplice o maximă înțelepciune, grăbindu-se încet.

Însușirea mai sus arătată era proprie în cel mai înalt grad lui Lenin și ea străbate multe din sfaturile și principiile călăuzitoare pe care genialul marxist le-a lăsat partidului său. Este necesar să ne amintim de ele, să le subliniem și să le analizăm conținutul deoarece — printre alte motive — revoluția socialistă se desfășoară cu participarea unei însemnate categorii

de intelectuali mic-burghezi și în condițiile unei puternice influențe a educației mic-burgheze asupra maselor muncitoare. Iar mica burghezie și mentalitatea mic-burgheză generează pe de o parte nehotărîre, lîncezeală, teamă de a se angaja, pe de altă parte nerăbdarea de a ajunge la capătul drumului sărînd etapele, zorul de a se apuca de prea multe odată, pretenția de a fi scutit de greutățile inerente, lipsa consecvenței și tenacității pe care le cere o transformare temeinică, descurajarea zgomotoasă atunci cînd rezultatele nu dau satisfacție imediată și totală.

Alunecarea de la o extremă la alta este inevitabilă. Cine păstrează o concepție fantezistă și naivă despre revoluție, uitînd că ea a fost asemănată de clasicii marxismului cu o naștere îndelungată și dureroasă, se poate pomeni curînd dezamăgit și dezorientat. Asemenea fenomene se constată adeseori în perioada construcției și înaintării cultural-economice a revoluției socialiste. Cucerirea puterii politice de către proletariat reprezintă (mai exact spus: a reprezentat în toate cazurile cunoscute pînă acum) un act energetic și spectaculos, săvîrșit sub incandescența momentului politic corespunzător. După aceasta însă, începe o perioadă mai puțin spectaculoasă dar nu mai puțin încordată, o perioadă în care dezvoltarea se face cu pași mai puțin vizibili, o etapă cînd ies la iveală zecile de neajunsuri agasante, pe

care nimeni nu le ia în seamă în clipele de suprem avînt și patos al atacului. Acum se cere mai mult calm, mai multă stăruință și mai multă pricepere. Fiind vorba de o operă profundă și multilaterală, la baza ei trebuie să stea în mod obligatoriu cultura cea mai avansată. E tocmai bunul care se obține cel mai greu și care — accentua Lenin — nu poate fi înlocuit prin rîvnă, agerime, curaj sau prin ori ce altă însușire omenească, oricît ar fi ea de lăudabilă. „Pe plan politic, poți învinge, într-o perioadă d. agravare a crizei, în cîteva săptămîni. În război poți învinge în cîteva luni, dar pe plan cultural nu poți învinge într-un asemenea termen; prin însăși natura lucrurilor, aici este nevoie de un termen mai îndelungat și trebuie să ne adaptăm acestui termen mai îndelungat, organizînd în mod corespunzător munca noastră fiind cît mai dîrji, mai perseverenți, și mai metodici” (Lenin despre cultură și artă, pag. 395—396).

Pe tărîmul culturii, după cum se știe, cantitatea nu se transformă automat în calitate. În ultimul an al vieții sale, ocupîndu-se de problemele fundamentale ale aprofundării construcției revoluționare, Lenin a scris articolul al cărui titlu e singur elocvent: „Mai bine mai puțin, dar mai bine”. Și pentru că pripeala e un simptom al lipsei de -maturitate, pentru -ca ea se manifestă îndeosebi în societățile -tinere, în mișcările tinere și cadrele tinere 'avertismentul lui Lenin se adresează mai ales tineretului: „în problemele culturii pripeala și excesul de zel strică mai -mult ca ori ce. Acest lucru ar trebui să ți-Lbage în cap mulți dintre tinerii noștri publiciști și comuniști” (Op. cit. pag. 435). Acest îndemn la chibzuială și prudență — Lenin spune mai dur: „o doză considerabilă de neîncredere și scepticism” față de frazele mari — este un exemplu de clarviziune în politica culturală, de profunzime a omului de înaltă cultură care era totodată și conducător revoluționar.

Există momente în istorie cînd perorațiile, gesturile stridente, actele ha-

zardate, pot avea valoarea lor. Ele pot atrage atenția societății asupra unui fenomen nou, pot rupe indiferența și pasivitatea fie și într-o formă efemeră, menită inițial doar să scandalizeze. În alte situații însă, dorința de a șoca cu orice preț vine atît de mult în contradicție cu activitatea sistematică și conștientă a forțelor înaintate, cu caracterul întregii dezvoltări, încît eșuează într-o stearpă frazeologie. Așa se întîmplă pe vremea lui Lenin cu aceia care propovăduiau în mod demagogic o „cultură proletară” născută prin generație spontanee.

O altă formă de demagogie este aceea a oamenilor extrem de „activi” care nu realizează nimic. În legătură cu poezia „Ședințomanii” a lui Maiakovski, Lenin remarcă o nervozitate bolnăvicioasă, o manie a planurilor și a hotărîrilor, care în loc să dea impuls activității creatoare, se transforma de fapt într-o frînă, înrîndindu-se cu cel mai stupid oblomovism. În domeniul culturii, graba este paralizantă iar orbecăiala practicistă după măsuri imediat „palpabile” și răsunătoare n-are nimic de-a face cu spiritul practic. Activitatea mărunță și imperceptibilă de fiecare zi este aici hotărîtoare. Lenin concepea procesul de creștere culturală ca o acumulare treptată, lentă, neprecipitată, îndelung rumegată, de valori. El sublinia acest adevăr simplu și banal, pe care prea adesea îl dăm uitării: Pentru a ajunge la ceva mai mare, trebuie să începem cu ceva mai mic.

Tot astfel pentru a ajunge la ceva perfect trebuie să începem cu ceva mai puțin perfect. Mersul înainte presupune căutarea, dibuirea, eroarea trecătoare, confruntarea mai multor păreri dintre care unele — dacă nu toate — se vor dovedi false. Fireșie, nu eroarea susținută cu ostentație împotriva evidenței, ci eroarea ca „ipoteză de lucru”, ca treaptă *necesară* spre adevăr. Teama panicardă de a nu greși este în materie de cultură o expresie a

aceluiași spirit îngust, a iluziei absurde că ar fi posibilă într-adevăr o înaintare fără greșeli.

Mi se pare foarte semnificativă o relație a lui Gorki despre impresiile lui Lenin la un spectacol de music-hall. Cu privire la „numerele excentrice” Lenin i-a spus:

„— Este aici un fel de atitudine satirică sau sceptică față de ceea ce este îndeobște admis, se vede tendința de a întoarce lucrurile pe dos, de a le deforma puțin, de a arăta absurditatea obișnuitului. Complicat, însă interesant!”

Ceea ce nu este „îndeobște admis”, tocmai pentru că nu este îndeobște admis, ne va apărea la început inadmisibil. Receptivitatea față de ceea ce este nou presupune lepădarea oricărei păreri preconcepute, convingerea mereu proaspătă că este, în principiu, posibil — ne referim la domeniul culturii — a „întoarce lucrurile pe dos” și a demonstra „absurditatea obișnuitului”. Aceasta nu înseamnă că orice întoarcere a lucrurilor pe dos este valabilă și necesară. Dar dacă, dimpotrivă, orice întoarcere a lucrurilor pe dos ni se va părea din principiu inadmisibilă, vom rămîne robii inerției. Lenin însuși e unul dintre aceia care au zguduit „ceea ce era îndeobște admis” și a demonstrat „absurditatea obișnuitului” într-o anumită fază socială. Se insistă mult asupra faptului că Lenin era simplu, deci uman, dar uităm uneori că el era totodată un om *neobișnuit*, adică un om care privea lucrurile într-un fel nou, neintrat în uz, un revoluționar — adică un neconformist, un anti-ruiniar.

El a supus unei critici neiertătoare dogmele și prejudecățile culturii burgheze, separînd sever aparența de esență. Astfel, sub fațada culturii rafinate a liberalului conte Heiden, el dezvăluie cea mai crudă barbarie a exploatării omului de către om; sub firma „superiorității” culturale a Europei — subjugarea popoarelor coloniale; sub cuvintele bombastice despre cultura și civilizația burgheză — „cele mai sălbatice, mai respingătoare, mai murdare și mai josnice legi privitoare la inegalitatea femeii”. Și totuși Lenin, criticul acerb

al culturii burgheze, inovatorul social și cultural prin excelență, a fost în același timp cel mai mare dușman al negării valorilor trecutului, al răsturnărilor exclusiviste și gălăgioase care — spunea el — ascund „o mare doză de ipocrizie și, desigur, o admirație inconștientă față de moda dominantă — în domeniul artei — în apus” (Op. cit. pag. 616). E cunoscută lupta lui Lenin împotriva Proletcultului. Proletcultiștii voiau să creeze o „nouă cultură proletară”, pe cînd Lenin afirma că „pentru început ne-ar ajunge și-o ade-vărată cultură burgheză”. Proletcultiștii scuipau pe tot trecutul negru și întunecat, Lenin vedea și acolo lumini necesare revoluției. În aparență proletcultiștii puteau să pară inovatori — Lenin, conservator. Proletcultiștii erau însă inovatori de suprafață, în vreme ce Lenin era un inovator în substanță. El era împotriva unei asemenea „răsturnări” care, rupînd formal cu vechea cultură a societății pe clase, ar fi lăsat neatins fondul acestui tip de cultură: păstrarea ei ca privilegiu al unei minorități de „aleși”, Lenin a avut curajul să proclame cea mai radicală revoluție din istoria culturii: transformarea acesteia într-un bun al poporului întreg.

Această revoluție pretinde schimbarea structurală a tuturor concepțiilor, eliminarea fermă a tuturor prejudecăților, tăria de a pricepe și a accepta „absurditatea obișnuitului”, adică a ceea ce a fost obișnuit vreme de sute și sute de ani. Din străvechi mijloace ale exploatării, cultura și inteligența umană devin astfel instrumente de construire a socialismului.

*

Graba lacomă de a se înfrupta cît mai urgent din roadele revoluției, fără a ourta cîtuși de puțin poverile ei — și ciuda instinctivă apărută atunci cînd acest lucru se dovedește imposibil, este unul dintre izvoarele criticismului mic-burghez. Care este deosebirea între dezvăluirea curajoasă a lipsurilor și negativism, între critica constructivă și criticism? Nu o anu-

mită „dozare” a laturilor negative și a celor pozitive, căci atunci de pildă o poezie ca „Ședințomanii”, pe care Lenin a apreciat-o atât de mult, ar putea fi socotită...pur negativistă. Deosebirea nu constă nici în nemulțumirea față de existența lipsurilor. Gorki spunea că în perioada de construire a noii societăți toată lumea e nemulțumită: burghezia pentru că pierde vechea orînduire, proletariatul pentru că vechea orînduire pierde prea încet. Deosebirea pornește de la însuși obiectul criticii. Obiectul criticii comuniste sînt piedicile care stau în calea construirii noii societăți, defectele moștenite din trecut, a căror înlăturare cere un timp extrem de îndelungat. Condamnarea pînă la capăt a acestor piedici, oricît de aspră ar fi ea, nu poate fi „negativistă”. Această critică este pătrunsă de spirit de partid, ea este așa cum cerea Lenin, o parte a cauzei generale proletare. Obiectul criticii negativiste îl constituie, dimpotrivă, însăși slăbiciunea inerentă a noii construcții în faza ei inițială, nedesăvârșirea, imperfecțiunea ei într-o anumită etapă a drumului spre țel.

Repetînd cuvintele lui Marx care spunea că în timpul revoluției nu se fac mai puține prostii ci, dimpotrivă, uneori mai multe, Lenin arăta că trebuie să privim „în mod lucid și fără teamă” aceste prostii. Micul burghez însă, micul burghez „cu idei” care-și imaginase revoluția ca un fel de șosea asfaltată, se trezește luat prin surprindere și intră în derută. Iar în loc să-și reverse ironia amară asupra propriei sale mărginiri și auto-amăgiri filistine, el și-o exercită uneori la adresa revoluției care, pasă-mi-te, l-a „deziluzionat”. Subliniind că lipsurile, greșelile și erorile sînt inevitabile într-o operă atât de nouă, de grea și de măreață, Lenin scria: „Numai oamenii care nu știu deloc să gîndească, ca să nu mai vorbim de apărătorii capitalismului, pot rîde de aceste lipsuri (sau să le trateze cu răutate)”. Nu-i de-ajuns să te 'nemulțumească lipsurile — acesta e lucrul cel mai ușor. Trebuie să știi să și lupți cu ele, asiduu, fără a dezarma nici o clipă. Lenin conta pe fermitatea și perseverența prole-

tariatului, pe hotărîrea și capacitatea sa „de a încerca de o sută de ori, de a îndrepta de o sută de ori și de a ajunge la țel cu orice preț”.

Încă înainte de luarea puterii, imensele greutăți ale perioadei de trecere au fost prevăzute de marxiști, care nu sînt oameni cu capul în nori. Oportuniștii propuneau proletariatului să amîne revoluția pînă atunci cînd producția capitalistă va fi atins pretutindeni un nivel atât de înalt, încît va fi de ajuns să preluăm tehnica din mîinile capitaliștilor. Ei propuneau de asemenea clasei muncitoare să aștepte pînă cînd își va putea pregăti toate cadrele ce-i vor fi necesare în momentul preluării conducerii de stat. Lenin a arătat că aceasta ar echivala cu amînarea socialismului la Sfîntul Așteaptă. În condiții prielnice — susținea Lenin — proletariatul nu trebuie să pregete să ia puterea. El se va izbi desigur de mari greutăți, dar va putea să le învingă bizuindu-se pe experiența și sprijinul activ al maselor poporului. Clarviziunea învățaturii leniniste o verificăm și noi în practica de fiecare zi a revoluției noastre culturale.

*

Lenin s-a ridicat contra prejudecății — pe care o numea „absurdă, barbară, mîrșavă și ticăloasă” — după care numai clasele de sus ar fi capabile să conducă statul. Dar acest revoluționar pătrunzător și realist nu-și făcea nici o clipă iluzia că în momentul preluării puterii, clasa muncitoare poate fi deja pregătită pentru conducere, perfect educată și instruită. Această iluzie utopică el a numit-o „un joc de păpuși, o distracție de domnișoare de pension în ale socialismului, și nu o politică serioasă”. Conducătorul socialismului științific explica neîncetat și neobosit clasei muncitoare că după preluarea puterii ea va trebui abia să depună o muncă îndîrjită pentru a-și însuși știința conducerii. „Analfabetismul — spunea Lenin, Clarei Zetkin — se împăca cu lupta pentru putere, cu necesitatea de a distruge vechiul aparat de stat. Dar distrugem noi oare numai pentru a distruge? Noi distrugem

pentru a construi în loc ceva mai bun. Analfabetismul se împacă anevoie, „ba, chiar nu se împacă de loc cu sarcina reconstrucției. Dar, după Marx, reconstrucția trebuie să fie opera muncitorilor înșiși — și, adaug, a țăranilor — dacă într-adevăr vor să-și dobândească libertatea”. (Op. cit. pag. 618). Omul analfabet stă în afara politicii, el este sclavul zvonurilor, bîrfelelor, basmelor, prejudecăților, e incapabil de a participa în mod rațional, conștient, la revoluție; omul analfabet stă de asemenea în afara tehnicii moderne, el este incapabil să participe creator la sarcinile construcției economice — cum ar fi bunăoară, electrificarea; în fine, omul analfabet nu este capabil să înțeleagă superioritatea noilor forme de organizare a muncii și a vieții, cum ar fi de pildă cooperativizarea agriculturii. Firește că Lenin nu avea în vedere numai simpla știință de carte. El prevedea necesitatea unei vaste revoluții culturale la orașe și la sate, a unui salt uriaș de la ignoranță la cultură. Acest salt poate și trebuie să-l realizeze clasa muncitoare, care e conștientă de această necesitate, e gata să facă și face sacrificii pentru împlinirea ei.

Concepția leninistă asupra revoluției culturale, diametral opusă grabei, cîrpăcelii și diletantismului, presupunea un lung și treptat proces de creștere, de sedimentare, de asimilare temeinică a valorilor culturii. Dascălul proletariatului cere să ne pătrundem de o „neîncredere salvatoare” față de mersul prea grăbit înainte, față de ori ce lăudăroșenie, să verificăm în ce măsură fiecare cucerire culturală pe care o proclamăm e trainică, intrată „cu adevărat în sînge”, iar nu o frază la modă. În această perioadă îndelungată, trebuie să preluăm tot ce are de preț cultura capitalismului, să învățăm de la dușmanii noștri știința pe care ei o posedă de mult, iar noi încă nu o avem. Ca și Marx, Lenin era de acord să „ne răscumpărăm”, să plătim pentru învățătură, aordînd avantaje specialiștilor burghezi. Nimic nu i se părea mai absurd decît pretenția de a lua

totul de la început, de a renunța la tot ceea ce omenirea a acumulat timp de secole în domeniul științei, gîndirii, artei. Lenin a subliniat de zeci și zeci de ori că nu e o rușine a nu ști, căci în vechea societate proletariatul n-a avut posibilitatea să învețe. Nimeni n-a biciuit însă mai aspru decît el mulțumirea de sine. Îngîmfarea semidoctă, superficialitatea. „Dacă știu că știu puțin, voi izbuti să cunosc mai mult; dar dacă cineva va spune că este comunist și că nu are nevoie să cunoască ceva temeinic, apoi n-o să iasă din el nimic care să aducă a comunist” (Op. cit. pag. 336). Însăși teoria comunismului, creată de Marx, a putut triumfa „din cauză că Marx se sprijinea pe fundamentul trainic al cunoștințelor omenești cucerite în capitalism” (pag. 334). Bineînțeles, cunoștințele nu trebuiesc însușite într-un chip bucherese sub forma unor concluzii primite de-a-gata, ci să fie rodul unei munci personale intense, al prelucrării Jor conștiente, astfel încît să putem lua față de ele o atitudine critică. Acela care se grăbește să-și spună comunist numai pe baza studierii lozincilor și broșurilor comuniste, nu va fi în realitate decît un lăudăros, comunismul va rămîne pentru dînsul o „simplă firmă”. Pentru a deveni comuniști — sfătuia Lenin tineretul — trebuie să vă îmbogățiți mintea cu întreg tezaurul cunoștințelor adunate de omenire.

Proporțiile revoluției culturale sînt cu atît mai vaste, cu cît ea nu se poate limita la o pătură restrînsă, înaintată, așa cum s-au petrecut lucrurile în toate revoluțiile anterioare. Socialismul nu este posibil fără activitatea conștientă a maselor celor mai largi — iar activitatea conștientă se bazează pe cultură. Cîte eforturi uriașe solicită această sarcină, cît sînt de lente progresele solide în acest domeniu, o știm cu toții din practica vieții noastre.

Cu siguranța și perspectiva pe care o dă cunoașterea legilor istorice, Lenin privea viitorul calm, lucid, fără să se impacienteze. Nu se grăbea.

L. RAICU

LITERATURA ȘI ETICA REVOLUȚIEI

Pe cînd se afla în mijlocul unui cerc de prieteni, într-o seară a anului 1911, anul morții sale, Tolstoi primi din mîna servitorului său, o scrisoare ce-i fusese adresată de către un necunoscut. Scrisoarea care, precum se spune, a tulburat în chip neașteptat figura marelui scriitor, avea următorul cuprins :

„Nu, Lev Nicolaievici, nu pot fi de acord cu credința Dvs., că relațiile dintre oameni pot fi îmbunătățite numai prin iubire. Numai cei bine crescuți și totdeauna sătui sînt în stare să vorbească astfel. Ce veți spune însă aceluia care flămînzesc mereu, din copilărie, și lîncezesc toată viața sub jugul tiranilor ? Ei vor lupta și se vor strădui să se elibereze din sclavie. Și v-o spun Lev Nikolaievici, acum în ajunul morții voastre, că lumea va fi înăbușită în valuri de sînge și că stăpînii vor fi uciși fără deosebire de sex, vor fi măcelăriți nu numai odată, vor fi tăiați în bucăți nu numai ei ci și copiii lor, pentru ca nici aceștia să nu mai primejduiască pămîntul cu răul tor. Regret că nu veți mai fi atunci în viață, ca să puteți fi martor ocular al propriei voastre greșeli. Vă doresc o moarte liniștită”. Ar putea fi cuvintele unui cinic, incapabil să cuprindă tragedia frămîntare a unui apostolat născut dintr-o nemărginită iubire de oameni — și totuși nu sînt, și totuși amoralitatea acestor rînduri este numai superficială, lăsîndu-ne să bănuim, dincolo de aparenta lor nepăsare față de soarta umanității, adîncă expresie a unei necesități istorice

neînțelese lui Tolstoi (aceluiaș Tolstoi care cu patruzeci de ani în urmă, în „Război și Pace”, negase rolul individului în istorie, rolul conștiinței morale subiective instaurînd în locul acestora dreptul necesității istorice, implacabile, împinse la rangul unei grandioase fatalități-); Cuvintele corespondentului necunoscut, care impresionase atît de mult pe Tolstoi, determinîndu-l fie numai pentru o clipă să șovăie, în credința sa și să-i descopere poate zădărnicia nobilului său apostolat, măsoară exact distanța între conștiința morală a marilor scriitori ruși, Dostoevski și Tolstoi îndeosebi — care răscoliseră pînă în adîncuri colosale, problematica umană și socială a lumii întregi, pregătind, fără voia lor, Revoluția neînțeleasă de ei — și conștiința etică a noilor scriitori ruși, născuți din frămîntarea revoluției înseși. Dacă între toate țările lumii, Rusia a fost chemată, datorită unor împrejurări determinate istoric, să treacă cea dinții prin memorabila experiență a revoluției și să descopere cea dintîi, din punct de vedere practic, posibilitatea instaurării raporturilor socialiste dintre oameni, se poate spune că — în egală măsură — dintre toate literaturile lumii, literatura rusă a fost cu precădere indicată să devină expresia însăși a acestei revoluții. De la Gogol la Cehov și Maxim Gorki literatura rusă poartă cu sine intuiția revoluției. Nicăieri aspectul critic al unei literaturi nu e atît de consecvent și vibrant, de necruțător, nicăieri nu s-a pus atîta pasiune, atîta

gravitate, atîta sîntă seriozitate în dezbateră temelor sociale, în problematică', în tragica urmărire a soluțiilor. Nicăieri, în sîrșit, nu a existat o atît de eroică încordare, o atît de nobilă și dezinteresată stăruință pina și în erori, în utopie, în puerilități. Tolstoi și Dostoevski au exercitat asupra conștiințelor o înrîurire practică amețitoare, de necrezut în raport cu această, în genere, fragilă alcătuire care e literatura iar romanele lor (ce reprezintă în defintiv un „roman" ?) se impun cu evidență într-o istorie a revoluției, la capitolul *cauze*, în rînd cu factori determinanți de primă mărime.

Dacă în ce privește interesul problematic, pasiunea pentru adevăr, acuitatea și eficiența socială, există între scriitorii ruși mai vechi și literatura revoluției o perfectă continuitate, pe care nici un fel de teorii absolute, privitoare la absența ori prezența perspectivei, absența ori prezența eroului pozitiv nu izbutesc să o zdruncine (deși teoriile acestea pornesc de la cîte un caz particular valabil) se poate vorbi, cred, de un spațiu țesut din nenumărate contradicții și tocmai de aceea dificil de abordat, spațiu din a cărui nuanțată frecventare se desprinde originalitatea noii literaturi revoluționare-

Acesta este spațiul moral. Scrisoarea citată la început intuiește perfect amploarea spațiului moral descoperit de raportul dintre cele două literaturi. Aparent problema e de un strict interes ideologic, în realitate însă e fundamentală pentru un scriitor, în măsura în care este fundamentală literaturii aprecierea morală a individului, dezvăluită în complexul de simpatii și antipatii, în tipologie, clasificare caracterologică, tonalitate și în alte valori specifice operei literare.

În limitele acestui spațiu moral despărțitor, caracteristic pentru noutatea literaturii generate de revoluție, linia de demarcație nu e prea dificil de trasat. Contradicțiile sînt de la început previzibile. Primejdia unei demarcații absolute ireductibile, cum vom vedea, nu întîrzie totuși să se arate. Iată faptele a căror semnificație e clară : „învierea", după unii, opera fun-

damentală a lui Lev Tolstoi, nu e, vorbind schematic, decît o dramă provocată de conștiința vinovăției. Pentru prințul Nehliudov e o insuportabilă dramă morală, rezolvată în ispășire. Nehliudov e vinovat de decăderea umană a Katiușei Maslova. Sentimentul vinovăției, conștiința că semenul său, fratele său suferă este insuportabilă pentru Nehliudov. Aceeași viitoare morală în cărțile lui Dostoevski. „Crimă și pedeapsă" este o lungă și dramatică dezbateră în jurul legitimității unei crime. Existența bătrînei cămătărese era împovărătoare, meschină și inutilă. Dar, împins de nevoia de a-și dovedi șie-și propria putere, avea Rascolnicov dreptul moral să suprimă această existență chiar meschină, chiar inutilă ? De altfel, argumentele, schematic prin natura lor, sînt* de prisos. În literatura rusă, simțul moral e atît de puternic, încît nu i se pot sustrage, de cele mai multe ori, nici personajele cele mai odioase. În mod obișnuit fiecare nelegiuire e baricadată de nenumărate explicații. Pînă și nelegiuitul știe să se analizeze din punct de vedere moral, din punctul de vedere al sentimentelor ce le nutrește față de semenii săi. În ultimă instanță constatăm că eroul „se jusiică" De altfel precum s-a și observat, toată opera lui Dostoevski exprimă, în felurite variante, teribila spaimă în fața amoralității. E dureros și chinuitor resimțită teama de josnicie, e specifică neliniștea tipic dostoevskiană născută în zonele vidate de moralitate, groaza aproape isterică în fața absenței de criterii.

Personajele dezgustătoare care produc repulsie sînt de regulă, la Dostoevski, cinicii, egoiștii prefăcuți, indivizii amoralii, cu aparență de oameni cumsecade (tipica, imagine a „păianjenului"). Valkovski mărturisește această odioasă amoralitate, a această lipsă de respect pentru criterii, principii : „N-am avut niciodată muștrări de conștiință. Sînt de acord cu orice." Și' altădată : „Morală — ... a fost inventată numai și numai din considerațiuni de comodatitate". Ivan Karamazov nu se pleacă decît în fața formulei : „Totul este îngăduit", cu siguranță formula de viață cea-

mai urită iui Dostoievski și obiectul de infinit dezagust al oricărui dintre marii scriitori ruși din veacul trecut. Această rigoare morală dă conținutul de ardentă, umanitate a literaturii ruse și e cel mai înalt titlu de glorie al ei. Dacă scriitorul francez e preocupat de regulă, de clasificare caracterologică, și foarte adesea e obiectiv până la impasibilitate și privește cu cea mai mare atenție declanșarea lantențelor de energie, furtunoasa desfășurare a pasiunii, ambiției individuale, setei de putere etc. scriitorul rus din veacul XIX e preocupat, nu atât de clasificarea morală, cât de problema răspunderii morale copleșitoare a individului față de semenii săi. Niciodată aici preocuparea morală nu îmbracă un aspect formal, neserios, superficial, ci e totdeauna profesată cu un coeficient maxim de gravitate, cu o specie de ferveare sacră. Criticul francez se arătase iritat de rigoarea morală a lui Flaubert, revendicând în cazul Doamnei Bovary mai multă indulgență, mai multă înțelegere pentru femeile franceze din provincie. Criticul rus, cam în aceeași vreme, va reproșa lui Dostoievski că nu manifestă destulă severitate morală, că e prea indulgent cu unul din eroii săi, (Alioșa din „Umiliți și obișiți”) că subliniază nepermis de mult aspectul simpatice și cumsecade al unei „gîngăanii dezgustătoare”. O neabătută tărie morală, nobilă, frenetică se manifestă pînă și în erori și exagerări, dă acestora un nimb de severă puritate. Puerila condamnare a muzicii și apoi a artei în genere de către Tolstoi, ca manifestări producătoare de confuzie în spațiul moral, această condamnare nu e lipsită de o anume grandoare în fanatism.

Înainte de orice scriitorul rus va pune grija de umanitate, va pune căldură și simpatie în cercetarea destinului uman și va condamna în termeni severi cinica dezinteresare de soarta semenului, cruda nepăsare. La Tolstoi, la Cehov, la Dostoievski umanitatea în caracterele ei eterne, dragostea de semen în genere, principiile morale (chiar cînd se manifestă pe terenul moralei creștine) nu sînt niciodată niște cuvinte goale, nu rămîn niciodată în

pragul obligațiilor formale, ci reprezintă conținutul structural și intim al operelor lor.

Judecate în tradiția acestei particularități, ce exprimă, ce reprezintă, ce aspect nou aduc operele revoluției? Aspectul nou nu trebuie urmărit în nuanțe, el se impune la o apropiere oricît de superficială. Altceva este esențial aici: în ce măsură schimbarea izbitoare a aspectului (o vom exemplifica îndată) înseamnă și o răsturnare de structură? E vorba de o nouă etică în fața vieții, manifestă în opera scriitorilor revoluționari? Iar această morală e întru totul nouă, neagă în chip absolut umanitatea specifică și criteriile morale existente în opera lui Tolstoi, Cehov, Dostoievski?

Iată numai cîteva fapte: în timpul războiului împotriva intervențiștilor, un cavalerist roșu, Dolgucof, este rănit mortal, nu poate fi transportat dar nici nu vrea și nu trebuie să cadă în miinile inamicului. Cere unui camarad să-i ia viața, acesta însă, stăpînit de milă, nu e capabil să-i satisfacă dorința și se adresează celui mai bun prieten, care, fără multă vorbă scoate revolverul și-i trage lui Dolgucof un glonte în gură. Acestuia „mila”, sentimentul „moral” al prietenului său îi apar ca o dovadă de lașitate amorală: „Voi, aștia cu ochelari, aveți milă de frații voștri... ca pisica de șoarece” spune el cu dezgust. (I. Babei: „Cavaleria roșie”). E vorba de o altă morală, născută de revoluție.

Șeful de stat major ascultă cu aparentă atenție cuvintele locuitorilor care se plîng că au fost nedreptățiți cu prilejul schimbului de cai. Dar sollicitudinea sa e falsă și atenția numai aparentă; lucra imens pentru revoluție și simțea nevoia unui moment de răgaz, prilejuit de convorbirea cu locuitorii veniți cu jalba: „Ca ori ce lucrător experimentat, știa, în momentele de vid ale existenței, să oprească cu totul mecanica gîndirii sale”. După ce prindea sensul ultimei plîngerii, se retrăgea odihnit, cu celula nervoasă refăcută și își relua lucrul în așteptarea altor clipe de răgaz („Șeful remon-tei”, I. Babei. „Cavaleria Roșie”). Într-o scrisoare adresată mamei sale, un soldat

roșu, după ce o informează că e bine și sănătos („ceea ce doresc să aflu și din partea dumitale”) întreabă în tihnă despre starea sănătății calului său Stioapa — dacă mai șchioapătă — dă indicații asupra modului în care acesta să fie spălat, unde se află săpunul, etc., după care (numai „în al doilea rînd”, după expresia sa) dă de veste familiei că tatăl său, luptător în rîndurile armatei lui Denichin, și-a ucis fiul, ostaș al lui Budionii ; — povestește apoi ce fel de oraș e Voronej, arată că e un oraș foarte mare („după cum se spune, mai mare chiar decît Krasnodar”) ; se referă apoi la fratele său Simion Timofeici care a ajuns erou roșu, foarte respectat („dacă vreun vecin vă necăjește, Simion Timofeici poate foarte bine să-i închidă pliscul”). După atîtea oculuri anunță că Simion Timofeici, la căutat pe tatăl său travestit, cu barba vopsită, că la găsit în cele din urmă și că l-a ucis pur și simplu, răzbunîndu-și astfel fratele, ostaș roșu. Încheie apoi scrisoarea cu aceleași urări de bine. Altădată Babei transcrie o scrisoare trimisă redacției, de un cavalerist roșu, care denunță pericolul contrarevoluției (episodul e „asemănător celui” relatat de Babei însuși în cuvîntarea rostită de el la primul Congres al scriitorilor sovietici în 1934). Intr-o redactare cam încilcită, de o stranie naivitate, cavaleristul povestește cum nimerind într-un spital, după ce fusese rănit pe front, a avut prilejul să constate existența unui teribil complot ; peste tot „trădare” : medicii l-au „dezarmat”, ca și cum războiul s-ar fi încheiat, l-au silit apoi să stea întins în pat, inactiv deci din punctul de vedere al intereselor revoluției. În spital „sub pretext de activitate culturală” bărbații dau diferite reprezentații de teatru îmbrăcîndu-se în vestimente femeiești, ceea ce, adaugă corespondentul „este indecent”. Însoțit de doi tovarăși, cavaleristul evadează din spital și se prezintă comitetului revoluționar din oraș. Surprinde și aici incontestabile semne de „trădare”. Președintele Comrev-ului, tovarășul Bojderman, refuză să redacteze o rezoluție, declarîndu-le de-a dreptul : „tovarăși combatanți, dacă aveți milă de puterea sovietelor, părăsiți localul”.

Revoluția dă așa dar un nou înțeles noțiunilor morale, un înțeles aspru, pe măsura vremurilor, pe măsura singeroasei înclăștări, prevăzute de corespondentul lui Tolstoi, cîțiva ani înainte de Octombrie 1917. („Regret că nu veți mai fi atunci în viață ca să puteți fi martor ocular al propriei voastre greșeli. Vă doresc o moarte liniștită”, etc.). În numele moralei revoluționare, Levinzon, eroul *Infrîngerii* lui Fadeev — al acelei morale pe care Tolstoi n-a înțeles-o și a condamnat-o, deoarece contrazicea principiile umanitarismului său non-violent — are dreptul să-lucidă pe rănitul de moarte Frolov iar Kojuh (*Torentul de fier* de Serafimovici) e gata să-și biciuie ostașii care călcaseră disciplina revoluției dedîndu-se la jafuri, știind totuși prea bine că aceiași ostași sînt devotați pînă la unul puterii sovietice, neșovăitori în fața morții ; și în numele aceleiași morale, soldații lui Kojuh, ascultă de ordinul comandantului lor și așteaptă cu ciudă și resemnare, aspra sancțiune a revoluției. Cu fălcile înclăștate, cu privirea împietrită poate trece nepăsător Kojuh, pe lîngă mamele care își abandonează copiii, ca să nu împiedece astfel retragerea obligatoriu rapidă a „torentului de fier” ; „Copiii erau scoși din căruțe... Iar dacă se întîmpla să fie mai mulți... dacă erau mai mulți, atunci mama lăsa unul sau doi din cei mai mici în căruța nemișcată, și pornea înainte, cu ochii uscați, fără să se mai uite înapoi. Din urmă fără să bage seama la cele întîmplate, veneau tot atît de încet alți oameni — și căruțele în mers, ocoleau căruța nemișcată, cei vii pe cel mort, copiii celorlalți pe copiii rămași ai nimănui. Și scîrțitul neconținut al nenumăratelor roți, de mii de ori repetat, înghite fără milă cele întîmplate”.

Judecate după criteriul unei morale supreme, în afara marelui patos al revoluției faptele luate în sine pot părea monstruoase. Ele se justifică numai pe fondul unei fundamentale purități. În lipsa acestui fond de puritate, generat de patosul revoluției, fapta eroului lui Babei care-și împușcă tovarășul rănit, ori fapta lui Levinzon, ori fapta lui Kojuh nu se justifică în mai mare

măsură decît formula odioasă a lui Dostoievski : „Totul este îngăduit. Morala e un principiu de comoditate”. Dincolo de puritatea senină în realitatea ei a revoluției, feroarea corespondentului lui Babei care constată peste tot, „trădare”, etc. este fără doar și poate un semn de mărginire. Dar fapta aceasta se acoperă subit de noblețea marilor devotamente, abia cînd scriitorul ne sugerează că revoluția a pătruns într-atît în intimitatea eroului său încît reacția acestei aderențe, în efortul ei de înțelegere și candidă devoțiune, se manifestă într-o nevinovată suspiciune (similară poate acelei suspiciuni nutrite de Tolstoi, dintr-o nestăvilită pasiune morală față de muzică...), Acum, totul devine de înțeles iar puerilitatea se însoțește cu o aureolă de tandrețe. Fără această puritate a convingerii, fără nobila și dezinteresata încredere în revoluție, totul s-ar prăbuși în haosul amețitor de amoralitate care umple de spaimă pe Tolstoi, pe Dostoievski.

Dar între principiile etice ale vechilor scriitori ruși și cele ale literaturii revoluționare nu trebuie căutată, cu toate deosebirile existente, o contradicție ireductibilă. Principiile de umanitate, deși condiționate istoric, legate de o orînduire sau alta, se supun totuși unor coordonate eterne, sentimentului de gravă înțelegere a omului, niciodată disprețuit, niciodată considerat cu cinică ironie, niciodată pus între ghilimele de marii scriitori ai revoluției. O consecvență tradiție unește totuși cărțile lui Solohov, Babei, Fedin, Fadeev, Serafimovici de marea operă a înaintașilor. Umanitatea eroilor lui Tolstoi, dar aliată necesității istorice, cu acel plus generat de aderența la revoluție, e o realitate intimă, structurală eroilor lui Babei, Fadeev, Serafimovici. Obtuză este afirmația unui comentator al „infrîngerii” lui Fadeev, potrivit căruia Levinzon acționează conform unui „plan chibzuit”, străin așa numitelor „contradicții” incompatibile, după opinia comentatorului, cu ținuta adevăratului combatant. Uciderea rănitului Frolov nu e conformă unui plan dinainte chibzuit, cum cu atîta nepăsare formulează comentatorul, fapta aceasta ascunde, (nu ne putem închipui

altfel, nu trebuie să ne închipuim altfel) un proces interior, ale cărui detalii numai din prudență artistică, numai dintr-o pură, nobilă claustrare, au fost abia sugerate de către scriitor. Cu nici un preț, nu ne imaginăm un Levinzon care acționează după „un plan chibzuit” !

În cartea lui Babei nu e deloc dificil să descoperi fibra de umanitate, specifică în tradiția literaturii ruse, chiar în împrejurările în care această umanitate e considerată un ideal utopic, cu neputință de atins, în împrejurările aspre ale vieții. Refuzul oricărei înfrumusețări nu-l împiedică pe scriitor să regrete prăbușirea vechilor iluzii, inaderența lor la aspra realitate. Capitolul închinat bătrînului Ghedali este un tandru elogi al utopiei. Schița aceasta este un repaos de meditație și poezie, între luptele ce au **if**ost și cele ce vor fi. Desigur acest Ghedali este, cum spune Babei în încheierea capitolului „fondatorul unei Internaționale imposibile”, dar ironia luptătorului conștient și lucid pentru idealurile revoluției socialiste, se însoțește de o anume nuanță de tandrețe și regret că lumea spre oare aspiră bătrînul Ghedali, este o lume a utopiei, covîrșită de desfășurarea, condusă de legi implacabile, a vieții. Că totuși acest regret nu e copleșitor, o dovedește odată mai mult destinul lui Ilya, fiul rabinului, adolescentul nesupus, ultimul vlăstai al unei vestite dinastii, care devine cu necesitate soldatul roșu Ilya Bratislavski mort eroinic în lupta împotriva intervențiștilor.

Asupra fiului rabinului din Jitomir, mort pentru revoluție, se găsesc file din Talmud, precum și portretele lui Maimonide și Lenin.

Cu Maimonide și Lenin, trupul său slăbănog și firea sa nesupusă, neascultătoare, rebelă la învățăturile tatălui său, rabinul, Motale din Jitomir, Ilya Bratislavski consacră prin sacrificiul său moralitatea revoluției, numai ca expresie a împletirii necesității istorice cu cele mai pure elanuri.

Lipsit de puritatea acestor elanuri, Robespierre însuși ar fi privit astăzi ca un aventurier crud și fără scrupule.

Că puritatea etice a revoluționare n-are altă rațiune decît adevărul istoriei însăși,

înțelegerea multilaterală, obiectivă a vieții ne-o dovedește în chip definitiv, romanul lui Șolohov „Pe Donul liniștit”, a cărui neturburată consecvență realistă nimeni n-ar izbuti să o conteste. În cazul eticei revoluționare, adevărul n-are nimic de cedat „moralei”, iar morala nu e nicidecum o piedică în calea adevărului. Oricare dintre principiile morale ale vechiei lumi își trăgea substanța dintr-o anume ciuntire a adevărului obiectiv, era rezultatul unei amăgiri premeditate, al unei minciuni convenționale. Chiar principiile cele mai rezistente, de circulație eternă, reprezentau în cazul optim, mai mult o înnobilitate a adevărului, decât adevărul însuși. Acum pentru întâia oară s-ar putea spune, odată cu integrarea ideilor lui Marx și Lenin în circuitul practic al vieții, trebuie în chip necesar să dispară vechea opoziție dintre morală și adevăr. Chiar dacă păstrează, într-o situație sau alta, limitată istoric, anume aspecte contradictorii, pentru întâia oară, raportul acesta este, în genere, armonios și exclude din structura sa orice necesitate de amăgire, de „innobilare”, orice minciună convențională. Specific literaturii revoluționare este că transformă această identitate cucerită întâia oară, dintre etic și real, nu numai într-un ideal de creație, ci, s-ar putea spune, într-un adevărat principiu de creație. Pentru că izvoarele și desfășurarea imperturbabilă a romanului lui Șolohov se confundă cu izvoarele și desfășurarea implacabilă a vieții, a istoriei însăși, identitatea de care am vorbit mai sus, se descoperă în epopeia „Donului liniștit” cu maximă claritate. Aici, adevărul revoluției, morala revoluției nu sînt despărțite de viață prin contururi convenționale, cum se întîmplă uneori în literatură. (Scena execuției detașamentului roșu, condus de Podticoliov, care cere să fie spînzurat cei din urmă, după ce va fi privit cu tărie cum vor muri tovarășii săi, e copleșitor proiectată, așa cum de atîtea ori se întîmplă în *Donul liniștit*, pe marele fond impersonal al universului în freamăt etern pentru viață : „Iar în Mai, doi cocoși de dropie se bătură între ei lîngă troiță, făcură o mică arie în mijlocul pelinului

albastru și culcară la pămînt pletele verzi ale pirului, se luptară pentru femelă, pentru dreptul la viață, la dragoste, la înmulțire. Iar puțin mai pe urmă, dropia își puse nouă ouă albastre-fumurii cu petișoare, tot lîngă troiță, sub un mușuroi de pămînt sub streășină cenușie a pelinului bătrîn...”

Adevărul „literar” nu e despărțit prin nici un artificiu de adevărul tipurilor și situațiilor dezvoltate în parte. Șolohov, spre deosebire de alți scriitori ai revoluției, nici nu se poate distinge cu o „morală” proprie, oricît de puțin și de limitat subiectivă, într-atît e de intens și de categoric al vieții însăși, a epocii revoluționare, fondul etic al cărții sale, într-atît de consecventă e armonia eticei sale cu adevărul suprem al vieții; într-atît corespunde acest adevăr al vieții cu adevărul revoluției. La Șolohov, nepotrivirea dintre adevărul și morala individului și adevărul și morala vieții, — care sînt ale revoluției însăși — reprezintă sursa celui mai cumplit dramatism. Rezumînd, aceasta e și tragedia lui Grigori Melehov, omul a cărui etică individuală, de o tulburătoare puritate în felul ei, se desprinsese totuși, în spasme, de adevărul infinit mai tulburător al revoluției ; omul care rămîne singur și pustiit, mîngîiat cu ultimul și unicul său vis împlinit, după o existență consumată („Stătea la poanta casei lui, ținîndu-și fiul în brațe. Era tot ce-i mai rămînea în viață, tot ce-l mai lega de pămînt și de toată lumea uriașă ce strălucește sub soarele negru”).

Melehov nu știuse să privească în față adevărul, nu avusese tăria să-l înfrunte. Morala sa se întemeiase pe o tragică amăgire, ce nu l-ar fi putut conduce la alt desnodămînit. În romanul lui Șolohov, cei care înving sînt cei care nu se lasă dominați decît de adevăr și au totuși tăria să-l înfrunte într-o bătălie de atîtea ori dure-roasă, înțelegerea adevărului salvează pe individ de neantul istoriei ; nu însemnează nicidecum că-i transmite o subită și mecanică voinție. Cînd Bunciuc e trimis să lucreze la tribunalul revoluționar misiunea sa nu e aureolată cu satisfacție. E avertizat : „Este o muncă murdară, dar și în ea trebuie să-ți păstrezi în întregime simțul de

răspundere față de partid — și, înțelege-mă, trebuie să-ți păstrezi simțul uman ! zise el punând accent pe această frază. Necesitatea ne silește să-i distrugem fizicește pe contrarevoluționari, dar nu se poate să facem din aceasta un circ". Nici eroul lui Șolohov, cum nici Levinzon din *Infrîngerea* nu înfruntă fără încordare, adesea fără chinuitoare convulsii necruțătorul adevăr nici el nu acționează, cum ar dori anumiți comentatori amoralii „conform unui plan chibzuit" „Intr-o săptămână fața i se usca și se înnegri, ca și cum s-ar fi, acoperit

de pământ. Ochii erau adânciți ca niște gropi și pleoapele, clipind nervos, nu le mai acopereau sclipirea Mămindă și dureroasă..." „Ea (Ana) lua aminte cu groază că din-sui doarme cu ochii întredeschiși, holbați sub pleoapele roșii", dar morala sa e preferabilă moralei lui Melehov, tocmai pentru că nu îngăduie nici o amăgire și nici un neadevăr confortabil.

Operele revoluției descoperă scriitorului de pretutindeni unghiul de vedere moral cel mai favorabil înțelegerii adevărului.

D. I. SUCHIANU

REVOLUȚIE ÎN ARTA CINEMATOGRAFICĂ

Într-un studiu celebru asupra „Sociologiei simțurilor”, filozoful german Georg Simmel spunea că în marile centre orășenești oamenii se slujesc mai mult de simțul văzului decât de al auzului, pe când în centrele mai puțin aglomerate lumea obișnuiește să ia cunoștință de ce o înconjoară mai mult cu urechea decât cu ochiul. În metropole avem mai des ocazia să vedem de-odată multe lucruri și mulți oameni, iar mijloacele de transport în comun ne obligă să contemplăm ceasuri înțregi aceleași figuri.

S-ar putea, din această teorie, trage o explicație a gustului și talentului americanilor pentru arta vizuală a cinematografului. Dar teoria nu se împacă cu cazul rușilor, care n-au trăit în centre foarte aglomerate, și care totuși au arătat de la început o aplecare naturală pentru exprimarea prin film. În fond, tocmai aceasta e adevărata explicație: atât rușii cât și americanii au o aplicare naturală pentru înțelegerea lucrurilor pe cale vizuală și chiar în genere pentru metoda obiectivă a percepției exterioare. Observarea lucrurilor de din afară îi lămurește mai bine decât o explicație prin silogisme și raționamente. Iată de ce, în timp ce pretutindeni, în toate țările lumii, psihologii au practicat cu tenacitate metoda introspecției și a analizei „stărilor sufletești”, în Rusia și în Statele Unite psihologia a fost aproape de la început comportistă. Americanii au lansat în lume „behaviour”-ismul, iar rușii au înnoit psihologia cu psiho-reflexologia lui

Bechterev și cu reflexologia mai adâncită a lui Pavlov. Or, psihologia obiectivă, comportistă, psihologia reacției, a conduitei observată din afară și mai ales pe cale vizuală, — o asemenea psihologie este totodată, dacă-mi este permis a spune, o teorie a cunoașterii cinematografică, o gnozeologie unde obiectul cunoașterii este mișcarea.

În 1924 apărea o vastă lucrare a unui talentat gazetar de origine bucovineană, trăit în Austria și Germania și actualmente devenit scriitor cu vază în Statele-Unite. Lucrarea se numea „Geist und Gesicht des Bolschevismus”. Autorul, Fulop-Miller, petrecuse doi ani în Uniunea Sovietică în perioada cea mai eroică a zămislirii noii culturi. Autorul se ocupă de acest aspect cultural al tinerei societăți și dispune de un material documentar istoric și iconografic remarcabil. Cartea este laudativă și chiar entuziastă în fața elanului de inovație dintr-o țară care abea își pansase rănilile căpătate în războiul civil. Nu știu cum am putut adormi vigilența cenzurii românești precum și pe aceea a gravului mandarin care conducea încă și mai grava publicație: „Arhiva pentru Știință și Reforma Socială”. Fapt e că am reușit a publica acolo o lungă analiză a lucrării lui Fulop-Miller. Între altele, citam un pasagiu unde autorul descria un aspect curios al temperamentului rus. Rusul, când povestește ceva, nu se mărginește să vorbească, ci însce-nează pe loc o mică reprezentație; decoriile sînt mobilele odăii și obiectele aflate

la îndemână ; actorii sînt ascultătorii, pe care povestitorul îi mobilizează și dirijează ca un regizor. Iar povestirea inu'i decît simplul text al unei drame care se joacă. Poate că Fulop-Miller generalizează ; poate că exagerează nițel pentru frumusețea expunerii ; dar este sigur că în esență (fenomenul este real. Este cert că rusul (care ca să înțeleagă ceva trebuie mai ales să *vodă*) atunci cînd explică la rîndul său, cînd ivrea să facă pe altul să priceapă, simte nevoia să-l facă nu numai să audă, dar și să vadă. Temperamentul, ca să zic așa, cinematografic, îi este congenital. Nu-i o achiziție recentă, ci face parte din geniul acestui popor, din structura lui psihică.

Sovieticii isînt indignați ori de cîte ori occidentalii, vorbind despre literatura rusă, o consideră ca un salt din neant, ca un miracol, ca o apariție „ex nihilo”, ca și cînd cei cîțiva clasici pe care îi cunosc occidentalii n-ar fi fost precedați de o lungă cultură. Cam acelaș lucru se petrece și cu istoria filmului rus. încă înainte de revoluție, cinematograful rusesc a fost inovator și creator. Intre 1914 și 1918 toată literatura rusă este examinată în vederea ecranizării. O pleiadă de creatori cinematografici remarcabili răsare: Volkoff, Turjanski, Mosjukin, Protazonof, Starevici, Rimski, Gardin, Ciardinin, Bauer. Acesta din urmă, mai aies, Eugen Bauer, pare a fi fost, după părerea unanimă a celor care l-au cunoscut, un adevărat geniu al ecranului. Din nefericire, el a murit într-un accident stupid, în 1917, în Crimeea, în timpul turnării unui film. Această pleiadă introduce în cinematograful două inovații. Ei aplică ecranului toată învățătura lui Stanislavsky Nemerovici, Dancenکو, Bakst cu privire la decor, interpretare, ecleraj și regie. Afară de asta ei au avut revelația importanței enorme pe care o are montajul. În ordinea inovațiilor tehnico-artistice, trebuie să semnalăm că în filmele sale din 1913—1914, în „Noapte de Crăciun”, „Răz-bunare”, „Ruslan și Ludmila” — regizorul Starevici e primul care folosește prim-planul (care se va numi mai tîrziu close-up și gros-plan). Tot la acești pionieri ai noiei arte mai găsim folosirea imaginii fotogra-

fice negative, a accelerării, încetinirii, și a imaginii „flou”. În sfîrșit, ei sînt adînc preocupați de ideea „desteatralizării” actorului. Pudovkin povestește o întîmplare foarte amuzantă cu privire la jocul actoricesc așa cum l-a ameliorat echipa aceas-ta de pionieri. Pudovkin, împreună cu marele regizor Kuleșov, au aranjat următoarea mică experiență. A luat un film vechi, din timpul războiului, în care juca Mosjukin, și a ales cîteva „gros-plans” în care acest actor desfășura celebra lui „tăcere apăsată”, de gîndire petrificată sub care clocotesc mii de tîlcuri. Aceste planuri cu figura actorului, ei le-au legat de trei alte imagini, formînd trei secvențe deosebite : una, în care figura lui Mosjukin se află în fața unei farfurii cu supă ; alta în care aceeași figură contemplă un sicriu cu o tînără moartă, în sfîrșit alta privind un copilăș care se joacă cu un ursuleț de pluș. Spectatorii cărora li s-a proiectat aceste secvențe „s-au extaziat asupra fineții și variației bogate de joc a acestui talentat actor”. Și, într-adevăr, montajul fragmentelor de film făcea, realmente, ca Mosjukin să apară rînd pe rînd gînditor, tulburat și încîntat, potrivit scenelor la care acel al său prim-plan fusese atașat. Și totuși, în toate trei cazurile, era exact acelaș obraz, aceeași fotografie.

Această întîmplare arată deopotrivă ce importanță are montajul, ce limpede judecă cineasții ruși această importanță, și în sfîrșit ce fecund în efecte artistice este jocul sobru, concentrat, al actorului.

Totuși, adevărata mare artă cinematografică rusă abea acum începe. Ea este fiică bună a revoluției și a războiului civil. Aceste grozave întîmplări au fost totodată pinten și frîn-ă. Au născut o categorie estetică nouă : lirica eroismului, iar pe de altă parte au fost piedică prin aceea că au oprit alunecarea pe panta de facilitate a vechilor poncifuri, a crimelor pasionale și poveștilor cu bandiți care întociserasă arta ecranului. E drept că tematica cea nouă, era și impusă de evenimentele politice. Ea izvora spontan din natura lucrurilor. Problema îndrumării în artă e mai complexă decît se crede. Fără a spune ca

Andre Gide care, dintr-o pură nevoie de paradox, scria : „arta se naște din constrângere și moarte de libertate”, să reflectăm puțin la următoarea declarație a unui vechi scriitor și critic cinematografic francez. Alexandre Arnoux •.

„Personal, n-am nici o prevenție împotriva spiritului de propagandă. Lui îi datorăm cele mai mari capodopere ale artei și -literaturii. De ce propaganda n-ar fi fecundă și în cinematograful ?”

Aceste rânduri au fost scrise cu ocazia unei anchete făcute în 1936, în revista „Monde”, asupra „Operei și teoriilor lui •Eisenstein”. Și Arnoux continuă :

„Singurul lucru cu adevărat sterilizant este estetismul, tehnica pentru tehnică. Marii ruși: Eisenstein, Pudovkin, prin chiar concepția pe care o au despre meșteșugul lor, scapă de aceste flageluri. În timp ce realizatorii europeni și americani calcă pe o creastă între două prăpăstii : mercantilismul și arta-pentru-artă, rivalii lor sovietici sînt în modul cel mai fericit fecundați de o îndrumare pe care ei o cer sau pe care evenimentele le-o sugerează. Un mare creator totdeauna servește pe cineva sau ceva”.

Un alt cunoscut cinegraf, autor al unei importante „Istorie a Artei Cinematografice” (1939) belgianul Carl Vincent scrie și el că „se poate constata un fapt curios : îndrumarea politică, pînă prin 1935, mai nurlt a servit decît deservit cinematograful rus. Ea a făcut pe realizatori să caute alte subiecte decît conflictele sentimentale și luptele de interese individuale. S-ar putea crede că spiritul de propagandă jugglează pe artistul creator. Trebuie totuși să constatăm că o asemenea obligație îngreunează mai puțin decît anumite necesități comerciale precum și unele convenții morale care apasă asupra cineaștilor în țările unde ei nu au de dat vre-o socoteală directă autorității publice... Nu numai în țările unde arta e supusă unei cenzuri, regizorii lucrează pe teme de propagandă, ca de pildă tema expansiunii economice. Și asta nu i-a împiedecat să dea opere remarcabile. O dovadă este filmul „Song of Ceylon” pe care englezul Basil Wright

l-a realizat pentru o companie colonială și care a fost premiat la Festivalul Internațional de la Bruxelles. Iar întrucît privește începuturile cinematografului sovietic, demonstrația este impresionantă”.

Foarte interesant în această privință este cazul lui Eisenstein. Un mare creator ca el, plin de idei originale, e natural să aibă conflicte de opinie cu colegii și în genere cu cercurile cinematografice. El a avut asemenea neînțelegeri atît cu cei de la el, cît și cu cei din Occident. Capodopera sa făcută în America : „Que viva Mexico” a fost atîta de masacrată de „producers”-ii filmului, încît pînă la urmă Eisenstein a renegat lucrarea și a refuzat să o considere opera lui.

Pleiada care într-adevăr a revoluționat arta cuprinde pe Kuleșov, Dziga-Vertov, Eisenstein, Pudovkin și alții.

Kuleșov a lucrat ca asistent al celui Eugen Bauer, despre care am mai vorbit. De la el s-a inspirat cînd, în arta sa a aplicat cu precădere două principii : actorul să asculte *perinde ac cadaver* de regizor și, a' doua regulă de artă, atenția, cea mai mare să fie dată detaliilor, adică angrenării acestora, „montajului”, a cărui regulă fundamentală este ca : „alăturînd două elemente de realitate, două fapte care primitiv n-au nici o legătură între ele, să se creeze, prin simpla lor juxtapunere în film, un al treilea fapt, o realitate nouă”. Aș îndrăzni a spune că în acest precept se găsește condensată toată estetica ecranului. Filmul devine artă numai în măsura în care se apropie de următoarea definiție : filmul este o succesiune dialectică de planuri în triadă hegeliană, în care fiecare imagine trebuie să fie antiteza celei care i-a precedat și antiteza celei care îi va urma. Dacă îmi este permis a folosi o comparație luată din fiziologie, spectatorul trebuie să încerce în tot cursul desfășurării filmului acea voluptate sănătoasă și acută a omului care după ce a stat culcat pe dreapta simte o imensă poftă de a se așeza pe stînga, sau dacă a stat întins, simte o indicibilă plăcere de a se ghemui. Acest sentiment pe care l-am numit odinioară sentimentul „antî-crampei” se aplică nu nu-

mai simplelor conduite motrice, dar și atitudinilor spirituale mai subtile, ba chiar mai cu seamă acestora. Căci în stările sufletești complexe și profunde posibilitățile de schimbări antitetice sînt mai bogate. Iată pentru ce nu este nici exagerare nici erezie în 'deea lui Dziga Vertov care cel dintîi a declarat că montajul nu-i numai o operație tehnică, ci însăși baza estetică a cinematografeii.

Dziga Vertov a dat filme asupra „revoluției pacifice”, cum a fost aceea admirabilă lucrare: „A șasea parte a globului” (1927) despre care un istoriograf burghez a spus că este „un poem de o excepțională virtuozitate și de un ritm cu adevărat „muzical” al țării și vieții sovietice”.

Dar Vertov a produs, cu aceeași măiestrie și filme ca să zicem așa „psihologice”, în una din marile sale creații, în „Dura Lex” (1926), îl realizează următorul paradox : cu o mare diversitate de amănunte, cu o mare variație de tablouri, descrie, pictează, evocă climatul monotoniei, atmosfera de așteptare apăsătoare, exasperantă. E vorba de niște căutători de aur. Unul din ei, ca să prade pe alți doi, îi ucide. Cei rămași în viață, un bărbat și o femeie, îl țin în șah. O iarnă întreagă, aceștia doi stau, cu pușca în mînă, păzindu-l pe asasin. Toată iarna. Iar cînd vine primăvara, îl judecă, îl condamnă și-l spînzură. Dar filmul nu se termină așa. Cu un mare simț al antitezei, Kuleșov nu se mulțumește cu contrastul dintre atmosfera grea a pîndei, închiși în cabană, în frig și întuneric, și pe de altă parte atmosfera de primăvară care izbucnește afară cu toate sevele și luminile ei; la acest prim contrast, el mai adaugă unul. În seara zilei cînd cei doi au spînzurat pe vinovat, ușa cabanei se întredeschide și... spînzuratul apare : le urează noroc, și se topește în întuneric. Este totodată straniu, înfricoșător, misterios, echivoc, și de un humor macabru ; ceva neașteptat care răstoarnă tot și totuși se potrivește atît de bine cu tot paroxismul de pînă atunci.

Am insistat asupra acestui film pentru că e o poveste fără revoluție comunistă și făcut de cel dintîi, de „capul de filă” al

marei echipe de creatori ruși. Aceasta dovedește că subiectele altele decît „construirea socialismului” erau cultivate cu tot atîta entuziasm. Dacă ele sînt numeric minoritare este pentru că realitatea în acel moment era ea însăși plină de mișcare revoluționară și de preocupări de clădire socială. Nu-i deci decît prea firesc ca, în aria epocii, aceste realități majoritare să se fi reflectat cu precădere. Mult înainte de acele vremuri, un gînditor român, G. Ibrăileanu, repeta fără încetare că un artist nu poate zugrăvi bine — deci nu poate pur și simplu zugrăvi — decît realitatea locului și timpului lui. Numai un asemenea subiect e destinat reușitei. Mulți ani mai tîrziu, un mare regizor rus avea să spună exact același lucru : „Ca artist — scrie Eisenstein — cum aș putea oare exprima altceva, cum aș putea oare exprima mai liber ceva, decît viața la care iau parte împreună cu toți camarazii, această viață precum și emoția pe care o încerc participînd la ea ? Nu sînt membru al partidului comunist. Dar înseamnă oare asta că aș putea refuza să orînduiesc pe ecran tot ceea ce simt în putință, toate virtualitățile de acțiune și de voință ce zac în masele care au făcut Revoluția, care o mai fac încă ? Pot eu să nu exprim aceste sentimente, aceste idei în adîncurile căreia este atît de bogat cuprinsă viața Rusiei celei nouă ? Idei și sentimente pe care le simt și eu în mine, care mă prind din toate părțile, și căroro nimeni astăzi : poeți, muzicieni, artiști, nu li se pot sustrage. Înșușirea proprie a artistului nu-i oare să exprime epoca aceste idei în adîncurile căroro este atît de bogat cuprinsă viața Rusiei celei nouă ? N-am a exprima, azi și aici, altceva decît vremurile revoluționare”.

Și le-a exprimat într-un chip care a uimit lumea. *Cuirasatul Potemkin*, apoi *Octombrie* (sau „Zece zile care au clătinat lumea”), apoi „Linia generală” (sau „Vechiul și noul”) au fost într-adevăr capodopere ale noiei arte. Învățămintele trase de la maeștrii săi, Kuleșov și Dziga-Vertov își atingeau suprema perfecțiune

În fond, inovatorul cel mai îndrăzneț fusese acesta din urmă. El lansează trei mari

idei: aceea a documentarului liric, aceea a regizorului care trebuie să fie creatorul total al filmului, și în sfârșit ideea „cinematografului ne-jucat” ideea „cine-ochiului”, a cinematografului fără actori.

De altfel deestralizarea actorului este o idee comună tuturor întemeietorilor ruși. Dovjeko, talentatul regizor ukrainean, autorul filmului clasic: „Pământul”, spune: „Nu trebuie să ne temem de oameni care nu-s actori de meserie. Trebuie să ne aducem aminte bine că orice om se poate juca în perfecție pe el însuși în film, măcar o dată”. Și aceste cuvinte pot fi completate cu acele ale lui Eisenstein, care spunea cu mult humor așa: „Dacă un actor pentru a juca un rol de moșneag are nevoie să se pregătească ia asta, una sau două zile de repetiții, un adevărat moșneag are deja șaiszeci de ani avans în pregătirea și lucrarea rolului”.

Un alt mare creator și inovator a fost Vsevolod Pudovkin, autorul „Mamei” (după Gorki), al „Vulpei argintii” (Tempele sur l'Asie, Sturm über Asien), „Sfârșitul Sfântului Petersburg”, „Dezertorul”. Pudovkin se deosebește de Eisenstein prin aceea că e mai puțin preocupat decât acesta de latura epică și este mai sensibil la drama individuală, lată cum a fost definită arta lui de către marele său coleg Eisenstein: „În filmele sale, atenția spectatorului nu e concentrată pe mersul Istoriei ci pe transformările psihice ale unui individ sub influența procesului social. Pudovkin pune în centrul operelor sale oameni vii, adevărați. Filmele lui acționează direct prin puterea lor emoțională”. Un specialist francez al cinematografului sovietic, Leon Moussinac, scria: „Un film Eisenstein seamănă cu un strigăt; unul de Pudovkin seamănă cu un cânt”. Iar istoriograful belgian de care am mai vorbit îl caracterizează pe Pudovkin astfel: „Efortul de compoziție ial realistului Pudovkin poartă mai ales asupra ritmului fiecărei scene și asupra ansamblului filmului, precum și asupra interpretării. Caracterul pur plastic al cinematografului, căruia aproape toți ceilalți ruși i-au acordat un mare interes, nu l-a preocupat așa de mult. Desigur, el dă o

mare îngrijire eclerajelor, fotografiei, din care a știut scoate efecte curioase în tonuri dure sau învăluite. Dar nu le acordă, totuși, decât un interes secundar. Ceea ce îi fixează în deosebi atenția este montajul, construcția ritmică, jocul temelor, opozițiile și acordurile lor”.

Regăsim deci acel leit-motiv care revine în gura tuturor marilor creatori ruși: importanța montajului. Pudovkin a scris și un tratat de cinematografie (editat și la Berlin sub titlul „Filmregie und Filmmanuskript”), unde ideea centrală e că toată valoarea unei opere cinematografice este fundată pe montaj.

Dacă ar fi să strângem într-o listă ideile aduse de ruși în lume și care azi au devenit reguli intangibile ale acestei a „șaptea artă”, le-am înșirui astfel:

1. — Documentarul ritmat.
2. — epopeea lirică.
3. — deestralizarea jocului.
4. — actorul anonim.
5. — dramatismul „geografiei faciale”.
6. — importanța covârșitoare a montajului, conceput ca o înlănțuire dialectică de contrast.
7. — introducerea pe ecran a pat.ru personaje noi, anume: natura, apoi lucrurile, obiectele inanimate, mulțimile și înșfîșit revoluția sub toate aspectele ei.

E drept că și cinematograful suedez folosise cu artă natura și făcuse din ea un adevărat personaj care „joacă” și trăiește în drama ce ni se povestește. Deosebirea însă e mare între cele două concepții. La suedezi natura participă la poveste în sensul că subjugă, copleșește, turtește pe om. În filmele sovietice, potrivit unei filozofii de cucerire prometeică, natura este ea în-genunchiată de om, supusă și domesticită

La lista de mai sus trebuie să mai adaug un ultim punct, și nu de mediocră importanță. E vorba de ideile ruse cu privire la problema raportului dintre sunet și imagine. Ele sînt exprimate într-un document care nu prea este cunoscut. E vorba de un manifest redactat în 1928, cu ocazia apariției filmului sonor și vorbitor. Se intitulază: „Declarație asupra filmului vorbit” iscălită de trei fruntași: Eisenstein, Pu-

dovkin, și Alexandroff, și are următorul conținut :

„Cinematograful vorbit a intrat în rîndul realităților. Americanii, punîndu-l la punct tehnicește, l-a plasat în prima lui fază de existență. Germania lucrează intens în aceeași direcție. Toată lumea vorbește acum despre acest film mut care a încetat de a mai fi. Izolați în U.R.S.S., ne dăm bine seama că mijloacele tehnice de care dispunem nu ne permit să urmăm imediat această cale. Totuși socotim momentul potrivit pentru a publica o seamă de propuneri fundamentale teoretice a căror necesitate este cu atît mai urgentă cu cît, după tot ce am auzit, se pare că se încearcă a se falsifica semnificația și folosirea acestei perfecționări.

„O asemenea concepție greșită a resurselor noiei descoperiri tehnice poate nu numai întîrzia dezvoltarea și progresul cinematografului ca artă, dar ea amenință să-i distrugă toate cuceririle existente.

„În momentul de față cinematograful, acționînd prin impresii vizuale, are o mare rezonanță în sufletul oamenilor și ocupă cu bun temei unul din primele locuri în activitatea spirituală. Se știe că montarea (adică „mise en scene" plus montajul. N.n.) e mijlocul ei primordial și unic de acțiune. Pe aceasta se bazează influența intelectuală mondială a ecranului. Succesul internațional ai filmului sovietic se datorește într-o mare măsură unei serii de procedee de regie și montaj pe care rușii le-au descoperit și practicat cei dintîi.

„Iată de ce factorii esențiali ai dezvoltării ulterioare a cinematografului sînt aceia care sporesc și lărgesc mijloacele de montare capabile să aibă efect asupra spectatorului. Dacă urmărim orice nouă invenție din acest punct de vedere, este lesne de constatat ce slabă importanță are pentru cinematograful introducerea culorii sau a reliefului (cinematograful stereoscopic), cînd o comparăm cu importanța cinematografului vorbitor. Dar vorbitorul e o armă cu două tășuri. Filmul astfel perfecționat va urma linia minimei rezistențe. În felul acesta nu va satisface decît simpla curiozitate.

„Să examinăm mai întîi exploatarea comercială a filmelor sonore, a acelor unde înregistrarea sunetului va copia natura, adică va coincide cu precizie mișcării de pe ecran, creînd o oarecare iluzie, impresia unor oameni în stare de rumoare, a unor obiecte care fac anumite zgomote, etc.

„Într-o primă perioadă — acesta nu va dăuna dezvoltării noiei arte. Dar urmează perioada a doua. Cînd puritatea primei impresii s-a mai stricat, această a doua perioadă poate fi îngrozitoare. Poate deveni o epocă de utilizare automată, mașinală a noiei invențiuni pentru a fabrica drame „psihologice" și alte specimene de teatru fotografiat. Sunetul astfel folosit va ucide arta montării. Orice introducere de vorbire într-o scenă filmată va umfla importanța proprie a acelei scene în detrimentul ansamblului, al întregului care trebuie să provină din juxtapunere de scene distincte.

„Singură folosirea sunetului în felul *contrapunctului*, sunetul contrapunctînd scena, imaginea, numai această metodă poate da posibilități noi unei perfecționări și dezvoltări a artei filmului.

„Primele lucrări experimentale asupra sunetului trebuie dirijate în sensul ne-coincidenței cu imaginile, a discordanței nete între vorbire și tablourile vizuale.

„Această metodă de atac, de șoc, e singura capabilă să producă senzația căutată care va conduce cu timpul la creația unui nou contrapunct orchestral de imagini vizuale și imagini sonore.

„Noua descoperire tehnică nu este un fapt ce ține de hazard, o simplă întîmplare în istoria cinematografului. Ea este un mijloc de a ieși în chip natural dintr-o mulțime de impasuri care păreau fără ieșire avangardei creatoarelor cinematografilei. Un prim impas este acel al sub-titlurilor. Toate soluțiile, ca de pildă încercarea de a introduce cuvintele scrise în chiar compoziția filmului ca element al montajului ; sau încercarea de a împărți titlul în fragmente ; sau micșorarea dimensiunilor literelor, — toate aceste soluții au fost nesatisfăcătoare. Un al doilea impas este acela al scenelor explicative intercalate și oare îngreunează compoziția și încetinesc ritmul

filmului. Temele filmelor se fac din ce în ce mai complicate, și tot astfel problemele care se pun regiei și montajului. Sforțările de a le rezolva numai prin mijloace vizuale conduc sau la situații insolubile sau la alcătuirii de secvențe baroce vecine cu demența și cu spiritul decadent.

„Sunetul tratat ca un nou element al montării, ca un factor independent de imaginea vizuală, va introduce necesarmente procedee noi de o putere ne mai întâlnită, capabile de a rezolva problemele cele mai complicate.

„Aceste probleme ne descurajează atîta vreme cît avem să le înfruntăm numai cu ajutorul imaginilor vizuale.

„Metoda *contrapunctului* în filmul vorbit va face ca introducerea vorbirii să nu fie o cauză de slăbire a caracterului internațional pe care îl avea cinematograful”.

Manifestul e scris în 1928. Au trecut treizeci de ani de atunci. De-a lungul globului filmul sonor și vorbitor a făcut progrese, a comis greșeli, a găsit soluții. Istoria acestor căutări, căderi și găsiri pare — ca să folosim însăși expresia propusă de autori — a fi urmat, fidelă ca un „contrapunct”, sfaturile și temerile cuprinse în manifestul celor itrei regizori ruși.

Într-adevăr, a venit o primă perioadă, exact așa cum o prevăzuse manifestul, în care publicul s-a încîntat eu noua invenție. S-a bucurat de ea ca de o jucărie pentru copii mari. Pe urmă cineaștii s-au năpustit asupra dialogului ca să scape de

imaginile de umplutură și să scurteze filmul. Dar vai, filmul nu s-a scurtat, ci doar s-a golit de conținut, iar pe de altă parte s-a umflat cu tot balastul unor conversații plicticoase care prefăceau filmul în teatru prost. Apoi a trecut și asta, și, foarte curînd, cîțiva ani după apariția „vorbitorului”, creatorii de filme au început, încet-încet, a găsi ce trebuia, a găsi singurul mod fecund de a folosi vorbirea în film. Au găsit acel contrapunct pe care cei trei ruși îl oferiseră cinematografului sonor ca dar de ziua lui de naștere. Treptat-treptat, fără să colaboreze între ei, fără să se consfătuiască, ba chiar fără să-și dea ei înșiși bine seama, creatorii din toate țările lumii au găsit adevărata formă de plasare a cuvîntului în film. Au găsit contrapunctul de care vorbise limpede manifestul: „discordanța netă între vorbe și tablourile vizuale”; vorbele să spună una, și imaginile plastice să arate alta. Cum s-a ajuns la asta, care au fost reușitele și eșecurile în această căutare, nu o voi spune aci. Este o prea lungă poveste. Este istoria însăși a progreselor artei ecranului de la descoperirea filmului vorbit și pînă astăzi. O istorie în care îi vedem pe creatorii cinematografiei din toată lumea trudind și din cînd în cînd izbutind numai în măsura în care ei se apropiaseră de acea idee a „contrapunctului” formulată la 28 iulie 1928 în manifestul iscălit de cei trei mari regizori ruși.

GRAFICA REVOLUȚIONARA

rămîntările economice, politice și sociale ale epocii dintre cele două războaie mondiale și mai cu seamă uriașul clocot eliberator stîrnit de marea revoluție socialistă din Octombrie, cu care se inaugurează o nouă eră în istoria umanității, au găsit puternic răsunset în operele literare și filosofice. S-a creat o proaspătă și viguroasă literatură socială și s-au deschis porți largi de înțelegere a noilor curente de idei, a noilor concepții de viață și în lumea intelectualilor.

Artiștii plastici nu puteau să rămînă izolați în acest copleșitor concert universal. S-au asociat și ei la acordurile pateticele simfonii protestatare ale omenirii oprimate, dînd în operele lor locul ce se cuvenea problemelor capitale care agitau vremea.

Oficialitatea, păturile suprapuse, exploatarea trudei și nevolniciei de pînă atunci a maselor, au făcut, pretutindeni unde și vedeau sdruncinate pozițiile, tot ce le-a stat în putință ca să înăbușe, să sugrume, să extermină cu orice preț germenii răsvrătirii ce prinsese a se schița la început destul de timid în literatură și în manifestările artei.

Avînd darul de a înduri spontan și direct pe spectator, artele plastice în general și grafica — afișul, placatul, gravura — în special au fost cu drept cuvînt considerate printre mijloacele cele mai eficace

pentru convingerea și cîștigarea ideologică a maselor.

Nu-i de mirare, așa-dar, că aproape toți mînuitorii graficei militante și ai penelului revoltei au fost siliți să emigreze sau determinați să-și restrîngă, sub teroare, vehemența.

Rămași pe pămîntul natal sau înstrăinați prin constrîngere, artiștii-cetățeni au continuat să acționeze cu destulă virulență, prin imagini vii și cutezătoare, asupra conștiinței mulțimilor. Desgustați de egoismul și corupția claselor conducătoare, ei au dat vibrație plastică strigătului disperat al mizeriei și suferinței populare.

Războiul împotriva titlerismului și urmările lui imediate au accentuat încordarea. Nici acuma, mai ales acuma, nu se îngăduia mizeriei să devină element de agitație prin artă, să fie exprimată ou impetuozitate în linii, forme și culori, — pentru că așa-zisa libertate de -gîndire și de creație rămînea doar utopie atunci cînd -putea incomoda armonia și huzurul așezărilor tradiționale.

Exigențele elementare ale vieții, repercusiunile tragice ale crizei morale și materiale pe care a străbătut-o omenirea în urma celor două războaie, apăsările din ce în ce mai sălbatece care s-au năpustit ca un blestem implacabil asupra claselor nevoiașe, au izbucnit deodată, năvalnic. În artă; au început să prindă glas amenințător în ficțiunile plastice, în oglindirile dure ale realităților tulburătoare.

Artiștii aceștia, care au înțeles să transpună în imagini sumbre, vreme de câteva decenii, adevărul brutal al vieții, fețele triste și rușinoase ale alcătuirii unei societăți în descompunere, au sfredelit zidul ce se credea de granit al intoleranței claselor conducătoare, justificând astfel în ochii posterității marile prefaceri care au urmat.

„Generațiile patriarhale și idilic simplute” — cum a numit cândva la noi profesorul Mihai D. Ralea generațiile emoționate duios de Rodirile lui Grigorescu și ale bardului de la Mircești, cărora nu li se întrevedeau accentele de mai profundă autenticitate din operele de teme — s-au simțit sgâlțiate aspru de freamătul realității.

În toate țările împilării, pamfletul grafic a început, din ce-în ce cu mai multă îndrăzneală, să valorifice, să legitimizeze gestul revoltei.

Nedreptatea, obscurantismul, intoleranța, contradicțiile regimurilor de exploatare, condiția umilitoare a proletariatului, au prins să se contureze în imagini vibrante, sugestive, adesea uluitoare.

Prin linia intensității lor expresive, lucrările acestea au revelat pentru întâia dată în toată tragica lor veridicitate sfîșierile mute, joscniile cumplite și limitele cele mai întunecate ale mizeriei umane.

Unele exemplificări, luate oarecum la întâmplare din diferite țări ale globului, vor fi deplin grăitoare.

Pe linia trasată de Goya în „*Capricii*” (incisiva critică a moravurilor spaniole din preajma mării revoluții franceze) și în „*Dezastrele războiului*” (necruțător rechizitoriu plastic al crimelor și abuzurilor armatelor de ocupație); pe drumul frământărilor moenite în Franța prerevoluționară și în cea postrevoluționară; când pasiunile politice ating paroxismul și libertățile cetățenești sînt brutal suprimate, cînd artiști de prestigiul lui Honore Daumier, Gavarni, Gustave Dore, Forain, Steinlen, Poulbot, renunță la fantezia și umorul de album și devin gazetari ai desenului de masă, ai graficei revendicărilor sociale; în spiritul biciuirii fără înduioșare a slăbi-

ciunilor, rapacității, ipocriziei, falsei morale, decăderii și turpitudinilor societății burgheze, stigmatizată cu nestăpînită vehemență în operele unor Emile Zola, Victor Hugo, Lew Tolstoi, Henric Ibsen. F. Dostoevski, Charles Dickens sau Gerhard Hauptmann — graficienii vremurilor noi, concretizînd în lucrările lor expresia nestăvilită a spiritului coectiv, s-au avîntat la rîndul lor în viitoarea prefacerilor, aducînd contribuții sincere, efective și fecunde la transformarea mentalității sociale, la mobilizarea conștiințelor pentru condiții mai bune de existență, pentru demnitatea umană, pentru un viitor fericit.

Vehicul cu largă putere de circulație a noilor curante de idei, grafica își desfășoară din ce în ce cu mai multă eficacitate virtuțile ei mobilizatoare, forța de demascare, causticitatea satirică.

*

Afișul, plaeatul, tehnica de alb și negru au fost și sînt instrumente de agitație practicate cu deosebit succes de pictorii și graficienii sovietici.

Alături de Moor, Deni, Maiakovski, Ponomarev, Ioganson, Laptev, Dubinski, D. A. Șmarinov și G. S. Vereiski, remarcabili desenatori și ilustratori, s-au afirmat cu excepțională impetuoșitate Evgheni Adolfavici Kibrik și grupul ingenios și original cunoscut sub pseudonimul Kukurînicsi (din care fac parte Mihail Vasiliievici Kuprianov, Profirii Nikitici Krîlov și Nikolai Alexandrovici Sokolov)].

Sarcinile ridicate de construirea și consolidarea noilor așezări sociale, precum și de războiul pentru apărarea patriei, determină un reviriment și în arta sovietică, Eposul mării revoluții reinvie în nenumărate imagini inspirate de momentele epocale ale istoriei.

Trăsătura caracteristică a graficei noi sovietice o constituie astfel întorcerea pasionantă la tematica istorico-revoluționară

Printre contribuțiile cele mai importante, „*Lenin în 1917*”, ciclul de gravuri al lui Kibrik, ilustrează principalele etape ale marelui Octombrie: „*Sosirea lui Lenin la*

Petersburg", „Proclamarea tezelor din aprilie” „Există un asemenea partid !”, „Lenin în ilegalitate”, „Lenin la Razliv”, „Lenin la Smolnii”, „Proclamarea puterii sovietice”.

Una din cele mai elocvente scene din acest ciclu, dovada angajării ferme a lui Ki'brik pe drumul luminos al realismului socialist, este fără îndoială aceea în care subliniază însușirile de tribun ale lui Lenin. Ne referim la momentul istoric când conducătorul proletariatului rus, demascând politica vrăjmașă intereselor poporului dusă de membrii guvernului provizoriu și de reprezentanții blocului menșevic, statornicește una din fazele culminante ale luptei revoluționare. La cel dintâi congres al sovietelor de muncitori și țărani din Iunie 1917. conducătorul menșevicilor, declarând că fără sprijinul și colaborarea burgheziei revoluția va pieri, sublinia cu stăruință că „în Rusia nu există nici un partid care să fie gata a lua singur întreaga răspundere a puterii”. Răspunzând acestei atât de categorice afirmațiuni, V. I. Lenin strigă din sală. cu toată forța și în-suflețirea convingerii, celebrele cuvinte: „Există un asemenea partid!”

Comentînd această strălucită evocare, criticul sovietic K. S. Volodin scrie: „In memoriile sale despre Lenin, Gorki spune : *Cuvîntul lui producea întotdeauna senzația fizică a adevărului irezistibil*. Aceste cuvinte ale lui Gorki și-au găsit o vie confirmare în grafica lui Kibrik. Reacția la cuvintele lui Lenin este concentrată de către pictor în două grupuri. Figurile adversarilor, care s-au întors spre vorbitor, exprimă frica în fața primejdiei, dușmănia fățișă trezită de cuvintele lui Lenin Dimpotrivă, grupul bolșevicilor din jurul lui Lenin se ridică asemenea unei forțe invincibile, gata să-l urmeze. Cele două grupuri sînt înfățișate de pictor ca două tendințe de neîmpăcat ale istoriei : dușmanii revoluției, care încearcă fără succes să i se împotrivescă și partidul revoluționar, avînd o țintă precisă, strîns unit în jurul conducătorului său... Din ciclul „Lenin în 1917”. compoziția „Există un

asemenea partid!” constituie unul din cele mai serioase și mai însemnate succese ale pictorului...”

, În adevăr, elanul sincer al vorbitorului, caracterele tipice, gruparea și atitud'nea contrastantă a personajelor, admirabil rezolvate grafic, dinamismul accentuai al scenei, dau compoziției — care se prelungește și dincolo de cadrul spațial al imaginii — proporțiile unei opere de mare conținut.

Aderînd la actualitatea realităților lumii socialiste, grafica sovietică desvoltă idei, analizează situații, caractere și aspecte legate de frămîntările, aspirațiile și izbînzile oamenilor muncii.

Chiar atunci cînd jocul expresiv de linii și umbre tîlmăcește viața, sibuciumul și etica personajelor din cărți, desenatorii încercați ai Țării Socialismului — cum sînt Kukurînci, A. M. Gherasimov, Bubnov, Racev, O. A. Dmitriev, V. A. Favorski, -Nikolski și alții — se inspiră din operele realiste ale marilor clasici, din literatura populară sau din scrierile progresiste ale autorilor contemporani.

Apocaliptica viziune a lui Albrecht Diirer diobîndește în grafica germană urmași de viguroasă factură în *Dramele* lui Max Klinger, inerustări realiste, profund acuzatoare, pe care le reia cu nestăpînită pasiune și vehemență Käthe Kollwitz în „*Războiul țărănilor*”, în „*Revolta țesătorilor*”. în tragicele evocări ale maternității îngenunchiate. ale proletariatului și țărănimii oropsite.

Ciclurile impresionante ale lui Theodor Th. Heine — „*Prin cea mai întunecată Germanie*” și „*Tablouri din viața de familie*” — continuă curajos aceeași atitudine hotărîtă. Un exemplu edificator: A fost executată luptătoarea Greta Beier. In piața publică, mulțimea înghesuită la spectacol — femei, bărbați, copii, reprezentanți ai burgheziei înstărite care-și apără privilegiile — ovaționează pe călăi. Unul dintre asistenți, cu copilul așezat pe umăr, strigă cît îl ține gura : „Bravo ! Bravissimo !

încă o dată. încă o dată !... -Mititelul ăsta n-a văzut nimic !..."

Ororile războiului au prilejuit un mare număr de lucrări grafice, dintre care vrednice de amintit sînt acelea ale lui Oskar Graf și mai cu seamă ciclul lui Otto Dix. desvăluind absurditățile, cruzimile și crîncenele urmări ale sistemului sălbatec de a se soluționa divergențele dintre vremelnicii conducători ai popoarelor pe calea armelor.

Germania înfrîngerii primei încrîncenări mondiale a cunoscut urmările inerente jocului dramatic pe care l-a provocat cu trufie și l-a pierdut rușinos. Profitorii prăbușirii militare, care se confundau de astădată cu profitorii dezastrului economic, au prins să deslănțuie inconștienta „cruciadă” care avea să culmineze cu triumful sgomotos al crucilor încîrligite. Dar pînă la instaurarea „fericirii” naziste, marele imperiu a trebuit să ia act de murmurul și încercările de răsvrătire ale celor sortiți să îndure sancțiunile cuvenite serneției teutone.

În ceasul cînd călușul înghețat în gura protestatarilor ascundea urechilor poporului care se sbătea în lipsurile cele mai cumplite izbucnirile temerare ale adevăru-lui, ingeniozitatea graficienilor frămînta și clama fără răgaz aspectele încordării și durerilor sociale.

Unul dintre militanții cei mai înverșunați ai genului a fost fără îndoială Georg Grosz, silit — în urma persecuțiilor politice din Germania lui Hindenburg și a lui Hitler — să caute refugiu în America. Infruntînd și biciuind cu tenacitate arbitrarul arhitecturii sociale, ciclurile lui litografice au stigmatizat moravurile, tarele și prejudecățile burgheziei germane.

Simbolul atît de răspîndit al omului păcii, îmbrăcat în zale și înarmat pînă-n dinți, era pentru Georg Grosz bășica de săpun cu care se încerca, atunci ca totdeauna, acolo ca pretutindeni, amăgirea și exploatarea naivității maselor, diversiunea și îndepărtarea atențiunii popoarelor de la adevăratele teluri ale conducătorilor.

De la omul-vită care-și trăgea singur căruța cu marfă, pînă la personajele ghiftuite din vîrfurile piramidei sociale. — de la

tragicul unei sărăcăcioase înmormîntări de clasa a treia pînă la sfidarea svîrlită de îmbogățirii ce se întorceau amețiți de la chef și invitau la băutură pe sărmanul invalid orb care cerșea într-un colț al străzii. — linia incisivă a lui Georg Grosz a disecat fără milă decrepitudinea claselor privilegiate, înfățișînd în toată goliciunea și tragismul ei mizeria umanității umilite.

Cenzura moravurilor vremii sale, practicată cu vigoare și curaj îrf atîtea desene și gravuri rămase celebre, a făcut din meșteșugul înalt al acestui artist un instrument ide aducere la realitate, de trezire a conștiinței civice: „Dreptatea este de partea celor puternici !” — proclamă cu pumnul ridicat muncitorul dîrz care-și înalță silueta monumentală printre mormintele jertfei proletare. Efectul răscolitor al gravurilor lui Georg Grosz s-a simțit curînd și arta și-a îndeplinit o dată mai mult funcția sa socială.

Printre figurile proeminente ale graficei germane preocupate de tumultul revendicărilor sociale trebuie menționat și Heinrich Zille. Opera lui litografică, străbătută de un vîguros suflu de umanitate, nu are desigur impetuozitatea Kăthei Kollwitz. E mai concentrată, mai reținută și poate de aceea mai aspră.

„Fiecare sdreanță, fiecare gheată scîlciată, fiecare ungher păcătos de mansardă, fiecare colț de uliță, — spune Heinrich Zille, — le-am realizat observînd și lucrînd fără preget. Altfel nu se poate izbîndi... N-am vrut să lucrez pentru instituții. Am vrut să lucrez pentru mine; ceva isvorît din mine însumi. — așa cum văd eu lumea și oamenii...”

Desenele și gravurile lui Heinrich Zille aduc în adevăr o viziune personală, în care satira și umorul evită cruzimile expresiei, rămînînd doar pătrunzătoare strigăte ale durerii. Legendele pline de miez care le însoțesc completează sensul imaginilor, fiind ele însele destul de mușcătoare. „În umbra acestei liniști aparente, — cum observa cu drept cuvînt Max Libermann, — simți pulsul cald, agitat, al inimii sale. mila lui pentru cei săraci și oropsiți...”

înțelegerea pentru învinșii vieții o mărturisește artistul însuși : „Cîmpul pe care mi l-am ales nu-i tocmai vesel și luminos : e cîmpul celor uitați, al oamenilor care nu se pot sustrage soartei lor, al năpăstuiților hărțuiți de orînduirile sociale nedrepte d'ieri și de azi...”

Burghezimea nu putea privi cu ochi buni această brutală evocare a mizeriei fizice și morale. Artistul a continuat totuși să-și consacre inciziunile grafice mai ales *copiilor străzii*, de care invenția sa satirică a fost aproape nedespărțită.

Sînt foarte puține desene și gravuri rămase de la Heinrich Zille în care cooilu! să nu joace un rol esențial, fie numai pentru a transpune tragicul situațiilor în umorul naiv al unei exclamații, al unei întrebări, al unei replici tot atît de sgu-duitoare pe cît de inconștiente.

Copiii lui Heinrich Zille nu sînt artificiali, spilcuiți și pretențioși, ca odraslele răsfațului aristocrației găunoase : sînt umbre palide ale existenței mizere pe care o duc în mansarde insalubre, umede și pline de gingănie, în subsoluri întunecoase, pestilente, în magazinele dărăpănate unde roiesc șobolanii și-i năpădesc paraziții. Ființe plîpînde, cu trupul supt de lipsuri și de boală, cu picioarele deformatе de rahitism, cu privirea speriată, bătuți de soartă și de oameni, — copiii aceștia degenerați apar în zeci de mape, în sute de schițe, cu aceeași ținută tragică, cu acelaș gest al disperării stăpînite, redați de Heinrich Zille în lini' și tușe puternic rotunjite, expresive și adînc observate, ca într-un vast și tulburător act de acuzare. Trecute prin filtrul temperamental al artistului, ilustrațiile acestea sînt adevărate documente ale societății în lichidare, epilogul dramei la care atîția dintre noi am asistat neputincioși; compromisul încheiat de individ cu existența.

Născut din popor, trăind în mijlocul poporului necăjit și luptînd cu toată convingerea pentru îmbunătățirea soartei celor mulți, Heinrich Zille a răscolit cu desenul și grafica lui cele mai profunde resorturi ale conștiinței umane.

Un singur exemplu : „*In's Wasser!*” — din „*Copiii străzii*” :

Intr-o seară mo'norită de toamnă, o femeie însărcinată, ținînd în brațe o fetiță speriată, se duce — cuprinsă de disperarea mizeriei — să se înece. O-ntreabă fetița : „N-o să ne fie frig, mamă ?” — „Fii liniștită !, — răspunde femeia, — și peștii trăiesc tot acolo !...”

Frans Massereel, pe linia acelorași artiști militanți, ocupă un loc aparte în grafica contemporană. Linia lui dură, efectele puternice de negru compact, străbătute de incizia expresivă a punctațiilor luminoase, valorificate ingenios chiar din albul hîrtiei, uneori pe întinderi de roman fără cuvinte, dau o notă de tragism imaginilor sale.

Iată, de pildă, copilul pipiriu lovit brutal cu pumnul în cap de polițistul cu chip de fiară care la surprins săvîrșind cine știe ce infracțiune mărunță. Expresia de groază de pe chipul micii victime a legalității ultragiante e accentuată de uluirea mulțimii care asistă fără a putea interveni fa această odioasă metodă de restabilire a ordinii publice.

În „*Lupta de clasă*”, glasul hotărît al muncitorului conștient se face ascultat, cu toate riscurile, de tovarășii din uzină.

„*Munca*” evocă efortul sălbatec al proletarilor pentru asigurarea huzurului exploataților, care le păzesc parcă și respirația.

„*La zid*” — e răsplata ultimă a cutezanței de a revendica dreptul la o viață ome-nească.

Iar „*Dansul macabru*” al tancarilor (care pîrjolesc cîmpiile fertile și seceră vieți ome-nești) năpădește orizontul cu spectrul multiplicat al morții, fișnit fioros de sub căștile tanchiștilor.

Sînt momente răscolitoare, sînt erîmpeele sgu-duitorului film trăit aeva de generațiile care și-au scris cu abnegație și sacrificii dramaticul lor destin.

Grafica combativă se afirmă și în ciclurile „*Sub svastică*” de Lea Grundig, „*Fiare și oameni*” de Hans Grundig, „*Să uităm?* — *Niciodată!*” de Karl Hubbuch și „*Pati-mile zilelor noastre*” de Karl Rossing, care

redau prin mijloace expresive, pline de adevăr cu vehemență și patos, teroarea și cruzimile regimului fascist, ororile și consecințele funeste ale războiului

În ciclul „*Avere din lacrimi*” Paul Weber ne înfățișează mulțimea șomerilor a căror dârzenie nu se lasă intimidată de Pieluța provocatoare a reprezentantului forței publice.

Cînd șomerii cer „*Pline și lucru*” li răspunde - ca în scena ilustrată de Kurt cailor” ~

„*Sevele*” ~ în 1... evocă vigoarea Gerhard Kettner și Hans Mau

„*f... ^*” stau pretutindeni gata să mie. vina -

semnate de Ernst Oppler (în ciclul „*Război *' arta*”), Max Lingner „Eugen Hoff n?änn.

„*Lăsați-ne copiii să trăiască!*” e stigă tul popoarelor rostit în imaginile impresionante ale lui Bert Heller

Nu sînt uitați de graficieni nici cei trim's. _ sa muncească la (Luhng), nici jertfele urii rasiale: „*CopUi paradisului amar*”, așa cum apar în excelențele desene ale lui Hans Baltzer

Zdrobirea militarismului prusac și lichidarea Intlerismului au făcut posibilă desvoltarea graficeii noi germane, îndrumată spre realismul constructiv, reflectînd adeziunea tuturor forțelor conștiente la lupta tot mu hotărîită a popoarelor pentru pace libertate și dreptate socială

O revelație a fost pentru mulți dintre noi cunoașterea artei mexicane. Militanți înflăcărați ai cauzei poporului, pictorii mexicani au realizat o artă monumentală al «arei fruntaș necontestat este Diego Rivera, în frescurile uriașe ale Palatului Național, istoria sbuciumată a neamului sau crește impetuoasă sub penelul lui Rivera, restabilind legăturile tradiționale cu vechile curente de artă precolumbiană și cu sursele de inspirație ale producției populare.

Adoptînd o poziție de clasă însuflețită de spirit critic și de combativitate, grafica

mexicana, în fruntea căreia se așează acelaș D.ego Rivera, desvăluie puternice tendințe revoluționare. Lupta împotriva ocupație, spaniole, a abuzurilor clerului și feudahtașn exploataoare se reflectă în viziunea realistă, dinamică, plină de forță convingere și pasiune a unor artiști ca David Alfaro Siqueiros, Jose Orozco, Xavier Guerrero, Adolfo Mexiac, Gabriel Fernandez Ledesma, Leopoldo Mendez, Arturo Garcia .Bustos, Federico Silva, Antonio Trejo.

Mariana Yampolsky cere într-o emoționantă hno gravură „*Dreptul la viață*” al copiilor.

Raul Anguiano litografiază mormanul de sicrie în care au fost asvîrlite „*Victimele teroarei moșierilor*”, muncitorii asasinați ramind și în cosciug cu mîinile legate „*Revoluționarii*” L... j... P...; maș, doar cu înverșunarea lor protestatara se prăbușesc, fără să dea înapoi, sub loviturile sălbatece ale represiei.

În vreme ce „*Revoluționarii*” mai norocos, ai lui Luis Arenal poartă în cavalcada lor neînfricată armele, flamura și torțele biruinței populare.

„*Discriminarea*”, linogravura Elisabethei Catlett de Moro, exprimă nedumerirea disperata a oamenilor de culoare față de tratamentul inuman la care sînt supuși. Artista nu participă numai cu compasiunea descriptivă la suferința personajului izolat arb.trar de restul lumii, ci denunță cu vădita indignare .oprobiului public o josnică stare de fapt, în flagrantă contradicție cu principiile fundamentale ale civilizației.

Grafica mexicană progresistă exprimă noile aspirații ale țării : naționalizarea petrolului, pămîntul aparține celor care-l muncesc, poporul semnează pentru pace, triumful democrației, - sînt teme care revin adesea în desenele și gravurile artiștilor mexicani, sintetizînd dinamismul unei arte care se dovedește din ce în ce" mai puternic ancorată în contemporaneitate.

Și îndepărtata Chină a înregistrat în tehnica de alb și negru o interesantă și tertila mișcare de înoire.

Scrierea chineză fiind ideografică, figurativă, adică semnele respective redând schematic obiectul corespunzător unei idei, artistul este preocupat de sensul și viața fenomenelor din jur.

Simplificarea acestor ideograme e condiționată astfel de cuprinderea esențialului.

Clar, sintetic și de-o exactitate ce nu poate da loc la îndoeli, desenul chinez atinge treptele cele mai rafinate ale exprimării gândului, simțimintelor și semnificației lucrurilor.

Nu este de mirare că în asemenea condițiuni, tehnica gravurii (în lemn simplu și colorat) deține în China locul unei arte de străveche tradiție. Desvoltarea ei actuală n-a fost însă cu puțință decât în anii din urmă ai puterii populare, când noua școală a lui Lu-Sin a dat xilogravurii un impuls viguros ca instrument de educare și mobilizare a maselor.

Sub îndrumarea graficei militante europene, gravura chineză, păstrând tot ceea ce era valoros din moștenirea trecutului, se străduiește și ajunge cu succes să ilustreze noile conținuturi de idei și noile sensuri ale orînduirilor vremii noastre.

Subliniind că tema principală a literaturii și artei trebuie să fie poporul, Mao Tze-dun, conducătorul Chinei populare, precizează în cuvinte lapidare funcția artistului și a scriitorului: „...să traducă într-o formă organizată și sistematică experiența zilnică, să scoată în evidență aspectele esențiale, să creeze tipuri...” Iar despre genul astăzi atât de răspîndit al gravurii, fixîndu-i cu hotărîre rolul de „agent cultural de frunte”, Mao Tze-dun afirmă că „este o oglindă a condițiilor politice și economice existente în societatea chineză...”

Consecvenți acestor directive, graficienii chinezi au fost prezenți cu contribuțiile lor însuflețite de entuziasm și patriotism la toate marile acțiuni de culturalizare a maselor, cărora veacuri întregi clasele exploatatoare nu le-au dat acces la viața spirituală.

Tot atât de însemnată este participarea

acestor artiști și la uriașa operă de reconstrucție întreprinsă de regim în toate sectoarele vieții economice. „*Ne luăm la întrecere cu timpul*” e titlul și conținutul elocvent al gravurii lui Ciao En-nen, ilustrînd munca de noapte a tineretului muncitor pe un mare șantier.

Voie bună și interes vădit pentru acțiunea de ridicare a nivelului cultural și ideologic mărturisesc grupurile de „*Muncitori mergînd la cursurile serale*”, în frumoasa xilogravură colorată a lui Gu Iuan.

„*Către noua Urlă colectivistă*”, gravura de mare adîneime expresivă a lui Liu Kuan, sugerează în hotărîrea și disciplina convoiului, care se desfășoară pe vastitatea simbolică a întinderilor, contribuția neșovăielnică a țărănimii chineze la consolidarea regimului socialist, la înfăptuirea lumii celei noi.

Nenumărate asemenea imagini ale xilografiilor chinezi și-au înscris mesajul lor în mișcarea de trezire a conștiințelor, de îndrumare sănătoasă a viitorului patriei.

*

O impresionantă concepție realist-critică întîlnim în manifestările grafice contemporane chiliene. Alăturîndu-se luptei împotriva ocupației spaniole, împotriva abuzurilor feudalității, împotriva întunericului și promiscuității în care au fost ținute clasele nevoiașe, graficienii chilieni desvâlue disperarea supremă („*Suferința aceasta înseamnă ură*”, „*Lacrimile rămîn pe drum*” de Jose Venturelli); reflectă aspectele cele mai rușinoase ale vechilor rînduiri („*Șomeri*”, „*Mizerie*”, „*Mortalitate infantilă*”, „*Tuberculoză*”, „*Neștiință*”, „*Prostituție*”, „*Alcoolism*”, demascări aspre săpate în piatră de Pedro Lobos); întreprind incursiuni tulburătoare în viața dură a pescarilor (Jorje Quevedo), a sărăcăcioaselor ateliere de croitorie (Bruna Solari), în existența plină de lipsuri, poveri și tragice sfîrșituri a țărănimii exploatate (Aguiles Castro). Ajunși la paroxismul suferinței, îngenunchiați încă, oamenii aceștia storși de vlagă au totuși tăria efortului suprem, prevestitor de fur-

tună, să-și înarmeze pumnul („*Va veni vremea...*” de Jose Venturelli), în nădejdea că vor mai ajunge izbăvirea („*O zi nouă...*” și „*Răscoala*” de Pedro Lobos), în nădejdea că din văile întunericului se'va deschide prin iureș fără stavilă „*Drumul eliberării*” (Vincent Hloznic).

Mișcător tablou al unor frământări care se desprind, nedeformate de retorism ieftin, din ritmurile innegurate, pline de înțeles adânc și de expresivitate dramatică ale gravurilor chilieni.

Pentru o plastică militantă, împotriva confuziilor formaliste și a artei indifferente luptă astăzi în Italia artiști ca Renato Guttuso, Brizzi, Mucchi, Zigaina; în Franța — Picasso, Fougeron, Leger, Singer, Mireille, Boris Taslitzki. Aceștia, ca mulți alții, preconizează afirmarea conținuturilor sociale, popularizarea transformărilor revoluționare din lume, asociind țelurile artei actuale la lupta pentru adevăr și dreptate socială, pentru o viață omenească mai bună, pentru pace, libertate și progres.

Marea Britanie cunoaște deasemeni o amplă mișcare de orientare a artei spre problemele sociale. Tendința spre realism sporește zi de zi și lucrările cu tematică desprinsă din viață sînt din ce în ce mai frecvente. Asistăm, e drept, la o producție artistică mai mult narativă, fără plenitudinea protestului fățiș, dar care implică totuși multă îndrăzneală în creație.

S-au remarcat în promovarea acestei noi orientări mai cu seamă graficienii Ern Brooks, Harry Baines, Francis și Dorothy Carr, Sheila și Tony Dorell, prin panourile executate pentru diverse congrese și întruniri publice.

Dar viziunea cea mai complexă și mai grăitoare prin conținutul ei politic și emoțional ne-a adus-o graficianul englez Paul Hogarth. Atitudinea sa hotărîtă de ad-

versar al colonialismului și al exploatării se detașează din toate mărturiile pe care le schițează cu pasiune în peregrinările sale prin lume. Din mînele de aur ale Africii de Sud, de pe cîmpurile de tutun ale Rhodeziei, din China, din Italia sau Spania, din Grecia sau din Coreea, din portul încețoșat al Londrei sau din minele dela Iohannesburg, scenele de muncă și tipurile caracteristice locale sînt evocate în ambianță lor particulară, în climatul specific al locului și profesiei respective. Excursia aceasta spirituală nu are numai un prețios aspect documentar. Ea îi unește, pe deasupra granițelor și depărtărilor, pe muncitorii de pretutindeni într-o sugestivă și originală frescă a solidarității proletare.

Grafică protestatară au făcut și la noi unii artiști de frunte ai generațiilor dinainte de prima conflagrație mondială și dintre cele două războaie.

Nedreptățile sociale și moravurile vechilor așezări au fost ridiculizate, satirizate, criticate după prea timidul Gheorghe Asachi și ignorații Alexandru Livaditti, H. Trenk și H. Dembițki, de întrepidul Constantin Iiquidii, de vigurosul Iosif Iser, de cutezătorul Camil Ressu, de ascuțitul Ary Murnu, de ironicul Petrescu-Găină, de causticul Francisc Șirato, de inventivul Niculae Mantu, de tragicul Lazăr Sin, de subtilul N. N. Tonitza.

Desenul satiric se transformă însă abia la Nicolae Cristea în strigăt al disepărării, în crispă care șfichiue, ustură și doare adânc. Nicolae Cristea nu se mai mulțumește cu scrișnetul pasiv al constatării. Linia lui capătă impuls lăuntric care cutremură și răscolește.

În accente grafice simple, fără stăruințe descriptive de prisos, familia oropsită a muncitorului de altă dată e înfățișată în toată tragica ei existență. Cu chipul supt de trudă și amar, muncitorul trage din greu cotiga mizeră în urma căreia pășește fără vlagă femeia lui cu pruncul în brațe. În fund, în zare, se profilează uzina... Cîtă

economie de mijloace și câtă tristeță po-vestește această sumară schiță.

Acelaș simțimînt copleșitor se degajează și din desenul intitulat sobru : „Frig”. Tatăl, mama și copilul, sgribiliți, străbat albul impalpabil parcă al zăpezii. Linia coborîtoare a unei coline desparte la orizont cerul alb de albul caldarîmului. Impresia de dezolare totală e sugerată ca și mai sus cu mijloace extrem de simple. La fel și în „Hamalii”, în redarea căroro povara propriu-zîsă nu mai intră în cadru, neprezentînd la urma-urmel nicio importanță. Accentul e pus pe efortul suprem al celor trei portuari, gata parcă să se prăbușească dintr-o clipă într-alta sub încordarea supraomenească pe care o fac. Tot atît de mișcătoare este și alunecarea — „Fără rost” — în golul vieții a muncitoarei cu pruncul în brațe. Tot atît de cumplită e și dogoarea de „Iad” a evocării cu acest titlu.

Muncitorul e pentru Nicolae Cristea „Ultimul sfînt”. Îl înfățișează lîngă nicovala lui simplă, cu ciocanul în mîină, — umbra din spatele lui, de pe zid, aureo!în-du-l simbolic, ca într-o imagine de reculere a viziunilor hieratice.

Drept încoronare a concepției și năzuințelor sale, Nicolae Cristea grupează profetic laolaltă pe muncitor, pe plugar, pe țărancă și pe ostaș în admirabila și monumental de simpla compoziție intitulată „Solidaritate”.

Desvăluirile și sugestiile acestea cutezătoare au avut menirea să trezească și Ja noi conștiințele. S-au ivit luptători noi, au răsunit alte glasuri, s-au scris adevărurile tari, din ce în ce mai tare și cu mai mult ecou.

E meritul lui Nicolae Cristea de a fi dat semnalul.

Grafica cu conținut social se valorifică în acelaș spirit combativ, dar cu mijloace artistice superioare, în lucrările lui Jules Pftahim, ale lui Artur Kolnic, Vasile Dobrian și I. Anestin, ale Minei Byck-Wepssr, ale lui Aurel Jiquidî, Victor Ion Popa, Zamphropol Dall, Vida Geza, Leon Alexe, Aurel Mărculescu, B'Arg și Drăguțescu.

O valoroasă falangă de caricaturiști realizează teme care biciuesc cu vigență și talent acțiunile dăunătoare ale celor ce frînează mersul înainte a! societății actuale.

Fără a intra în analiza acestei activități, care nu face obiectul articolului de față, menționăm atitudinea critică constructivă și verva satirică a lucrărilor executate ide Iosif Ross, Cik Damadian, Rik Auerbach, Mihail Gion, Ion Doru, Nell Cobar, Val Munteanu, Adrian Lucaci, Eugen Taru, etc.

*

O înfrîurire puternică asupra spiritului mulțimilor a exercitat și exercită și astăzi afișul.

Instrument activ de sezișare și de captare a interesului public, afișul folosește imaginea sintetică, directă : cheamă, vestește, îmbărbătează, dă avînt și legitimează marile acțiuni populare.

Cu deplină îndreptățire socotit cronicar al vieții actuale, afișul politic este în acelaș timp unul din mijloacele cele mai dinamice și mai vii pentru răspîndirea în mase a țelurilor progresiste. Spre deosebire de afișul publicitar strident și anost al meschinelor interese burgheze, afișul realist al ceasului de față pune măestria profesională în serviciul fondului de idei, realizînd astfel o armonie desăvîrșită între formă și conținut.

Este incontestabil că exemplul graficii militante sovietice a slujit multora ca îndreptar.

Prin bogatul său conținut ideologic, prin inventivitatea, vigoarea combativă și calitatea exprimării lapidare, afișul sovietic a constituit o nesecată sursă de învățăminte prețioase. Obîrșia lui trebuie căutată în vremurile întunecate ale opresiunii țariste și în eroicele acțiuni de pregătire a mării revoluții. Alături de manifestul difuzat în mare taină, s-a simțit nevoia unei forme noi, mai vii de agitație, cu efect nemijlocit asupra maselor. S-a făcut atunci apel la imaginea expresivă și eficace a afișului. Din toate părțile placatul și afișele politice îndemneau mulțimile la luptă împotriva exploatării capitaliste, satirizau fără cruțare abuzurile regimului.

Afișul ținea locul oratorului public și era accesibil tuturor. Într-o țară în care marea majoritate a poporului era analfabetă, afișul și placatul vorbeau pe înțelesul masei, împărțind în tiraje de milioane de exemplare cele dintii noțiuni de educație civică, de conștiință politică, de critică socială, sădind în sufletele însetate de adevăr și dreptate încrederea în marile resurse de energie și de vitalitate ale poporului, în destinul luminos pe care numai el singur și-l putea făuri.

A Apsit, V. Spaski, D. Moor, V. Deni, N. Kocerghin, M. Ceremaih, maeștrii ai aiișului politic, și-au început activitatea în coloanele publicațiilor satirice. Primele loc afișe și-au menținut acest caracter satiric, enunțând și popularizând idei și probleme care frământau masele.

În timpul primului război mondial, afișele ridiculizau și osindeau moravurile slugilor țariste — bancherii-paianjeni, lipitori și opresori — pe care îi amenințau cu „*Judecata poporului*”.

În vremea revoluției din Februarie, a intervenției străine și a războiului civil, afișele sînt dominate de spiritul, autoritatea și talentul grafic al marelui poet Vladimir Maiakovski (*Okon*) *satirul din Rosta*.

Războiul pentru apărarea patriei, anii reconstrucției și consolidării marilor cuceriri socialiste stimulează o nouă înflorire a graficeii, axată de rîndul acesta pe tematica actualității realiste.

Strîns legat de interesele clasei muncitoare, de frământările și năzuințele ei, afișul sovietic contemporan oglindește transformările epocale ale noilor idealuri de viață, stîrnind pretutindeni realizări asemănătoare.

Temele cu caracter politic și economic sînt firește pe primul plan: unirea tuturor pentru un viitor mai bun, eforturile încununate de succes pentru colectivizare, pentru dezvoltarea industriei, pentru reconstrucție, pentru alfabetizarea adulților, pentru întărirea alianței dintre clasa muncitoare, țărănimea muncitoare și intelectualitatea progresistă, pentru realizarea și depășirea planului de Stat, pentru recolte bogate,

pentru pace și prietenie, pentru demascarea dușmanului dinăuntru și din afară.

Acestora li se adaugă afișele cu caracter satiric, care denunță racilele încă nelichidate ale vechilor regimuri: rutina, birocrația, venalitatea, fuga de răspundere, folosirea arbitrară a armei critice și auto-criticeii, etc.

Urmînd în această direcție exemplul afișului sovietic^ numeroși artiști din țările de democrație populară au înțeles să-și îndrumeze creația către sursa nesecată de inspirație a cauzei poporului muncitor.

Alături de celelalte manifestări ale graficeii militante, afișul contribuie astfel în largă măsură să *demaște* și să *acuze*, să *mobilizeze* spiritele și energiile pentru acțiunile constructive, să *glorifice* cuceririle vieții celei noi.

Interesul graficienilor de pretutindeni, interesul tuturor artiștilor-cetățeni se concentrează astăzi mai presus de toate în jurul luptei active pentru pace.

E semnificativ în această privință că orientarea graficienilor romini se situează pe pozițiile cele mai clare. Cităm cîteva titluri elocvente: „*Război? Vrea cineva război?*” de Petre Grant, „*Pacea va învinge!*” de Iosif Molnar, „*Nu vom uita!*” și „*Dezarmarea, dorința popoarelor*” de Iosif Kova, „*Vom apăra pacea*” de Constantin Nițulescu, „*Interziceți armele atomice! Vrem pace!*” de Lipa Alămaru, „*This may be your son!*” (*Acesta ar putea să fie fiul tău!*) de Radu Vero, „*Gîndul e treaz, pumnul viteaz! Pacea va învinge sălbatece urgii!*” de Ilie Schon și Gheorghe Costiurin, „*Pace și prietenie!*” de C. Plăcintă, „*Cinste celor ce luptă pentru depășirea planului!*” de colectivul Dralco (Ion Drugă, Lipa Alămaru și Hie Costescu), „*Ne vom face viața plină de belșug și de lumină!*” de Pavlin Nazarie, „*Pentru fericirea copiilor din lumea întregă*” de Magda Ardeleana

„Vrem omenie, dreptate, bună-stare! Nu mai vrem război!” — e strigătul unanim care crește uriaș, învăluind omenirea.

Multiplîcînd, amplificînd acest strigăt, grafica militantă își îndeplinește cel mai înalt dintre țelurile sale.

ANTI-DIALECTICA AMBIGUITĂȚII

PARADOXUL FILOZOFIEI BURGHEZE

În 1917, revoluția socialistă a învins în Rusia.

Cum a fost cu putință această revoluție?

De patruzeci de ani, cugetarea filozofică burgheză își istovește puterile să dea la această întrebare un răspuns care să nu-i impună părăsirea propriilor sale principii, deduse din presupunerea, dovedită ca falsă, că societatea capitalistă și construcțiile teoretice ce reflectă poziția burgheziei vor avea o existență și o «valabilitate eternă».

Faptul fundamental este că Revoluția din Octombrie a fost *prevăzută* de Lenin pe temeiul aplicării principiilor materialismului dialectic și istoric la condițiile din timpul primului război mondial. Mersul necesar și inevitabil al societății capitaliste către revoluția socialistă fusese *prevăzută* pe baza unei demonstrații științifice riguroase încă de către Marx și Engels.

Ideologii burgheziei au respins această previziune științifică, decretând-o utopie sau construcție speculativă.

Dezvoltarea istorică s-a desfășurat, totuși, potrivit acestei *utopii* și „construcții speculative”, demonstrând *în fapt* — deci cu valoarea criteriului practic-experimental — obiectivitatea științifică

și corespondența, adevărul, analizei marxist-leniniste. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie constituia criteriul practic al valabilității teoriei marxist-leniniste. Lucrurile s-au întîmplat în conformitate cu legile enunțate de ea.

În schimb, previziunile, formulate de pe pozițiile teoriilor burgheze variate, despre imposibilitatea revoluției socialiste în genere și despre caracterul neviabil al celei ruse — au fost infirmate de istorie. O gândire, modelată prin științele experimentale și integrată în tradițiile ei, nu poate să nu țină seamă de acest *dat empiric* fără a consemna semnificația lui pentru teorie.

Pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, cugetarea burgheză încerca ura răspuns la întrebarea de mai sus: revoluția rusă constituie o monstruoasă excepție; produs al putrezirii societății ruse, ea ar întruchipa negativitatea, distrugerea, anarhia. La a zecea aniversare a Revoluției, academia „RevUe des Deux Mondes” scria sub titlul „Le Jubile des Socialistes” (15 decembrie, 1927): revoluția a inaugurat pentru poporul rus perioada „ruinei sale morale și materiale” (pag. 883) și; profetiza că „Rusia se va adînci și mai mult în prăpastia ruinei și a mizeriei” (pag. 904).

Explicația a primit o îndoită dezmințire: Societatea socialistă, iscată din focul Revoluției din 1917 s-a dovedit în stare

înalte U.R.S.S. la rangul de mare putere politică, economică, militară, iar socialismul în loc să rămână în granițele patriei celei dintii revoluții s-a extins într-un sistem de state, cuprinzînd mai mult de a treime din populația globului.

Faptul cel mai însemnat al epocii noastre : victoria Revoluției, trăinicia regimului, succesele construcției socialiste și formarea sistemului mondial al statelor socialiste nu-și găsesc explicația în cadrul 'ideologiei burgheze. Ea este pusă în fața Unui paradox insolubil. Gîndirea teoretică burgheză se declară obiectivă și științifică, dar refuză să se situeze pe poziția înregistrării obiective a principalului eveniment istoric : progresul socialismului, s-aspingînd chiar cel mai elementar criteriu «de confirmare științifică : experiența. Ea se proclamă obiectivă în sensul riguroasei atitudini empirice, dar elimină sau contestă valoarea doveditoare a empiriei reprezentate prin cei patruzeci de ani scurși de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Filosofia burgheză, fi, admite datele realității și legile confirmate de acestea, atunci trebuie să admită și filosofia marxist-leninistă, ceea ce nu este cu puțință dacă rămîne fidelă față de propriile ei presupozitii, fie nu acceptă criteriile științifice ale adevărului obiectiv și atunci renunță la coesența logică, rațiune și știință, ceea ce îi anulează pretenția de teorie explicativă.

Aceasta constituie *paradoxul filozofiei burgheze contemporane* care lămurește destinul ei din ultima jumătate de secol.

FENOMENUL KOESTLER

Paradoxul filozofiei burgheze reflectă contradicția poziției burgheze față de tendința istorică a dezvoltării sociale — tendința obiectivă, necesară, inevitabilă a progresului spre comunism. Forța acestei tendințe istorice este atât de însemnată, încît, așa cum o prevăzuseră Marx și Engels, o parte a intelectualității burgheze se desprinde de clasa ei, se alătură luptei revoluționare. Atracția exercitată de mișcarea revoluționară a clasei muncitoare

se reflectă, pe plan teoretic, prin atracția filozofiei marxist-leniniste. Aceasta din urmă este recunoscută de Arthur Koestler, în termeni demni de a fi reținuți — drept „fascinația intensă a metodei dialectice" i).

Mărturia lui Koestler e prețioasă. Nu prin persoana lui ; profesionist al trădării, Koestler reprezintă un exemplar cinic, mediocru, dar autentic al intelectualului, pripășit, în mod temporar, în mișcarea muncitorească, sub efectul unui flux revoluționar și al atracției marxism-leninismului, însă rămas impermeabil pentru concepția despre lume a partidului comunist, fiindcă a încercat realizarea paradoxului de a rămîne burghez și a se declara comunist, în același timp.

În rândurile de față, Koestler ne interesează ca fenomen intelectual și ideologic, de aceea nu punem în discuție faptul trădării sale, avînd pricini de ordin cu totul lipsite de motivare că ar putea suporta lumina unui examen moral.

Am răsfoit voluminoasa autobiografie — de fapt, istoria romanțată a renegării lui, — intitulată „Scrisul invizibil", căuțînd structurile logice, modul de gîdire ce-l caracterizează. Cititorul atent și răbdător, își va vedea efortul încununat cu succes. Exemplul lui Koestler relevă un mecanism de gîdire, răspîndit între intelectuali : încercarea de a gîdi marxism-leninismul în categoriile, tiparele și șabloanele ideologiei burgheze. Sub aspect logic examinarea modului de gîdire a lui Koestler oferă, la nivelul destul de scăzut al intelectualului mediu produs de societatea burgheză, un eșantion reprezentativ pentru deformarea categoriilor materialismului dialectic și istoric de către o minte ce nu se supune disciplinei științifice de autaverificare prin raportare la fapte, ci construiește, pe baza unor premise declarate în afara discuției,

Aceste premise sînt multiple. Pe planul realității sociale: veșnicia orînduirii capitaliste, ca fiind corespunzătoare „naturii"

¹) A. Koestler, *The Invisible Writing*, The Beacon Press Boston 1956 pagina 26

permanente a omului; perfecțiunea sistemului politic burghez ca domnie a libertății depline; pe planul teoriei: supremația și caracterul primordial al spiritului față de materie, a conștiinței față de existență • pe P'..... metodologic: afirmarea unei alte metode de acțiune și de gândire decât cea dialectică marxist-leninistă; numeroase cazuri: proclamarea unei *alte dialectici* decât cea marxistă.

MITUL UNEI „ALTE” DIALECTICI

Întrevăzută de Hegel, dialectica a devenit *știință efectivă*, atunci când marxismul a definit-o ca *dialectică a realului* — a existenței obiective, materiale și spirituale. Dialectica spiritului este reflectată: ea reproduce dialectica naturii și a societății. Legile fundamentale ale dialecticii materialiste (unitatea și lupta contrariilor, trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative, negația negației) și legile •derivate ale dialecticii materialiste (de pildă, interdependența reciprocă dintre întreg și parte, rolul determinant al totalității față de părțile sale, al conținutului față de formă, etc.) se referă la structura lumii. Întrucât reflectă legile realității anterioare (temporal, ontic și logic), conștiinței ele servesc ca *principii metodologice* în acțiunea individului conștient asupra lumii sale, precum și în reproducerea lumii și a acțiunii asupra ei (a practicii) în cunoaștere și gândire. Oa atare, ele constituie și o metodă (de acțiune, de cercetare, de cunoaștere, de gândire), ce reprezintă axa unei vieți spirituale superioare.

De la apariția marxism-leninismului, apoi de la Marea Revoluție, gândirea filozofică burgheză se străduiește să reducă dialectica la o trăire spirituală, o disciplină a conștiinței în efortul ei de a se cunoaște sau de a se realiza în limitele subiectivității sale. Astfel, am cunoscut dialectica spiritului pur (Croce), a spiritului divin, absolut (Bosanquet, Bradley, Royce), a conștiinței în sine (Hamelin)... Dialectica „conflictuală” agonică a lui Liebert și J. Colin, cea tragică a lui Glöckner. J. Wahl, cea teologică protes-

tantă a lui Barth ș.a.m.d.l).

Esența comună a acestor „dialectici” este că ele restrâng valoarea teoretică și metodologică a dialecticii la o simplă disciplină a spiritului, negînd dialectica obiectivă a naturii sau societății.

Care este sensul acestei interpretări a dialecticii?

Dacă din punct de vedere practic, valabilitatea comunismului a fost demonstrată prin Marea Revoluție din Octombrie, din punct de vedere teoretic și metodologic, revoluția socialistă nu poate fi concepută, gîndită cu necesitatea logică, decât admitînd dialectica intrinsecă realității atît obiective cît și subiective. Negarea dialecticii în realitatea obiectivă înseamnă negarea *necesității* dezvoltării societății în direcția socialismului. Transpunînd dialectica din domeniul necesității obiective (naturale, sociale) în domeniul *probabilității și posibilității subiective*, filosofia burgheză răstălmăcește dialectica în conformitate cu premisele ei, declarate sau numai presupuse.

„Cealaltă” dialectică, dialectica subiectivă, detașată și independentă de cea obiectivă, avînd temeiul în sine, eșuează în rezolvarea paradoxului cugetării burgheze. Aceasta pentru simplul motiv că o dialectică alta decât cea obiectivă și reflectarea ei în isubiect, nu există, fiind un simplu mit, scornit cu scopul de a postula o pseudo-soluție în criza ideologică a culturii burgheze.

ANTIDIALECTICA AMBIGUITĂȚII

Les Aventures de la Dialectique de Maurice Merleau-Ponty¹⁾ se înserează armonios în șirul tentativelor filosofiei burgheze de a emascula dialectica într-o descripție a conștiinței aplecată asupra ei însăși, într-o sterilă contemplare narcis-

O trecere în revistă sumară în lucrarea noastră: *Probleme de logică dialectică în filosofia lui G. W. F. Hegel* vol. I, Editura Academiei R.P.-R., București 1957 pag. 87 și urm. și în eseu: *Note pentru un bilanț al neohegelianismului*, în volumul *Filosofia evadării. încercări critice asupra filosofiei burgheze contemporane*, sub tipar la Editura științifică

8J Gallimard, Paris. 13 edition, 1955))

tică. Urmașul lui Henri Bergson la Sorbona trece drept un specialist în problema comunistă. În 1947, el a dat publicității un volum intitulat : *Humanisme et Terreur. Essai sur le probleme communiste*, în care încercase să demonstreze că poți fi a-comunist fără a deveni complicele anti-comunismului caracterizat ca „o politică de război” (Les Aventures de la Dialectique, pag. 309). Cei opt ani scurși de la apariția lucrării Umanism și Teroare pînă la Aventurile dialecticii • dovedesc că a-comunismul „de stînga” trece cu necesitate în anti-comunism, în apologie a imperialismului, chemînd oamenii „să-și suporte libertatea lor” așa cum o pot avea în societatea capitalistă (pag. 313), deoarece „ne putem întreba dacă pentru moment (admirați acest obiectiv „pentru moment”, parcă noi am căuta ceva numai „pentru viitor”!) este cu puțință altă cultură decît cea burgheză” (pag. 60).

Teza lui Merleau-Ponty se poate rezuma în puține cuvinte. Revoluția socialistă din 1917 marchează începutul declinului pentru comunism. Construcția socialistă constituie, un eșec. Cauza acestui faliment se află în filosofia marxist-leninistă (pag. 118. 124) : „devenind materială, dialectica trebuie să se facă greoaie” (pag. 47). „Greșala” lui Marx o constituie faptul că el a „pus dialectica în lucruri” (pag. 115). Fiind materialistă — spune Merleau-Ponty — „dialectica joacă exact rolul unei ideologii” (pag. 132) adică a autoiluzionării comunismului asupra „lui însuși. Comunismul nu este ceea ce pretinde d. Merleau-Ponty că ar trebui să fie, iar dialectica nu este ceea ce marxiștii cred despre ea.

După uzanțele practicate în lumea savanților „obiectivi”, marxismul este cercetat pe baza citatelor împrumutate de la alți autori¹⁾; sursele pentru caracteriza-

rea filozofiei marxiste sînt, în primul rînd amintita lucrare a lui Lukacs²⁾, apoi revizionistul Korsch, Troțki și alții. Procedeu seamănă cu cel practicat în magie: se modelează din lut sau ceară o păpușă care reprezintă adversarul, apoi se înțeapă cu un ac în speranța că prin acest gest simbolic acesta a și fost omorît. D. Merleau-Ponty de la Sorbona procedează la fel. Din cîteva frînturi de idei împrumutate de la Lukacs, Korsch, Buharin, Troțki, Lefort, Sartre, etc. își face o păpușă filozofică pe care o botează marxism și pe urmă o nimiceste cu invincibila sabie a înțelepciunii sale, înălțînd un cîntec de victorie asemănător celui reprodus de E. Grosse în *Les Debuts de l'Art* (trad. fr. Paris 1902) dirr folklorul primitiv :

*Cangurul a fugit repede
Dar eu am fugit și mai repede.
Cangurul a fost gras,
Eu l-am niincat
Cangurul, cangurul!*

Pentru dobîndirea acestei victorii, d. Merleau-Ponty mu se dă în lături de la cele mai evidente mistificări (voite sau nu, prea puțin interesează)•. Cîteva mostre. La pag. 96 citim că după marxiști „nici o societate nu poate fi socotită mai productivă decît cea sovietică”. Atunci cum rămîne cu declarațiile conducătorilor sovietici că U.R.S.S. trebuie să depășească în viitorul apropiat producția pe cap de locuitor a Statelor Unite în toate domeniile? La pag. 276 : proletariatul este dialectica. Absurditatea aceasta nici cînd n-a fost rostită de un marxist. La pag. 224 specialistul sorbonard în marxism definește ca progresist pe cel care „fără conștiință deplină acționează în folosul revoluției proletare”. Adică, presu-

¹⁾ În toată lucrarea nu există decît 5 referiri bibliografice la Marx dintre care 3 corespund cu citatele lui G. Lukacs (*Geschichte und Klassenbewusstsein*, Berlin 1923), iar alte 2 cuprind lozinci arhicunoscute din Manifestul Partidului Comunist.

²⁾ Despre care autorul ei scria în 1938 că este „... reacționară din cauza idealismului ei, din cauza înțelegerii deficiente a teoriei reflectării, din cauza negării dialecticii în natură” (G. Lukacs *Probleme des Realismus*, Berlin 1955, p. 231) și n-a permis niciodată retipărirea ei.

pune savantul nostru că numindu-l pe Bălcesou sau pe Jean Mealiier progresist, vreun marxist s-a gătit vreodată să pună în legătură activitatea lor cu pregătirea revoluției proletare ?

Sau aceste interpretări arbitrare și în dezacord cu faptele trebuie să demonstreze teza autorului că totul e ambiguu: „Echivocul este în lucruri. Istoria este echivocă” (p. 142). Lucrurile deloc nu sînt echivoce, istoria nici ea. Ele sînt determinate fără echivoc, fără ambiguitate: binele este întotdeauna bine pentru cineva. În condiții date, minciuna este totdeauna minciună....

D. Merleau-Ponty vrea să ne convingă despre „ambiguitatea dialecticii” (p. 94). Pentru el dialectica nu este un ansamblu de legi obiective, ci „un mod de a gîndi paradoxal” (p. 85). Ea este un fel de „Intuiție neîntreruptă” (p. 45) în care „se relativizează conceptele de subiect și de obiect”, creînd o continuitate ce se structurează în totalitate; „trecerea subiectului în obiect și a obiectului în subiect este motorul dialecticii” (p. 45). Că această „continuitate” dintre subiect și obiect, această dizolvare a lor reciprocă nu este dialectică, ci principiul pragmatist al „continuității experienței” sau cel machist al „principiului coordonării”, nu-l deranjează deloc pe neodialecticianul nostru.

Nu ne vom opri asupra acestor observații. Vom cîntări în schimb, formularea cu caracter de definiție, pe care o întîlnim la sfîrșitul lucrării (p. 273—274) :

„Dialectica nu este nici ideea acțiunii reciproce, nici cea a solidarității contrariilor și a depășirii lor, nici ceea a unei dezvoltări care se aruncă asupra ei înseși, nici transcendența unei calități, care instalează într-o ordine nouă o schimbare pînă atunci cantitativă : acestea sînt consecințe, sau aspecte ale dialecticii. Tnsă luate în ele însele sau ca proprietăți ale existenței, aceste raporturi sînt minuni, curiozități sau paradoxuri. Ele nu au valoare lămuritoare decît dacă sînt privite în experiența noastră, la întîlnirea unui subiect, a existenței și a altor subiecte: între aceste contrare, în această acțiune

reciprocă, în acest raport dintre interior și exterior, dintre elementele acestei constelații, în această devenire, care nu devine nunia, ci devine pentru sine, este loc pentru raporturi cu sens dublu, pentru răsturnări, pentru adevăruri contrare și inseparabile, pentru depășiri, pentru o geneză perpetuă, pentru o pluralitate de planuri și de ordine, fără contradicție și fără magie. Nu există dialectică deoît în acest tip de existență în care se face întîlnirea subiectelor și care nu este doar un spectacol pe care fiecare dintre ele și-l dă pe cont propriu, ci reședința lor comună, locul schimbului dintre ele și a inserțiunii lor reciproce. Dialectica nu-și dă o finalitate, cum spune Sartre, adică nu afirmă prezența totului în ceea ce, prin natura sa, există prin părți separate, ci este coeziunea globală, primordială a unui cîmp de experiență în care fiecare element se deschide spre celelalte. Ea se gîndește întotdeauna ca expresie sau adevăr al unei experiențe în care schimbul dintre subiecte între ele și existență a fost instituit în prealabil. Aceasta este o gîndire care nu constituie totul, ci se situează în el. Ea are un trecut și un viitor, care nu sînt simpla negație a ei, ea este neîncheiată atîta vreme cît nu trece în alte perspective și în perspectiva altora”.

Ce „dialectică” ne oferă d. Merleau-Ponty, mai autentică, decît cea marxist-leninistă ? Care este înțelesul dialecticii „a-comuniste” și „ambigue” ?

Să încercăm o transcriere a ei în limbajul accesibil minților „naive” pentru care știința și realitatea își păstrează valabilitatea și puterea doveditoare.

Dialectica n-ar fi nici știința despre legile fundamentale ale existenței (asta ar face-o „greoaie”), ci o „întîlnire” dintre subiectivități în cadrul experienței (tot subiective). Ea este „gîndită” ca o ambiguitate alternativă de perspective cu totul subiective. O asemenea concepție despre „dialectică” o transformă pe aceasta în simplu joc de echivocuri.

Realitatea și concretul, mai ales concretul pe care voia să-l seziseze și Hegel sînt izgonite, astfe^ din domeniul dialectic-

ticii, care se transformă într-o speculație abstractă. Golite de conținut (singurul care poate da o determinare univocă) conceptele pot fi și așa și așa. În locul mișcării dialectice determinate, se instituie pseudo-dialectica sofisticii pentru care orice perspectivă poate fi justificată logic, dacă se face abstracție de conținutul pe care-l reflectă. Conceptele sînt mînuite după arbitrarul perspectivei acceptate: construcția socialistă înseamnă „decadență” față de revoluția socialistă (p. 55); pentru că d. Merdeau-Pomty socotește că revoluția trebuie să fie ^regimul dezechilibrului creator” (p. 277). De ce? Pentru că altfel n-ar avea justificare .adversitatea d-sale față de comunism. El introduce ambiguitatea, echivocul în interpretarea lucrurilor celor mai clare, univoc determinate. „Revoluția este progres cînd se compară cu trecutul (acesta este faptul pe oare nici Merleau-Ponty nu-l poate nega), dar ea este decepție și eșec cînd se compară cu viitorul pe care ea îl lasă să se întrevadă și îl înăbușă” (p. 281).

Caracterul anti-dialectic, de simplu joc sofistic cu conceptele este deosebit de clar în pasajul citat. Pe de o parte se constată faptul: revoluția socialistă este un progres față de trecut, apoi se admite că ea lasă să se *întrevadă* un viitor mai evoluat (adică a creat condițiile obiective pentru un nou progres), apoi, brusc, printr-un salt în ambiguitate terminologică și în arbitrarul alogic, cu ajutorul conjuncției „și” se *afirmă* că ea ar „înăbuși viitorul (pentru care, însă, tot ea pregătise condițiile de realizare).

Perspectiva ambiguității ce se instalează în cugetarea burgheză, sub forma procedului logic descris mai sus, nu reflectă altceva decît *paradoxul filozofiei burgheze contemporane*. Refuzînd să-și însușească singurele concluzii teoretice ce

se desprind din victoria revoluției și succesele construcției socialiste, ea introduce în textura formelor sale logice incoerența — această orgie de ambiguitate.

O EVIDENȚA

Filozofii burghezi se înverșunează să proclame că dialectica marxistă este în declin. Secondat de Henri Lefevre, Lucien Goldmann scrie recent în *Temps modernes*: „Gîndirea marxistă trece de vreo treizeci de ani printr-o criză excepțional de profundă” 1). *Aventurile dialecticii* reprezintă o ilustrare a acestei teme. O ilustrare însă *à rebours*, pe dos.

Ea demonstrează că respingînd singura dialectică în stare să garanteze stringența gîndirii și eficacitatea practicii — dialectica realului, dialectica obiectivă, istorică, și concretă — inevitabil gîndirea burgheză cade pradă contradicției logice. Gîndirea marxistă nu se află însă în nici o criză sau declin: mărturie stau acțiunile eficiente realizate de către cei care gîndesc în perspectiva dialecticii materialiste, care sezisează și-și însușesc dialectica realului, mărturie stă edificiul sistemului mondial al socialismului.

Dar mărturie stă și admirabila capacitate de înnoire, în funcție de elementele noi apărute în conținutul vieții sociale în etapa actuală, de care dă dovadă gîndirea revoluționară marxist-leninistă, în timp ce filozofia burgheză, chiar în reprezentanții ei cei mai distinși, rumegă cu răbdare scolastică, originalitate redusă doar la invenții terminologice și cu sclerozarea, funcțiunilor logice, aceleași dogme pe carele-a infirmat procesul irezistibil anunțat prin salvele „Aurorei”.

1) L. Goldmann, *Propos dialectiques* în „Temps modernes” nr 137-138. iulie-august 1957. p 235

PUBLICISTICĂ

HUBERT JUIN

SCRISOARE DIN PARIS

Sîntem cu toții la țară. Parisul s-a golit și s-a dăruit străinilor, turiștilor, provincialilor. Cei mai norocoși au plecat în străinătate. Ceilalți au rămas. Își petrec timpul, ca și mine, în vile foarte frumoase pe care niște ființe darnice li le-au pus la dispoziție. Astfel, eu îmi petrec vacanța la Moulin d'Ande. Este o moară cu apă din veacul al XIII-lea, situată nu departe de Rouen și nu departe de Andelys. La Rouen a fost arsă de vie Jeanne d'Arc, eroina uneia din cele mai patetice lupte naționale ale noastre. La Andelys se află castelul Gaillard, despre care se spune că ar fi fost castelul unor eroi ai legendelor noastre populare, cei patru frați Aymond, cavaleri neînfricați, răzvrățiți împotriva puterii absolute pe care o exercita Carolus Magnus. Se mai spune că în aceeași moară s-a odihnit Jeanne d'Arc, că a poposit acolo o noapte întreagă, escortată de gărzile engleze și burgunde în drum spre Rouen, și că ofițerii se temeau, o dată cu lăsarea nopții, de o ambuscadă a țăranilor francezi capabili să le răpească prețioasa captivă. N-am putea afirma, cu certitudine, că toate acestea sînt adevărate, dar povestea e frumoasă și plină de învățăminte. Ea stă mărturie a rezistenței populare. Moara din Ande încalcă un braț al Senei. Foarte frumoasă, este alcătuită din trei corpuri de clădiri. Prima, moara propriu zisă, a fost admirabil restaurată. Ne petrecem serile ascultînd muzică din „toată lumea”, într-o sală mare denumită „Sala pietrei de moară”, pentru că mai conține și astăzi, în starea lor de dinainte, toate instalațiile epocii. A doua clădire, unde locuiesc, este lungă, cu două etaje scunde : se află aici o sală mare de joc (ping-pong) și două camere, iar la etaj odaia copiilor amabilei noastre gazde și camera guvernantei. Săi nu credeți cumva că de data asta ne-a pălit norocul. Tînărul intelectual francez este îndeobște sărac (afară doar dacă nu dispune — ceea ce e posibil — de o avere moștenită). Drepturile de autor sînt neînsemnate. În Franța se publică prea multe cărți. Și oricare ar fi valoarea lucrării tale și laudele cu care este primită de critică, vei vinde puțin, pentru că ești victima „puterii de cumpărare” a achizitorului. Cărțile (socotite obiecte de lux) sînt, în raport cu costul vieții și în deosebi cu salariile, foarte scumpe. Editorul consimte, bineînțeles, să-ți dea un avans. Dar, mai mult ca sigur că nu vei încasa niciodată altceva decît acest avans...

...afară doar dacă romanul (mai trebuie să fi și romancier pe deasupra) ți-a fost onorat cu un premiu. Fără îndoială, un premiu Gon-

court, sau Femina, sau Renaudot (cele trei mari premii anuale ale noastre) îți poate aduce un câștig între 7 și 15 milioane franci, pînă într-atîta publicul are încredere în aceste premii. De la sine înțeles că ele sînt, cu osebire, evenimente mondene. Se mai pot ivi însă și alte fenomene. Cazul Francoisei Sagan este, între altele, foarte semnificativ. Romanele Francoisei Sagan nu numai că sînt lipsite de orice interes, dar mai și dau, pe deasupra, o idee cît se poate de falsă asupra tineretului francez de azi. Totuși, se vînd. Sînt pe placul publicului. De ce ? Iată un mister, a cărui cheie ne-o va da, poate, sociologia...

Pe scurt, intelectualii francezi sînt, în genere săraci, dacă ținem seama de faptul că nu au o avere personală (ceea ce e cazul cu aproape jumătate din ei), dacă ținem seama de faptul că nu au o a „doua meserie” bănoasă. Cei care n-o au nici pe prima, nici pe cealaltă, sînt, vă asigur, de compătimit. Sînt obligați să lupte pentru independența și viața de toate zilele. Moulin d'Ande e unul din locurile privilegiate (există foarte puține) unde intelectualii sînt primiți și găzduiți numai din bunăvoința celor ce le posedă. Aici, doamna Suzanne Lipinska găzduiește intelectuali, îi primește bine, pot spune chiar mai mult decît bine. Ea a amenajat un atelier unde tinerii pictori pot lucra. Locuiesc aici patru și chiar cinci perechi. Am petrecut și eu, în aceste locuri, o lună de zile împreună cu un înțar poet haitian de mare valoare, Rene Dupestre. El a scris deja cîteva culegeri de versuri, care sînt importante, nu prin volumul lor, ci prin gîndirea ce le animă și prin stilul lor, un stil potrivit cu dimensiunile, cu însăși respirația patriei sale, Haiti (după chipul aceluia pe care Jacques Roumain l-a folosit în admirabilul lui roman, „Les gouverneurs de la rosee”). Acest contact (cu prietenia lui Rene Depestre) mi-a fost cu atît mai util cu cît tocmai, termin un poem de lungi dimensiuni, *La pierre aveugle* care va apare la Editura du Seuil, în luna mai 1958, și unde înfățișez epopeea poporului negru, a sclaviei lui și a acelei prime făgăduieli de eliberare care a fost Toussaint-Louverture. atît de bine denumit *iacobinul negru...*

îmi cer iertare de a vă scrie o scrisoare atît de vizibil la „persoana întîia”, avînd aerul de a gravita numai în jurul faptelor înseși. Dar cred că e mai bine ca în aceste prime două scrisori să facem cunoștință. De asemeni cred că e mai bine ca, în zilele astea cînd nu se întîmplă mai nimic la Paris, să mă spovedesc puțin. Vă făgăduiesc ca mai tîrziu, să mă supun normelor obiectivității și informației cele mai stricte. Aici, la Moulin d'Ande, în afara celor două călătorii săptămîniale la Paris (care se află la o distanță de 120 kilometri) lucrez și citesc. În scrisoarea anterioară, vă făgăduisem să vă vorbesc despre cartea lui Andre Bonnard, profesorul elvețian laureat al premiului Păcii, un om de o cultură exemplară. Ceea ce și fac.

S-o spun de la început. Din toate cărțile pe care le-am citit în ultima vreme, cea mai importantă, mai *necesară* este, fără îndoială, aceea a lui Andre Bonnard : *Civilizația Greacă* (în două volume, apărute la Editura Cîaifontaine, Lauzanne). Cartea aceasta îmi luminează viața, mă face să iubesc un domeniu pe care-l cunoșteam puțin, de care mă depărtaseră niște profesori înapoiți. Apoi, cartea mă învață să înțeleg o sumă de lucruri, să raționez, să nu pierd din vedere o anumită metodă de cunoaș-

tere care, da, devine cea mai importantă... Să fiu mai clar. Andre Bonnard a distrus într-un chip magistral mitul „miracolului grec”. Nici nu există vreun miracol. O spune chiar el. Explicația era antiștiințifică (ca atare nedemnă de om) și, pe deasupra, absurdă. Există lumea, și există omul. Iar între lume și om — o încordare, o luptă, schițări de armonii, veleități de disarmonii. Da ! „întreagă civilizația greacă — scrie Andre Bonnard — are ca punct de plecare și ca obiect omul.” Dacă profesorii mei ar fi rostit o frază asemănătoare, ar fi salvat în mine dragostea pentru Grecia. •Cu asta însă n-am terminat. Andre Bonnard este marxist. Și socot că cele două prețioase volume ale sale, pe care le-a publicat, dovedesc că marxismul nu poate fi oprit din drumul său, nu va fi oprit niciodată în efortul pe care-l face de a da o explicație a lumii. Cu condiția ca și alții să procedeze întocmai cum procedează Andre Bonnard, adică să refuze cu înverșunare, cu dârzenie, să transforme o metodă de cunoaștere într-o tiranie a gândirii. Pe scurt, trebuie să împingem marxismul înainte. El îndeplinește o misiune — astăzi îndeosebi — utilă conștiinței umane în ansamblul ei.

În ceea ce mă privește, sînt gata să afirm că cel de al doilea volum din „Civilizația Greacă” oferă cea mai mare bogăție. Și nu mă gîndesc numai la minunatele pagini consacrate lui Hipocrit, la rîndurile ce pot fi socotite printre cele mai frumoase pe care le-am citit vreodată și care se ocupă de comedia lui Aristofan, „Păsările”. Nu ! Mă refer la ceea ce este atît de vizibil uman, atît de generos oferit înțelegerii tuturor, vreau să spun la analiza pe care profesoarul Andre Bonnard (care n-a uitat niciodată, și-l felicit pentru asta, regiunea lui de baștină, Vaud, cantonul lui elvețian Vaud, această regiune atît de scumpă maestrului meu Ramuz) o face *Antigonei* lui iSofocle. Pînă azi (mă refer la a'cele scrieri, la acele discursuri pe care le-am cunoscut și care nu-mi potoleau niciodată setea și nu-mi apăreau niciodată la înălțimea celor tratate), s-au spus despre aceasta multe lucruri : Antigona era lăudată, Creon — condamnat. Dar cînd citeam *Antigona* (și încă nu aveam la îndemînă admirabila traducere a lui Andre Bonnard, apărută de curînd o dată cu alte tragedii grecești traduse de el la „Clubul Librarilor din Franța”), nu puteam — zău așa — nu-l puteam condamna pe Creon. De ce ? După ce am citit al doilea volum din *Civilizația Greacă* de Andre Bonnard, am înțeles de odată totul. A fost deajuns ca omul acesta, profesor la o universitate pe care n-o cunosc, să citească pentru mine, ca să citească mai bine decît mine. Creon este Cetatea. Grecia nu este un miracol, dar cartea lui Bonnard este un miracol al inteligenței și al rațiunii... Scriind un comentariu asupra uneia din tragediile cele mai vechi ale omenirii, Andre Bonnard face un serviciu unui tînăr intelectual francez care se luptă cu grelele și asprele probleme ale timpului său...

Dar nu vreau să zăbovesc prea mult asupra acestora. Vreau să ajung cît mai repede la deosebita îmbogățire spirituală pe care o procură opera lui Andre Bonnard. Am citit-o cu atenție. Și ani găsit în ea o modestie suverană care îți merge drept la inimă ; autorul afirmă că nu face altceva decît o operă de vulgarizare. Dacă operele de vulgarizare pe care omenirea le-a uitat ar fi avut această forță, această claritate, această bogăție, omenirea ar fi alta ! Să ne înțelegem. Opera profesorului Bonnard *poate* și *trebuie* să fie citită de toată lumea. Este departe de erudiția și de măștile

ei. Această Grecie, prezentată aci în contradicțiile ei, în obscuritățile,, bogățiile ei, ei bine, interesează pe toată lumea și pe fiecare în parte. Cine poate crede că, citind această carte, gândurile mele se îndreptau spre Franța, spre Franța epocii noastre, cea care pornește din anul 1945 și pînă azi. Pînă într-atîta este adevărat că nimic din ceea ce este umarr n-a fost străin omului. Și pe deasupra e necesar ca omul să apară așa cum e în realitate, să nu se refugieze în erudiție, să-și regăsească valoarea de ființă vie, infinit de vie. Pentru acest lucru, prin acest lucru, profesorul Bonnard din Lauzanne este, înainte de toate poet, poetul de limbă franceză Andre Bonnard.

Dintre toate noțiunile evocate în această carte, una din cele mai valoroase mi se pare cea de „democrație imperialistă”. Aici găsim deopotrivă și măreția și germenii decadenței Greciei : acea măreție artistică, (un bronz lucrat, o piatră tratată ca niciodată, pasiunea verbală care se ridică pînă la îndrăzneala lui Pindar) își datorează existența imperialismului acelei democrații care a fost Atena celor cincizeci de ani ai „secolului de aur”. Cincizeci de ani ! În schimb, cîte veacuri de sclavie ! Cîte veacuri de inferioritate a femeii — cu excepția poetesei Sapho — ca pentru a sublinia și mai pregnant realitatea spăimîntătoare a vieții femeii, pretutindeni în afară de Lesbos. Veacurile de inferioritate condamnă această falsă democrație. Totuși, ea a fost prima. Și în nici un caz nu poate fi vorba despre un miracol. N-a fost decît o mișcare proprie omnirii în căutarea fericirii. Ah, rîsul luj Aristofan se întunecă atunci cînd autorul vorbește despre Republica Păsărilor. Dar năzuințele lui, acele voci care sar în ajutorul năzuințelor lui sînt de neimitat, nu din pricina comicalului sau a ridicolului, ci din pricina melancoliei și a credinței sale nestrămutate. La toate astea mă gîndeam cu un an în urmă, în Grecia, unde mă aflam ca trimis al un ziar parizian pentru un reportaj. Mă aplecam asupra dramei Greciei de azi, asupra luptelor de azi ale poporului grec, dar regăseam aceleași, neschimbate, malurile Delos-ului, străjuite de magnificile sale marmuri, acele maluri unde mii și mii de sclavi erau expuși și vînduți la licitate : plagă purulentă care a pus capăt civilizației grecești.

Da ! Andre Bonnard este un vulgarizator, așa cum a fost și Diderot,, pentru o cît mai înaltă conștiință în slujba unui cît mai mare număr de oameni. Opera lui instruieste. Poartă în sine o lumină pe care nimeni n-ar putea-o stinge sau amenința. Învățămintele ei sînt nenumărate: în deosebi sînt actuale. Citind această carte exemplară, m-am gîndit la Franța. Și cum s-o citești altfel ? Ea te face să te gîndești neîncetat la om...

Franța ! Acum s-ar cuveni să vă dau și cîteva știri politice. Faptele,, le cunoașteți. Nu vă pot destăinui decît impresiile culese din lăuntrui sufletului.

Guvernul Bourges-Maunoury, ne-a vîrît într-o operațiune îndoielnică : planul Gaillard. Acest ministru este răspunzător de o devalorizare care, oricît ar părea de ocultă, este, totuși — cînd stai să gîndești logic — o devalorizare. În fața sindicatelor e strunită coarda patriotică. Se cer sacrificii. Se face apel la conștiință, se vorbește despre remușcările viitoare ale celor care ar refuza să se supună unei politici -de austeritate.

ale cărei forme nu ei le-au ales. Pe scurt, numai muncitorii, o parte dezmoștenită a micii burghezii și intelectualii sînt obligați să suporte cheltuielile unei operațiuni în stil mare, de la care se așteaptă o renaștere a industriei franceze. În același timp guvernul urmărește să eîștllge încrederea Americii și a Germaniei, de la care sînt mereu solicitate împrumuturi. Toate acestea par simple — dar numai în aparență. Acțiunea legilor economice nu poate fi atît de ușor oprită, pe cît de lesne poate fi provocată. Domnul Gaillard a împlins economia țării noastre pe o pantă despre care nu se prea știe unde va duce... Atîta vreme cît 'cheltuielile unui război fratricid vor greva economia națională, marele profitor al reformelor noastre financiare va fii domnul Cancelar Adenauer — și nimeni altul.

Spectacolele? Parisul e prea pustiu ca să vă pot vorbi despre spectacolele pe care le oferă Parisul. Există, bineînțeles, spectacolele eterne : malurile Senei, cursul ei domol, podurile, curtea Luvrului și atîtea altele (începînd cu Zidul Federațiilor) care fac din Paris unul din marii martori ai istoriei... Cît privește restul, dați-mi voie să-mi consult tabletele : ei bine, nu găsesc nimic ! Afară de o placă editată de casa Columbia, pe care trebuie să vi-o semnalez. Este vorba de o înregistrare a pianistului Georges Solchany, grupînd într-un disc Mikrokosmos (extrase, suite, op 14) *Dansurile populare romine și Dansurile pentru copii*. Acest pianist are talent. El îl interpretează pe Bartok fără afectare. Stilul lui e direct, simplu. Nu știu nimic despre el. E de-ajuns că ne dă o bună interpretare a lui Bartok, într-o înregistrare fidelă.

În această lună august, știrile sînt scurte. Prietenii noștri au luat-o la sănătoasa. Iți rămîne refugiul în lectură, prietenia cărților și acele lungi, odihnitoare conversații neîntrerupte, care fac ca viața să-și continue cursul, să fie suportată, să tîgăduiască zile mai bune... Prietenul meu Claude Roy este de aceeași părere : în cărți întîlnim prieteni și stăm? de vorbă cu ei. Nu sînt o materie inertă, ci o voce vie, și depinde numai de noi ca să nu dispară. Am terminat tocmai de citit cîteva poeme ale marelui scriitor cuban Nicolas Guillen, laureat al Premiului Stalin pentru Pace. Volumul este intitulat *Spania* și e tradus de Claude Couffon (Editura „Caracteres”). Iată cum se adresează poetul, Spaniei:

„Eu,
 fiu al Americii;
 fiul tău și al Africii fiu;
 ieri, sclavul stăpînilor albi cu biciuști sîngeroase,
 azi, sclav al yankeilor roșcovani, hulpavi prădători;
 eu, care mă scald în sîngele negru care stropește Antilele,
 asfixiat de acrul fum verde al cîmpurilor cu trestie de zahăr ;
 îngropat în noroiul închisorilor ;
 încercuit zi și noapte de baionete nesățioase,
 pierdut în pădurile urlătoare ale insulelor răstignite pe crucea
 Tropicului r.
 eu, fiu al Americii,
 alerg spre tine, mor pentru tine...
 Eu, care iubesc libertatea atîta de simplu,
 Cum iubește un copil soarele, copacul sădit în fața casei,

eu, a cărui voce este încoronată de asprele păduri milenare,
eu, cu sufletul vibrînd de tobe...

Această poezie densă și bogată este scrisă de unul din acei poeți născuți în sînul minorităților și conștient de toate manoperele opresiunii... Guillen este un bărbat de 55 de ani, pe care-l întîlnesc deseori la Paris. El a renovat poezia de limbă spaniolă, introducînd ritmuri tipic „negre”. Este, cred, cel mai mare poet „negru” al clipei de față, alături de marele poet antilez Aime Cesaire, despre care am scris o lucrare apărută la Editura „Presences Africaines”, cu o prefață de Claude Roy. Aime Cesaire a prezidat, cu marea lui autoritate, recentul Congres al Intelectualilor Negri care a avut loc la Paris, în una din sălile Sorbonei. Acest Congres a arătat în chip luminos că există o cultură „neagră”. A fost mai mult decît o luare de cunoștință. A însemnat mai mult decît o luare de cunoștință. Dintr-un om despre care se vorbea, negrul a devenit un om care vorbește. Dintr-un obiect al unei literaturi exotice scrisă de albi, negrul dobîndea calitatea de intelectual : dobîndea forța de a se exprima, exprimînd deopotrivă gîndurile totalității negrilor. E un fapt nou, cu urmări incalculabile. Bineînțeles, li se recunoștea și înainte vreme, unor anumiți negri, posibilitatea de a fi intelectuali, cu condiția însă de a fi, înainte de toate intelectuali, și numai după aceasta negri. Am avut ocazia, în Congo Belgian, să verific acest lucru de necrezut : am văzut acolo tineri negri repetînd sub îndrumarea profesorului fraza consacrată : *strămoșii noștri Gății*. La Leopoldville, am văzut aceiași tineri negri obligați să se arate foarte mîndrii că în *Războiul cu Galii*, Iulius Cezar scrie : „Dintre toate popoarele Galiei, Belgienii sînt cei mai viteji”. Acum, îmi pot da seama de drumul parcurs. Prietenii noștri negrii au mult de lucru. Sînt la răs-cruce de drumuri. Se avîntă, curajos, înainte. Li admir și socot că ar trebui să-i ajutăm cît mai mult.

Iată o frază cam ambiguă și care mă îndreaptă spre o altă carte apărută de curînd: *Portretul Colonizatului* (precedată de *Portretul Colonizatorului*) de Albert Memmi, lucrare apărută la Editura Buchet-Chastel (Correa). S-a vorbit mult, aici, despre această carte care are meritele ei, și slăbiciunile ei. Acest tînăr scriitor nord-african a abordat, într-un mod lucid, anumite probleme. Veți vedea, dealtminteri, că voi reveni deseori, în cursul acestei corespondențe pe care v-arn făgăduit s-o trimit regulat, asupra acestei lucrări ; ea înfățișează un aspect ce ar trebui să ne intereseze cu precădere : acela privitor la poziția omului de stînga trăind fie în colonii, fie în Metropolă. Ce are de făcut? Ei bine, la urma urmei, rolul lui e cît se poate de simplu : el trebuie să participe cu întreagă greutate și întreg creditul său moral, cu întreaga sa acțiune și logică, pentru ca să se modifice *nu* tendințele mai mult sau mai puțin mărturisite ale mișcărilor de eliberare națională din colonii sau semi-colonii, ci instituțiile lor, care dau frîu liber jocului imperialismului. Cu alte cuvinte, care permit propriei sale patrii să posede o colonie sau o semi-colonie. Este singurul mijloc pe care-l are la îndemîină ca să ajute efectiv această jnișcare sau aceste mișcări de eliberare națională. Apoi, va putea sta de vorbă, de la egal la egal, cu reprezentanții mișcării de eliberare, cînd aceștia vor fi preluat puterea. Lucru pe care noi avem tendința să-l uităm.

Dar, destul despre politică. Dealtfel văd că scrisoarea mea se lungeste prea mult. Ași mai fi vrut să vă călăuzesc în atelierul unuia din prietenii mei, pictorul Pierre Soulages. Cu această ocazie v-ași fi vorbit despre pictorii noștri. O voi face, prieteni români, în scrisoarea viitoare.

H. J..

FILOZOFIA SUCCESULUI

Luna sovietică se învîrte în jurul pămîntului! Russian moon circles round the earth! Le satellite russe tourne autour de la Terre! Sovetsky iskustvei sputnic prodoljaetsa tvoi polet vokrug naşnii planeti! Poeţii au scris şi mai scriu mii de versuri în jurul acestor propoziţiuni. Prozatorii vor fabula în jurul călătoriilor interplanetare. In paginile care urmează vom încerca să reliefăm una din implicaţiile mar profunde ale acestui eveniment. Nu e vorba de implicaţiile tehnice. Nici de noile perspective ale astronomiei. Nici' de cuceririle astrologiei. Este vorba de efectul de lungă durată pe care cele 86 kilograme de fier le au asupra a 143 de milioane de oameni!

riente" Naşc L f 07 ~ ? sif m teriul Care verifica rezultatele expe-
 două forte S n p f ^ "I" - dect SUCCESUL EI 6 Ste litania celor
 sîntem într VPIK ^ .....9 ..... credi" ta că mergem înainte st că
 W veritabil progres : eficacitatea şi ..consensus omnium". Nici
 un argument teoretic nu poate zdruncina realitatea solidă, mai solidă de
 cit piatra, pe care o reprezintă succesul".

Aşa dar, în țara unde se vînd lunar 37.000.000 de , science-fiction" în
 sfteip Ń ĩ u " i s c A l i t o r d i n c i a c i 5 6 o c u p a d e c a l i t o t " | > n t e r p l a n e a r e ' n
 ct l o r i z o n t a l s e « i m e r i c . . j i i ¥ m i s g s c o a l a d e d i t m n e a t ă c r f p e r s p e c t i v a
 Aceasti duna c f i f * * » " s o a l e s t e a u a f a b r i c a t ă l a M o s c o v a",
 Aceasta, dupa ce de la Theodore Roosevelt încoace, generații întregi au fost
 crescute în America în spiritul filozofiei succesului și în credința S s t r ă ^
 ralvdel» " « P — ^ P ^ z e c i ș ,
 S-a contestat adesea pragmatismului, dreptul de a se numi o filozofie.

Se argumenta astfel : o filozofie pune întrebări la care reușește uneori să dea răspuns. Pragmatismul nu-și pune probleme, în consecință nu «dă răspunsuri. Pragmatismul consacră răul, după cum sanctifică reușita. El este alături de învingători, le teoretizează succesul și îi asigură că vor fi întotdeauna învingători ; el „scuipă pe cei învinși" și le demonstrează că este în firea lucrurilor să fie învinși.

Pragmatismul a creat complexul de superioritate al americanilor, credința că istoria, civilizația, știința și tehnica, selecția naturală și cea artificială, conflictele mondiale și certurile interamericane, energia atomică și energia americană, în sfârșit, totul, tot ce există pe globul pământesc lucrează pentru ei. America are cea mai mare industrie, cei mai mari zgârie-nori, cele mai multe mașini. Pragmatismul — nu desigur cel teoretic, dar cel infuzat zi de zi de ziare, de senatori, de televiziune, de jurnalele de actualitate, de filozofi, de miliardarii îmbătrâniți porniți pe memorii, de o istorie, de ce să n-o recunoaștem ?, norocoasă — pragmatismul l-a transformat pe americanul mijlociu într-un dogmatic. Dogmatic cu privire la succesul propriu. Și sceptic. Sceptic în ce privește insuccesul iremediabil al altora.

Și dincolo de fruntariile Statelor Unite există progres. Inșă numai cu o treaptă mai jos de progresul american.

De aceea americanii au privit transformările din secolul XX-lea, cel puțin pînă în 1920, cu seninătate, s-ar putea spune chiar cu o ironică generozitate. Au urmat surprize după surprize- Inșă credința americanilor de rind că cea mai bună mașină se fabrică în America și că cel mai mare port-avion se lansează din șantierele americane, această credință nu a fost știrbită. Tehnica — raționau ei — este un business care se măsoară după criteriul rentabilității. Și cine se pricepe mai mult în rentabilitate decît americanul ?

Rezultatul ?

Americanii au fost convinși că energia atomică nu poate alimenta centralele atomice decît în 1959. Așa prevedea programul american. În 1954, intra în funcțiune prima centrală atomică. Nu la Washington, nici în Tennessee. Ci în apropiere de Moscova.

Americanii au fost convinși că avioanele cu reacție nu pot intra în serviciul de pasageri decît în 1965. Așa prevedea programul american. Cînd un avion englez de tipul „Cornet" s-a prăbușit în valurile Mediteranei, americanii au jubilat: Așa vă trebuie. Vai de cei învinși ! Astăzi TU-104 circulă pe toate rutele de pe glob.

Americanii au fost convinși că rachetele balistice intercontinentale sînt ineficace. În locul rachetelor preferau nylonul. Rachetele balistice vor fi eficiente în 1959. Așa prevede programul american. În septembrie 1957, de pe o catapultă sovietică în regiunea polară a fost lansată prima rachetă intercontinentală. Nu în Alaska și nici în Nevada.

Americanii au fost convinși că sateliții, artificiali continuă să fie subiecte bune doar pentru „science-fiction". Sateliții artificiali vor fi interesați cînd vor putea fi vizionați la televiziunea din Wisconsin. Programul american.

Și iată că fiul lui John Smith învîrte butonul aparatului de radio în speranța că va auzi familiarul blic-blic.

•Cauza ?

Fi nrlfl" " o s Cei T' d o t a t i i ! n u s e a P u c a d e s t u d » teoretice de fizică
 Ei p i e f e r a p r o f e s i i m a t l u c r a t i v e . C h i a r d a c ă s e a p u c ă d e t e h n i c ă T n u
 devin ingineri ci devin în cel mai bun caz ingineri si negusto^ Sînt mai
 interesați de cota de participare la acțiunile uzinei. Sînt preSupa "si de
 P f 0 g r ^ d ~ i ! n ? a s U r a / n C T m ă r e ș t e « * S 3 & f t f .
 aceasta a spus-o John Connant, rectoru' universității Colnmhija;
 Desigur cauza nu rezidă în tinerii care nu se duc la facultatea de L A i
 S T d e C s S S d t c l m e l l s ! " ? ! ! ^ r f s P u n e < * R o c k - a n t R o l t - a r v i n o -
 lansarea doctrinei Eisenhower! Dar este și în această ceva adevărat

rea rachete o de uli H m l ă r g i r e a C r e d i t e l o r P e n t r u c e r c e t a -
 rea rachetelor de ultraviteza. Am subestimat ani de-a rîndul această m f - o w l
 ffiS * A m s o c o i f o " e r ! n t a b i l ă 9 i i n a p l i c a b i l ă i m e X a t n a r m a a o m S
 tact, ca Am preferat s-o vedem în desenele lui Walt Disney, la S a t o a f l f -
 Desigur nu aceasta este cauza, dar și în aceasta este ceva adevărat"
 n n + r j - T o a t e a c e s t e c a u z e m i c i ! P u n î n s ă u n l u c r u î n s e m n a t J / n »

AceTs Sif* - l' f ă ? t i n u i S I S t e m * i n S P i r i t u i < a r e T g e " 2 f a ?
 Acest spirit a făcut ca americani să fie convinși ca tînărul stat
 Acest spirit a făcut ca sute de milioane de dolari să fie cheltuite > e n
 r ă s ă r , , e n e _ E M S , e " t a _ s , a t e

E ceva putred în filozofia succesului! !

TUDOR ARGHEZI: „STIHURI PESTRIȚE”

Sînt ilustrate, cu deosebire, în „Stihuri pestrițe” diverse modalități a ceea ce critica numește filonul satiric al poeticii argheziene. Ale acelei vaste și multiforme lumi în care pamfletele, „creioanele” sau tabletele în proză sînt și ele, așa cum observa acad. G. Călinescu „adevărate construcții lirice”, autorul lor fiind prin aceasta „un poet care coboară cu toate aripile liricii în cronică”.

Vom regăsi în acest volum, reluate, în exprimarea uneori totuși mai concentrată a versului, imagini, teme sau intenții întîlnite în incisivele proze apărute cu ani, mai îndepărtați sau mai apropiați, în urmă. Încercarea de a se stabili filiații s-a mai făcut și în alte cronici, afirmîndu-se nu fără o anumită justete că o seamă dintre poemele din „Stihurile pestrițe” amintesc pagini ale „Manualului de morală practică”, creionate cum spunea însuși Tudor Arghezi în cursul anilor 1928 și 1943. S-a mai vorbit de asemeni și de o lărgire a viziunii poetului, dar nu s-a căutat a se defini elementele artistice specifice ale acestei viziuni. Fără îndoială că în opera marilor creatori, teme sînt ades reluate, dăruindu-li-se de fiecare dată dacă nu o viață nouă. măcar un vestmînt pe care nu l-au mai avut. Fără îndoială că lirica argheziană, cu toate imprecățiile ei, sau mai ales din pricina lor, vorbește ades despre spiritul în permanență jignit al unui pur care se revoltă, despre moralistul — de genul celor francezi — pornit să resta-

bilească umanul în dimensiunile și drepturile sale cele adevărate și atît de frecvent nesocotite. Lumea care se dezvoltă în monstruos, fetidul sau abjectul fiind pîngăriri ale acestei naturi umane, stăruința asupra lor sau detailarea nu sînt satisfăcute, ci încrîncenate, asemenea unor exorcizări de o extremă violență.

A constata așa da, că „Stihuri pestrițe” continuă preocupările de moralist ale lui Arghezi, dînd noi înfățișări unor teme de altădată, înseamnă a transforma semnificațiile esențiale ale acestei culegeri în cîteva aprecieri exterioare, prea puțin grăitoare pentru adevăratul caracter al volumului. Stabilind de aceea unele filiații vom încerca să evidențiem și sensul în care se face schimbarea, care nu e atît de ton cît de tonalitate poetică.

„Fabula fabulelor” cu care se deschide culegerea de „Stihuri pestrițe” amintește poate de versurile unei „Fabule” mai de mult apărută în „Cuvinte potrivite”. Aminteste desigur și de aprecierea pe care o făcea Tudor Arghezi, într-o tabletă scrisă în anul 1947, despre arta fabulistului: „Ești un poet liric, iubitule, venerabile, un sentimental și un mare gîngăș” („Fabula”). Și nu e străină nici de definiția genului pe care poetul îl descria, mai recent într-„Un prilej La Fontaine” a fi un „pamflet blajin și satiră prin transparentă”. Dar se deosebește de toate acestea printr-o subliniere mult mai accentuată a memoriei ei :

Și se cade și blestemul, pentru cât mai mult folos

A li spus și scris frumos, (s.n.);

Eficiența educativă a fabulei, a artei dacă vrem să extindem sensul acestei sentințe, călăuzește astfel pe poet care, dacă nu renunță la blestem îi comunică totuși un înțeles de „cât mai mult folos”. Mijloacele de exprimare ale acestui înțeles pot fi, evident, multiple:

*Poate fi când poezie, când suris, când
pișcătură
După cum se-ntoarce acul și izvoadele
te fură
Altădată-n câptușeală, pe furiș, dar azi
pe față.*

(De remarcă că nici unul nu este de categoria violenței, durității, sau a invectivei).

Textura unui alt apolog „Comoara” se regăsește aproape întreagă în tableta cu același titlu apărută în presă în anul 1946. Poezia nu este însă o transcriere în care concentrarea, printre altele, să aibe un rol hotărâtor. Fabula a căpătat nuanțe și chiar un conținut nou. Povăta lăsată drept moștenire fiilor săi de către un croitor: să faci întotdeauna nod la ață, e urmată în tabletă de circumstanțierea consecințelor nerespectării ei. (Se înțelege că asemenea moștenire nu putea determina nici mulțumiri nici obediențe !)

*„De necaz, fiul cel mare, rămas cu
foarfecă și degetarul n-a mai înnodat ața
cu care a cusut și la o purtare de câțva
timp nădragii lucrați de el au crăpat unde
nu se cuvine, mincile s-au desfăcut, nasturii
au căzut și prins din scurt el a fost
nevoit să ia hainele din nou cu acul și să
cheltuiască alți nasturi, altă ață și timp la
care a pierdut”.*

Cel de al doilea fiu s-a căsătorit cu o femeie care-l fericea în fiecare an cu câte un plod. Nepricepându-se „să facă nod la ață”, el s-a trezit împovărat de o droaie

de copii și „viața i s-a scurs ca o ață neoprită, însălată în vînt”.

Numai fiul cel mai mic a reușit să prictească tîlcul cuvintelor rostite pe pragul morții de către tatăl său. „Se potrivește la toate celea ! zise cel de-al treilea moștenitor, care de-abia tîrziu a putut să-și dea seama că taică-său i-a lăsat o mare comoară.

„Poveste de școală primară și teză de doctorat”

Ironia încheierii face ca accentul satiric al întregii istorisiri să se deplaseze asupra neînțelegerii sau ignorării adevărilor simple, fundamentale. E luată în rîs lipsa de înțelepciune a omului în genere, care trece nu numai neștiutor pe lîngă acest* adevăruri simple, ci le și disprețuiește chiar. Imaginea înțește aci să comunice o idee generală cu privire la viață. În poemul „Comoara” însă, tema e alta- Acolo este condamnată de fapt pofta de înavuțire a fiilor, care ajung din această pricină să se bucure chiar de moartea tatălui lor :

*Dar trecînd în alte zodii,
Le vorbea croitoru-n dodii
Și cuvîntul „despărțire”
Ei l-au luat drept „împărțire”
Și-așteptau să se-mpărțească
Avuția pîrintească.*

Poetul stăruie asupra efectelor pe care le are neașteptata veste asupra fiilor. Tatăl e presupus a fi fost un hoț care, fățarnic cinstit, se-mbogățise înșelîndu-și clienții- Perspectiva înavuțirii, tulburătoare, bagă zîzaniei între frați :

*Unul și-altul, scunzi, înalți,
Rîvnind partea celorlalți,
Fiindcă banii adunați
Bagă vrajbă printre frați.
Și vorba săracului:
„Banu-i ochiul dracului”.
Pe averea adunată
Erau gata să se bată.*

Visul îmbogățirii îi face să se gîndească să nu mai lucreze, „Să trăiască din do-

Mndă!Și să cumpere și vîndă”, etc., etc.
Toate aceste năluciri se spulberă însă, pentru că pe patul de moarte croitorul le spune:

*Moștenirea-i o povață:
Nu uitați nicicînd în viață
Nodul să-l faceți la ață.*

Apologul se oprește aici. Confruntat cu tot restul povestirii acest final face să reiasă și mai puternic în evidență cît de neroade și nevreddnice au fost poftetele de îmbogățire ale fiilor. O povață de cumpătare în viață, care se opune unui țel, atins prin trîndăvie și îmbogățire pe seama altora. Spre deosebire de tabletă, poemul nu vorbește, doar despre o idee generală cu privire la sensul vieții, ci de opoziția a două morale, sensul său etic practic fiind precumpănit.

Poezia „Putina cu clei” e un exemplu și mai concludent al obiectivului urmărit prin transformarea vechilor teme. În „Manualul de morală practică”, confuziile și bibliile spirituale care se ascund îndărătul frazelor împleticite și lipsite de sens erau satirizate într-o tabletă din care reproducem următorul pasaj: „*Citînd, scrisă negru pe alb, demonstrarea unei teorii noi, care reeditează silabic o realitate mișcată din loc sau o teorie veche, constați cît se străduiește și cîte un spirit, care dispune de expresia plastică, parcă să scoată din propria lui beznă, un sens destinat să se propage. Autorul alunecă în Interiorul putinei din care avea să iasă, de cîte 3, 4 ori într-o jrază și cade mereu la fund, doagele fiind acoperite cu mîzgă. Cîteodată, vivace, dinamic și colorat, pe laturile polemice ale expresiunii lui, ori de cîte ori e vorba să se lămurească, el cade în întuneric.*”

Tableta se încheia astfel: „*Toată muzica e exprimată în 7 note*”: Inanitatea spirituală și lipsa de conținut nu se pot acoperi cu vorbe, adevărul se exprimă în formulări limpezi și cuvintele în înlănțuiri logice i-ajung. Iată concluzia tabletei.

În versurile din „Putina cu clei” tema abstractă se comunică prin mijlocirea ima-

ginii, creionată cu trăsături apăsată și groase, a faptului concret:

*•Cum se tăcuse, cum nu,
Din putina cu cocă el arăta cu pumnu
Amenințînd, ca prostul și-anapoda pe cei
Ce se uitau cum iese și intră iar în clei
Căzuse-n coca moale
Și nu putea din mîzga adîncă să se scoale-*

Reeditarea silabică a unei realități mișcate din loc sau a unei teorii vechi este descrisă aici în chip plastic, astfel:

*El amintea, căzutul, pe unii dintre-acei
Docti oratori semeți,
Prinși între substantive și verbe ca-n
scaței (s. n.)*

În poem satirizarea nepriceperii și a falsei competențe, a ignoranței satisfăcute nu prilejuiește concluzia de ordin general a tabletei. Lipsa de idei e înfățișată prin imaginea, înecată în ridicolul nepuținței și al abjecției, a unui dascăl nechemat și ignar:

*În proză,-n poezie
Un dascăl dădea lecții de chipul cum se
scrie.*

*Însă savantul, dacă
Se pricepea la multe, n-aflase ce să facă
Vorbînd cu că și' ca.
Pe care toată vremea și-alături le ciocnea*

Ridicolului i se asociază și dezgustul trezit de „*asemenea spurcate, stilistice belele*”, violența verbală e de astă dată însă mai atenuată. Virulența expresiei nu condamnă mai puțin ca în trecut, dar e scăzută pînă la posibilitatea influențării unor atitudini practice. Am mai putea identifica și alte teme care revin în alte cîteva din poemele cuprinse în „Stihuri pestrițe”. Nu ni se pare însă necesar să mai stăruim asupra modului în care aceste teme au fost transformate, înoite și îmbogățite cu noi sensuri. Vrem doar, cu ajutorul exemplelor discutate, să definim mai exact care este tonalitatea deosebită a pieselor satirice reunite în volum.

Mai mult decât în „Manualul de morală practică” ale cărui concluzii aveau în vedere *idei etice* menite a călăuzi sau nu o activitate concretă, „Stihurile pestrițe” sînt în cea mai mare măsură pilde recomandînd o *atitudine etică* practică. Analizînd modul în care s-a făcut retopirea însemnărilor în proză, nu am urmărit de aceea rigoarea transpunerii într-un limbaj nou, ci semnificația ei, spiritul în care a fost făcută. Și credem că el a reieșit limpede. „Umorului de idei generale” despre care vorbea acad. G. Călinescu în caracterizarea poeziei argheziene, i se asociază aici satira unor atitudini morale concrete. Îndemnurile abstracte care, topind, datele individuale în generalitatea tipurilor, ajungeau să vizeze mai mult simbolul decât personajul, au fost înlocuite acum cu sentințe ce se referă la năravuri omenești individualizate. Chiar dacă satira pare să fie uneori desprinsă de un loc sau de un timp anume, ea are de cele mai multe ori corespondențe spațiale și temporale. Cîteodată ele sînt și foarte precis amintite cum ar fi în „Scrisoare”. „Foaie verde din Paris” sau în ciclul celor șase sonete finale antimonarhice, de o concentrată forță de caricaturizare. Înrudite mai îndeaproape cu tonul și sensul „peizajelor” din „1907”, aceste dm urmă poeme marchează calea pe care satira argheziană a reușit să cuprindă în obiectivul ei natura umană ca individualitate concretă și nu ca tip generic, condamnîndu-i mîrșăvia sau degradarea în întruchiparea omului ca făptură socială și nu ca entitate, morală. În „1907” satira argheziană a căpătat în violența imprecățiilor, accentul nou al revoltei care condamnă o lume inumană, de îmbuibați. În versurile „Stihurilor pestrițe” se vădește, pe lîngă tonul poemelor menționate mai sus, și o altă latură a satirei lui Tudor Arghezi: aceea a condamnării nu mai puțin categorice a răului care urîțește sau coboară pe oameni, dar a unei condamnări care are un țel moral practic. (O satiră urmărind un asemenea țel poate părea unora puțin însemnată pe plan artistic. Ne simțim de aceea obligați să reamintim profunda ei valoare umanistă ilus-

trată într-un întreg șir de capodopere al literaturii universale).

Arghezi nu a fost străin de un misticism al răului sau al harului, totuși satira lui cu conținut de revoltă, i-a prilejuit o treptată trecere la înțelegerea esenței sociale a răului, l-a ajutat să-l identifice în manifestările sale concrete, obiective și nu numai metafizice. În acest fel pornind de la o filosofie naturistă și de la un protest aproape de simbol, el a ajuns să cuprindă în sfera artei sale natura umană în expresia ei individuală, socială. De aici caracterul satirei în „1907”, de aici semnificația „Stihurilor pestrițe”. Batjocorind prostia în diversele ei forme, ironia versurilor e viguroasă, dar nu sîișie, detaliul este ridicol dar nu îngrozitor. În mînia batjocurii, în forța atacului nu este ură, ci deriziune. E o satiră în care, așa cum spune Tieck, „umorul este tratat cu gravitate și gravitatea cu umor”. E o satiră care contribuie la o creștere a puterii omului asupra lui însuși și asupra neadevărurilor care-l pot amăgi, rîsul avînd aici misiunea de a-l întoarce la bunul simț.

Să vedem în ce măsură aceste trăsături au dăruit valențe și imagini noi lumii reale sau imaginare de o neasemuită bogăție și diversitate a liricii argheziene.

În fabule, construite uneori pe povestiri, alteori pe caracterizări subsumate unui tîlc moralizator, vom regăsi arar vechiul și abstractul „umor de idei generale”. (Graiul nou al pildelor care, asemeni podoabelor rare, își găsesc mereu un alt preț tracînd dintr-un veac lînt-altul, e arghezian, deși pildele vor fi fost cîndva rostite de Esop, La Fontaine sau Krîlov) ni se vorbește în graiul unei ascuțite lucidități acum aplicate la realitate, pentru care faptul mărunț în aparență, plin de semnificații și în care „vorba-i scăpărată, ca din bici, într-o scînteie”.

Iată biruința inteligenței practice, a spiritului capabil să vadă într-un fel nou relațiile existente, spusă în cuvintele simple ale poveștii „Cuiului”. O poveste care se petrece cîndva, pe vremea cînd casele

erau de lemn, cu scîndurile puse cap la cap :

*Năzdrăvan cum altul nu-i.
Un băiat al nimăui
Născoci, atunci, un cui.
Și l-a scos și arătat.*

Se întîmplă însă că nici ideea nouă nu e atît de repede înțeleasă :

*Nici un om nu înțelege
<Cuiul țeapăn cum să-l lege,
Fără funii și curele,
Scîndurile între ele.
Năzdrăvanul și golanul
Il înfipse cu ciocanul.*

Reacția e concludentă :

*Zice unul: — Dragul meu
Așa cui făceam și eu,
Poate chiar mai dichisii
însă, vezi. nu m-am gîndit.*

Restabilirea bunului simț în drepturile sale e întreprinsă și în fabulele „Scîndura”, „Gura lumii”, sau în „Comoara”. Poetul intervine uneori, de-a dreptul, și-i •mustră hitru — asemeni înaintașului său Anton Pann. cel care „scriind. își petrecea vremea foarte dulce” — pe nepricopsiții, repeziții, mărginiții, sau nehibzuiții din fabulele sale, cum o face în „Scîndura” :

*Cu scîndura în brațe, întii nu te gîndiși
•Că trebuia să intre pe dungă și pieziș,
Al doilea, crezuși, că-ntoarsă, — bunăoară,
O scindară se face, Păcală, mai ușoară.*

Alteori, ca-n „Gura lumii”, subliniază absurdul desconsiderării realității, continuînd cu un umor stăpînit să ducă situația pînă la consecințele ei extreme. Și astfel unchiașul și fiul său care duceau măgarul la tîrg, după dojenele celor care-i •sfătuiseră unii mai înțelepțește decît ceilalți

*Mai rămînea să facă o-ncercare
Să ia de-acuma dinșii măgarul la spinare-*

înrudite cu fabulele, portretele sau povestirile satirice, sînt o expresie mai virulentă și mai viguroasă a ofensivei dată

pentru înlăturarea prostiei sau ticăloșiei omenești, atît de variată în înfățișări și atît de agresivă în manifestări. Și făcînd să reiasă cu pregnanță în relief faptul că prostia e tot atît de particulară ca inteligența, Arghezi dezvăluie primejdiile pe care te prezintă de pildă, prostia aliată cu ticăloșia. Mărginirea de asemeni, nu-i satirizată numai pentru că jignește spiritul, ci pentru că e și nocivă în formele ei sociale. Versul poetului scapără izbind în cremea dură și amorfă a obtuzității, dezumflă malițios baloanele de săpun ale falselor prestigii sau autorități, distilează cu măsură venin în satisfacțiile de sine ale mărginirii.

Cartea proastă, în „Volumul și crîmpeul” se însuflețește și capătă asemănarea și trăsăturile unui cucoane mărginite care *Poartă-n urechi cerceii de smarald
Brățări pe brațe și la git.
Mărgăritare — și i s-a urît.*

Concretul plastic al descrierii sugerează admirabil prin contrast inanitatea de fond a conținutului. Nu-i necesar „cîtămai teancul de hîrtie”, ideile limpezi se pot exprima în puține cuvinte, dar clare :

*Condeul cînd e ager și nu minte
Un gînd îl spune-n cîteva cuvinte*

și concretizează poetul, într-o expresivă formulare gnomică, poetul, ideea pildei — Am mai vorbit despre „Putina cu clei” unde Arghezi reia cuvîntul invecitivă al „Florilor de mucigai” pentru a satiriza pe semenii semidoctului din poem, care

*...cînd scria o carte, din capăt la sfîrșit.
Ideea, așa zisă,
ii lua un teanc de coaie și rămînea
nescrisă*

Și cinci să fi avut.

Le isprăvea pe toate — nainte de început.

Ifosele unite cu neputința, stîrnesc o indignare care merge într-un crescendo marcat de o expresivă îmbinare între un epitet și un substantiv cu rol de epitet, întărind pe primul :

*Dar tu în loc de ouă, o vară și tot anul,
Mi-ai pardosit ograda, cîntînd. cu găinași-*

rare ale speței- „Dihania” nemaivăzută, expusă la bilci:

*E cel mai mare porc din (ară
Dar tot un porc; atîta doară
Că a mîncat de mii de ori mai **gras**
Decît purceaua de Ispas,
Mîncarea ta. mîncarea mea și-a tuturor.*

Imaginea gînganiei celeilalte: „Păianjenul” reliefează caracterul monstruos al exploatării, prin similitudinile ce se stabilesc între activitatea capitalistului și a respingătoareii insecte:

*// simți cum te pîndește din pînza lui
de aur,
Păianjenul cel negru, cu genele de taur
Corect în redingotă, joben, mănuși,
monoclu
își face meșteșugul, discret de mare cioclu
Pe un gherghef cît (ara, ascuns într-un
fotoliu.
Nebănuît îi iese zăbranicul de doliu.*

Fără a fi, desigur, ordonate ca atare în volum, ni se pare că poemele, cum am încercat a arăta aici, imaginează diverse trepte ale disprețului pentru ceea ce « inuman. Reacția împotriva acestui fapt are de aceea și trepte corespunzătoare de violență satirică, alternînd batjocura blajină cu imprecăția și invectiva de o mare forță demascatoare. Satira lui Tudor Arghezi a căpătat încă în „1907” valențe demascatoare pe plan social — și am putea aminti „Scrisoare”, „Un vis urît”, „Foaie verde de Paris”, precum și întreg ciclul de sonete antimonarhice ca fiind înrudite în expresie cu „peisajele”. În „Stihuri pestrițe” însă poetica argheziană, după ce s-a desprins de sub semnul revelației cu „1907”, a căpătat și forța sentinței etice, vizînd asemeni proverbelor populare la întocmirea unui înțelept îndreptar în viață. Satira argheziană e de aceea nu numai destructivă, ea exprimă implicit credința

în ceva, în posibilitatea omului de a înlătura răul, de a deveni mai bun. Arghezi vrea să ne arate obrazul curat al omeniei, pe care în lumea din trecut l-a știut mînjit. De aceea el nu cruță nimic din ceea ce poate să-l mai mînjească și azi. Concluzia lăsată altădată pe seama sugesției imaginii de taină, e acum exprimată direct și ea nu scade cu nimic din forța artistică a incomparabilului vers arghezian.

Sînt în volum ca o celebrare parcă a frumuseții curate, dar oarecum edenice, cîteva bijuterii lirice cum ar fi „O furnică”, „Secera”, sau „La cosit”. E un mod poate de a visa la o umanitate supremă, din care urîtul să fi dispărut.

Fără a Intenționa să cuprindem în rîndurile de mai sus multiplele semnificații ale „Stihurilor pestrițe”, care ca și alte creații ale marelui făurar de poezie se dovedesc neistovite în sensuri, am căutat să arătăm în ce măsură relevă o nouă trăsătură a satirei umaniste argheziene.

Mărturisind o ordine interioară, nu atît de vizibilă la prima vedere, „Stihurile pestrițe” stabilesc în cuprinsul lor o ierarhie de valori pe care le afirmă cu înțelepciune și pondere, cu pasiune și vehemență. Sînt valorile bunului simț, biruitor peste ultragii și mărginiri, e ierarhia inteligenței care-l ajută pe om să devină superior sieși. Și e semnificativ pentru această luptă împotriva încercărilor de nesocotire a bunului simț, de încălcare a omului și a umanului, că foarte ades în versuri răsună formula sprintenă și înțeleaptă a sentinței apropiate de zicala populară, de proverb. E ceea ce alimentează din plin satira argheziană, satiră profund umanistă desvăluind, ca și înțelepciunea populară, încrederea în om și în puterile lui.

CRONICA IDEILOR

N. TERTULIAN

ANTI-HEIDEGGER

La Freiburg-im-Breisgau răsună din nou glasul profetic și turburător al lui Zarathustra...

Elita filozofică a Occidentului ascultă

poate incredula glasul oracolar. sibilin care-i revelează un adevăr uluitor' conștiința filozofică a omenirii trăiește *de* veacuri și continuă astăzi să trăiască într-o stare de „amnezie” a gândirii, de „uitare” a dimensiunilor originare ale Existenței stropita de „somnolența” gândirii curente' a gmdiri, „reflexive”, „raționale”, „re-pre-tentative”, într-o „stranie confuzie de planun prizoniera prejudecății abominabile și funeste - .inaugurate de Platon și Aristot continuata de Descartes și Hegel și mer-” g>nd pînă la „logistica” contemporană - ca reprezentarea” sau „contemplarea” reahlațu existente, (das Seiende) ar în-semna și contactul cu „Existenta” (das Sem)_ autentică și originară, ignorînd adevărul” fundamental că „predicatele” real e i existente nu sînt nici un moment si alnbutele Existenței originare. „Das Bedenkhehste ,in unseren bedenklichen Zeit ist dass wir noch nicht denken”. (, Ceia-ce-dă-cel-mai-mult-de-gîndit în epoca noastră gmditoare. este că ,noi nu gîndim încă”). Glasul^ acesta tînde să smulgă conștiința noastră somnolentă cufundată în „uitarea existenței” („Seinsvergessenheit”) din letargia gândirii „metafizice”, din starea de ..'decadență” în care a cufundat-o vinovata concepție a gândirii ca „ratio”. să provoace *) ea o mutație și o sguuire ontologică,

sa-i elimine suficiența comună și să-i insuffle adevărul adînc al faptului că trăiește de veacuri în „Heimatlosigkeit” („absență de patrie) ; să o readucă după acest interregn negativ a două milenii de gîndire inautentică „metafizică”, la momentul originar, la acea stare de început (Anfänglich-keit) pe care au reprezentat-o pre-socratici, la momentul „interogației” asupra a ceea ce este „Existența”.

Atunci însă cînd Martin Heidegger va încerca să atenuze radicalismul concepției sale negative asupra întregii istorii a filozofiei occidentale, vinovate de „uitarea Existenței”, arătînd că el nu tăgăduiește totuși valoarea sistemelor de gîndire platonice, aristotelice sau hegelian, Georg Lukacs va putea să formuleze întrebarea riguroasă, necruțătoare : ..Dar cînd metoda filozofică dominantă de la Platon și Aristot «îndepărtează de Existența autentică and ea nu este decît expresia pe planul gîndirii a „uitării Existenței”, cînd adevărata filozofie nu se poate înfăptui decît numai printr-o ruptură radicală cu toate aceste tradiții false, orientate exclusiv asupra existentului (an dem SeiendenV cum pot Platon și Aristot, Descartes și Hegel, corupătorii filozofiei autentice, creatorii diferențierii ei false, deformatorii gîndirii Existenței prin instaurarea dominației gîndirii existentului, să-și păstreze locurile privilegiate ?”

într-adevăr pentru Heidegger momentul constituirii gîndirii ca „logică”, momentul

în care gândirea se afirmă ca „reprezentare” a unui „obiect”, ca o reflexiune pusă în serviciul acțiunii și al faptei, când capătă — după definiția lui Heidegger — valoare de *tehne* — ea se anulează pe sine însăși ca „gândire”, se exilează din sfera originară și autentică a „Existenței”, abandonează câmpul ei esențial de realizare, se cufundă în „uitarea” Adevărului Existenței originare, și sub forma *degradată* de „logică” sau „metafizică” (pentru Heidegger acestea două sînt echivalente) domină istoria filozofiei occidentale din antichitate și pînă azi. „Existența ca element al gândirii este abandonată în interpretarea tehnică a gândirii, iar „logica” este de la Sofiști și de la Platon, prima consecință a acestei interpretări — scrie Heidegger în prima sa lucrare de mare ecou 'Publicată după cel de al doilea război mondial — „Brief fiber Humanismus” („Scrisoare asupra umanismului”, adresată lui Jean Beaufret, 1947). Transformarea gândirii într-un „instrument de dominație asupra realității existente”, tentativa de a o utiliza ca un instrument de „obiectivitate”, ca un mod de a facilita comunicarea totului către toți, de a transforma limbajul într-o „funcțiune mediatoare” de natura „mijloacelor de schimb”, grație căreia „obiectivarea, înțeleasă ca ceea ce face uniform accesibil totul către toți, poate să se extindă fără nici o restricție” — așa dar constituirea gândirii „logice”, netede, uniforme, toate acestea reprezintă în concepția lui Heidegger simptomele decisive ale *abandonării* funcției originare, autentice, a gândirii, degradarea ei sub presiunea a ceea ce Heidegger numește „dictatura specifică a publicității” („Offentlichkeit”), „devastarea” și degradarea definitivă a limbajului la o simplă funcțiune de comunicare și schimb. Dacă vrem să recîștigăm posibilitatea de acces către „gîndirea” autentică, să experimentăm în puritatea ei această esență a gândirii, „este necesar să ne eliberăm de interpretarea tehnică a gândirii, interpretare a cărei origine urcă pînă la Platon și Aristotel”. „Logica înțelege gîndirea ca fiind actul de a repre-

zenta existentul în existența sa, existență care este furnizată în generalitatea conceptului. Dar ce se întîmplă — se întrebă Heidegger — cu reflexiunea asupra Existenței însăși, adică cu gîndirea care gîndește adevărul Existenței? Această gîndire este prima care atinge esența originară a *Logos-ului* — care încă la Platon și Aristotel, — fondatorul „logicii”, se află învăluită și pierdută. A gîndi în opoziție cu „logica” nu înseamnă a rupe o lance în favoarea ilogicului, ci numai : a reveni în reflexiunea ta la Logos și la esența sa așa cum apare în prima vîrstă a gîndirii...” (Heidegger : „Lettre sur L'Humanisme”. „Cahiers du Sud” 320, pag. 75) :

Nimic nu-i 'trezește o antipatie mai vie lui Heidegger decît transformarea gândirii și a „filozofiei” în obiect de exercițiu și studiu, de „activitate culturală” : „Nu s? mai gîndește. se face filozofie”. Efortul „filozofiei” de a se ridica la rangul de „știință” îi apare ca „abandonul esenței înseși a gîndirii”.

În lumina acestor observații este limpede că pentru filosoful de la Freiburg „gîndirea logică” nu este decît o formă deviată, alienată a gîndirii originare rămasă „uitată” în noaptea timpului, gîndirea devenind doar comportamentul reflexiunii aflate în serviciul acțiunii, al faptei, o „tehnică” adaptată „realului” și funcțiunilor obiective, ceea ce a generat în viziunea lui Heidegger și „alienarea” limbajului, manifestată în „logicizarea” și „gramaticalizarea” lui („Eliberarea limbajului de cătușele constrîngerii „gramaticale” în vederea unei articulări mai originale a elementelor sale, este rezervată gîndirii (autentice, n. n.) și poeziei” — scrie Heidegger).

Nu credem a fi o eroare afirmația că întreg sensul filozofiei lui Heidegger constă în a arunca anatema „inautenticității” asupra modului de existență a omului ca ființă rațională (ca „animal rationale” după chiar expresia filosofului), ca ființă tehnică, care se situează asemenea unui „subiect” în fața realității ca „obiect”, analizînd-o prin

prizma categoriilor de „cauză” și „efect”, considerînd-o ca un cîmp de acțiune și un obiect de calcul, adaptîndu-i-se cu ajutorul „categoriilor” gîndirii, și al limbajului, transformat în funcțiune practică, pragmatică; a arunca anatema „inautenticității” asupra modului de existență a omului ca ființă „naturală”, care se supune comandamentelor și se adaptează exigențelor obiective, sociale, Tnodelîndu-și ființa, activitatea, structura 'gîndirii în conformitate cu necesitățile dominării „existentului”; a arunca în consecință anatema „inautenticității” și lipsei de valoare „originară” — și asupra tuturor „suprastructurilor” acest'ii mod de existență, asupra tuturor formelor spirituale care sînt generate și descind din această condiție de existență a omului ca „animal rationale”, asupra „logiceii” și asupra „moralei”, asupra „culturii” și asupra „științei” (...Terminii de acest gen : „logică”, „etică”, „fizică”, — afirmă într-o formulare revelatoare Heidegger — nu apar decît în momentul în care gîndirea originară merge către piere. În epoca lor mare, grecii au gîndit fără asemenea etichete. Ei nu numeau gîndirea nici măcar „filosofic”. Aceasta merge inevitabil către piere, îndată ce se îndepărtează de elementul ei”); în sfîrșit a arunca anatema „inautenticității” și asupra „metafiziceii” — care nu este decît expresia filosofică sublimată a aceleiași condiții de existență a omului văzut ca un „subiect” situat în fața unui „obiect”, considerînd gîndirea ca o simplă activitate „fheoretică” aplicată unei realități „existente”, cunoașterea ca o activitate tinzînd către „certitudine” și către o *adaequatio rei et intellectus*, mod de gîndire comun lui Platon și Aristotel, Descartes și Spinoza, Kant și Hegel.

Existența socială, cotidiană, obiectivă a omului era denunțată polemic și caricatural sub numele de „Se” („das Man”), ca o existență „neutră”, anonimă, dizolvată în cenușiul și impresonalitatea vieții „puW:ce” standardizată și nivelată în toate manifestările ei, dominată autoritar de reprezentările gîndirii comune, obiective — încă în „Sein und Zeii” (1927) : „Cine (Das Wer)

nu este nici acesta, nici acela, nici el însuși' și niciunul și nici suma tuturor. „Cine” (Das Wer) est”, neutrul, *das Man*... În utilizarea mijloacelor de circulație publice, în întrebuițarea mijloacelor de informație (ziarul) fiecare este asemenea altuia. Această coexistență (Miteinandersein) dizolvă pe deplin existența proprie în modul de existență al „celorlalți”, astfel încît ceilalți dispar și mai mult în expresivitatea și individualitatea lor. În această indistinție și instabilitate își desfășoară *das Mau* dictatura sa autentică. Ne bucurăm și ne desfătăm, cum *se* bucură (lumea) , citim, contemplăm, judecăm literatura și arta, cum *se* citește și *se* judecă ; ...găsinv „revoltător”, ceea ce *se* găsește „revoltător”... Indistinție, (mediocritate, nivelare, aceste moduri de existență ale lui *das Man*. formează ceea ce noi cunoaștem sub numele de „opinie publică”. Ea diriează'i întreaga interpretare, a lumii și existenței și are în toate dreptate”, (pag. 127).

Cînd Heidegger face în fața studenților săi procesul gîndirii „uni-formizate” nivelate („das eingleisige Denken”); cînd el citează ca pe un simptom al extinderii acestui mod de gîndire curent fenomenul „prescurtării cuvintelor” sau al utilizării doar a „literelor de la începutul cuvintelor”, cînd insinuant și persuasiv se adresează studenților săi : „Probabil că nimeni dintre cei prezenți nu s-a gîndit vreodată în mod serios ce s-a întîmplat în clipa în care d-stră în loc de Universitate roștiți' ..Uni”. „Uni” aceasta sună ca și „K'mo” Desigur spectacolul de cinema rămîne ceva deosebit, de înalta școală a științei. Totuși denumirea „Uni” nu este nici accidentală, nici *nevinovată* (inofensivă, s. n.). Poate că este *in ordine* (s.n.), că d-tră veniți și plecați de la „Uni” și împrumutați cărți de la „UB” (probabil Universitäts-Bibliothek, n. n.). întrebarea este numai — *care* ordine își vestește prezența prin extinderea acestui limbaj” — gînditorul de la Freiburg țintește foarte departe: sugestia ascunsă pe care încearcă să o creeze Heidegger este că instaurarea %* extinderea acestui limbaj rudimentar, con-

vențional, *tehnic* și curent, nu este decît produsul revelator, cristalizarea revelatoare a unei întregi ordini „existențiale”, consecința frapantă (Heidegger exploatează aci cu rafinament efectul dezagreabil pe care acest limbaj îl are asupra intelectualeului fin) a triumfului gîndirii concepută ca *tehne*, ca instrument în serviciul acțiunii și al faptei, expresia extremă a dominației gîndirii „logice” și „științifice” (esența „tehnică” a acestui mod 'de gîndire, este unul din leit-motivele scrierilor „ultimului” Heidegger). Cu ajutorul unui asemenea exemplu sensibil Heidegger tinde să inculce și să facă credibilă teza sa că în treaga noastră existență comună, diurnă „anonimă” cu formulele ei de limbaj apiatizate și neutre nu este decît expresia logică a unui imod existential inautentic. consecința firească ia triumfului gîndirii prin „reprezentări”, prin „concepte”, „categorii” și „principii”, consecința firească a triumfului concepției „umaniste” asupra omului ca *animal rationale*, consecința firească a triumfului valorilor considerate „pozitive”, de „somniațea obișnuită a opiniei curente”, consecința amneziei în care trăiește omul și conștiința sa filosofică de tip „metafizic” în raport cu dimensiunile originare ale „existenței” sale. Ordinea existențială care generează întreg acest limbaj de tipul: „Uni”. „UB”. etc. conchide Heidegger în recenta sa lucrare „Was heisst Denken?” — „este poate o ordine, în care noi sîntem lîrîți și în care sîntem părăsiți de acela, care nu se susține. Aceasta numim noi ceea-ce-dă-ceU mai-mult-de-gîndit”. (s.n.) Turul de forță al lucrărilor ultimului Heidegger constă în tentativa sa de a stabili o legătură între indistinția, „neutralitatea”, nivelarea modului de existență al omului modern în viața cotidiană din cadrul civilizației „democratice” — și concepția raționalistă „logică”, „umanistă” în sensul clasic, asupra omului: eliberarea de această existență „inautentică”, „neutră și indistința descrisă în „Sein und Zeit” sub numele de „das Man”, reîntoarcerea la dimensiunile originare, autentice, ale Existenței implică inevitabil, — lasă să se

înțeleagă Heidegger — abandonarea concepției superficiale, „umaniste” asupra omului de genul celei care-l consideră o „ființă rațională”, abandonarea superstiției cu privire la pretinsa superioritate a „modului logic” de gîndire, abandonarea „filosofiei” în înțelesul pe care l-a căpătat de la Platon la Hegel, abandonarea „moralei” și a culturii curente și realizarea unui „salt” (Sprung) ontologic, a unei mutații care să readucă omul în „proximitatea” Existenței autentice și originare*).

Așa dar o adevărată nouă „Umwertung aller Werte” (răsturnare a tuturor valorilor) — de un radicalism care tinde să îndreptățească evocarea formulei teribilului „imoralist” și a demonului „anti-christ”, evocarea fantomei lui Fr. Nietzsche! Dar nu este oare evident că ne înșelăm? Nu este oare evident că în cazul lui Heidegger critica „umanismului”, a „moralei”, și a „logicii”, a „valorilor” consacrate de umanism ca „bunuri sacre ale umanității”, a „rațiunii” (ratio) și a „filosofiei”, nu pare a se însoți nici un moment de acel delir al „voinței de putere”, de cultul frenetic al „barbarilor”, al „oamenilor tari”, de cultul „instinctelor” prea îndelung comprimate în cătușele abominabilei „imorale umane” de apologia „vieții”, și violenței”, de „imoralismul” proclamat cu mîndră ostentație în scrierile aceluia care a fost numit pa bună dreptate „întemeietorul iraționalismului imperialist”? Doar tuturor valorilor

*) În acest sens merită să cităm următoarele rînduri scrise încă în 1949 după apariția „Scrisorii despre umanism” de către Georg Lukacs într-un articol intitulat „Heidegger redivivus” (irSinn und Form”, Nov. Dec. 1949) — rînduri care se referă la concepția lui Heidegger asupra istoriei gîndirii și filosofiei: „Calea de salvare a filosofiei după Heidegger poate să conste numai în abandonarea dezvoltării ei denaturate (Fehlentwicklung) de pînă acum, în regăsirea acelei atitudini față de Existență pe care noi am pierdut-o în decursul istoriei filosofiei propriu-zise, în decursul dezvoltării civilizației noastre. Polemica din „Sein und Zeit” împotriva vieții inautentice, impropriei a prezentului, împotriva căderii omului sub dominația aceluia „Se”, das Man (a democrației!) — subliniază Lukacs — capătă aci o proiecție istorico-filosofică și o adîncire filosofică”.

are conștiința neîă a momentului de răs-cruce la care se află omenirea contempo-rană și că își inserează filosofia în însuși centrul acestui moment de răs-cruce, apare limpede din această interogație: „Gîndi-rea poate ea să continue a se abține de a gîndi Existența, cînd aceasta, după ce a rămas mult timp ascunsă în uitare, se anunță în acest moment al istoriei lumii, prin zguduirea întregii realități exis-tente?”, dar și din conștiința inevitabili-tății unui „dialog... cu marxismul”: cînd Heidegger afirmă că „ceea ce Marx, ple-cînd de la Hegel, a recunoscut într-un sens esențial și de o mare importanță, ca fiind alienarea omului, își afundă rădă-cinile în absența de patrie (Heimatlosig-keit) a omului modern” că „Marx, făcînd experiența alienării, atinge o dimensiune esențială a istoriei”, trebuie să vedem aci dincolo de aparentele surprinzătoare ale unor „complimente” la adresa marxismului, tentativa filosofului german de a opune răspunsului marxist la situația „alienată” a omului modern în societatea capitalistă, răspunsul său „radical” și „originar”, de a substitui și a opune analizei eoneret-istorice a „alienării” din filosofia marxistă — noțiunea sa mitică și transfigurată a „alienării”, de a opune așa dar marxis-mului filosofia heideggeriană-

La întrebările decisive de mai sus ana-liza uneia dintre ultimele lucrări ale lui Heidegger: „Was heisst Denken?” (Mau Niemeyer-Verlag, Tiibingen, 1954) — lu-crare despre care un comentator italian avizat a lui Heidegger, Paolo Chiodi scria recent în „Revista din filosofia” (ianuarie 1956): „Această carte presupune în sub-stanță întreaga gîndire a ultimului Hei-degger la clarificarea căreia furnizează a contribuție esențială” — poate aduce lu-mini hotăritoare. Teza acestei opere o for-mează sentința: „Ceea ce dă cel mai mult de gîndit în epoca noastră gînditoare, este că noi nu gîndim încă”. Recunoașterea dezvoltării vertiginoase a științei nu anihl-lează întru nimic această teză, întrucît în concepția heideggeriană „știința nu gîn-dește și nu poate tsă gîndească”: „Știința nu gîndește. Aceasta este o propoziție scan-

daloasă” — scrie cu voluptate Heidegger. caracterul „scandalos” al acestei teze nu-l împiedică însă să proclame „prăpastia care există între gîndire și știință, prăpastie de netrecut (uiniiberbruckbare). Nu există aci nici un fel de punți, există numai saltul”.

„Vechiul” iraționalism sublinia antagonis-mul între gîndirea științifică și cea mitică, prăpastia între gîndirea rațională și „in-tuiție”: Heidegger afirmă astăzi mai rafi-nat existența unui abis între *gîndire* și *știință* pur și simplu. Argumentul în fa-voarea acestei propoziții „scandalizante” — formulat explicit în „Was heisst Den-ken”? (pag. 57) dar mai ales în studiu! special „Wissenschaft und Besinnung”. „Știință și cunoștință” publicat în volumul „Vorträge und Aufsätze” (Giinther Neske-Pfullingen, 1954, pag. 45 — 70) — ni s-a părut însă derizoriu de perimat, nu mai puțin ușor inteligibil dacă ne aducem aminte de cele spuse la începutul acestui articol în legătură cu stigmatul pus de Heidegger asupra „logiceii” și a gîndirii ca *tehne* în opoziție cu *gîndirea* auten-tică, singura destinată — alături de poe-zie l — accesului către dimensiunile ori-ginare ale Existenței. „Știința istorică ex-plorează de pildă o epocă dată în toate direcțiile posibile și nu cercetează totuși niciodată, ce este istoria. Ea nu poate nici un moment să facă aceasta pe baze știin-țifice. Pe drumurile istorice un om nu va afla niciodată ce este istoria: la fel de puțin un matematician va putea vreodată pe drumuri matematice, prin intermediu! științei sale, așa dar în ultimă analiză prin intermediul formulelor matematice, să arate ce este Matematicul. Esența domenii-lor lor: Istoria. Arta, Poezia, Limba. Na-tura, Omul. Dumnezeu. — rămîne științe-lor inaccesibilă... Esența acestor domenii este obiectul gîndirii. Iar întrucît științele ca științe nu au nici Un acces la acest obiect, trebuie să se spună că ele nu gin-dese”.

După ce a aruncat discreditul și a pus stigmatul inferiorității asupra „științei” și implicit asupra modului de existență al omului bazat pe interpretarea tehnică a gîndirii, pe „re-prezentarea” obiectiva.

Heidegger poate introduce viziunea sa negativă, descalificantă asupra condiției omului în epoca noastră. „Ceea ce este cei mai demn de gândire în evul nostru gânditor, este că noi nu gândim încă”, sentință pe care o conjugă cu o formulă nietzscheana cuprinsă în „Also sprach Zarathustra”, formula pe care Heidegger o exaltă ca produsul unui act de gândire autentic, de relevare exactă a condiției omului în epoca modernă: „Pustiul se lărgeste; vai celui care ascunde pustiul”. „Intr-o epocă (anii 1870—80, n.n.) în care opinia publică mondială nu știa încă nimic despre războaiele mondiale, când credința în „propre-s” devenise aproape religia statelor și popoarelor civilizate — scrie cu admirație Heidegger Nietzsche a aruncat strigătul : „Pustiul se lărgeste...” Și Heidegger face afirmația revelatoare că o anume legătură există între faimoasa lozincă spengleriană a „Declinului Occidentului” și formula nietzscheana : „Gînd astăzi se rostește din nou cu -tot mai multă aprobare propoziția lui Spengler despre Declinul Occidentului, aceasta se explică în afara unor motive exterioare prin faptul că propoziția lui Spengler este continuarea numai negativă, dar justă — a cuvîntului lui Nietzsche : „Pustiul se lărgeste”. Am subliniat, acest cuvînt este un cuvînt gîndit. -Este un adevărat cuvînt”.

Formula nietzscheeană — lasă a se înțelege Heidegger — atinge o dimensiune esențială, fundamentală, originară a destinului epocii noastre („descinde dintr-un alt orizont decît obișnuitele judecăți asupra timpului nostru”) și în spiritul său brutal și radical Heidegger nu va ezita să afirme că „pustiirea pămîntului poate la (Fel de bine să meargă împreună cu realizarea celui mai înalt standard de viață ca și cu organizarea socială urmărind fericirea colectivă” întrucît — continuă profetic filosoful de la Freiburg „în ciuda acestei dobîndiri a fericirii oamenii vor fi goniți curînd într-un război” : dacă desfășurarea acestui tablou sumbru, este utilizată de Heidegger ca o confirmare a tezei sale filosofice despre criza radicală a epocii moderne, criză adîncă și fundamentală.

sarcasmul filosofului se îndreaptă împotriva mijloacelor pe care le consideră exterioare și iremediabil ineficiente în rezolvarea acestei crize, împotriva soluțiilor, „psihologiei”, „sociologiei”, sau „psihoterapiei”, împotriva soluțiilor care descind din modul de gândire al „bunului simț”, împotriva „congreselor și conferințelor”, a „comitetelor și subcomitetelor”, etc., — la adresa cărora Heidegger nu-și cruță veninul repulsiei și antipatiei. Care este însă soluția autentică, radicală și originară pe care o propune Martin Heidegger omului contemporan pentru a ieși din starea de „uitare a Existenței” și a-l pregăti în vederea „vitoarelor decizii, despre al căror profil istoric nu putem ști încă nimic” (pag. 65), către ce fizionomie a omului alta decît cea de pînă acum, tinde această filosofie care s-a constituit ca o „ontologie fundamentală” supunînd unei „destrucții fenomenologice” întreaga realitate a lumii contemporane și s-a pretins mai radicală și mai „originară” decît ori ce „umanism” comun și curent, către ce tip uman tinde și ce dimensiune etică și antropologică a omului revendică această gândire cultivată ou atîta fervoare de elita filosofică a Occidentului contemporan ?

Să urmărim însuși firul gîndirii lui Heidegger. Cel de al doilea război mondial și ideologia care l-a inspirat îi apar astăzi filosofului nostru ca un eșec crunt, ca o experiență absolut ratată în raport cu „marile decizii” destinate a hotărî soarta universală a omului. „Ce a hotărît propriu-zis cel de al doilea război mondial, lăsînd la o parte urmările îngrozitoare pe care le-a avut pentru patria noastră, în special scindarea produsă în mijlocul ei ? Acest război mondial nu a hotărît nimic, dacă considerăm hotărîrea în sensul ei cel mai înalt și mai larg, — ca afectînd în mod unic destinul fundamental al omului pe acest pămînt”. „Numai ceea ce a rămas nehotărît („das unentschieden Gebliene”) apare astăzi mai clar”. Heidegger își exprimă însă teama asupra „pericolului” ca „ceea-ce-este-de-hotărît” să nu fie din nou supus ratării, prin convertirea deciziei fundamentale în „prea astmaticele categorii

-politico-sociale și morale" și „îndepărtată prin aceasta de la (singura) cunoaștere posibilă și suficientă". Creatorul „ontologiei fundamentale" își exprimă așa dar și aci disprețul suveran pentru ori ce soluție „politico-socială" sau „morală" a marei decizii cu privire la destinul esențial al «mului!

Iată însă că filosoful de la Freiburg pare să se apropie — pentru o clipă cel puțin — de planul „terestru" al realităților concrete istorico-sociale — și într-o singură Julgerare revelează privirii noastre averse ceva din misterul „incognito-ului" heideggerian, dezvăluie subit una din aprehensiunile intime ale creatorului „ontologiei fundamentale", 'ocalizează ca printr-un act brusc de cataliză ceva din poziția sa în marea dezbatere istorică a secolului nostru. Heidegger formulează constatarea — cu titlu de avertisment pentru conștiința contemporană — că nici „modul de gândire european al intervalului cuprins între 1920—1930 nu s-a dovedit corespunzător (potrivit)! cu ceea ce s-a întâmplat între timp" (aluzie incontestabilă la adresa democrației burgheze europene, în primul rând a Republicii de la Weimar, căreia — după cum se vede — Heidegger tinde a-i tăgădui categoric ori ce capacitate istorică pozitivă în lumea contemporană.) „Ce trebuie să devină o Europă, care vrea să se clădească cu rechizitele aceluia deceniu de după primul război-mondial? *O glumă pentru forțele și pentru nemărginita putere populară a Răsăritului*", (s.n.) Și pentru a elucida pe deplin, într-un mod palpabil, direcția gândirii sale, pentru a motiva repudierea categorică a spiritului epocii dintre 1920—1930 și ineficiența lui absolută în fața primejdiei „Răsăritului", Heidegger citează aceste rânduri din Friedrich Nietzsche, cu al căror mesagiu pare a se identifica pe deplin, sugerând vizibil că în această „critică a modernității" formulată de Nietzsche se află și cheia destinului epocii noastre: „Instituțiile noastre nu mai valorează nimic; asupra acestui lucru toată lumea este de acord. Totuși greșeala nu le aparține lor, 'ci nouă. Toate instinctele din care au crescut instituțiile fiind

pierdute, acestea la rândul lor ne scapă pentru că noi nu ne mai adaptăm acestor instituții. Democratismul a fost întotdeauna forma de descompunere a puterii organizatoare; încă în „Menschliches, Allzumenschliches" am caracterizat democrația modernă și paleativele ei, de genul „imperiului german", ca fiind *forme de decadentă a statului*. Pentru ca să existe instituții este necesar să existe un mod de voință, de instinct, de imperativ, anti-libera! pînă la răutate; o voință de tradiție, de autoritate, de responsabilitate stabilită pentru secole, de *solidaritate*, înlănțuită în trecut și în viitor, *in infinitum*. Cînd există o asemenea voință se întemeiază ceva de genul *imperium Romanum*, sau ca Rusia, *singura* putere, care astăzi (1888, n.n.) este capabilă de durată, care poate să aștepte, care poate să promită ceva — Rusia, ideea contrară mizerabilei manii a micilor state europene și nervozității europene, care odată cu întemeierea imperiului german, a intrat într-o stare critică... întreg occidentul nu mai are acele instincte din care se nasc instituțiile, din care se naște *viitorul*: nimic nu se află poate într-o opoziție mai absolută cu „spiritul modern". Se trăiește pentru ziua de azi, se trăiește foarte repede, se trăiește fără nici o responsabilitate: și tocmai aceasta se numește „libertate". Tot ceea ce face ca instituțiile să fie instituții este disprețuit, urît, tăgăduit: apare teama pericolului unui nou sclavagism, din clipa în care se face auzit numai cuvîntul „autoritate". (Nietzsche „Kritik der Modernität" în „Gotterdämmerung", citat în „Was heisst iDenken?", pag. 65-66).

Iar Heidegger comentează: „Pentru a evita neînțelegeri cauzate de bunul-simț, să ni se îngăduie a observa că ceea ce vizează aci Nietzsche prin „Rusia", nu se potrivește (sich nicht deckt) cu actualul sistem politico-economic al Republicilor Sovietice. încotro tinde Nietzsche — este depășirea (politicii) statelor naționale (Nationalstaaterei) recunoscută de el încă de atunci ca putredă, pentru a prepara spațiul în vederea marilor decizii..."

Urmărind textul lui Nietzsche citat de Heidegger nu putem să nu ne întrebăm : aceasta recomandă oare astăzi Europei Occidentale filosoful de la Freiburg în locul democrației burgheze de genul Republicii din Weimar în scopul de a o feri să devină — după propria sa expresie elocventă — „o glumă pentru forțele și imensa putere populară a Răsăritului” ; cultul nietzsche-an al „autorității”, disprețul absolut pentru acea formă „decadentă” de organizare a statului care este democrația, elogiul spiritului anti-liberal pînă la răutate, aversiunea împotriva „libertăților moderne” și apologia „solidarității”, a voinței despotice și autoritare, a formelor de organizare statală de genul imperiului Roman sau Rusiei Țariste, abandonarea formelor naționale ale statelor, și „pregătirea spațiului” în vederea „marilor decizii”... ? Un lucru este limpede pentru noi: nici o discuție asupra „Problemei-Heidegger” (asupra „complexității” cazului-Heidegger” a se vedea nota lui Sartre cuprinsă în recentul său articol din „Temps modernes” : „Existentialisme et marxisme”) nu ni se mai pare în viitor posibilă făcîndu-se abstracție de considerațiile cu vizibile implicații fascinante formulate în această pagină a lucrării „Was heisst Denken ?” 1

Spiritul nietzschean al gîndirii „ultimului” Heidegger nu poate fi considerat ca o surpriză : tentativa lui Heidegger din lucrarea amintită ca și din studiul special „Wer ist Nietzsches Zarathustra ?” (în voi. „Vorträge und Aufsätze” de a „reabilita” și a reactualiza conceptul nietzschean al „supraomului” se conjugă cu tendințele cele mai intime ale gîndirii sale. În sarcasmul și caricatura liric-grotescă pe care Zarathustra o desfășoară de-a lungul celebrei opere a lui Nietzsche la adresa „omului” comun, în furia cu care Nietzsche biciuiește „suficiența” și mediocritatea celor care năzuiesc cu ajutorul „virtuții” și al „rațiunii” la fericire, în aversiunea nietzscheana furibundă față de ideea „egalității oamenilor”, în „credo-ul” același pentru care „tirania” rațiunii, a moralei, a ideii de egalitate și fericire universală sînt tot atîtea simptome decisive

ale „decadenței” umanității, Socrate fiind considerat „un-moment de perversitate profundă în istoria valorilor”. În tentativa nietzscheana de a opune întregii umanități curente, „decadente” viziunea salvatoare a „supraomului” — Heidegger își descoperă afinități categorice cu modul sau de gîndire, cu antipatia sa față de om conceput ca „animal rationale”, cu repudierea gîndirii de tip „aristotelic” și „platonician”, cu tendința sa fundamentală de a provoca o reformă și o mutație în structura omului contemporan. Reactualizarea de către Heidegger a doctrinei „supraomului”, a teoriei lui Nietzsche despre „castele dominante” constituite în „Herren der Erde” (Stăpînii pămîntului), teorie născută în opoziție -manifestă cu democrația modernă, — poate fi considerată drept una din manifestările cele mai revelatoare pentru stadiul actual al evoluției conștiinței -burgheziei contemporane. „Supraomul” în sensul lui Nietzsche — scrie Heidegger — nu este omul de pînă acum supra-dimensionat. „Supraomul” nu depășește pui și simplu instinctele și îndeletnicirile omului de pînă acum — în nemărginit și incomensurabil. „Supraomul se deosebește așa dar nu cantitativ ci calitativ de omul de pînă acum... Supraomul este mai sărac, mai simplu, mai fraged și mai dur, mai liniștit, mai capabil de sacrificiu și mai lent în deciziile sale și mai zgîrcit în vorbirea sa. Supraomul nu apare nici în masă, și nici oricum, ci numai atunci cînd este realizată ierarhia (Rangordnung). Prin ierarhie în sensul esențial. Nietzsche înțelege faptul că oamenii nu sînt egali că nu fiecare poate deveni orice... Nietzsche scrie într-o notă la al său Zarathustra, pe care el însuși nu a dat-o publicității, următoarele : „Ierarhia realizată într-un sistem al dominației pămîntului : În ultimă analiză Stăpînii Pămîntului. o nouă castă dominantă. Din ei țîșnind..., zeu epicurean, Supraomul, luminătorul existenței : *Caesar cu sufletul lui Christ* („Caesar mit der Seele Christi”).

„Asupra acestui cuvînt — ne avertizează Heidegger — na ne este îngăduit să alunecăm prea grăbiți”. Imaginea unui

„Caesar cu suflet de Christ", — întrevăzută de Holderlin sub forma unui Christ frate cu Herakle și cu Dionysos — i se pare lui Heidegger a avea o semnificație capitală pentru întreg destinul occidentului, pentru deciziile sale viitoare — „pentru a transforma poate în cu totul alt mod lumea de miine". Cu aceasta însă baza

ideologică a unui nou fascism sau imperialism, mai subtil, este pusă: apariția unui „Caesar cu suflet de Christ" — această imagine nietzscheană este fluturată astăzi de către Heidegger ca avînd o semnificație *providențială* pentru întreg destinul Occidentului*).

*) Filosofia lui Heidegger continuă să fie sstăzi obiect de „cult" filosofic în întregul occident: Jean Wahl îi consacră exegeze ample și cursuri speciale la Sorbona, Alphonse de Waelens este unul dintre comentarii ei cei mai autorizați la universitatea din Louvain, Paolo Chiodi i-a dedicat recent în Italia două studii monografice, la Zurich au apărut lucrări exhaustive dedicate problemei Heidegger-Holderlin, revista „Giornale critico della filosofia italiana" a publicat în numărul din iulie 1957 traducerea unui poem filosofic al lui Heidegger însoțind-o de o notă exaltată, în Germania Federală autoritatea filosofului de la Freiburg se află din nou la Zenit, revistele americane îi consacră cea mai mare atenție, etc. Aproape pretutindeni însă comentariile analitice prelungite dedicate acestei filosofii atît de dificile și obscure — lasă de-o parte implicațiile social istorice și politice ale gîndirii heideggeriene, disociind voluntar „conceptele" subtile ale filosofiei lui Heidegger de realitatea brutală a faimoasei adeziuni a filosofului fa national-socialism și la politica hitleristă. Analiza minuțioasă întreprinsă mai sus asupra unor pagini heideggexiene din „Was heiisst Denken" ?, arată însă că discursul pro-mazist rostit de Heidegger în 1933 ca rector al universității din Freiburg și intitulat: „Auto-afirmarea „Universității germane", discursul de exaltare a memoriei lui Schlageter, tînăr german canonizat ca erou de către national-socialism, pateticul său apel electoral adresat „bărbaților și femeilor germane" de a vota pentru acțiunea lui Hitler de re-

tragere a Germaniei din „Liga Națiunilor", Heidegger liwsuși conducîndu-și studenții *in corpora* ia urna de vot — toate aceste „acte" prin care filosoful de la Freiburg „hat sich unsterblich blamiert" („s-a acoperit de blam pentru totdeauna", după expresia severă și dreaptă a lui Lukacs), nu mai pot fi considerate *astăzi*, în perspectiva lucrărilor recente ale lui Heidegger, simple „accidente" episodice, exterioare substanței filosofiei sale. ci trebuie privite ca descinzînd din anume tendințe mai profunde ale însăși *gîndirii filosofice* a lui Heidegger.

Că Heidegger a reprezentat încă în trecut simbolul extremei reacțiuni chiar pentru conștiințele filosofice burgheze ale Europei — extrasele din corespondența Croce-Vossler (Carteggio Croce-Vossler. Bari. Laterza, 1951) transcrise mai jos, ne-o confirmă cu o claritate absolută. La 10 August 1933, după adeziunea lui Heidegger la regimul hitlerist, Croce îi scrie lui Vossler: „Ah, acel Heidegger; *l-am ghicit încă cu șase ani în urmă, prin intermediul a ceea ce m-au făcut să citesc elevii și admiratorii săi italieni; și am prevăzut că va sfîrși așa cum a sfîrșit* (s.n.) Ar trebui să i se facă cunoscut precursorul pe care l-a avut în Italia prin Gentile..." Vossler îi răspunde într-un consens deplin, cu accente semnificative pentru starea de spirit a unui intelectual german consternat de evoluția țării sale: „Heidegger, șr alături de el acel Karl Schmitt, autor al unor cărți de drept public și politic, discipol, pînă la un punct, al lui George Sorel, *se revelează ca cele două dezastre*

„intelectuale ale noli Germanii” („J La
 „O August, Croce îi scrie lui Vossler că
 „Germania se cretinizează cu Heidegger
 (mcretmisce con Heidegger)” iar Vossler
 îi răspunde: „Este straniu cât de puternica este în Spania modernă influența lui Heidegger, chiar mai generală decât în Germania. Toți vorbesc de ontologie care este o teologie ascunsă (teologia mășchurata), neo-mistică, neo-scolastică” La o Sept. Croce - după lectura discursului lui Heidegger „Auto-afirmarea” Universităților germane - îi scrie lui Vossler desgustat — într-un text semnificativ pentru atitudinea *umanismului liberal european* față de tendințele gândirii lui Heidegger: „Am citit în întregime prelegerea lui Heidegger

care este un lucru stupid și *Cm* acelaș timp servii Nu mă miră succesul pe care l-avut oitva timp filosofia sa; vidul și genericul (il vuoto e il generice) au totdeauna succes. Dar nu produce nimic Cred și eu că în politică nu poate să aibă nici „eficiență: dar dezonorează filosofia și aceasta e un rău și pentru politică, cel puțin pentru cea viitoare” (pag. 340—41 342 344). Despre acelaș discurs, Croce va scrie în anul următor în „La Critica”, că în viața lui Heidegger istoria este concepută ca „asserzione di etnicismi e di razzismi”. ca „celebrare a moravurilor lupilor și vulpilor, leilor și șacalilor”, „unicul și adevăratul actor (al istoriei), umanitatea, fiind absent”¹

CĂRTI NOI

LEONID LEONOV: „LĂCUSTELE”

În ciuda faptului că autorul a privit-o drept o nuvelă, „Lăcustele” de Leonid Leonov aparțin unei specii literare ale cărei determinări pot fi cu greu precizate. Modul în care este condusă acțiunea, lipsa unui fir epic principal, legat organic de evoluția sufletească a eroilor, absența unui nod dramatic care să constituie miezul îndregii povestiri, ne fac să credem că ceea ce în chip specific aparține genului epic este de însemnătate secundară pentru economia generală a lucrării. Conflictul dintre Moronov și Ida, cu imperceptibilele meandruște sufletești ale celor două personaje, cu sondajele psihologice reciproce, cu întregul focul interior de o parte și alta al unor elemente psihice în plină ciocnire nu ocupă decât un loc cu totul limitat în ansamblul scrierii. Accentul grav, dacă putem să ne exprimăm astfel îl constituie lupta unui grup de oameni, reprezentând partea cea mai înaintată a societății sovietice împotriva calamității lăcustelor ce se abate, nimicitoare asupra unei întregi republici din Asia centrală. Structura povestirii are caracterul unui fluviu care absoarbe ca pe niște afluenți energiile individuale ale oamenilor participanți la marea bătălie. Viața lor interioară, deși în întregime definită în cursul desfășurării acțiunii, nu se singularizează ci dimpotrivă se contopește cu elanul general. De aceea la Leonid Leonov avem de-a face cu un reportaj literar de o vibrantă intensitate poetică, lupta împotriva forțelor nemiloase căpătînd accente

patetice, în care elementele epice ținînd de dezvoltarea unor psihologii individuale, a unor destine individuale, au mîi mult o funcție exemplificatoare. Tonalitatea cunoaște o extremă variație, de la stilul uscat și rece al reproducerii gazetărești simple a faptelor pînă la entuziasmul liric sau subtilitatea desprinderii semnificațiilor adinei a unui gest cotidian. Fluviul de care am vorbit are deci o matcă deosebit de sinuoasă; el întîlnește stînci de care se izbește, parcă anume puse în cale pentru a da puțință eroilor, în lupta cu dificultățile să-și desfășoare toate dimensiunile. Însă nu toți afluenții fluviului de care am pomenit au o egală valoare. Pe primul plan apare o ciocnire sufletească oarecum sui-generis. Moronov vine să amintească Idei, fosta iubită a fratelui său, că din pricina faptului că l-a părăsit, acesta a plecat într-o expediție polară unde a pierit de scorbut. Ca și în „Caleașca de aur” marea energie constructoare izvorăște dintr-o dezamăgire în dragoste. Moronov însă își dă seama că a ajuns el însuși s-o iubească pe Ida, numai din cele ce i-au fost destăinuie de fratele său. Acum încearcă și el aceeași experiență însă puțin modificată, energia lui vine dintr-o neîmplinire amoroasă pe care singur și-o impune ca pe o disciplină.

În lupta cu lăcustele, dorurile sale neatinse, și a căror atingere aproape îl înspăimîntă, se dizolvă, se risipesc. Senzualitatea Idei îi apare ca un fel de corp

străin cu efecte nocive. Asprimea cu care îl reprimă pe Pukesov, mereu în căutarea de aventuri erotice, este de fapt un mod exterior de a se reprima pe sine însuși. Marele merit al nuvelei lui Leonov „Lăcustele” constă după cum vedem, tocmai în descrierea nuanțată, plină de dramatism.

a procesului sufleteș de autocălire individuală, de autodisciplinare sufletească, proces complicat al luptei omului cu sine însuși pentru atingerea unui nivel superior de conștiință morală și civică.

V. M. Spătariu

LEONID LEONOV: „CALEAȘCA DE AUR” *)

Cfn singur cuvânt este de ajuns pentru a caracteriza natura talentului scriitoricesc al lui Leonid Leonov : multilateralitatea. In opera sa sînt în chip admirabil împletite, formînd un tot armonic cele mai diverse și nuanțate motive și acorduri ale unei bogate orchestrații sufletești. Riguroasa descriere epică cu stringența logică a desfășurării caracterelor în timp și spațiu alternează cu momente poetice de rară sensibilitate și ascuțime sufletească Iar adîncea și severa meditație filosofică are drept corolar jocul sprințar al unei imagistici plină de neașteptat; de asemenea poetica apariție a umbrelor trecutului — desigur nu scutită de privirea critică necruțătoare a scriitorului — este întovărășită de tabloul frămîntat dar totuși plin de o curată lumină al vieții noi sovietice. Cred că nu există scriitor sovietic în care realitățile socialismului să apară atît de organic pe solul național, pe tradiția și specificul național rusec ca în opera lui Leonid Leonov. După cum nu cred că tradiția literaturii clasice rusești în ceea ce avea ea mai reprezentativ ca Tolstoi, Dostoievski, Cehov, să-și fi găsit o mai deplină valorificare și continuare, (cu excepția poate a lui Șolohov) ca în opera. Iul Leonid Leonov.

Autorul romanelor „Bursucii”, „Soții” și „Pădurea rusească”, a pieselor „Un om obișnuit” și „Caleșca de aur” nu este un scriitor al marilor mișcări de mase, al tablourilor vaste. Preferințele lui se îndreaptă către talmicile ascunzîșuri sufletești ale oamenilor, acele colțuri ferite de privirile in-

discrete și în care el descoperă inepuizabile resurse de delicatețe chiar la naturile cele mai simple în aparență. In acest sens pare un continuator al Iul Cehov care, după cum știm își circumscrie domeniul sondajelor sale psihologice la lumea cotidianului scoțînd la iveală prin mijlocirea acestuia cele mai subtile și în 'același timp cele mal de neprevăzut reacții ale naturii umane-Cehovianismul lui Leonov are însă un colorit cu totul nou, original. Conducîndu-se după metoda realismului-socialist, el va descoperi în cotidianul sovietic acele imperceptibile transformări sufletești ale oamenilor caracteristice prefacerii revoluționare întregii țări, opunîndu-le în acelaș timp vechilor deprinderi pe care Cehov însuși le trecuse prin ascuțișul inepuizabilei sale ironii. Dar și in această satiră a cotidianului vechi, Leonid Leonov se deosebește de înaintașul său. La Anton Pavloviei aceasta constituia o forță oarecum vie, o realitate prezentă pe cînd la Leonid Leonov ele par doar cum am spus mal înainte, niște umbre menite să turbure somnul celor vii, fără însă să le otrăvească existența, Cît privește dostoievskianismul lui Leonov, acesta constituie doar un mijloc subtil de satiră la adresa Rusiei tradiționale, astăzi depășită, și al cărei prototip el o vede în Rusia autorului lui „Crimă și pedeapsă” : așa dar dostoievskianismul său nu este decît o parodie a lumii lui Dostoievski. Toate aceste trăsături ale artei marelui scriitor sovietic sînt cu prisosință ilustrate de piesa de teatru „Caleșca de aur”.

Atît cadrul în care se mișcă personajele cît și conturul acestora, sugerează la prima

*) Cartea Rusă, 1957

vedere o atmosferă sumbră menită parcă să sublinieze cu tot dinadinsul o existență umană chinuită, sfișiată de mari suferințe. Ne aflăm îndată după războiul împotriva fasciștilor într-un orașel devastat, pierdut în inima Rusiei. Iar acțiunea unei părți din piesă se petrece într-o fostă minăstire devenită hotel. Iată deci, încă de la început cadrul sumbru al vechii Rusii, al Rusiei tradiționale. Dar ce oameni populează acest cadru ?

Maria Serghieevna, președinta sovietului orașenesc este purtătoarea unei biografii ale cărei coordonate nu se prezintă în nici un caz sub forma unei existențe fericite. Fiică de oameni bogați, iubise în tinerețe un învățător foarte sărac, dar sub presiunea familiei fusese silită să-l respingă. I se spusese învățătorului să se înapoieze când va fi bogat și să vină s-o ia într-o caleașca de aur. Acum este căsătorită cu un om afemeiat și egoist care-i jignește puritatea. Fiica ei și-a dăruit dragostea și încrederea lui Timoșă, care pe front și-a pierdut vederea și odată cu aceasta încrederea de a o putea face fericită.

Vechea dramă se repetă în zilele noastre "încheind parcă un ciclu. Fostul învățător vine după douăzeci de ani cu fiul său la fosta lui iubită. Într-adevăr într-o caleașca de aur. Este academician și jignirea ce-i fusese adusă pe vremuri a constituit principalul resort interior care l-a ajutat să-și clădească actuala situație științifică. Dacă simpla lui prezență este un fel de satisfacție tîrzie pentru jignirea suferită pe vremuri, nu este mai puțin adevărat că ea

sugerează în același timp saltul pe care niște oameni altădată apăsați l-au făcut odată cu istoria fiind scoși la suprafața vieții sociale. Caleașca de aur la Leonid Leonov este un simbol; simbolul istoriei care vine să înlocuiască vechiul, anacronicul concept al destinului. Această caleașca de aur a istoriei, aduce cu dînsa cum am spus vechea dramă ; Marika este pusă în situația de a-l respinge pe Timoșă. De ea s-a îndrăgostit Iuli, fiul lui Kareec, cu o situație și materială și socială incomparabil superioară tînărului acordeonist orb. Dar numai datele problemei sint aceleași, nu și soluția ei- Ca om sovietic, Marika se și află în caleașca de aur; lumea de basm visată de mama ei constituie o prezență efectivă; ea nu trebuie să aștepte această caleașca de aur. Își va respecta cuvîntul și dragostea ei va dobîndi o forță sporită tocmai prin puterea sacrificiului ei. Trăind, pe măsură ce citești piesa, viața sbuciumată a personajelor piesei lui Leonov. În cadrul întunecat amintind vechea literatură rusă, simți cum obscuritatea aparentă treptat se risipește și o lumină din ce în ce mai puternică inundă întreaga scenă. Este lumina pe care o degajă viața sufletească de o excepțională puritate a oamenilor noi, sovietici, descriși de Leonov.

În acest joc de întuneric și lumină, în modul firesc imperceptibil, dar totuși precis în care lumina ajunge să domine existența oamenilor constă marele secret al artei lui Leonid Leonov.

V. Moglescu

S. NI KIT IN: „VERSURI”*)

Cin paralelism uimitor caracterizează destinele a doi poeți însemnați, care au contribuit mult la dezvoltarea poeziei ruse din secolul al XIX-lea. Este vorba de A. V. Kolțov, cel dintîi cîntăreț al muncilor agricole din Rusia și de I. S. Nikitin pe

care Gorki l-a recunoscut ca pe „un expresiv și însemnat poet social”.

Dar, în timp ce în creația primului, un rol decisiv l-a avut mai ales contactul său cu criticul Belinski, care i-a orientat și fertilizat inspirația, la cel de-al doilea, rolul de stea călăuzitoare i-a revenit lui Nekrasov, genialul bard al pătîmirilor ță-

*) Ed. „Cartea Rusă”, 1957

rănimii ruse. Similitudinea în creație celor doi poeți rămîne totuși o problemă de nuanță. Deși pornind de la același izvor, deși animați de aceleași convingeri, amîndoi au izbutit să-și creeze un univers aparte, să uzeze de mijloace de expresie care îi diferențiază. Acestea reies cu evidență confruntînd poeziile din volumul lui A. V. Kolțov, apărut mal de mult în traducere romînească, cu cele cuprinse în culegerea de versuri a lui Nikitin, pe care publicul nostru îl poate ceti abea acum. Asemănarea de destine despre care aminteam începe chiar cu biografia poezilor. Ca și Kolțov, căruia un timp i-a fost ucenic, Ivan Sawici Nikitin (1824—1861) a avut parte de un tată negustor, un om despotic, obtuz și venal, care i-a hărăzii o copilărie umbrită de persecuții, cum scrie chiar poetul:

De timpuriu urgia am eunoscut-o-n viață.
N-am împărțit cu nimeni copilărescu-mi
gînd,
Nu știu ce-i bucuria și jocul — iar povață
Și vorbă înțeleaptă n-am auzit nicicînd.

Dacă însă, în întunecata împărăție a mizeriei și a ignoranței în care a trăit, într-o etapă a ei, viața lui Kolțov a fost învăluită ca de un nimb, de prietenia cu marele Belinski, în schimb Nikitin a trăit multă vreme într-un mediu înrîurt de Idei retrograde, întreținute de cercul poetaștrilor din Voronej — orașul său natal — și care au încercat să îl atragă spre o poezie a dezolării iremediabile, cu accente mistico-religioase.

Totuși, curînd sub influența ideilor estetice ale lui Pușkin, Lermontov, Kolțov și mai ales a lui Nekrasov, poetul depășește perioada inițială profund esoterică și imitativă, din care, de altfel, nu a rămas nimic valoros. Într-o ambianță, rodnică chiar înainte de a ajunge la maturizarea talentului, versurile lui Nikitin încep să fiarbă de mînia, care prevestea adeziunea poetului la idealurile poeziei ruse democratice.

Orientarea spre tematica socială, combativă, a lui Nikitin, devine pregnantă mai

ales după apariția poeziei „Răzbunarea” (1853), o mică baladă plină de dramatism în care poetul prezintă actul vindicativ al unui țăran umilit de boier. în această poezie care clocotește de ură împotriva asupritorilor, ca și în altele de acelaș gen — „Edecarul”, „Nevasta surugiului”, „Povestirea unei țărănci”, etc., — se reflectă tot mal vizibil indignarea amară a poetului împotriva silniciilor țariste, dorul de libertate pe care îl cîntă în accente pătimăse :

în lătrat de tunet și furtună,
Pe-un potop cu spume și cu fum
Bine e, în troica ta nebună,
Să gonești, prin stepa fără drum i

Vizitiu, trăpașii ți-i îmbie!
Ce te-ncrunți ? Privește-n față drept î
Zi mai bine-un cînt de voinicie
Ca să sară inima din piept,

Si să sece lacrimile toate
Ce m-au chinuit de-atîtea ori,
Să putem zbura în libertate
Sub un cer cu fulgere și nori.

Apariția primei culegeri din versurile lui Nikitin (1856) a stîrnit curiozitatea lui Cernișevski. Marele critic revoluționar îi consacră un articol în care sînt relevante laturile pozitive, dar și limitele autorului Critica lui Cernișevski i-a fost salutară poetului. Dezbărat de artificialitate și conformism, Nikitin se îndreaptă spre o poezie majoră, atacînd frontal probleme ascuțite ale realităților sătești, și așezîndu-se, din punct de vedere artistic sub steaua lui Nekrasov.

Intensitatea inspirației poetului își atinge piscurile mai ales către sfîrșitul vieții, din păcate, încheiată prematur, numai la 37 de ani. Lira sa de „ostaș de rînd” — cum obișnuia să se autodefinească — cunoaște ecouri grave ca. de orgă, prezentînd pe deoparte în tonuri sumbre viața poporului apăsător, iar pe de alta, asemenea lui Pușkin din „Oda libertății”, clamînd profetic ziua eliberării maselor din „marea închisoare a lanțurilor și a tristeții” :

Pieri-va tirania cruntă.
 Cătușele sub pumni, curînd.
 Tu nobilime prea plăpîndă,
 Te-i da cu munca vrînd-nevrînd.
 ... Mujicul, reazim pentru tine.
 La vremea lui măreț, voinic
 Se va-nălța peste ruine!
 N-o să-l mai cumperi cu nimic-
 Alt soare pentru el răsare!...
 Zorit să se răzbune, nu-i.-
 Dar el ascute la topoare
 De mult pentru stăpîinii lui.

Deși „vioară secundă a lui Nekrasov” — cum l-au denumit unii istorici literari — Nikitin a lăsat o seamă de partituri poetice din care se desprind și măestria, dar și acuratețea de maestru al cuvîntului care îl disting în marele concert al poeziei ruse. O dovadă în acest sens sînt pastelurile sale de un desen foarte delicat: „Codrul”, „Mesteacănul uscat”, „Dimineața”, etc., de asemeni cele două poeme mai extinse „Chiaburul” și „Taras”, care constituie „cîntecele de lebedă” ale liricii lui. Sînt demne de relevat, ca o apreciere a operei lui I. S. Nikitin, rîndurile elogioase scrise

despre poezia sa de criticul Dobroliubov, cum și gestul lui Nekrasov care l-a invitat să lucreze în redacția „Sovremenikului” din păcate în -ceasul din urmă. Așa cum povestește A. I. Ulianova — între alte poezii — Lenin îndrăgise din copilărie și „Cintecul pâlmașului” de Nikitin.

Cu excepția unor versuri cu prozodia cam învechită, a unor repetiții și mai ales a unor regionalisme care revin („muică” în loc de maică, interogativul „au” ?, etc) în general traducerea redă destul de fidel limpezimea și plasticitatea stilului propriu lui Nikitin. Unele poezii constituie adevărate creații în variantă românească și au o valoare proprie (de ex. „Starostele”, „Plugul”, „Rusia”, etc).

Trebuie să regretăm însă, că în culegera de față nu au fost incluse marele poem „Chiaburul”, ca și poezia îndrăgită de Lenin, creații semnificative ca documente literar-istorice și totodată piese reprezentative pentru opera lui Nikitin,

Mihail Cosma

N. G. CERJNIȘEVSKI: „PROLOGUL”

Marele democrat revoluționar rus N. G. Cernișevski a adăugat operei de teorie și critică literară, deosebit de interesante lucrări beletristice. Printre acestea se numără în primul rînd romanele „Ce-i de făcut?” și „Prologul”. Romanul „Ce-i de făcut?” este cunoscut maselor de cititori din țara noastră, avînd pînă acum două ediții în limba romînă. Cel de al doilea roman a apărut recent în editura „Cartea Rusă”, Romanul „Prologul”, ne informează G. M. Fridlender, prefațatorul și îngrijitorul ediției ruse, a fost scris de N. G. Cernișevski între anii 1867—1870, în timpul detențiunii sale în Siberia. Romanul face parte dintr-o trilogie, fiind al doilea din serie și singurul care s-a păstrat, datorită revoluționarului emigrat P. L. Lavrov.

Acesta a tipărit prima parte a romanului în 1877, la Londra. În întregime, cartea a fost tipărită întîia oară în 1906, de către fiul scriitorului, M. N. Cernișevski.

„Prologul”, subintitulat „roman de la începutul anilor șaizeci”, zugrăvește societatea rusă din perioada premergătoare desființării iobăgiei. N. G. Cernișevski, fiind unul din principalii conducători ai mișcării de eliberare țărănească, militînd de pe poziții democrat-revoluționare, a dai, în romanul său, o imagine profund veridică a societății ruse.

Acțiunea romanului se petrece în anul 1857, evocînd în primul rînd starea de spirit a intelectualității și a nobilimii din Petrograd. Apar în roman publiciști și literați, studenți, oameni de știință, profesori.

romanțată este un gen destul de dificil care necesită o muncă enormă și oferă adesea satisfacții minime. Ne referim la cercetarea minuțioasă și atentă a materialului documentar, adesea contradictoriu și, bineînțeles, la strădania romancierului de a-și asimila perfect acest material, de a reuși să-l transfigureze în așa măsură încât să-i însuflească viață pînă la gradul, cel mai apropiat de autenticitate. Romancierul care încearcă o asemenea întreprindere are, după cum se știe, prea puțin posibilitatea de a se desfășura, deoarece liniile subiectului sînt fixate dinainte, forța sa inventivă, creatoare, îngrădită de urmărirea exactă și cronologică a unor evenimente axate în jurul unui singur personaj. De aici pericolul monotoniei sau al ramanțării dulcege în relatarea unor fapte oarecum cunoscute.

În cazul acesta forțele romancierului trebuie canalizate în direcția unei selecții riguroase și inteligente a faptelor și amănuntelor, din noianul de informații asupra cărora s-a aplecat zile și nopți.

Respectînd în linii mari datele cronologice și linia de desfășurare a existenței personajului principal, F. Aderca a reușit să pună în lumină doar acele împrejurări din viața lui Columb, care ajută la caracterizarea acestuia.

Ațiunea cărții începe cu doi ani înainte ca navigatorul să propună regelui Portugaliei planul său îndrăzneț de străbateră a oceanului; viața anterioară a lui Columb o cunoaștem din comentariile destul de succinte ale unui personaj iar ani întregi din viața eroului sînt rezumați în două fraze ori se trece pur și simplu peste ei, deoarece nu prezintă interes pentru ideea urmărită în carte. Spiritul selectiv al romancierului a lucrat cu siguranță și precizie în direcția unei caracterizări cît mai accentuate. Bineînțeles că într-un roman biografic, caracterizarea va merge mai ales în sensul dilatării — nu pînă la absurd, pînă la caricaturizare, dar pînă la eroism — a ceea ce este caracteristic, dominant în personalitatea eroului ales.

Cristofor Columb așa cum apare zugrăvit de F. Aderca este în primul rînd omul

obsedat de o idee, pentru îndeplinirea căreia va trăi și va îndura multe încercări. Obsesia aceasta va fi semnul sub care se va desfășura întreaga existență a eroului, va însemna „virtutea” sa, cum ar numi-o profesorul G. Călinescu*).

Romanul biografic urmărește în generat scopuri educative, de aceea și alegerea unei existențe deosebite, a unui om deosebit, de aceea și urmărirea îndeaproape a isprăvilor de vitejie, eroism, curaj, bunătate, inventivitate ale eroului.

Acesta fiind scopul, autorul își poate permite să mărească, adesea, chiar să idealizeze sa<i să poetizeze, isprăvile personajului său. Fără a nega romanului tui F. Aderca evidentele calități educative, remarcăm totuși modul deosebit în care autorul știe să le atingă. Cristofor Columb nu este numai un simbol — vitejie, eroism, curaj bărbăție, — sau, în tot cazul, reprezintă un simbol mai larg, mal cuprinzător. Navigator sau artist, om de știință sau scriitor, omul de geniu, care, depășind înțelegerea îngustă a contemporanilor, are de suferit de pe urma ideilor sale înaintate, îndrăznețe, trebuind să jertfească totul ca să le înfăptuiască măcar în parte — iată ce reprezintă Cristofor Columb.

Tîniul și adevăratul descoperitor al Americii, așa cum ni-l înfățișează Felix Aderca în recentul său roman este nu atît un însetat de depărtări, nu atît un aventurier dornic să străbată întinderile nesfîrșite ale Oceanului, în căutarea de avuții nemăsurate, sau vreun orgolios și ambițios vînător de titluri nobiliare — deși incontestabil și cîte ceva din toate acestea l-a împins pe amiralul oceanului să pornească în căutarea căii celei mai scurte către bogățiile și auritele țărături ale Indiilor. Eroul lui F. Aderca, este mai înainte de toate un căuător, un însetat de adevăr, un apărător înverșunat al unei idei prețioase pentru progresul omenirii. Acest adevăr sună azi ca o banalitate pe care-o știi și copiii. Numai că susținerea unei asemenea opinii apărea în vremea lui Columb ca o absurd-

*) Vezi „Istoria Literaturii romine”.

ăitate și era tratată ca atare. Ideea căreia Columb și-a închinat întreaga viață — aceea că pornind de pe coastele vestice ale Europei se poate naviga tot în spre apus pentru a ajunge în răsărit, către Indii, părea contemporanilor săi nu numai năstrușnică, dar considerată chiar erezie de către clericii spanioli care, în secolul al 15-lea, aveau puteri depline și mijloace mai mult decât convingătoare (inchiziția lui Torquemada era în plină înflorire) pentru a pune capăt unor asemenea contradicții a dogmelor bisericești. Înșiși regii Spaniei, avizi de câștiguri și de teritorii noi îl credeau nebun pe genovezul care susținea că pământul este rotund.

Drama acestui om luminat, a acestei conștiințe clarvăzătoare, silită să-și petreacă ani întregi din viață în așteptări zadarnice, (doi ani așteaptă Columb până să fie primit în audiență de regele Portugaliei și alți șase la curtea Isabelei de Castilia) avînd de întâmpinat împotrivirea și intrigile clericilor spanioli pînă ce regina se hotărăște să-i încredințeze comanda a trei corăbii și încuviințarea de a o face stăpînitocirea unei lumi nebănuite, formează substanța dramatică a cărții.

Nici furtunile pe ocean, nici frica mate-loșilor, nici răscoala coloniștilor din noua Spanie ori intrigile granzilor și ale clericilor de la curte, nici măcar nerecunoștința regilor Castiliei și Aragonului, care-i răpesc titlul de guvernator și de vice rege al teritoriilor noi descoperite, aducîndu-l în lanțuri după cea de a treia călătorie pe ocean, nu sînt fapte care să zdruncine credința lui Columb în adevărul pentru descoperirea căruia a jertfit totul.

Ardoarea pătimașă, neclintita încredere și statornicie în valabilitatea, ideilor sale sînt mai ales trăsăturile sufletești ale marelui genovez pe care autorul le-a urmărit în romanul său. Și totuși Columb nu apare în „Amiralul oceanului” ca avînd o existentă „exemplară” în sensul plicicos al cuvîntului.

F. Aderca nu-și idealizează eroul, nu zugrăvește un om fără nici un păcat, sau vreo slăbiciune, nu încearcă o întrupare a

„virtuții pure”. Atitudinea scriitorului, deși nu lipsită de afecțiune pentru erou, nu merge pînă la exaltare, cum se întîmplă în unele cazuri, ci e suficient de obiectivă pentru a creea impresia autenticității. O viziune realistă i-a permis romancierului să creeze totuși o personalitate complexă și lipsită de acea aureolă cu care sînt de obicei încununate marile personalități ale trecutului omenirii.

Columb este omul care știe să se consacre unei idei generoase, îndrăznește, dar el este și naivul fără pereche, care crede orbește în probitatea și recunoștința suveranilor Spaniei; este și îndrăgostitul care suferă că nu poate avea alături pe femeia iubită, ori tatăl duos dar timid, care-și vede atît de rar copiii rămași ca zălog la curtea regilor Spaniei. Puritatea sufletească a acestui bărbat trecut de patruzeci de ani, împletită cu o mare încredere copilărească în oameni, sensibilitatea de artist, care vibrează puternic în fața frumuseții sălbătice, proaspete, a noilor ținuturi descoperite sînt iot altele trăsături sufletești ale marelui navigator pe care le descoperim parcurgînd cartea.

Romanul lui F. Aderca este valoros nu numai pentru că autorul crează un personaj viu dar și pentru că reînvie o epocă. Scriitorul a înțeles că nu poate insufla viață personajului decît prezentîndu-l în cadrul vremii sale. Columb apare ca un personaj autentic, pentru că el trăiește, se agită, în atmosfera specifică a unei Spanii binluite de măceluri și de crime, sărăcită de politica unor regi lacomi de bogății, hărțuită de mașinațiile monstruoase ale aparatului inchiizitorial, mișunînd de nobili scăpătați dornici de îmbogățire. Columb e un om al epocii sale, un contemporan al Spaniei secolului al cincisprezecelea, care împărtășește aspirațiile specifice timpului; el tinde să descopere aur și mirodenii, să capete un titlu și o situație mai bună pentru urmașii săi — dar muncind cinstit, — participă, sau opinează asupra întîmplărilor petrecute sub ochii săi. Așa, de pildă, sufletul său se cutremură în fața unui convoi de victime ale Inchiziției, condamînd activitatea

tea singeroasă a bisericii. F. Aderca s-a dovedit nu numai un cunoscător al epocii pe care o descrie, dar și un admirabil creator de atmosferă.

De sub pana scriitorului, care a asimilat perfect imensul material documentar, fișnesc imagini pe cit de plastice, pe atât de cutremurătoare. Iată, de pildă, tabloul apocaliptic al cortegiului de eretici condamnați de Inchiziție, în drum spre locul osîndei. Atmosfera sumbră, sălbatecă, ce se degajă din descrierea acestui ritual barbar este admirabil sugerată prin suflul larg al frazei, prin ironia amară a tonului, prin descrierea fizioniilor și a îmbrăcăminții celor condamnați:

„Urmără în rînduri nesigure osîndiții: bărbați cu părul capului și al bărbilor zbirliț, în parte zmulș, albit, murdărit de sudorile celor paisprezece feluri de torturi, femei cu chipuri cadaverice, cu priviri înnebunite, cu gurile în rinjet lubric sau de fiară hămesită, toți în mîini cu luminări lungi aprinse, îmbrăcați, în sanbenito, veșmintul de sac, după ritual, cu picioarele goale, în cap cu batjocoritoare pîlnii de carton. Pe unele poale ale sacilor fuseseră zugrăviți diavoli cu limba scoasă, cu coarne, coadă și ghiare sau flăcările iadului sub cazanul de smoală”.

Sînt remarcabile numeroasele pagini din roman în care F. Aderca, cu un penel sigur și bogat pictează atmosfera suavă și plină de prospețime a ținuturilor exotice, descoperite de Columb. Ochiul de artist al navigatorului, el însuși creator, este zguduît de emoție la vederea acestor frumoșii și de părere de rău că nu are pe bordul corăbiei sale un pictor care să le immortalizeze :

„Cîteva soiuri de cactus creșteau destul de bine și în părțile mai uscate și nisipoase ale Andaluziei, aci însă luaseră înfă-

țișări de ființe vii, de mărirea unui stat de om, ba odată Columb nimeri lîngă un tufiș de cactuși, încălecați unii peste alții, asemenea unor cai în două picioare, a unor centauri încăierăți. Și chipurile lor erau de un grotesc uluitor: numără vreo șaizeci de feluri, unele imitînd columnele rotunde, altele columne în patru muchii, unele cu frunzele întinse tare pe nervuri bătoase, asemeni unor pînze foarte verzi, unele adunate, ghemuite în acele lor, asemenea unui mușuroi de furnici... Dar osteni și nu mai numără. Ce-ar fi să puie pe doctorul Hernandez să strîngă o colecție pentru înveselirea iatacului infantelor din Alhambra ? Dar cum să le păstreze? Unde să le ocrotească?... A!... Iată un pui de cactus, cît un copil, ai spune că imită în batjocură pe episcopul Talavera, duhovnicul reginei — la înălțime, la rotunjimea capului cu țepi, la brațele lungi, uscate și destinate, ca spre a se închina dinaintea suveranei înfricoșate...” Autorului nu-i lipsește niciunul din mijloacele necesare reconstituirii atmosferei, n-a lăsat deoparte nimic din ceea ce ar fi putut să-i servească evocării timpilor pe care-i descrie: începînd cu limba cărții, ușor arhaică, desfășurarea amplă a frazei, descrierea minuțioasă dar în același timp colorată, nuanțată, a interioarelor, a mobilierului, a costumelor, obiceiurilor sau limbajului epocii, pînă la zugrăvirea peisajului specific Spaniei secolului al cincisprezecelea, ori a feericelor tablouri de pe pămînturile nou descoperite, totul dovedește forța autorului de a crea viață, de a însușeși.

F. Aderca n-a evocat în „Amiralul oceanului” numai momentele unei biografii, dar și pe acelea ale unei epoci, iar evocatorul este un contemporan lucid, călăuzit de a puternică viziune realistă.

Eugenia Tudor

HENRIETTE YVONNE STAHL: „VOICA”

Publicate azi împreună, romanul Voica și nuvelele din volumul Mătușa Matilda (din care lipsește bucata Prăbușire, adău-

gindu-se în schimb Table d'hôte) lasă să apară și mai puternic discrepanța totală, „deosebiri de substanță” — de care vor-

bea cîndva *Perpessicus* — dintre opera de debut a *Henriettei Yvonne Stahl* și creația ei ulterioară. Deosebirea sînt într-adevăr atît de mari, încît permit să se traseze acestei autoare două profaturi literare dacă nu antagoniste dar în tot cazul străine unul față de celălalt: singură acuratețea stilistică, sobrietatea expresiei rămînînd comună, unificatoare. Așa se explică de ce, ocupîndu-se în *Istoria literaturii romîne de nuvelele ciclului Mătușa Matilda și de romanul Steaua robilor și ignorînd cu desăvîrșire* • Voica, G. Călinescu nu pare a mutila portretul critic făcut scriitoarei, deși păgubește astfel literatura noastră de o operă remarcabilă. Fenomenul se arată, dacă nu unic, însă cu totul curios, căci nu oferă elemente care să justifice distincția a două faze literare, depărtate desigur în substanța lor, însă identificabile în evoluția unuia și aceluiaș spirit creator. În definiția, cine ar spune la prima vedere că Femeia în fața oglinzii și Logodnicul, două scrieri atît de distanțate în timp și atît de deosebite între ele, ale *Hortensiei Papadat Bengescu*, sînt opera aceleiași autoare? Și totuși, la o analiză mal atentă, consanguinitatea lor spirituală se impune cu tărie, ele dovedindu-se trepte de evoluție firești în cariera unui artist. Unde se poate sesiza însă evoluția de la Voica la nuvela *Prăbușire*? Interesant de notat în această privință că, după ce *Ibrăileanu* salutase cu egală căldură apariția în literatura noastră a lirismului analitic *bengescian* din Ape adînci și obiectivitatea deplină „cruzimea” observației epice din Voica, *E-Lovinescu*, mentorul în sensul obiectivității al *Hortensiei Papadat Bengescu*, nevoit să recunoască „lipsa de lirism”, „notația sobră”, „realismul” romanului de debut al *Henriettei Yvonne Stahl*, nu poate ascunde, o discretă totuși preferință pentru romanul psihologic realizat în *Steaua robilor*, preferință ce se desprinde din calificarea nuvelilor ciclului *Mătușa Matilda* ca fază da „tranziție”. Cu toate acestea, există o ruptură clară între Voica și întreaga literatură a *Henriettei Yvonne Stahl*, ce i-a urmat, *Steaua robilor*, ca și romanele de

mal tîrziu între zi și noapte și Marea bucurie, continuînd de fapt nuvelele din *Mătușa Matilda*. A defini prin „obiectivitate” și „realism” — caractere mult prea generale — structura proprie a unui scriitor, înseamnă a îngloba Ion al lui *Rebreanu* și Patul lui *Procust* al lui *Camil Petrescu* în aceeași formulă literară și a le atribui aceeași viziune artistică.

În „Voica” impresionează mai cu seamă simplitatea extremă a prozei, evitarea oricărei afectări literare, despuieria eioică, tonalitatea cenușiu realistă, care fac din acest mic roman, așa cum s-a spus, un „documentar rural”. Sîntem de fapt, în linia adevărului inițiată, în ce privește concepția naturalist-morală asupra omului, de *Rousseau*, aici fără nicio intenționalitate însă, fără acel caracter edificator din *La vie de mon pere a rousseau-istului Restif de la Bretonne*, părinte al realismului rural. Denudarea literară, tonalitatea cenușie, adevărul simplu leagă de altfel Voica de ultimul „documentar” din serie, *Glasul lui Iulian Vesper*.

Minați, în acțiunile și faptele lor, de instincte profunde, care nu sînt în sine nici bune și nici rele, deși aduc în acelaș timp binele ca și răul, eroii aceștia rurali nu-și desvîluie, prin dîrzenia, prin înverșunarea lor, caracterul, etosul, ci dau măsura puterilor amarnice ale naturii care se manifestă prin complexiunea firii umane. Dacă prin prizma noastră lucrurile se complică și capătă o aureolă ce în realitate n-o au, dacă așa dar lupta dintre *Dumitru* și Voica ne are ca o dramă morală, conflictul e totuși al unor simple naturi. Și măestria autoarei constă tocmai în redarea exactă a acestui conflict, lăsînd ecoul moral să se desprindă de la sine, cu o putere pe care arta adevărată o sporește în mod considerabil. Un singur moment romantic, exterior de fapt acțiunii romanului, scoate și mai pregnant în evidență realismul rece, prin a cărui transparență se zăresc adîncile ape cenușii ale existenței: scurta poveste de la sfîrșit, la fel de avar notată, a celor două fete „legate prin sînge și jurămint”, care s-au înecat de Sf. Ilie în apele sălbatece ale

Neajlovului; lăsînd să se presimtă aici o navelă posibilă, în genul realismului clar-obscur al lui Storm ori al lui Paul Ernst, și pe care Henriette Yvonne Stahl ar trebui să o scrie.

Toate nuvelele Henriettei Yvonne Stahl, împreună cu romanele Steaua robilor, Intre zi și noapte și Marea bucurie au o temă unică, ce se repetă cu obstinație, fie în bucățile obiectiv-epice Mătușa Matilda, La -bătălia de la Port Arthur, Table d'hote ; sau pur introspecte, precum Nu poate ii și Prăbușire ; sau înfine obiectiv-analitice, ca romanul tribulațiilor sexuale ale Măriei Măneanu, cel al relațiilor de tenebroasă castitate dintre Marta și Ana ori cel al „mării bucurii” cum e cu puțință împlinirea erotică și prin ea integrarea în circuitul normal al vieții și apoi echilibrul moral, fericirea. În acest sens, Henriette Yvonne Stahl se desparte net de Hortensia Papadat Bengescu la care interesul epic și analitic se îndreaptă exclusiv spre biologicul și socialul ca atare, izolate în aspectul lor clinic și pur, — momentul intimității umane complexe, al legăturii sufletești ori chiar numai corporale, ca întîlnire și contopire a două entități ce se atrag și își corespund, rămînîndu-i străin (în nuvela Pe cine a iubit Alisia ?, care are acelaș domeniu analitic, ca și Prăbușire, partenerul dragostei e. cu totul absent, iar în Domnul Kilian, eare are acelaș orizont pitoresc și aceeași atmosferă ca și nuvela La bătălia de la Port Arthur, întreaga curiozitate a scriitoarei se apleacă asupra a ceea ce ea singură numește „bestia luxuriosă” în solitudinea sa). Se înțelege de ce, așa dar, viziunea epică și psihologică a autoarei lut Intre zi și noapte se apropie mai mult de literatura lui Catmil Petrescu, a cărui luciditate e înlocuită însă cu pasionalitatea — pătrunzătoare aci și deloc sentimentală — proprie feminității. Pasionalitate care își

află expresia în această dureroasă mărturisire a aspirației spre absolut: „În mine sînt strigăte de groază și în jurul meu e zid de întuneric. Sus, deasupra, o frîntură din cerul imens, gol și rece. Simt nevoia înălțării pînă la el, nevoia să mă lovesc de cer, să știu că există, să știu că nu mă va lăsa să trec mai departe mereu, înălțîndu-se și el mereu, fără să existe vreodată, îmi vreau ochii arși de soare, dar să știu că este lumină”; în această recunoaștere a bestializării dorinței: „Am început să mă apropiu de ea, dar cu fiecare pas mi se sfinșia trupul de emoție. Eram atent să nu mă culc jos și să nu încep să mă tîrîu pînă la ea” • în această sfinșietoare chemare a dragostei: „... Și aș fi vrut să-i spun, că dacă ar cunoaște un gest care să mă facă să înțeleg, să mă încredințeze că ar putea fi a mea prin însăși dorința ei, un gest care să mă convingă de aceasta, atunci fericirea mea ar fi așa de mare, încît n-ar mai fi nevoie să mai trăiesc vreodată nimic altceva decît clipa aceea”; ori înșfîrșit în această halucinantă corespondență peisagistică a încordării lăuntrice • „Pădurea era goală, eu singur, și copacii erau liniștiți pînă la nebunie. îngrozit, aș fi urlat de spaima nemișcării lor. Am fugit” (Nu poate fi).

După trecerea a trei decenii de la apariția lor, romanul și nuvelele Henriettei Yvonne Stahl se recitesc fără ca sigiliile timpului să apară pe paginile atît de curate, pline de lumina crudă a vieții, din Voica, pe cele de o delicată prospețime, care încearcă să cuprindă enigma sufletului feminin din banalitatea tragică a sufletului mătușii Matilda, ori pe paginile, scrise parcă cu sînge, care — în Prăbușire — consemnează visul topit în undele turburi ale nopții care l-a născut.

I. Negoitescu

REVISTA REVISTELOR

— Din tară —

„TEATRUL” nr. 9/1957

J/â recomandăm, In numărul 9 al revistei „Teatrul”, un articol de nici trei pagini, care conține în fraze succinte toate pozițiile față de diferitele fațete ale fenomenului dramatic românesc pe care le așteptăm de la o asemenea publicație- Autorul vorbește despre toleranță cu o intoleranță caracteristică temperamentului său, pe care cu mândrie și-l definește meridional: „Sînt adversarul furibund al oricărui sectarism, al dominației în teatru, în arta spectacolului, a unei singure școli, a unui 'singur stil. Cred că fiecare teatru trebuie să aibă chipul lui, poate chiar propriul lui cerc de dramaturgi”. Autorul ia o atitudine la fel de categorică și în ceea ce privește textul dramatic : „Pentru mine — spune el — unica lege în teatru — unica lege a meșteșugului teatral — este ca unul sau o sută de oameni să nareze ceva, prin cuvinte, mișcare, mimică, de pe o scenă deschisă... Povestirea poate fi foarte tristă, foarte înțeleaptă, foarte eroică sau foarte veselă, sau toate la un loc... dar să nu fie niciodată plicticoasă. Poate să fie fantastică, dar să nu fie mincinoasă. Poate să aibă patos, dar să nu fie pompieristică”.

In același spațiu de nici trei pagini, autorul formulează interesante opinii despre școlile românești de actorie, analizează judicios și într-o lumină nouă piesa lui Aurel Baranga „Rețeta fericirii”, precum și alte spectacole de teatru, de operetă și chiar de... circ, rezervîndu-și loc și pentru unele admonestări adresate autorilor dramatici, regizorilor și scenografilor la care nu pu-

tem să nu subscriem în întregime ...„Dacă dramaturgii din țările noastre vor avea o poziție politică justă, vor izbuti — desigur învingînd anumite greutăți — să fie d? ajutor patriei, partidului, guvernului... Pe mine mă sperie mai puțin barierele pe care le ridică birocrații, decît acelea pe care scriitorii, ei înșiși, le înalță în jurul lor” Și altundeva : ...„La dumneavoastră, regia și scenografia sînt prea cuminiți, prea înțelepte, prea... pașnice, satisfăcute de ceea ce au realizat. Eu am 54 de ani și sînt suferind, dar am un temperament meridional. Și dumneavoastră sînteți meridionali ; mult aș vrea ca în domeniul teatrului românesc. temperatura să fie mai ridicată. In medicină aveți academicieni cu barbă care caută și descoperă mereu alte leacuri — de ce nu-i imită regizorii ? Ceea ce au făcut pînă acum e remarcabil, desigur, și nici nu predic inovația de dragul inovației, cer doar căutarea neastîmpărată a noului.”

Am dat citate atît de copioase din articolul „Impresii fugare despre teatrul românesc” iscălit de dramaturgul turc Nazim Hikmet, pentru că din păcate niciieri în corpul revistei, in niciunul din articolele colaboratorilor autohtoni, nu vom mai regăsi asemenea poziții competente și îndrăznețe, exprimate cu o astfel de vigoare și originalitate- Rezervele de combativitate ale revistei s-au concentrat în cele 14 pagini — de altfel tocmai de aceea interesante — ale Cronicii, una din rubricile permanente care încheie revista. Prezentările spectacolelor „Institutorii”, „Cavalerul

mut", „Don GU de Ciorap Verde", „Paharul cu apă", sint făcute cu obiectivitate, exigență și la un nivel de informare remarcabil — chiar dacă uneori cu o incisivitate oarecum violentă (vezi cronica la „Paharul cu apă")- Sint bine-venite și convingătoare rezervele față de reluarea unui text ca acel Al „Institutorilor" pe prima scenă a fării-De asemeni frapează prin sensibilitate și fidelitate față de concepția textului dramatic, modul în care este făcută paralela între cele două spectacole cu „Don Gil de Ciorap Verde" prezentate de Teatrul Municipal și de Teatrul de Stat din Galați. O cronică atât de fericit întocmită ca aceea din numărul 9 dă ținută numărului și îl abligă, jăcînd mai vizibilă lipsa de îndrăzneală și de perspectivă care a prezidat la realizarea a ceea ce constituie partea de rezistență a unei reviste —• articolele de generalizare-

Trebuie remarcat că în cadrul cronicii se analizează drastic și pe alocuri confuz două piese românești — de altfel singurele spectacole pe texte originale găzduite în această cronică — amîndouă deficitare : „întoarcerea lui Cristofor Columb" de Ludovick Bruckstein și „Mormolocul" de C. Sineu și V. Nișulescu. Fiînd vorba de lucrări ale dramaturgiei noastre, ar fi fost de dorit o prezentare mai completă și mai judicioasă, într-un articol amplu de generalizare a problemelor pe care le ridică cele două spectacole (poate că s-ar fi găsit chiar mai multe dacă s-ar fi căutat între cele exilate discret la cronica altor numere).

Numărul 9 nu conține un asemenea articol. Ce ne oferă el în schimb ? Sub titlul orgolios „Noi la Veneția" sint strînse opiniile presei italiene — pe care le cunoșteam de altfel din cotidiene —, comunicările ținute la Congresul Internațional de Istoria Teatrului de I. M. Sadoveanu și H. Deleanu precum și, dedesubtul unor cursive de o șchioapă: „Dovada celei mai entuziaste admirații" reproducerea fotografiei Eleonorei Duse oferită colectivului Teatrului Național din București de Adolf Zajotti, și textul de care a însoțit-o acesta, text si el tipărit anterior în ziare.

Revista abia anunță pentru numărul viitor publicarea unor mărturii ale oamenilor de teatru romîni care au fost la Veneția. Am fi preferat ca revista să înceapă cu acestea și în special cu articole de specialitate privitoare la modul în care s-a realizat spectacolul „Bădăranii", la concepțiile specifice care au stat la baza spectacolelor prezentate de celelalte teatre participante la Bienală, etc.. etc..

În continuare, Florin Potra prezintă „Considerații la repertoriul noii stagiuni"-Agreementate cu cîteva tablouri statistice în care nu te descurci decît cu oarecare efort „Considerațiile" se mărginesc să facă variații informative pe tema celor cîteva cifre (destul de multe) pe care Direcția Teatrelor le ține desigur la dispoziția oricărui for interesat. Ar fi fost de dorit o interpretare a acestor cifre, o abordare a problemei repertoriilor conformă cu cerințele de stil și originalitate în profilul fiecărui colectiv teatral.

Pe marginea mult-discutatei dramaturgii a lui Horia Lovinescu (de ce oare și aici revista a preferat să meargă pe un drum bătut?) Letiția Gîță aduce în notele sale puțin prea diluate, unele observații prețioase în legătură cu originalitatea creației lui Horia Lovinescu: „îndeosebi cu această ultimă piesă (e vorba de „Hamul de la Răscruce"... n.n.), autorul se refuză mijloacelor cunoscute de realizare a emoției dramatice, consideră depășit stadiul de provocare a „efectului" prin specularea laturii afective a situațiilor și încearcă să lărgească căile de acces la spectator, solicitîndu-l cerebral, făcînd apel la puterea lui de receptivitate pe plan intelectual, forjîndu-l la analiza lucidă a faptelor prezentate pe scenă".

Radu Cosașu semnaleză într-un articol concis și nepretențios momentul de dezvoltare la care a ajuns piesa într-un act. Ne-am fi așteptat ca verva critică, puterea de sinteză a autorului să fie solicitate de alte probleme mai de prim plan ale dramaturgiei noastre. Documentat și util, în acest moment cînd Tirso de Molina a cucerit două din scenele noastre, articolul lui Paul Al.

Georgescu despre marele dramaturg soaniol.

Nemulțumește expunerea prea orală a Iul Ion D. Sîrbu „Creșterea crizei sau criza creșterii ?” pe marginea ultimei stagiuni a Teatrului Tineretului. Aici, unde s-ar fi cerut discutarea cu severitate și competență a problemelor specifice ale unui teatru lipsit, din păcate, de specific (specific nu în sensul formal, ci un specific de concepție, de repertoriu, de interpretare, realizare comună a unui colectiv de dramaturgi, regizori și actori care să aducă în teatru tinerețe și îndrăzneală — meridionalism cum ar spune Nazim Hikmet) avem de-a face cu dojana unui părinte rușinat care escamotează problemele. Plasat Imediat după substanțialul articol al lui Nazim Hikmet, interviul luat lui AH Ahmed Bakasir despre teatrul egiptean, nedumirește, prin spațiul extrem de redus acordat dramaturgiei egiptene contemporane.

Menționăm rubrica de însemnări, bine ancorată în actualitate. Inteligentă propunerea făcută într-una din aceste însemnări de a încredința celor mai buni regizori din provincie realizarea unor spectacole pe scenele teatrelor din capitală. Utilă și plină de haz demascarea „maniei ambulatorii” a anumitor actori. Rubrica s-ar putea îmbogăți cu micile tragi-comedii netrecute în repertoriu, din viața fiecărui teatru.

În legătură cu rubrica „Meridiane” menită să dea posibilitatea unei perspective cît de cît de ansamblu asupra fenomenului teatral universal, remarcăm excesul de Informație practicistă (titluri, cifre, date) în dauna abordării oricît de timide a aspectelor teoretice ale problemelor. Poate unde i așezată după „Meridiane”, ne pregătisem să găsim la rubrica „Cărți-reviste” recen-

zarea atentă a publicațiilor de specialitate de peste hotare. Ne obișnuim greu cu ideea că ceea ce ni se oferă este inventarierea albumului comemorativ al teatrului Național Vasile Alecsandri din Iași și consemnarea apariției unui volum Shaw la... ESPLA. Această ultimă notă pare să-și fi. deplasat inutil atenția de la volumul, propriu-zis, la caracterizarea, fatal ne concludentă, a personalității Iul Shaw.

Revista „Teatrul” și-a cîștigat imediat după apariție o prețuire unanimă. Venită să ocupe între publicațiile noastre un loc gol, revista trebuia în primul rînd să formuleze o serie din problemele teatrului nostru. În această direcție multe lumi la rînd ea a avut o alcătuire oarecum eclectică, explicabilă și necesară în măsura în care nu se pusese încă toate jaloanele viitoarelor discuții. Avem impresia că revista a depășit această fază fără să știe. Numai așa se explică anchilozarea într-un profil care evident nu mai corespunde sarcinilor actuale ale revistei. Așteptăm co „Teatrul” să înceapă să ia atitudine, cu răspundere și principialitate, față de problemele actuale ale dramaturgiei românești, de la acelea ale textului dramatic pînă la chestiuni de regie-și scenografice, atrăgînd în dezbateri cadre de specialitate, iubitori de teatru și oameni de cultură.

Nădăjduim că acest număr 9 — ingrat pentru cititor pînă și prin coperta sa al cărei violet întrece cu mult în agresivitate opiniile exagerat de cuminți ale revistei — va rămîne în curînd o amintire dinaintea deschiderii stagiunii de— discuții principiale, curajoase și competente în toate problemele care agită opinia noastră publică teatrală.

I. M .

„IAȘUL LITERAR” nr. 81/957

Inegalitatea și puțina strălucire a producției beletristice din acest număr este compensată de paginile de „Iurnal” aparținînd lui Eugen Barbu. Cititorii se vor

fi mirînd că un scriitor care abia s-a impus atenției generale se grăbește cu destăinuirile intime. Mirarea este alimentată de însuși faptul că și alți confrați ai

lui Eugen Barbu se arată dispuși, în ultima vreme, să facă apel cu insistență la datele existenței lor personale. Francisc Munteanu, bunăoară, merge în ultima vreme pe o asemenea cale. Bună sau rea, tendința aceasta abia mai târziu va putea fi apreciată la justele sale proporții și la adevărata ei valoare, în funcție de rezultatele pe care le va da. Să sperăm că nu va duce la îndepărtarea de creația obiectivă, de tipuri, în favoarea experimentelor analitice, foarte subtile dar și foarte relative, care au mai fost încercate în trecut și tot sub forma aceasta a „jurnalelor”, fictive, sau reale nu importă, animate de obicei de dorința autenticității.

De altminteri „Jurnalul” lui Eugen Barbu nici nu abuzează sub raportul confesiei, strecurată cu multă discreție, aproape neglijată. Paginile acestea de însemnări intime sînt revelatoare, în primul rînd, pentru capacitatea de observație a autorului lor, pentru priceperea sa de a surprinde detaliul semnificativ, esențialul dintr-o împrejurare. A vorbi despre tine însuși și a reuși să te obiectivezi este cea mai edificatoare pildă a talentului unui prozator. Desigur aceasta nu provine dintr-o atitudine pe care cineva și-ar impune-o. Trebuie un simț exact al valorii expresive a unui fapt, sau a unei situații al notației sobre, exactă, grăitoare prin ea însăși. Barbu se tratează cu această viziune pe el însuși și stările sale; „O primăvară cu V-”, o fată puțin vulgară, care mă face totuși s-o uit pe M. Nopti de dragoste și un mare regret”, sau „A doua duminică în cazarmă. Citesc nepăsător în dormitor. Undeva curge apa dintr-un robinet: pic, pic, pic... E frig. Pe sub uși străbate un curent ascuțit care-mi îngheață picioarele”. Dar mai cu seamă „Jurnalul” lui Eugen Barbu este al unui martor, preocupat să consemneze ca în niște fișe documentare, gesturi, atitudini ale altora care îi situează într-o anumită scară caracterologică. De aceea nu greșim poate semnalînd în paginile acestea de „Jurnal” sursele viitorului roman pe care Eugen Barbu ni-l va dăru-

Partea de critică reflectă mai fidel preocuparea redacției pentru ridicarea nivelului calitativ al revistei. Ce se așteaptă în această direcție este mai multă personalitate în opinii, bineînțeles fără teribilisme și originalități căutate. În acest sens face o bună impresie cronică lui D. Costea la volumul „Inima bătrînului Vezuv” care depășește stadiul conștiințozității printr-un efort de adîncire și comentare a poeziei lui Beniuc fără a se lăsa influențat de opiniile pînă acum exprimate. Cronică denotă un lector avizat. Expresia sa este încă prea puțin sugestivă, nenuanțată, pîndită de uniformizate. Contribuția lui Const. Ciopraga la discutarea fenomenului literar actual este cît se poate de bine venită. Cronică sa la „Hotel Tristețe” beneficiază de avantajele criticii profesionale întemeiată în mare măsură pe metodele istoriei literare — seriozitatea informației, abordarea foarte organizată a subiectului — dar, în același timp, trădează și unele dezavantaje ale acestei critici — un exces de erudiție (este absolut irelevantă citarea în legătură cu Francisc Munteanu a lui Benvenuto Cellini, Rousseau, Gorki, Panait Istrati, Daudet, Dickens, Renan, Ibrăileanu), o oarecare notă didactică în discutarea valorii artistice pe categorii (narațiunea, portretul, stilul), din care cauză judecata de valoare globală nu se deduce din ansamblul cronicii, trebuind să fie formulată explicit în concluzie.

Foarte interesante sînt scrisorile inedite ale lui Ibrăileanu publicate la rubrica „Texte și documente”. Interesante mai cu seamă pentru că ne arată cum înțelege Ibrăileanu raporturile dintre redacție și autor, subliniind dreptul și, nu numai atât, datoria redacției de a impune modificarea unui text care nu corespunde exigențelor sale. Scriitorii de astăzi, dispuși să condamne în principiu „intervențiile” redacției, crezînd că o revistă este obligată să tipărească colaborările așa cum i se trimit, ar trebui să citească aceste scrisori pentru a afla că redactorul principal al unei reviste de mare reputație „ampută” poeziile

primite folosind la aceasta un „om de gust” din afara redacției (vezi scrisoarea din 12 iunie 1906 - deci atunci când revista nici măcar nu ajunsese la prestigiul pe care l-a dobândit tocmai pentru că a știut să-si impună un punct de vedere).

Ce am semnalat aici este totuși prea puțin pentru o publicație avind 124 pagini și este prea puțin mai cu seamă dacă ne

gîndim la tradiția p. care „lașul literar” ar putea s-o conținute. Destui dintre colaboratorii și prietenii apropiați ai revistei s-au numărat printre colaboratorii excelențelor „însemnări ieșene”. Ceva din spiritul acestora - începînd chiar prin înfățișarea grafică - „dori să regăsim cît mai cund în alcătuirea „lașului literar”.

G. O.

- De peste hotare —

JNNOSTRANAIA LITERATURA" nr. 6)1957

Intr-o noapte de toamnă din anul 1829 **lin** scriitor francez puțin, cunoscut **sa** hotărît să scrie un roman, fără de care mi-ar fi greu să-mi închipui, și marea literatură universală și propia mea viață mărunta" - scrie Ilya Ehrenburg la începutul articolului său dedicat lui Stendhal, referindu-se la romanul acestuia „Roșu și Negru”. „Lecția lui Stendhal” - cum se intitulează studiul - este o evocare patetică a vieții celui care a fost Henri Beyle, și totodată o analiză rece, minuțioasă a operei și măiestriei sale. Ilya Ehrenburg scoate în evidență în primul **nd** contemporaneitatea lui Stendhal care dintre toți scriitorii francezi ai secolului XIX, ne este cel mai apropiat, stilul său fund mai puțin învechit decît chiar stilul lui Balzac. „Roșu și negru” este un roman **al** zilelor noastre. Stendhal este clasic și totodată contemporan nouă”.

„Mi se pare, că eu am învățat multe de la Stendhal - ... ca scriitor” — mărturisește în altă parte Ilya Ehrenburg, cu modestia ucenicului. Ca atitudine față de scris și față de viață, Stendhal se sîtulază la antipodul lui Flaubert. Acesta din urmă, susținea necesitatea izolării ca o condiție a observației obiective și a creației. Dimpotrivă Henri Beyle niciodată n-a privit viața de la distanță, ci a luat parte activă, pasionată la evenimentele politice contemporane.

Flaubert a lucrat asupra romanului „Doamna Bovary” timp de șase ani a lost in stare să caute săptămîni titlul gazetei pe care o citea Homais, pe cînd Stendhal, așezîndu-se la scris, nu „studia” nimic. Pe el îl interesa prea puțin recuzita, a mai mult arătarea caracterelor a pasiunilor, „destinelor”. „Roșu și negru” a fost scris în mai puțin de șase luni Dar pina atunci Stendhal a trăit 46 de ani și a introdus în roman toate observațiile sentimentele, gîndurile sale,

„Dacă ar fi trăit astăzi, desigur, că multă vreme n-ar fi fost primit în Uniunea Scriitorilor, fiind diletant. El e călător cunoscător al muzicii și picturii, istoric și mai puțin decît toate, scriitor profesionist” - comentează cu fină ironie autorul studiului.

Fund numai observator, scriitorul va putea descrie cu insistență exteriorul eroilor acțiunile lor, - dar pentru a pătrunde în lumea lor interioară e nevoie de experiența sufletească proprie. Această cheie a sufletului omnesc o susținea Stendhal și astfel se explică durabilitatea operei sale fiindcă „împrejurările, costumele, moravurile se învechesc mai repede decît pasiunile omenești”.

„J” Ehrenburg scoate în evidență marele interes p. care Henri Beyle îl avea pentru activitatea politică, „una dintre pasiunile omenești, mare, dar nu exclusivă”. Tînărul Stendhal, dezamăgit în dragoste, mărturisește că „numai curiozitatea pentru eve-

nimeritele politice l-a împiedicat să se sinucidă". Stendhal a urît biserica, burghezia, despotismul, ipocrizia și multe pagini din lucrările sale sînt dedicate activității politice. Cum se face însă că aceste episoade, pline de viață cotidiană, nu s-au învechit pînă astăzi ? „În oamenii pasionați de lupta politică, Stendhal arată trăsăturile omenești și cu aceasta îi salva de moarte rapidă."

De aici Ilya Ehrenburg deduce o concluzie extrem de importantă pentru literatura de astăzi.

„Stendhal ne arată, că nici tendențiozitatea, nici politica nu pot să degradeze un roman, clacă autorul știe să simtă, să vadă și să mediteze cu acea profunzime care este caracteristică artei".

Stendhal nu excela prin fantezie. Intriga romanelor sale este preluată din surse identificabile. Scriitorul considera că principala constă în veridicitatea caracterelor, veridicitate care depinde de multitudinea unor detalii sufletești precise.

Ehrenburg analizează o serie de virtuți ale lui Stendhal, arta de a crea personaje, ritmul povestirii și al dialogului, absența descrierii exterioare a eroilor, capabilă să stimuleze imaginația cetitorului.

Drept concluzie merită a fi citat în întregime paragraful în care Ilya Ehrenburg încadrează pe Stendhal în literatura modernă, caracterizînd prin aceasta și pe scriitorul francez și stilul prozei contemporane.

„Cu mult înainte de progresele sociale ale veacului XX, de mașinizarea traiului, de epoca în care viața fiecăruia este strîns împletită cu viața altor sute, cu mult înainte de nașterea cinematografului și a limbii telegrafice, Stendhal a pus bazele acelei forme de roman pe care o considerăm contemporană; aceasta însumează schimbarea rapidă a locului acțiunii, succesiunea planurilor mari și a scenelor de masă, schimbarea ritmului, brusca ridicare sau coborîre a tonului !"

V. N

„ESPRIT" ~ septembrie, 1957

Revista franceză publică un document extrem de interesant cu privire la situația reală a Spaniei de azi. Este raportul- mesaj redactat de un grup de preoți, catolici fervenți, care-și iau curajul să arate impasul în care se găsește regimul lui Franco. Cu glas pios și umil, mărturisind din capul locului că nu urmăresc să se revolte împotriva societății ci numai s-o înțeleagă, iar observațiile lor critice nu le socotesc înfașabile, ei desemnează un tablou sumbru. Nu e vorba numai de faptul că în mediile populare domnește, din punct de vedere religios, apatia, iar botezul și nunta sînt singurele momente în care există o legătură cu Domnul, dar și aceea scurtă și exterioară. Nici numai de faptul că burghezia nu sesizează această primejdie și trăiește "inconștientă și frivolă; iar tineretului dezabuzat și cinic e lipsit de ori ce entuziasm în dragoste — și chiar în păcat. Ci de ceva mult mai grav : nimeni

nu sesizează necesitatea ameliorării condițiilor de viață ale popoului. Burghezia a devenit prea egoistă! „De acest lucru își dă seama oricine, chiar și un ateu". Ea a alungat toate ciasele non-burgheze de la conducerea societății și împiedică un număr mare de indivizi să se bucure de drepturile, despre care afirmă în mod ipocrit că sînt ale tuturor. Pe lista abuzurilor, erorilor și crimelor făptuite de burghezia spaniolă egoismul se înscrie însă ca o culpă minoră. Căci burghezia spaniolă nu a făcut nici măcar ceea ce au făcut celelalte burghezii occidentale, și anume modernizarea societății. Dar și această vină ar putea fi trecută cu vederea, îngrozitor este că „ea e lipsită de toate virtuțile și în particular de prima dintre ele și anume de inteligență". Acest lucru este cît se poate de limpede. Cînd în domeniul ideologiei există un adevăr elementar care arată Spania ruptă în două

blocuri, burghezia și poporul, cum nu înțelege această clasă că trebuie să recurgă la o mai mare finețe de idei, dacă vrea să apere ceea ce este just în poziția pe care a îmbrățișat-o? Ori ea recurge la intimidare și teroare, la măsuri sîngeros repressive. „Cum să exprimăm scandalul enorm, de necrezut, al unei societăți care-și spune catolică și care califică tot ceea ce nu-i este favorabil de odioasă tentativă anti-spaniolă; care suprimă în fiecare zi alte libertăți; care crează și dezvoltă un climat de suspiciune prin insulte și acuzații furioase”, exclamă raportul îngrozit poate de sabatul înfricoșător al Injustițiilor dar sigur înspăimîntat de ineficacitatea mijloacelor folosite de regim. Pe autorii raportului îi interesează ca principiul proprietății, al culturii și al religiei să nu fie compromis, fiindcă nu este specific burghez. Și de ce să devină din pricina acestei clase un principiu vinovat și hulit? Preoții spanioli o spun limpede. Membrii burgheziei au dreptul să apere principiul dar nu să apere burghezia care istoricește a devenit injustă. Iată de ce în această Spanie confundă ei vîd necesitatea nașterii unei a treia forțe, singura capabilă să-și asume răspunderea situației. Această forță este catolicismul nici clerical, nici anti-clerical, dar cu adevărat ecleziastic, un catolicism social, radical-social, preocupat de tot ceea ce ține de destinul omului pe pămînt și în cer.

Cînd Papa a spus: „Trebuie să ridicăm în întreagă lume începînd cu temeliele ei” — aceasta înseamnă că trebuie să se reînceapă totul pe baze noi. într-adevăr, tinerii au înapoia lor o lume sfîrșită și înaintea lor perspective haotice. Pentru a le reda speranța, trebuie să li se propună un ideal comunitar; numai o educație cu adevărat creștină poate însufleți această generație. „Dacă eșuăm va fi revoluția aceea care ie va dărui un ideal social”.

încheind, preoții reafirmă hotărîrea lor de a rămîne credincioși sîntei biserici a Domnului și fiului său Isus care este catolic, apostolic și roman. În același timp ei reafirmă hotărîrea de a trăi și de a muri în

afara catolicismului spaniol care e sortit pieirii. Bineînțeles preoții „sînt gata la ori ce rectificare doctrinală pe care ierarhia ar putea să ne-o propună”.

Am redat cu cea mai mare sfințenie, în litere și în spiritul său, mesajul preoților spanioli înțelegînd că în calitatea lor do catolici au fost obligați să invoce pe -alocuri cauze supranaturale în explicarea dezastrului social („Poporul spaniol a sucombat tentației care împinge ori ce om să acomodeze religia exigențelor sale în loc să se transforme pentru a satisface cele ale religiei”, etc.) dar le sîntem recunoscători pentru că au trecut destul de iute asupra lor. Urmașii lui Ignațiu de Loyola știu să se exprime limpede și nu fac un secret că între ei și religie există raporturi strict profesionale.

Critica aspră pe care o aduc burgheziei spaniole merită tot atîta atenție pe cît sinceritatea cu adevărat creștină cu care își dezvăluie intențiile. Naivitatea atît de plăcută Domnului, se îmbină în acest raport cu abilitatea prinților bisericii.

E un strigăt de alarmă mesajul preoților. Pentru Dumnezeu, Spania catolică se duce la fund. Burghezia e compromisă. Salvați baremi principiul proprietății și al religiei. E ultimul ceas. Altminteri tot edificiul social va cădea lovit de mîini nelegiuite. Furtunile vieții i-au învățat să se îngrijoreze mai puțin de mîntuirea sufletului decît de aceea mai urgentă, a Spaniei catolice și franchiste. Siliți să-și cîștige plina pe seama credulității unora, nenorocirile l-au făcut așa dar mai înțelepți.

E o mică rebeliune raportul preoților catolici. O rebeliune timorată, umilă, dar nu mai puțin o rebeliune. Preamărind pe domnul și închinîndu-se lui ei se ridică și cerdeschis o manevră ideologică. Bine gîndită și eficientă. Fie ca mai marii bisericii catolice, apostolice și romane să nu taxeze de erezie bineintenționatul mesaj al preoților spanioli și care are atît de puțini sorți să se împlinescă.

B. E.

LA NO LIVE LIE NOCIVELLE RLVUE ERANG AISE'
nr 55 ~ iulie 1957

„La Nouvelle nouvelle revue Frangaise” publică în nr. 55 un articol care se intitulează „Efuzionistul”. Autorul, pictorul Andre Masson, însușește o serie de reflexii ale sale cu privire la pictură. Deși conține și contradicții, solilocviul lui Masson reprezintă un document elocvent al dezorientării și avatarurilor picturii moderne din occident. Din acest punct de vedere merită să zăbovim asupra lui.

Pictorul A. Masson a prezidat la nașterea suprarealismului în pictură. El este unul dintre primii pictori care au expus prin 1923 acele pânze pictate cu nisip și fulgi. Era perioada de „Sturm und Drang” al acestui curent. A urmat pentru Masson o evocare de onirism pictural în care pânzele lui încercau să traducă o avalanșă de halucinații erotice. Nesatisfăcut, pictorul a intrat — după declarația lui — de câțiva ani încoace într-un vârtej de „lirism absolut”. Fără să recurgă la forme deja folosite, bizuindu-se pe o mitologie personală, Masson se străduie să reprezinte stări de suflet (obiective de altfel dintre cele mai respectabile, n.n.) sau să sugereze aspecte misterioase ale Universului: feminitate, floare^ vulcan, hora constelațiilor etc. El își intitulează însemnările „Efuzionistul” și se declară ca atare, pentru că în loc să exprime în pictura lui forme și culori din lumea exterioară, se luptă să prindă „inse-zlsabilul”.

Istoria picturii s-ar putea rezuma schematic la vre-o trei atitudini: una de figuratie obiectivă care continuă natura, aducând-o la dimensiunile pânzii. Este vorba desore o operație onestă dar Impersonală, care ține mai puțin de artă și mai mult de artizanat. Oricum ea nu merită imputarea de „vanitate” cu care Pascal taxă acest sentiment care preferă merelor din pom, poza lor. Culoarea acestui fel de pictură este superficială; ea se păstrează la rolul decorativ, ornamental.

Există cealaltă pictură, formă înalt calificată a procesului de muncă și care

depășind natura o încarcă de semnificații umane; mesajul ei a străbătut netulburat secolele. Aici culoarea are patos, viață elocventă.

Obsedat de valorile culorii și ale luminii, impresionismul a riscat la un moment dat să rupă echilibrul intrinsec al tabloului și să alunece pe panta formalismului. Salvarea i-a venit de la Cezanne care a redat obiectului prestigiul pierdut.

După primul război mondial, idealismul, cu monstruoasele sale deformații formaliste, a irupt în toate domeniile artei burgheze. În pictură el a deschis poarta celor mai nesăbuite experiențe. Variantă modernă a idealismului estetic al lui Kant, filosofia și fenomenologia burgheză de la începutul acestui secol a proclamat că arta creiază realitatea. Pictorii și-au înșușit calitatea acordată de către Pivanez, de creatori ai Universului. După cel de al doilea război, au aflat de la Andre Malraux că „ei nu creiază ca să exprime ci exprimă ca să creieze”. Am asistat astfel la apariția unei picturi fără obiect și fără istorie, desprinsă de real și de toate celelalte activități umane, în sfârșit pură. Până la urmă realizările ei s-au redus la un geometrism abstract, figurativ, o pură decorație sau mai târziu la o parodie a inocenței.

„Ceea ce unii comentatori consideră ca fiind expresia unei frământări ontologice în pictura timpului nostru, nu este cel mai adesea — notează Masson — decît o măsură de a tortura, o disecție, o împerechiere executată asupra formelor care aparțin istoriei artelor. Unde credeau aceștia că descoperă o mitologie a anxietății nu se află decît joc, curiozitate și oglindă deformantă”. Într-adevăr, această pictură n-a urmărit să dea lumii sensibile altă înfățișare cit mai ales să o desfigureze, să o deformeze. Autorul este de acord să recunoască că această pictură obsedată, ca și Dl. Teste al lui Paul Valeru. de

spaima obiectului s-a ostenit de prisos, că și-a trăit traiul.

In tocul ei. Masson recomandă picturii „efuzionismul liric”. El se consideră „efuzionist” fiindcă „încearcă să depășească materialitatea operei, să traducă ceea ce este ascuns, ignorat de muritorul comun, valori ascunse idin cauză că ori sînt prea aproape ca să se facă remarcate ori atît de departe că nu pot fi sezise decît numai în gînd”. EL acordă artel, cu alte cuvinte, o funcție de cunoaștere pe bază de trepte. Care estetician fidel dialecticii nu și-ar da acordul pentru această definiție a „efuzionismului” pictural? Numai că tot Masson, indiferent la prețul contradicțiilor, notează ceva mai jos că „Nașterea artei nu alimentează dorința de a face ca realitatea să fie privită mai adînc”, Și pe urmă cum rămîne cu acea îmbrățișare a realității... în gînd? De aici pornește lanțul dificultăților din care întreaga pictură formalistă a secolului nostru încearcă zadarnic să se desprindă. Masson proclamă ca primă lege a picturii „efuzionist”: „Să nu te gîndești la nimic din lumea exterioară”. In această vacuitate, în această extenuare el caută, ca cea mal mare parte din pictorii Occidentului, punctul de plecare pentru atingerea „inseizabilității”. Apelu obiectului îl trage însă înapoi. Demonul analogiei pe care această pictură încearcă inutil să-l distrugă, nu-l slăbește o clipă. Raportarea la obiect constituie condiția existenței materiale a picturii și ca. atare nu poate fi lichidată. Nici aici nu prinde fuziunea dintre subiect și obiect, cum nu a prins în nici un alt domeniu al artei. în pictură această fuziune a eșuat într-o abstractizare formală, într-un joc grafic, în căutări formale. Aceasta a fost aventura picturii abstracte în general, a suprarealismului, a lui A. Masson. Concluzia logică a unei asemenea picturi, abso- >

luta ei „puritate” ar fi trebuit să conducă la exaltarea unei picturi care nu servește ta nimic și a cărei culme nu poate fi decît vidul, absența. Absența despre care un critic burghez, M. Blanchot, a spus că „ea singură rămîne eternă”.

Dar A. Masson, în încercarea lui de a se elibera de suport s-a lăsat totuși prins de cîte un detaliu, de cîte o parcelă din lumea sensibilă, pe care în numele unei mitologii personale, a unui alfabet ezoteric, el o încarcă de semnificații particulare. Cînd n-a mai făcut așa, Masson a realizat și el ca atîția alții o pictură decorativă sau s-a lăsat antrenat în căutarea unor relații inedite între formă și fond.

Așa, de pildă, deși autorul recunoaște că elanul colorat ascultă de legi interne și că acesta singur își impune forma, că paleta de culoare își definește singură conturul, el mai speră în cuceriri formale noi. In acest scop respinge tehnicile tradiționale și recomandă altele, ...îndrăznețe: culoarea să fie stropită cu gura sau cu suflătorul. Această tehnică este lăudată pentru unele virtuți deosebite: „este abur modular, pur, impregnat de căldura noastră”.

Căldura este într-adevăr lipsa esențială a acestei arte formaliste. Dar nu este vorba de căldura pe care Masson o caută în „stropitul culorii cu gura”; este vorba de acea căldură mai adîncă, izvorînd din frămîntările umanității contemporane. Pentru Masson, ca pentru estetica burgheză în general, aria reprezintă „Mărturia unei insatisfacții cu privire la condiția umană”. Ea constituie un proces intentat vieții in loc ca el să fie dresat împotriva societății. De aici decurg insuficiențele, avatarurile, falimentul acestei arte. Solitară, și distantă, opusă lumii, ea se definește — așa după cum o vrea Masson — „singurătate originală” enigmă, refuz”.

•ff. 'l' •

S. Herișan.

„EUROPE” nr. 139 — /••O, iulie-august 1957

Cum indică și coperta realizată după un clișeu al nebuloasei lui Andromede, numărul revistei „Europe” din iulie — august

1957, e închinat literaturii fantastico-științifice.

Un amplu sympozion, care se bucură de

participarea lui Pierre Abraham, Ch. Dobzynski, Gamarra, Marcenac și Martinet Monod, a lui Vladimir Pozner și a lui Soriano (înșirați în ordine alfabetică) deschide sumarul revistei încercând să traseze jaloanele noului gen literar.

Puținii ce mai încercau să-i conteste dreptul la cetățenie în republica Uterelor, vor trebui să cedeze în fața creșterii progresive a numărului și calității adepților săi.

Discuția e deschisă de Pierre Abraham care afirmă că literatura în speță, consideră timpul „o dimensiune palpabilă, o dimensiune care se poate străbate în adîncime, înălțime și lărgime- Timp considerat spațiu.” Avem de a face cu eroi ce vin din trecut în prezent, privindu-ne uimiți. Rezultatul e anacronismul în literatură. Cei ce din prezent se îndreaptă spre trecut — înarmați cu știința contemporană — sînt un fel de colonialiști ai istoriei- Există călători din alte spații planetare ce sosesc pe pămînt cu arme necunoscute și superioare, călători care aparțin unei literaturi în legătură cu propriile noastre complexe de inferioritate și, în fine, cei porniți din prezent în viitor formează literatura de anticipație. Martine Monod îi completează spusele, arătînd că o tendință nouă animă pe călătorii. în timp: „Se întîmplă adesea ca ei să nu sosească cu un dispozitiv de atac ci cu unul de prietenie. E o întorsătură importantă în evoluția fantastico-științificului. străinul cu care se poate coopera, cu care raporturile nu sînt automat ostile”. Marcenac adaugă că romanul științific (născut așa cum spune Soriano în secolul al XIX-lea, cînd știința era destul de avansată ca el să se poată ivi) corespunde necesității de transformare, de schimbare a civilizației pe care o resimt oamenii nemulțumiți de actualul ei stadiu-..Literatura fantastico-științifică e oglinda extrem de fidelă a psihologiei oamenilor de azi”, întărește Dobzynski. Ea poate fi reflexul isteriei războinice a cercurilor conducătoare americane cînd descrie războaie duse pe scară galactică, sau, poate fi literatura speranțelor. Și Mercenac aduce exemplul lui Jules Verne.

În discuții se ivesc problemele cheie ale oricărui țel de literatură și anume valabilitatea conflictului, a personajelor și implicat a talentului scriitorilor.

Intervențiile Martinet Monod, care aduce exemplul lui Bradbury — și cea a lui Abraham, care citează un pasaj excelent din Ștefawul conchid că: nu poate fi vorba nici de conflict specific, nici de eroi de acest fel. Iată precizarea lui Mercenac . „Autorul de fantastico-științific nu poate ocoli exigențele fundamentale, problemele filozofice ale timpului său; oricum, el va arăta preocupările epocii și sentimentele cele mai diferite omenești; nu-i necesar ca scriitorul a cărui temă e fantastico-științific să aibă formație științifică și exclusivă. Cu atît mai bine dacă o are, dar e evident că important este talentul în sensul său cel mai profund, adică al puterii de analiză a faptelor omenești”. „Ceea ce caracterizează literatura fantastico-științifică este conținutul ei ideologic și politic și definiția implicită de știință”, adaugă Soriano- Literatura fantastico-științifică apărea — precizează Mercenac — „în momentul cînd omul sesiza că rațiunea e cel mai bun mijloc de progres al omenirii. În structura, mentală a omului de astăzi, în coordonatele speranței noastre dacă vrem, a intrat știința și succesul actual al literaturii fantastico-științifică este una din cele mai limpezi dovezi... a încrederii pe care omul o are în știință”.

În spiritul simposionului. articolele lui Pierre Brochon și Pierre Paraf cercetează strămoșii literaturii fantastico-științifică. Brochon crede că. o veche poveste egipteană datată din timpul lui Plolomeu al II-lea sau al VIII-lea poate fi considerată prima povestire de acest gen. Iar Paraf consideră că autorii utopiilor erau precursorii celor ce scriu azi literatură științifico-aniastică- Jean Charles Pichon stabilește orientări, înclinații și temperamente deosebite între autorii acestui gen. Concluzia, e plină de amărăciune- ..Nu-i imposibil ca literatura fantastico-științifică să fie azi unicul mijloc care ne face să reflectăm serios asupra problemelor pe care îngîmfarea profesorilor. reaua credință a

edililor și nepăsarea scriitorilor „serioși” le trec cu ușurință sub tăcere”. Aceiași amărăciune străbate printre rîndurile articolului Gillettei Ziegler „Literatura fantasticștiințifică în colecțiile populare”. Un anumit gen de literatură de acest fel american îmbibată de groază și anxietate e pe cale să invadeze colecțiile populare franceze. De abea în ultimii ani aceste colecții — specializate mai întii în traduceri — publică și operele citorva autori francezi care au adoptat un ritm mai rapid, un stil mai personal, și cari fără să înceteze de a amesteca în știință, fantasticul și frica. îi adaugă poezie și umor.

Totuși, o anchetă dusă de G. Roger printre elevii aflați în preapna examenului de maturitate, lasă impresii optimiste în ceea ce privește mentalitatea tinerei generații. Băieții sînt atrași, în general, de lucrările care pasionante fiind, explică progresele realizate în funcționarea mașinilor și mai ales caută „impresia unei fericiri apropiate, a unei măreții umane datorită științei”. Curioși, neliniștiți, vor să știe din ce va fi făurită ziua de mîine. Și anchetatorul concludă pe bună dreptate, că „atît timp cit adolescenții, vor resimți atracția minunilor posibile”, cît timp vor fi solicitați de un viitor pe măsura rațiunii, și atît timp cît gustul pentru disciplinele umaniste va întilni în ei interesul pentru tehnică” buletinul sănătății lor morale e perfect. Se pare că tinerii francezi vor • și împreună cu tînărul Denis G., interviuat de Jean Baumier, să îndepărteze literatura nocivă, care încearcă să-i convingă să disprețuiască așa zisele „rase inferioare cum disprețuiesc pe Marțienii prezenți în general ca de-generați”. Publicul francez apreciază literatura valoroasă a unui Karel Capek care face din fantastic instrument de cunoaștere, după cum arată Francois Karel în articolul său, ori 'a lui Ray Bradbury pe care Dobzynski îl numește „fabulist al timpului nostru.”

De altfel cîteva eșantioane din actuala literatură fantasticștiințifică franceză pe care te aduce „Europe” sînt mai mult decît promițătoare pentru ansamblul el.

Pierre Gamarra, poetul care a scris „Tn astăseară se deschid trandafirii păcii”, evocă cu tandrețe în nuvela „Pentru o ga-roafă de aur” vremurile cînd nici un copil nu va mai muri, cînd savanții din toată lumea se vor stînge la cîpătîiul unicului micuț bolnav de pe pămînt și îl vor salva.

Comparativ cu paginile eterate scrise de Gamarra, ironia mușcătoare a lui Jean Paulhan pare și mai acerbă: acțiunea nuvelei. „Adă-ți măruntaiele” se petrece în anul 2086 (în ipoteza că americanismul sută la sută a ieșit atotbiruitor.) În consecință bieții negri, ce vînd la negru măruntaiele albilor bolnavi, vor fi nimicîți — nu cumva să se corcească nobilele măruntaiele albe. Sam Dupont, eroul acestei nuvele, mulțumit de hotărîrea luată — „apasă pe butonul dușului psihic. Din spătarul fotoliului o voce fredonează în timp ce el închide ochii: — Ești frumos, ești nobil Sam, ești cavalerul civilizației noi. Femeile te iubesc, bărbații te prețuiesc, tu ești...”

Peste ficțiunea radiofonică „New Chicago” scrisă de Jean Jacques Bernard plutește parfumul lui Giraudoux. J. J. Bernard îmbină tehnica radiofonică (scenariștii noștri radiofonici ar putea învăța multe de la el) cu o poezie caldă, sentimentală în limitele celui mai discret bun gust, prin care se zărește un umor tandru ce amintește de Ondine sau Amphytron.

Peste New Chicago, cetatea minunii în care totul era automatizat, în care circulația străzilor — încălzite iarna și răcorite vara — era îndrumată de roboți desăvîrșiți, care știau deîndată dacă le vorbește un bărbat sau o femeie; în care actorii erau marionetele ce și-apropiaseră și glasul și mersul fetei a cărei copie erau — marionete ce singure porneau din cutia lor spre scenă și tot singure se înapoiau în ea cînd se termina spectacolul, peste New Chicago cetatea unde inginerii tocmai se străduiau să inventeze mașini, mai puțin perfecte — pentru ca vreun accident întîmplător să scoată oamenii din plictiseala ce-i amenința; peste New Chicago, cetatea în care fetele frumoase așteptau felicitări pentru jocul desăvîrșit al marionetei căreia i-au

servit de model • peste minunatul New Chicago, republica filipineză — în litigiu cu ea pentru jagellum — împrăștie gazul morții. Zeci de ani, nimeni nu se va mai apropia de cetatea unde nimic n-a mai rămas viu, în jurul căreia se bănuie că planează aburii morții. Doi îndrăgostiți curajoși vor ateriza în New Chicago. Minune! Cetatea e neatinsă. Măturătoarele automate au măturat morții zi de zi și nici un miros fetid nu plutește în aerul condiționat al cetății, marionetele dau zilnic același spectacol în fața fotoliilor goale; roboții continuă să îndrepte circulația inexistentă iar ziarele s-înținând uliimile știri sint vîrîte sub uși și apoi scoase — fără ca nimeni să le fi desfăcut, să le fi citit. Dar agălîndu-se neîndemlnatic de un mecanism, întîrziînd nepriceput cu mîna pe un buton, cei doi ruinează cetatea — la a cărui întreținere omul nu mai veghea de mult. Nimeni nu o va mai vedea. A fost miragiu, a fost realitate? Și cei doi se vor îndoii...

„Pe scurt” — cum notează Hubert Suin — „există un compartiment românesc în literatura contemporană închinat descrierii amănunțite a unui univers straniu, inexistent dar totuși familiar și ciudat de posibil”.

Eroul acestui compartiment românesc, Don Quichotte ă l'assaut

Des etoiles, moulins qu'il arrete au lasso...') îi încheie Dobzynski rînduri viguroase și proaspete în poemul „Patru pași în utopie”.

Numărul compact și bogat al revistei „Europe” lămurește tendințele, delimitează marginile acestui nou gen literar, ilustrativ pentru năzuințele omului din secolul XX, care speră în vremuri mai frumoase.

*Lorsque seront brules derniers abattoirs
Et qu'on distillera dans les laboratoires
Le bleu du clei pour les cliniques ophthalmiques
Quand on fera chanter les entiles chimiques
Et que la chlorophylle en un creuset d'etain
Pleurera pour verdier la rosee des matins')*

R. I.

’) Don Quichotte la asaltul stelelor, mori pe care le oprește cu lasoul

’) Cînd vor fi ultimile abatoare
Și-n laboratoare se vor distila
Albastrul cerului pentru dinicile oftalmice
Cînd vor fi făcute să cînte entitățile chimice
Iar clorofila într-un creuzet de aluminiu
Va plînge ca să înverzească roua dimineților.

MISCELLANEA

ULTIMUL ARTICOL AL LUI KARL LIEBKNECHT ¹⁾

*Asalt general asupra, lui Spartakus!
„Jos cu spartakiștii!” se urlă pe străzi.
„Inhătaii-i, biruiți-i, străpungeți-i, împușcați-l, trageți-i în țepi, călcați-i în picioare, rupeți-i în bucăți!” Se săvârșesc grozăvii, care pun în umbră grozăviile trupelor germane în Belgia.*

„Spartakus doborât!” jubilau cei de la „Post” pînă la „Vorwärts”.

„Spartakus doborât !”

Da ! Au fost bătuți muncitorii revoluționari ai Berlinului! Da ! Nimiciți aproape o sută din cei mai buni ai lor. Da ! Aruncați în temnițe multe sute din cei mai devotați ai lor!

Da! Au fost bătuți! Pentru că au fost părăsiți de marinari, de soldați, de trupele polițienești, de Vol.kswrehr, pe sprijinul cărora se bizuieră. Iar vigoarea lor a fost paralizată de șovăiala și slăbiciunea conducerii lor. Și uriașul flux de noroi contrarevoluționar din straturile rămase în urmă ale poporului și din clasele posedante i-a înecat.

Da, au fost bătuți. Și a fost o poruncă istorică, să fie bătuți. Pentru că timpul încă nu venise. Și totuși — lupta a fost inevitabilă...

*) Articolul „Cu toate acestea” a apărut în ziarul „Die Rote Fahne” la 15 ianuarie 1919, în dimineața zilei în care Karl Liebknecht și 'Roza Luxemburg au fost asasinați. Am considerat nimerită reproducerea acestui articol de o arzătoare încredere în triumful cauzei revoluționare, astăzi cînd celebrăm împlinirea a 40 de ani de la Marea Revoluție din Octombrie.

Da, muncitorii revoluționari ai Berlinului au fost bătuți. Dar există înfrîngeri, care sînt biruințe, și biruințe, mai fatale ca înfrîngerile. Cei înfrinți de astăzi, vor fi biruitorii de mîine. Pentru că înfrîngerea e învîțătura tor. Proletariatul german este doar lipsit încă de tradiția revoluționară și de experiență. Și nu altfel decît prin încercări timide, greșeli tinerești, lovituri dureroase și insuccese el poate să dobîndească instruirea practică, care să garanteze succesul viitor.

Pentru forțele vii ale revoluției sociale a căror apropiere inevitabilă este legea firească a dezvoltării societății, înfrîngerea înseamnă dezlănțuire. Iar prin înfrîngere și înfrîngere duce drumul lor spre biruință. Dar învingătorii de astăzi ?

Pentru o cauză infamă ei fac infamii. Pentru puterile trecutului, pentru dușmanii de moarte ai proletariatului ei sînt învinși de pe acum. Pentru, că de pe acum ei sînt prizonierii acelora pe care, chipurile, îi foloseau ca uneltele lor și ale căror uneltele au fost din totdeauna...

Burghezia franceză a fost nevoită să ia pe călăii lui iunie 1848 și pe călăii lui mai 1871 în rîndurile ei. Burghezia, germană nu trebuie să se ostenească ea însăși. — „social-democrații” săvîrșesc opera murdară, demnă de dispreț, singeroasă și lașă. Cavaignac al lor se numește Noske, „muncitorul german”. Iar Germania întregă este tîrîță prin ei în rușine. Trădătorii propriilor frați, guvernează poporul

german, ucigașii propriilor frați, „încoace cu tabla, trebuie să scriu...”

O, triumful lor nu poate fi de lungă durată; un termen de grație, și ei vor fi judecați.

Văpăi de foc asvirlă tezele lor în milioane de inimi, văpăile de foc ale revoltei...

Cei băuți astăzi, au desprins o învățatură... Bizuindu-se numai pe ei înșiși ei își vor dobîndi prin lupte izbînzile viitoare. Și lozinca după care eliberarea clasei muncitoare trebuie să fie doar opera clasei muncitoare însăși a căpătat pentru ei, datorită experienței amare a acestei săptămîni, o însemnătate nouă și profundă.

Iar soldații induși în eroare vor înțelege curînd ce joc se face cu ei, dacă vor simți din nou deasupra lor biciul militarismului restabilit: se vor trezi și ei din delirul care-i cuprinde astăzi.

„Spartakus doborît!”

O, mai domol! Noi n-am fugit, noi nu sîntem înfrînți. Și chiar cînd ne pun în lanțuri — noi sîntem aici și rămînem aici! Jar izbînda va fi a noastră.

Pentru că Spartakus înseamnă înflăcărare și rațiune, înseamnă suflet și inimă,

înseamnă voință și acțiunea revoluției proletarietului. Spartakus înseamnă toată nevoia și setea de fericire, toată vigoarea de luptă a proletarietului conștient. Pentru că Spartakus înseamnă socialism și revoluție mondială.

Drumul spre Golgotha al clasei muncitoare germane încă nu s-a sfîrșit — dar ziua mîntuirii se apropie. Pînă la cer se înalță talazul, evenimentelor — noi sîntem obișnuiți să fim asvîrliți din vîrf pînă în adîncuri. Nava noastră însă străbate cursul ei drept, fermă și plină de mîndrie pînă la țintă.

Și dacă noi vom mai trăi atunci, cînd țelul acesta va fi atins — va dăinui programul nostru; el va stăpîni lumea omînilor mîntuite. Cu toate acestea!

Sub bubuitul declanșat de cataclismul economic, se vor ridica rîndurile încă amorțite ale proletarilor ca de trîmbițele judecătii celei din urmă, iar cadavrele luptătorilor măcelăriți vor învia și vor cere socoteală de la cei blestemați. Astăzi bubuitul vulcanului e încă subteran — mîine el va izbucni și va îngropa pe toți cei blestemați sub cenușa fierbinte și sub șuvoaiele de lavă.

ALTE TĂLMĂCIRI DIN BLOK ȘI MAIAKOVSKI

Încercam într-un articol mai vechi („Gorki. Maiakovski. Ehrenburg... și primele lor mesaje la noi” — „Viața Romînească”, 10/1956) să prezint, mai mult sub raport informativ, situația răspîndirii literaturii sovietice în țara noastră în perioada dintre cele două războaie. Scopul aceluia articol nu era să epuizeze întregul material ci doar să aducă o contribuție la cercetarea problemei. În acest sens unele informații culese ulterior prin frecventarea periodicelor din trecut vin să completeze, concluziile aceluia articol, demonstrînd odată mai mult interesul trezit de unele opere ale literaturii sovietice printre cititorii din Romînia.

Este clar că acest interes se datora în primul rînd conținutului revoluționar, me-

sajului uman necunoscut pînă atunci pe care asemenea opere îl comunicau. Printre primele creații străbătute de patosul Revoluției, care s-au tradus la noi, enumerăm în articolul, citat, poemele lui Blok „Sciții” și „Cei doisprezece” în versiunea romînească a lui Ion Buzdugan. Nu știam că această traducere a „Sciților” apăruse inițial în „Flacăra” lui Ion Banu din 11 august 1922, fiind însoțită la rubrica notelor de copioase informații despre poetul rus și opera sa, precum și de un portret al acestuia. La numai cîteva zile, „Socialismul” se grăbește să reproducă poemul, țînd să demonstreze interesul mișcării muncitorești pentru creația literară a noului umanism. Din aceeași vară datează și o traducere în proză a „Sciților”. Aceasta a

apărut în „Contemporanul” lui Ion Vlănea din 22 iulie 1922. Cu toate dezavantajele transpunerii în proză, traducerea este în măsură să comunice acel fior de răzvrătire și aspirație spre o altă lume, mai bună, mai dreaptă, care înaripa inspirația poetului cucerit de iureșul Revoluției.’

Unele date noi am reținut și în ceea ce privește circulația poeziei lui Maiakovski. Foarte semnificativă este publicarea în revista „România literară” (din 3 dec. 1939) de sub conducerea lui Cezar Peirescu, a unor fragmente din poemul „Războiul”. Tălmăcirea aceasta apărea scurt timp după declanșarea agresiunii de către Germania nazistă și venea să previe asupra ororilor războiului și să trezească conștiințele împotriva acestuia, printr-o imagine de cataclism cosmic :

Secunda și-a încetinit mersul,
secunda s-a lenevit,

la începutul jocurilor singeroase,
totul s-a oprit.

S-a oprit și clipa,
chiar și respirația,
s-a oprit.

Deodată :

secunda a fost zdrobită.
pe cer întuneric beznă,
•alte secunde au intrat în vîrtej,
erupînd ca vulcanii

Tn același timp, comentarii substanțiale despre creația maiakovskiană apar în „Țară nouă” de la Cluj, revistă în care se publică și traducerea amplului poem dramatic „Pugaciov” de Esenin.

Sub titlul „Trei poeme” se tipăresc în „Revista scriitoarelor și scriitorilor români” (nr. 1-3, 1940) alte versuri din Maiakovski.

g. șrb

NOTĂ CU MORALĂ

„Profanezi ziare, reviste, cărți originale sau traduceri din literatura universală. Vei deveni odios foarte curînd!” i-a proorocit înțelept eternul „amic” din eternele colocvii imaginare.

Dar autorul, Al. Dimitriu-Păușești, semnatul cronicii limbii literare în „Contemporanul” și-a privit desigur „amicul” cu un vag surîs ironic, apoi a transferat întreaga culpă a profanării asupra unui cronicar al „Vieții Românești” (anonim și el, ca și „amicul”) căruia i se acordă un rol de polițist sau așa ceva, căci e denunțat că „percheziționează scriitorii cu renume sau care promit”.

Deci cronicarul revistei „Contemporanul” nu profanează și nefîlnd un cronicar „cu renume”, precum victimile anonimului, rămîne cel puțin unul „care promite”... să nu profaneze, adică să nu percheziționeze. Promisiunile le face în cronica inaugurală („Contemporanul”, nr. 37).

Tot aici se aduc și primele contribuții. O tînără poetă folosește, într-o poezie, cuvîntul „împrouă”. Dar nu demascarea respectivă constituie esența contribuției, ci cugetarea care urmează acesteia „Un poet mare n-are nevoie nici să inventeze cuvinte, nici să caute cuvinte rare”. Tînăra poetă mai are totuși o scăpare, deoarece cronicarul a spus clar: „n-are nevoie” și nu „n-are voie”.

În versurile semnate de Vasile Nicolescu: „Cei ce simțirăm noștilor spinii, /ca iedera creștem pe trunchiul luminii”, lui Al. D. P. nu-i place inversiunea. Aici de asemeni contribuția cronicarului nu stă în criticarea lui V. Nicolescu, ci în faptul că se atrage indirect atenția unui poet mare, cum e Arghezi, asupra unui păcat cam vechi al domniei-sale care-l însoțește și azi: „inversiunea” !

În cronica următoare Al. D. P. se referă la „consecințele mai mult negative

pe care discuțiile asupra modernismului le-au putut avea asupra unora dintre poeții noștri mai tineri". Nu comentez pe cei doi „asupra” din fraza citată, pentru că nu vreau să percheziționez un critic și un stilist. Dar mai ales fondul afirmației este de o mare însemnătate.

Discuția despre „spiritul modern” în literatura noastră actuală, (care a avut, inevitabil, și unele digresiuni referitoare la modernism) este descoperită ca o discuție despre modernism, dezvăluindu-i-se influența negativă exercitată asupra tinerilor poeți.

Nouă ni se pare cam stranie afirmația că o discuție, fie și despre modernism, ar putea avea influențe negative asupra creației, dar nu vreau să profanez cu asemenea nedumeriri, renumele cronicarului. Mat ales că domnia-sa se oboșește să dea și exemple. Astfel, Petre Stoica este modernist deoarece „caută să ne uluiască, folo-

sind imagini rare”, ca de pildă: vîntul e un „flăcău viclean” (rarisimă!), curcubeul un „Făt-Frumos veșnic tînăr” (ultra modernistă!), vara „o copilă cu păr galben” (o astfel de imagine, chiar că nu s-a mai întîlnit!) storurile se trag peste geamuri ca niște „imense pleoape” (ne-a înmărmurit!)’ Contribuția deosebită a cronicarului este de a ne fi demonstrat, indirect, că și Coșbuc este modernist, ceea ce trebuie să recunoaștem, este într-adevăr ceva care ne uluiește. Cît privește „uluioarea” imagine: „Vultur de jărătic / soarele / încet se ridică pe colină”, ne-a dat gata.

Nici nu ne-am dat seama pînă la aceste exemple, cît de departe a ajuns modernismul cu raritatea imaginii. E de necrezut! Oare la ce se vor mai preta modernității post-stoicieni ?

’Morala: Din cînd în cînd mai ascultă și pe „amici”.

I. A I.

O ȚIGARA PENTRU UN CAL

Limbaajul cărților polițiste care apăreau în trecut a constituit ani de-a rîndul tezaurul inepuizabil al humoristilor. Fraza ca „Detectivul O’Flanagan își plezni una peste frunte, pumnd în mișcare mecanismul său cerebral care funcționa fără greș, dacă era bine stimulat” dovedea un setnidictism deplorabil și o depreciere a acestui gen nu lipsit de virtuți. Cu totul altfel se prezintă stilul cărții de aventuri „Se, ridică ceața”, apărută de curînd în Editura Tineretului. Personajele ei discută la un înalt nivel cultural, dînd citate care atestă o memorie excelentă și un gust rafinat. Elaborînd planul de urmărire al bandei de sabotori, Trasilă exclamă: „parodiînd pe Eminescu: Un regat pentru o idee” Trebuie să menționăm că referirea literară nu își prea are rostul. În „Cugetările sărmanului Dionis” Eminescu parafrazînd — și nu parodiînd pe Shakespeare oferea un obiect de valoare maximă pentru unul de o mică însemnătate, dar care în acea

clipă ar fi fost cu adevărat oportun. „Un regat pentru un cal” dădea Richard al Ul-lea în disperarea pierderii bătăliei, „Un regat pentru o țigară” poetul copleșit de mizerie- Față de aceste schimburi a pretinde o idee pentru un regat nu mi se pare un tîrg neechitabil (dat fiind marea valoare a unei idei bune) decît pentru cel care depreciază ideile. Acest lucru nu este însă recomandabil nici pentru Trasilă, ajutorul ofîterului de securitate, și nici pentru meseria de scriitor. Dacă însă pe viitor autorul romanului „Se ridică ceața” mai dorește să facă apel la clasici îl rugăm să nu omită că din celebrele expresii de care s-a folosit au mai rămas liberi termenii „o țigară” și „un cal”. Din ei poate fi alcătuită formularea „O țigară pentru un cal” ceea ce din punct de vedere comercial ni se pare un schimb mult mai avantajos decît cel propus de Trasilă în volumul menționat.

S. R.

CU SAU FĂRĂ POZĂ ?

Adeseori, după ce termini de citit o carte, regreti că nu găsești pe prima filă, după copertă, (prima [Hă nu poate fi decât după copertă, n.n.) ca-n atâtea alte volume, portretul autorului. Regreți fiindcă ai dori foarte mult să continui a sta de vorbă cu scriitorul..."

Așa încep însemnările lui N. Bulgăre, apărute în ziarul „Munca” din 28 august a. c, inserate sub titlul „cronică literară” la volumele de nuvele și reportaje „Un caracter slab” și „Amprenta” de H. Rohan,

In ceea ce ne privește, n-am resimțit prea puternic absența „pozei” lui N. Bulgăr la Interesanta sa cronică literară. Și nu pentru că n-am fi dorit să mal stăm de vorbă cu autorul ei, ci pentru că observațiile sale critice, formulate cu o expresivitate stilistică aparte, sînt prin ele în-sile edificatoare.

Pentru a satisface și curiozitatea lectorilor noștri, cităm la întîmplare un fragment ilustrativ: „...cititorul lăsîndu-se furat de pasionanta analiză psihologică, de rătă-

cirile aparent dezordonate în lumea sufletească a eroilor, se trezește la sfîrșit mulțîmbogățit, își simte mult ascuțite facultățile de pătrundere (!) pînă la resorturile cele mai intime ale vieții și acțiunii oamenilor. Iată, de pildă, nuvela „Un caracter slab”. (Pentru a-l parafraza pe N. Bulgăr, putem, de pildă zice: iată cum se scrie prăpăstios-) Să dăm în continuare cuvîntul recenzentului : „Un bisturiu fin pătrunde de la început în noianul de gînduri și stări sufletești ale Ștefaniei și ale soțului ei Calin, desparte cu rafinament straturile suprapuse, scoate la iveală nervii motori ai diferitelor atitudini ale acestora în fața problemelor vieții, alege fibrele muscular sănătoase ale forței morale de balastul grăsimii parazitare al unor idei străine, al unor șovăieli întîmplătoare, balast ce trebuie îndepărtat”.

După asemenea frază, ce altă „poză” ar mal fi necesară ?

H. Z.

CU PRIVIRE LA GENEZA UNOR PARODII TOPÎRCENIENE

Zăbovind adesea asupra „Parodiilor originale”, acest compartiment al creației lui Topîrceanu ni se fixase în conștiință cu structura pe care i-a modelat-o voința poetului — exprimată în formă definitivă cu prilejul tipării celei de a III-a ediții (1927), menținută talequale în ediția a IV-a (1932) și respectată de reeditările postume. Punerea în paralelă a acestei structuri cu aceea a edițiilor I și II, ca și sinteza observațiilor efectuate prin cercetarea periodicelor, îngăduie o privire mai largă asupra diverselor etape ale procesului creator și asupra straturilor distincte ce și-au dat întîlnire în alcătuirea finală.

O remarcă de ansamblu, destul de ciudată în felul ei: cele dinții parodii topîrcenlene nu sînt (sau — mai bine zis —

n-au fost) parodii. Să ne explicăm. Dintre poeziile ce intră în componența volumului de „Parodii originale”, cea al cărei prototip se dovedește a avea vechimea maximă este „Apostrofe la lună” (autor: „Un începător de talent”). într-adevăr, încă în 1906, în „Revista noastră” (anul II, nr. 3, 15.IV) apărea poezia „Luna”, semnată de G. Topîrceanu și dedicată „Domnișoarei Iuga”. La publicarea volumului de parodii (ed. 1-1916), poezia va fi inclusă în rubrica „Regina nopții» în literatura noastră”\ atribuindu-i-se titlul și „paternitatea” pe care le cunoaștem ; e ca și cum Topîrceanu ar fi aruncat o ochiadă complice aceluia ce fusese el însuși în urmă cu 10 ani: începător, dar de talent. Prin alăturarea celor două versiuni, vom observa în afara unor schimbări mărunte

— că poetul a abandonat două strofe și a intercalat în schimb una nouă, de pură supralicitare („...Orotogiau fără acel Nastur de manta ! Chelie I/Felinar ! Conrupătoare de minore! Cantalup” — c.f. „Cioara”). Destinul poeziei devine edificator în privința lucidității cu care Topîrceanu își cenzura propria operă.

Urmărind în continuare succesiunea versurilor tipărite în periodice, ne întîmpinăm un alt caz interesant: poezia „Țigani”, apărută în „Ramuri” (anul IV, nr. 17-18, 1-15, IX, 190.9). Cu modificări parțiale, ea va figura la rubrica „Și câteva acorduri personale” (vezi P.O. — ed. II pentru ca în ediția III să o aflăm ca parodie la G. Coșbuc). Rezultă că poezia s-a ivit ca o compunere autonomă. Ulterior, Topîrceanu — depășind faza căutărilor de sine și a subordonării față de influențe — a constatat timbrul coșbucian al acestor

versuri și le-a trecut în lotul parodiilor. Înțelegem astfel de ce „Țigani” nu posedă linia acuzată și pregnanța caracterizatoare a parodiilor cu intenție expresă.

O situație asemănătoare prezintă parodiile la A. Mirea. În majoritatea lor, acestea s-au tipărit inițial în periodice ca poezii de sine stătătoare. Atribuirea sensului parodistic s-a produs mai târziu și nu fără ezitări. — Am arătat cu alt prilej că filiația se justifică prin intuirea de către Topîrceanu a realei confluențe stilistice dintre arta sa și aceea a „Caleidoscopului”.

Faptul se adaugă celor anterior pomenite, ca dovadă „suplimentară a extremei acuități critice cu care Topîrceanu își scruta creația, marcînd singur etapele depășite sau depistînd cu precizie ori ce ecou din afară.

Șt. Cazimir

COTITURĂ

„/ * ' iim” — revistă a Direcției Generale a Cinematografiei din Ministerul Jnvățămîntului și Culturii; 64 de pagini, 3 lei. Tiraj — 2000 de exemplare. Apare lunar (numărul pe mai în septembrie). Mai des zăcînd în rafturile librăriilor, foarte rar în mîna cititorilor. Ignorată de spectatorul asiduu al cinematografelor ca și de pasionatul problemelor artei contemporane, privită cu condescendență de cinești.

Situație paradoxală : cînd sute de mii de spectatori gustă quasi-exclusiv arta prin cinematograf, cînd slujitorii artelor clasice se apropie din ce în ce mai mult de film, singura publicație de teorie și critică cinematografică din țara noastră trecea neobservată de masele largi.

Și deodată: numărul 6 se și epuizează la nicio săptămîrî de la apariție. Ce s-a întîmplat ? Nu există decît două posibilități : sau preocuparea intelectualilor pentru problemele de estetică și critică cinematografică a crescut peste noapte, sau revista a reușit pentru prima oară să corespundă

cerințelor acestora. Materialul bogat apărut în numerele 5 și 6, material ce vădește efortul conștient al redacției pentru precizarea profilului unei reviste de critică și teorie puternic legată de actualitatea cinematografiei romînești ne îndreptățește să sperăm că e vorba de a. doua ipoteză.

Prin publicarea articolului „Conformismul și teama de actualitate” autorul, S. Macovei, atacă modul conformist în care sînt abordate unele probleme mai complexe ale creației cinematografice în filmul artistic de către unii dintre activiștii cinematografiei și atitudinea pasivă față de realitate în documentar. Prin cronici și discuții, prin reportaje de pe platouri și informații atractiv redactate, revista încearcă să completeze imaginea momentului cinematografic romînesc, dîndu-i locul preponderent în paginile ei. Cronica filmelor străine s-a îmbunătățit, cronicarii oprindu-se la opere valoroase, aprofundînd analiza (Malvina Urseanu: „Lawrence Olivier-regizor”). În rîndul colaboratorilor revistei, au început să

apară, alături de cinești, și numele unor oameni de cultură ca Tudor Vianu, Ov. Crolimălnceanu > Horia ' Lovinescu. Textele clasice — Eisenstein „Montaj 1938” — părțile unor regizori ca Bardem. R. Clair, Daquin despre arta lor, publicate în aceste două numere reprezintă primul pas către îmbogățirea sumarului cu cele mai noi opinii teoretice de peste hotare, un început de drum promițător către revista de teorie atât de necesară cinematografiei noastre. Revista ' „Film” a câștigat prin bogăția

materialului folosit, prin redactarea vi-oaie, a câștigat datorită formulei grafice inspirate, vlgnetelor lui Mircea Anania, îngrijitei puneri în pagină, în general numerele 5, și 6 se deosebesc > mult de cele anterioare ca prezentare grafică, ultimul (6) fiind chiar atrăgător.

lată dar că faza .premierelor pentru constituirea unei reviste de critică și teorie cinematografică de largă circulație începe să fie depășită.

' " Ana Maria Naști și B. T. Ripeanu'